

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

**AVRUPA BİRLİĞİ'NE KATILIM SÜRECİNİN TÜRKİYE'NİN
TARIM POLİTİKALARINA OLASI ETKİLERİ VE
ORGANİK TARIMIN STRATEJİK ÖNEMİ**

DOKTORA TEZİ

**Hazırlayan
Kâmil SERTOĞLU**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. M. Tuba ONGUN**

Ankara-2009

ONAY

Kâmil SERTOĞLU tarafından hazırlanan “Avrupa Birliği’ne Katılım Sürecinin Türkiye’nin Tarım Politikalarına Olası Etkileri ve Organik Tarımın Stratejik Önemi” başlıklı bu çalışma, 18 Kasım 2009 tarihinde yapılan savunma sonucunda oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından İktisat Anabilim Dalı dalında Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. M. Tuba ONGUN (Tez Danışmanı)

Prof. Dr. Doğan TUNCER

Prof. Dr. Kemal GÖRMEZ

Prof. Dr. Ahmet ŞAHİNÖZ

Prof. Dr. İşaya ÜŞÜR

ÖNSÖZ

Tarım sektörü, bir toplumun gerek sosyal gerek ekonomik anlamda dengesini sağlayan en önemli sektörlerin başında gelmektedir. 21.inci yüzyıl ile birlikte dünyayı etkisi altına alan küreselleşme süreci, tarımda kendisini, dünya ticaretinin liberalleşmesi ve ülkelerin tarım politikalarını reform etme çabaları şeklinde göstermektedir.

Gelişmekte olan ülkelerdeki bu süreç, ülkelerin özellikle sosyal, kültürel, iktisadi vb. pek çok alanında oldukça sıkıntılı değişimler anlamına da gelmektedir. Ortaya çıkabilecek yeni fırsatlar, ülkeler için oldukça önem taşımaktadır.

Organik tarım da, Türkiye için ekonomik, kırsal kalkınma, sosyal denge, çevre ve sağlık gibi pek çok alanda olumlu sonuçlar doğurabilecek bir fırsattır. Türkiye'nin sahip olduğu potansiyeli fırsata dönüştürmesi ise, kamunun bu alanda üstleneceği planlama, uygulama, denetleme vb. etkin rollere bağlıdır.

Çalışmamda, okuduğum çeşitli kaynaklar içerisindeki yaşanmış basit iki olay, bu çalışmamda anlatmak istediklerimi özetler niteliktedir. Öncelikle, kendisini denetlemeye gelen AB yetkilisinin, işletmesini büyütmesi yönünde verdiği tavsiyeye Fransız çiftçisinin verdiği cevap çok anlamlıdır: “bana hektar değil komşu lazım...”

İkinci olarak ise, Polonyalı bir çiftçinin, bir İngiliz gazeteciye verdiği demeçtir: “yüzyıllardır karnımızı bu topraklarda doyurmaktaydık, AB’ne girdikten sonra, köyde karnımızı doyuramamaya başladık; iki oğlumun birisi başkentte hırsızlıktan hapiste yatıyor diğeri ise işsiz, evde uyuşturucu kullanıyor...”

Son olarak, tüm doktora programım boyunca, özellikle en sıkıştığım anlarda bana desteğini esirgemeyen, başta danışmanım Prof. Tuba Ongun olmak

üzere, tezin tüm safhalarında yön verme anlamındaki desteğiyle Doğan Tuncer hocama, tezin uygulama bölümlerindeki katkıları ile Şeref Hoşgör hocama, yorum ve katkılarını hiç bir zaman esirgemeyen Mehmet Tarkçioğlu'na, Kıbrıs'ın yaz sıcaklığında üşenmeden SPSS analizleri ile destek olan dostum Salih Katırcıoğlu'na, ayrıca Gazi ve Başkent Üniversitelerindeki tüm hocalarıma, arkadaşlarıma ve aileme teşekkürü bir borç bilirim.

Kâmil SERTOĞLU

Ankara

17 Temmuz 2009

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	iii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	vii
TABLolar.....	viii
ŞEKİLLER	ix
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TARIM SEKTÖRÜNÜN GENEL ÖZELLİKLERİ VE TARIMSAL ÜRÜNLERİN
TİCARETİ

1.1	Tarım Sektörünün Önemi ve Tarihsel Gelişimi.....	6
1.2	Tarım Sektörünün Küreselleşmesi.....	12
1.3	GATT-DTÖ ve Tarımsal Ürünlerin Ticareti.....	20
1.4	DTÖ ve Tarım Ticaretinin Geleceği	35

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ ORTAK TARIM POLİTİKASI

2.1	Ortak Tarım Politikası'nın Oluşumu.....	46
2.2	OTP'nin Gelişimi.....	50
2.3	Ortak Tarım Politikası'nın Reformu.....	53
2.3.1	1980'lerdeki Reform Girişimleri.....	55
2.3.2	1990'ların Reformları: MacSharry Reformları.....	56

2.3.3	Gündem 2000 Reformları.....	57
2.4	Günümüz OTP'si, 2003 Reformları ve OTP'nin Geleceği.....	61

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK TARIM SEKTÖRÜNÜN OTP'YE UYUMU VE UYUMUN OLASI SOSYO-EKONOMİK ETKİLERİ

3.1	Türk Tarım Sektörü ve AB Ortak Tarım Politikası.....	67
3.1.1	Tarımsal İşletmelerin Yapısı.....	69
3.1.2	Verimlilik & Kendi Kendine Yeterlilik.....	71
3.1.3	Tarım Sektörüne Sağlanan Desteklerin Boyutu ve Yöntemleri.....	75
3.1.4	Girdi Kullanım.....	85
3.2	Tarım Sektörünün Sosyo-Ekonomik Yapısı.....	90
3.3	Tarım Sektörünün OTP'ye Uyum ve Bu Süreçte AB'nin Rolü.....	95
3.4	Türk Tarımı'nın OTP'ye Uyumunun Olası Sosyal ve Ekonomik Etkileri.....	99
3.4.1	OTP'ye Uyumun Olası Ekonomik Etkileri.....	101
3.4.2	OTP'ye Uyumun Olası Sosyal Etkileri.....	107

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ORGANİK TARIMSAL ÜRETİM VE KÜRESEL PAZAR

4.1	Organik Tarımsal Üretim.....	115
4.2	Neden Organik Tarımsal Üretim?.....	117
4.2.1	Ekonomik Avantajlar.....	117
4.2.2	Organik Tarım ve Çevre.....	119

4.2.3	Organik Tarım ve Sağlık İlişkisi.....	122
4.2.4	Organik Tarım ve Kırsal Kalkınma-Sosyal Kalkınma.....	124
4.3	Dünya Organik Tarım Piyasası.....	127
4.4	Dünya Organik Ürün Talebi.....	128
4.4.1	Avrupa Birliği.....	128
4.4.2	Kuzey Amerika.....	131
4.4.3	Asya-Avustralya-Latin Amerika.....	132
4.4.4	Talep: Genel Bir Değerlendirme.....	134
4.5	Dünya Organik Ürün Arzı.....	135

BEŞİNCİ BÖLÜM

DÜNYA, AB VE TÜRKİYE'DE ORGANİK TARIMA İLİŞKİN YASAL VE KURUMSAL DÜZENLEMELER

5.1	Dünyada Organik Tarıma İlişkin Örgütsel Hareketler ve Yasal Düzenlemeler	141
5.2	AB'de Organik Tarıma Yönelik Yasal Düzenlemeler	145
5.3	Türkiye'de Organik Tarım Mevzuatının Gelişimi	147

ALTINCI BÖLÜM

TÜRKİYE'DE ORGANİK TARIM SEKTÖRÜ

6.1	Türkiye'de Organik Tarımsal Üretim.....	152
6.2	Organik Ürün İhracatı.....	157
6.3	Organik Ürün İthalatı.....	159

YEDİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE İÇİN BİR ORGANİK TARIM EYLEM PLANI

7.1	Organik Ürünlerde Türk Tarım Sektörü'nün SWOT Analizi	169
7.2	Organik Tarım Sektörünün Bütünsel Gelişimi.....	178
7.3	Anket-Paydaş Analizi: Organik Tarım Sektörünün Bütünsel Gelişimi.....	186
7.4	Anket Sonuçlarının Değerlendirilmesi.....	189
SONUÇ VE ÖNERİLER.....		204
KAYNAKÇA.....		226
EK-1 ORGANİK TARIM STRATEJİLERİ PAYDAŞ ANALİZİ ANKET SORU FORMU.....		247
EK-2 ORGANİK TARIM KANUNU.....		257
EK-3: ORGANİK TARIMIN ESASLARI VE UYGULANMASINA İLİŞKİN YÖNETMELİK.....		270
EK-4 TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI TARAFINDAN YETKİLENDİRİLEN ORGANİK TARIM KONTROL VE SERTİFİKASYON KURULUŞLARI		366
EK-5 PAYDAŞ ANALİZİ.....		368
ÖZET		371
ABSTRACT.....		373

KISALTMALAR LİSTESİ

AB: Avrupa Birliği
ÇUŞ: Çok Uluslu Şirket
DB: Dünya Bankası
DPT: Devlet Planlama Teşkilatı
DTÖ: Dünya Ticaret Örgütü
DTM: Dış Ticaret Müsteşarlığı
FEOGA: Avrupa Tarımsal Garanti ve Yön Verme Fonu
FIBL: Research Institute of Organic Agriculture
GATT: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GOÜ: Gelişmekte Olan Ülkeler
GSYH: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GÜ: Gelişmiş Ülkeler
IFOAM: International Federation Of Organic Agriculture Movements
IMF: Uluslararası Para Fonu
İGEME: İhracatı geliştirme Etüd Merkezi
MDAÜ: Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri
OTP: Ortak Tarım Politikası
TAGEM: Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü
TRIPs: Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması
TÜGEM: Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdürlüğü
TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1	Seçilmiş Bazı Gelişmiş ve GOÜ'lerde Verimlilik.....	24
Tablo 2	Bazı GÜ'lerde Çiftçi Başına Yapılan Destekler.....	26
Tablo 3	Tarımsal Ürünlerin Fiyat Endekslerinin Gelişimi (1990=100)...	32
Tablo 4	Türkiye ve AB-15, AB-25 Karşılaştırması (2004).....	69
Tablo 5	Türkiye'de Tarımsal İşletme Büyüklükleri 2006 (%).....	70
Tablo 6	Bitkisel Üretimde Türkiye-AB Verimlilik Karşılaştırması (ton/ha).....	72
Tablo 7	Türkiye'nin Ürettiği Bazı Meyve Ürünlerinde Türkiye ve AB Ülkelerinin Verimlilik Karşılaştırması, 2006 (ton/ha).....	72
Tablo 8	Temel Tarımsal Ürünlerde bazı AB Ülkelerinin Kendi Kendine Yeterlilik Oranları (2006).....	74
Tablo 9	Tarımın GSYH'da, İstihdamda ve İthalat-İhracatta Aldığı Pay	92
Tablo 10	AB'de Başlıca Organik Pazar Büyüklükleri ve Organik Ürünlere Yapılan Kişi Başı Harcama (2005).....	130
Tablo 11	Dünyada en fazla organik üretim alanına sahip 10 ülke (2007)	137
Tablo 12	Türkiye Genel Organik Tarımsal Üretim Verileri (Geçiş Süreci Dahil).....	153
Tablo 13	Organik Tarımsal Ürün Üretimi (miktar, ton).....	156
Tablo 14	Organik Hayvansal Ürün Üretimi (miktar, ton).....	158
Tablo15	Türkiye'nin Organik Ürün İhracatı (M:Miktar (ton), D:Değer (1000 \$).....	159
Tablo 16	Türkiye'nin 2007 Yılı Organik Ürün İthalatı.....	163

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1	AB-ABD-Kanada ve Brezilya-Çin-Arjantin'in 1980'den İtibaren Dünya tarımsal ihracatındaki toplam payları (%)..	28
Şekil 2	GOÜ'lerin Tarımsal İhracatında GÜ'lerin Payı.....	29
Şekil 3	FEOGA- Garanti Bölümü Harcamaları (%).....	48
Şekil 4	2000-2008 AB ve OTP Bütçesi (milyar Euro).....	60
Şekil 5	Türkiye-AB Tarımsal Ürün Ticareti 1996-2006 (milyon \$)..	68
Şekil 6	1980-2008 Dönemi Tarım İç ticaret Hadleri (Tarım/Tarım-Dışı).....	78
Şekil 7	Seçilmiş AB Ülkelerinde Ortalama Kimyasal Gübre Kullanımı.....	88
Şekil 8	Tarımsal İlaçların En Fazla ve En Düşük Kullanıldığı AB Ülkeleri ve Türkiye (2002).....	89
Şekil 9	Organik Tarım alanları (2007).....	136
Şekil 10	2006-2007 Arası Organik Alandaki Artışta İlk 10 Ülke.....	138
Şekil 11	Organik Tarım Alanının Toplam Tarım Alanı İçindeki Payı 2007 (%).....	139
Şekil 12	Organik Tarımın Türkiye'de Hukukî ve Kurumsal Gelişimi.	150
Şekil 13	Türkiye'de Organik Tarım Yapılan Alan (1000 hektar).....	154
Şekil 14	1999-2007 Türkiye'nin Toplam Organik Ürün İhracatı (1000 \$).....	161
Şekil 15	Organik Tarım Sektörünün Gelişim Şeması.....	179

GİRİŞ

İnsanoğlunun beslenme ihtiyacını karşılayan tarımsal üretim, insanlık tarihindeki en eski üretim faaliyeti olarak kabul edilmektedir. Tarımsal üretimde, göz önünde bulundurulan ana hedef, toprak gibi kıt ve sabit kaynaklara rağmen üretimi ve verimliliği artırmak olmuştur. Bu hedef doğrultusunda, yirminci yüzyıl ile birlikte, tarımsal üretimde yapay girdilerin kullanımı yoluyla verimlilik artışı gözlemlenmiş bulunmaktadır.

Yirminci yüzyılın son çeyreği ile birlikte, bu kullanımın doğal kaynaklar ve insan sağlığı üzerindeki olumsuz etkileri gözlemlenmeye başlanmıştır. Bunun sonucunda, başta gelişmiş ülkeler olmak üzere tüm ülkelerde, konvansiyonel tarım sisteminin ciddi şekilde sorgulanmaya başlanmıştır.

Bunun sonucunda, başta Kuzey Avrupa ülkeleri olmak üzere, pek çok sanayileşmiş ülkede, üreticiler doğal dengeyi bozmadan, temiz üretim yöntemlerinin ve ürünlerin arayışına girmeye başlamışlardır. Bu arayış sonucunda, çevre ve insan dostu üretim sistemleri arasında “organik (ekolojik, biyolojik)” tarım öne çıkmış hızla yayılmaya başlamıştır.

Günümüzde organik tarım sektörü 40 milyar dolarlık bir dış ticaret hacmine sahip bir sektör olmuş ve 2020’lerde 100 milyar dolarlık bir hacme ulaşması beklenmektedir.

Organik tarım, basit bir üretim şekli olmaktan öte, sağlık, ekoloji, saflık, dürüstlük gibi ilkeleri içinde barındıran bir ilkeler topluluğunun tarımsal üretime yansımalarıdır.

Günümüzde, organik tarımı geliştirmeye çabalayan ülkelerin ana hedefi sadece ekonomik ve dış pazar potansiyelinden pay alma çabaları olmamaktadır. Özellikle, gelişmekte olan ülkelerin pek çoğunda organik

tarıma verilen desteğin arkasında, dünya ticaretinden pay alma çabasının yanında, çevre, sosyal yapı, sağlık ve kırsal kalkınma gibi alanlarda elde edecekleri faydalar da yer almaktadır.

Tarım sektörü, günümüzde pek çok ülkede bir yeniden yapılanma sürecine girmiştir. Türk Tarım Sektörü için bu uyum çabaları, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) Anlaşmaları ve Avrupa Birliği (AB) Ortak Tarım Politikası (OTP) bağlamında devam etmektedir.

Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde ülkelerin tarım sektörleri, uyumda en çok zorlanan alan olarak ortaya çıkmaktadır. Tarımsal nüfusu görece olarak fazla, ortalama işletme büyüklüğü ve verimliliği düşük ülkeler, uyum süreci boyunca, tarım sektörlerinde büyük sıkıntılar yaşamaktadır. Yakın geçmişte, AB ve DTÖ kurallarına uyum ve buna bağlı tarım politikalarının libere edilmesi sürecinde, Türkiye'de, tarım sektöründeki nüfusun %35'lerden %25'lere indiği ve bu sürecin halen devam ettiği görülmektedir. Tarımdan çıkan veya çıkacak olası nüfusun diğer sektörler tarafından mass edilememesi, bugün Türkiye'nin önündeki en önemli sosyo-ekonomik sorunların başında gelmektedir.

Bazı sosyal bilimciler, günümüzde egemen liberal bakış açısıyla, Türk Tarım Sektörü için değişim zamanının geldiğini, bu değişimin de, kaynakların verimsiz kullanımına sebep olan kamunun, sektörden elini çekmesi şeklinde olması gerektiğini, böylece, kaynakların etkin kullanımının sağlanacağını belirtmektedirler. Gerek Türkiye'nin kendine özgü koşulları, gerek tarımda hızlı bir liberalleşme süreci yaşayan Polonya gibi ülkelerin tecrübeleri düşünüldüğü zaman, tarım sektöründen devletin elini çekmesi, koruma duvarlarının kalkması, AB OTP'sine uyum gibi konuları saf liberal bir ekonomik bakış açısıyla ele almak, somut koşulların analizinin önünde bir engel olduğu gibi, sorunların kavranmasını ve dolayısıyla çözümlerin üretilmesini de zorlaştıracaktır.

Bugün, Türk Tarım Sektörü, yıllardır çözölemeyen yapısal sorunlar nedeniyle, verimlilik, sürdürölebilirlik ve rekabet gücü anlamında arzu edilen seviyelerin uzağındadır. Tarımsal desteklerin hızla azaltılması sorunların büyümesi sonucunu vermiştir. Bu gerçekler ışığında, tarımda atılması gerekli olan pek çok adım ve yeni politika eğilimleri bulunmaktadır.

Söz konusu yeni politika eğilimleri bağlamında, organik tarım, Türkiye için, gerek çevre, gerek kırsal kalkınma, gerek sağlık, gerek kırsal istihdam ve gelişme, gerek ihracat, gerekse tüm toplumun sosyal dengesi bakımından stratejik önemi oldukça yüksek bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır.

Organik tarım sektörü, daha önce de belirtilmiş olduğı gibi, dünyada, son çeyrek yüzyılda, niş bir pazar olmaktan çıkıp on milyarlarca dolarlık ticaret potansiyeline sahip bir sektör haline gelmiştir. Dünya organik ürün piyasasının çok büyük çoğunluğunu oluşturan gelişmiş ölkelerin tamamı, net ithalatçı pozisyonunda bulunmaktadırlar. Günümüzde, 17 milyar dolarlık piyasa büyüklüğü ile dünyanın en büyük organik tarım pazarı olan Avrupa Birliği'nden, Türkiye'nin aldığı sembolik paylar ve üretim miktarları, bu alanda Türkiye'nin, potansiyelini yansıtan bir seviyede olmadığıının en temel göstergesidir.

Organik tarımda ölkelerin söz sahibi olabilmesi için, temiz doğal kaynaklar, konvansiyonel tarıma göre çok daha yoğun vasıflı ve vasıfsız işgücü, iklimsel koşulların uygunluğu vb. önkoşullar bulunmaktadır. Bu potansiyeli fırsata dönüştürmek de, kamunun uygulayacağı maddi ve maddi olmayan destekleyici mekanizmalara bağlıdır.

Bu çalışmanın ana amacı, AB Ortak Tarım Politikası'na ve DTÖ Anlaşmalarına uyum ve bir yeniden yapılanma sürecine girmiş olan Türk Tarım Sektörü'nü bekleyen sıkıntılı süreci irdelemek ve bu zor süreçte,

organik tarımın bir fırsat penceresi olduğunu ortaya koyup, devletin bu alanda uygulayabileceği politika alternatiflerini ortaya çıkarmaktır.

Çalışmanın İkinci Bölümünde, tarım sektörünün genel özellikleri ve tarım ticaretindeki liberalleşme açısından gerçekleşen ve gerçekleşmesi olası süreci irdelenecektir. Bu bağlamda, DTÖ Anlaşmaları ve bu anlaşmaların Türkiye'ye etkileri de değerlendirilecektir.

Çalışmanın Üçüncü Bölümünde, AB Ortak Tarım Politikası'nın, Roma Anlaşması ile ortaya çıkışından itibaren yaşadığı süreçler incelenecektir. OTP'nin yaşadığı reform süreçlerindeki önemli politika değişiklikleri ve 21.inci yüzyıl ile birlikte, OTP'nin içine girdiği yeni süreç de detaylarıyla anlatılacaktır. Son olarak da, OTP'nin gelecekte yaşaması olası süreçler tartışılacaktır.

Çalışmanın Dördüncü Bölümünde, Türk Tarım Sektörü'nün OTP'ye uyumu ve bu uyumun ne ölçüde mümkün olduğu tartışılacaktır. Bu süreçte, Türk Tarım Sektörü'nün sosyo-ekonomik yapısı detaylarıyla irdelenecek ve Türk Tarımı'nın OTP'ye uyumunun olası sosyal ve ekonomik etkileri detaylı bir şekilde tartışılacaktır.

Daha sonra çalışmanın Beşinci Bölümünde, organik tarım sektörünün dünyadaki gelişimi, gelişme dinamikleri, dünya organik tarım piyasası gibi konular incelenmeye çalışılacaktır.

Altıncı Bölümde ise, dünyada ve Türkiye'de organik tarıma ilişkin organizasyonlar ve yasal düzenlemeler ele alınacaktır.

Çalışmanın Yedinci Bölümünde, Türkiye'de organik tarım sektörü ele alınacak ve sektörün ortaya çıkışı, gelişimi ve dış ticaretindeki gelişmeler detaylarıyla incelenecektir.

Sekizinci Bölümde öncelikle, organik tarım bağlamında, Türk Tarım Sektörü için detaylı bir SWOT analizi yapılacaktır. Daha sonra ise, sektörün bütünsel anlamda gelişimi için uygulanabilecek alternatif politikalar, paydaş analizi çalışması olarak ilgili paydaşlara uygulanan anket çalışması ele alınacaktır. Bu bölümde son olarak, uygulanan anket çalışmasının sonuçları ortaya konacaktır. Söz konusu anket çalışması, organik tarımın ana sorunlarını belirlemek ve bunların çözümü için uygulanması gereken politikalar, yasal düzenlemeler vb. önlemleri paydaşlardan alınacak önceliklere göre somutlaştırmayı amaçlamaktadır.

Dokuzuncu ve son bölümde ise, çalışmanın genel bir değerlendirmesi yapıp, anket çalışması sonucu elde edilen bulgular ve politika alternatifleri önerilecektir

BİRİNCİ BÖLÜM

TARIM SEKTÖRÜNÜN GENEL ÖZELLİKLERİ VE TARIMSAL ÜRÜNLERİN TİCARETİ

1.1 TARIM SEKTÖRÜNÜN ÖNEMİ VE TARİHSEL GELİŞİMİ

Tarım sektörü, yapısı gereği gelişmiş veya gelişmekte olan tüm ülkelerde az veya çok problemlili bir sektör olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarımın kendine özgü koşulları nedeniyle her ülkede tarım sektörü değişen oranlarda devlet müdahalesi ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu müdahaleler ve diğer devlet politikaları o ülkedeki tarım sektörünü ve insan yaşamı için son derece önemli olan gıda ihtiyacını doğrudan etkilemektedir.

Tarım insanoğlunun en eski üretim faaliyetlerinden birisidir. Çok eski çağlarda insanlar rastgele buldukları bitki ve hayvanları yiyerek beslenirken, günümüzde iş bölümü ve uzmanlaşmanın artması ile tarım, özellikle sanayileşmiş ülkelerde modern bir sektör halini almıştır. Ancak, taş devri toplumlarından günümüz liberal kapitalist toplumlarına gelene kadar her sektörde olduğu gibi tarım da çok çeşitli evrelerden geçmiştir. Önceleri avcılık ve toplayıcılıktan oluşan tarım faaliyetlerinde daha sonra hayvan ve bitkiler yetiştirmeye başlanılmıştır. Bu faaliyetin M.Ö. 8 bin yıllarında başladığı tahmin edilmektedir (Dinler, 2000: 2). Tarımsal üretimin başlamasıyla da insanlar köy tipindeki ortak yerleşim alanlarında yaşamaya başlamışlardır. Fakat tarımsal üretim geliştikçe insanoğlu bir gerçekle yüz yüze kalır: üretimin kaynağı olan toprağın gücü sınırlıdır ve toprak ekildikçe gücünü yitirmektedir. Bu ise insanları daha verimli topraklara göç etmeye ve de toprağı dinlendirmeye zorlayan bir olgu idi.

Bu dönemlerde toprak, nüfus olarak az sayıda olan insanoğlunun ortak mülkiyetinde idi. Yani bir başka deyişle kimseye ait değildi. Üretim araçlarının gelişmesi ile birlikte mülkiyet olgusu da değişmeye başladı. Eski Yunanlılarda ve Romalılarda toprağı işleyenler onun sahibi durumuna geldiler ve onu miras yoluyla aktarmaya da başladılar. Roma İmparatorluğundan sonra feodal düzenin ortaya çıkışı görülebilmektedir. Haçlı seferleri ile feodalitenin çözülüşünü izleyen 12. yy'dan itibaren ise yavaş yavaş ticaret merkezi olan şehirler gelişmeye başlamıştır. Şehirlerin gelişimi ile asillere (feodal toprak ağaları) ve köylülere (serfler) ek olarak, gücünü ticaretten alan orta sınıf tipi insanların (burjuvanın) ortaya çıkışı görülmüştür. Böylece tarım dışı faaliyetlerde uğraşan bu kişiler, köylülerin yaptığı üretimi satın alarak gıda ihtiyaçlarını da gidermeye başlamışlardır.

15. yy'a gelindiğinde, İngiltere'de tarım alanları yeni bir olgu ile karşı karşıya kalır: "*çitleme*". 1715 yılında toprakların çitlenmesine olanak sağlayan yasa çıkarılınca, ortak mülkiyet alanı olan topraklar ve otlaklar yüksek gelir sağlayan koyun yetiştirilmesine olanak sağlamak için çitle çevrilmiş olur.

18. yy'a gelindiğinde ise tarımda milat olarak kabul edilebilecek bir olgu kendini hissettirmeye başlamıştır: "Sanayi Devrimi" ve bunun tarıma etkisi olan "tarımın modernizasyonu". Artık basit aletlerden makineleşmeye doğru bir değişim ve bu değişimi zorunlu kılan pek çok olgu vardı. Bunların başında ise geniş tarımsal arazileri işlemek için gerekli olan insan kaynaklarının yetersizliği gelmekte idi. Özellikle Amerika'nın Kaliforniya gibi eyaletlerinde işletmelerin işlemeye çalıştıkları arazinin ortalama olarak binlerce dönüm; kullanılabilecek insan kaynağının ise oldukça kıt olması, tarımda modernizasyonu özellikle bu bölgelerde zorunlu kılmakta idi. (Koning, 1994: 47).

Tarımda mekanizasyon, üretimde emek girdisine duyulan ihtiyacı azaltan bir unsur olarak ortaya çıkmış, ancak verime de etki etmiştir. Verimi ayrıca etkileyen diğer bir husus ise, kimyasal gübre gibi biyolojik ve kimyasal gelişmelerin ürünlerin üretiminde verimliliği artırmak için üretim sürecinde kullanılmaya başlanmasıdır. Tüm bunlara ilaveten Sanayi Devriminin en önemli etkisi, Avrupa ülkeleri başta olmak üzere sanayileşmekte olan ülkelerde tarımı birinci sektör olmaktan çıkarmaya başlamasıdır.

20. yüzyıl ise, tarım teknolojisinde yaşanan hızlı gelişmelerin en üst seviyeye çıktığı ve bu sayede tarımsal üretimde çok büyük üretim artışlarının meydana geldiği yüzyıl olmuştur. Bu artışın ana nedeni, “yeşil devrim” olarak adlandırılan tarımsal üretim yapısındaki değişikliğin temelinde yer alan üstün ırk tohumların üretimde yaygın olarak kullanılmaya başlanmasıdır. Açlığa çare olarak geliştirilen, kimyasal gübre ve sulamaya duyarlı, ABD orijinli akıllı tohumlar, Afrika dışında hemen hemen tüm dünyada yaygın olarak kullanılmaya başlanmış ve tüm bölgelerde üretim artışlarına sebep olmuştur. Ancak, kimyevi gübreler yoğun olarak kullanılınca ürünün yanında onunla birlikte ortaya çıkan ve gelişen yaban otları da artmaya başlamıştı. Bunları tarım zararlıları da denilen sinek ve böceklerin artması izledi. Tüm bu istenmeyen yan etkileri engellemek ve yok etmek için kimya sanayii harekete geçti ve böylece gübre dışında 20. yy’da yeni bir endüstriyel girdi de yoğun olarak kullanılmaya başlandı (Kafaoğlu, 2001: 17). Böylece 20. yüzyılda, özellikle sanayileşmiş ülkelerde aile modelindeki basit üretim birimi, tarımda yerini modern işletmelere bırakmaya başlamıştır.

20. yy’ın tarım açısından diğer bir özelliği, tarım sektörünün milli gelirdeki payının pek çok ülkede sanayi ve hizmetlerin ardından gelmeye başlamasıdır. Yine bu yüzyılda, teknolojik gelişmelere bağlı olarak tarımda ürün işleme teknikleri de gelişmiş ve işlenmiş tarım ürünleri ekonomide önemli bir yer almaya başlamıştır.

Günümüz ekonomilerinde tarımın kalkınmadaki rolü de, ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre farklılıklar gösterebilmektedir. Dünyada çoğunluğu oluşturan gelişmekte olan ülkelerde tarım sektörü, halen başat (birincil) sektör konumundadır. Milli gelir içindeki yeri, çalışan nüfus içinde tarım sektöründe çalışanların oranı, işlenmiş ve ham tarımsal ürünlerin ihracat içindeki payı vs. gibi temel ekonomik göstergelere bakıldığı zaman, tarım sektörü en önemli sektör olmaktadır. Söz konusu ülkelerde ekonomik kalkınmayı sağlamak oldukça problemlidir ve bunu başlatmak için gerekli altyapının hazırlanarak ülkedeki bölgesel piyasaların ulusal piyasalara açılması gerekmektedir. Bu temel altyapıların oluşmasında en önemli problem olan finansmanın sağlanacağı sektör, nüfusun önemli bölümünü barındıran tarım sektörüdür (Karluk, 2002: 189).

Her ne kadar günümüz dünyasında birçok ülkedeki ekonomik düzen serbest piyasa modeline dayansa da, tarım kendi öz koşullarından dolayı serbest piyasa mekanizmalarına tamamen bırakılmamıştır. Bu koşulları evrensel ve toplumsal olarak gruplandırmak mümkündür (Kazgan, 2004: 3-14). Tarımın evrensel özellikleri; daha çok doğal koşullarla bağlantılı oldukları için ekonominin gelişmişlik düzeyinden bağımsız olarak her ülke için geçerlidir. Tarımın ayırıcı özellikleri, kısmen de, toplumsal ve kurumsal niteliktedir. Bu nedenle ekonominin gelişmişlik düzeyine göre de değişebilmektedir.

Evrensel özelliklere bakıldığı zaman başlıca şu unsurlarla karşılaşılmaktadır:

- i. Üretim fonksiyonunda doğal koşullar önemli ölçüde egemendir. Bu sebeble arz esnekliği düşüktür. Doğa koşullarına bağılılık ve bu bağlamda günümüz iklim koşullarının sebep olduğu üretim kayıpları kamuoyunda gündemi oldukça meşgul etmektedir;

ii. Tarımsal üretimde temel üretim faktörü topraktır. Arz esnekliğini sınırlayan bir diğer faktör olan toprak, diğer bir deyişle doğal kaynakların sınırlı olması, üretim miktarını da sınırlamaktadır. Bu sebeple, üretimde kullanılan diğer faktörler olan emek ve sermaye artırılrsa bile, üretim miktarı sınırlı bir boyutta artabilecektir;

iii. Tarım ürünlerine olan talebin gelir esnekliği düşüktür. Arz esnekliğinin dışında, talebin gelir esnekliği de düşüktür. Diğer bir deyişle, kişilerin gelir düzeyi arttıkça, tüketim harcamaları içinde gıdaya ayrılan pay aynı oranda artmaz. Ayrıca, kişilerin gelir düzeyi arttıkça bu esneklik daha da düşmektedir;

iv. Tarımsal ürünlerin fiyatları aşırı dalgalanmalara müsaittir. Tarımda üretimin doğa koşullarına bağlı olması ve üretimin mevsimsel gerçekleşmesi sebebiyle fiyatlar aşırı dalgalanmalara maruz kalabilir. Bu durum depolama, stoklama, örgütsel pazarlama hareketleri gibi unsurlardan genelde yoksun olan gelişmekte olan ülke üreticileri için daha da sık yaşanmaktadır. Literatürde, “Bolluk Paradoksu” (“King Kanunu”) olarak adlandırılan bu durum iyi hava koşullarının ve buna bağlı olarak hasatın bol olduğu yıllarda üreticilerin satış gelirlerinin azalmasına sebep olabilen bir durumdur;

v. Üreticilerin planlama yaparken bir önceki yıla göre aşırı bağımlı olmaları: Tarım sektöründe üreticiler genellikle yıllık üretim yapmaktadırlar. Bu ürünlerin fiyatlarında devresel (yıllık) dalgalanmaların yaşandığı görülmektedir. Bu durumu sağlayan unsur, üreticilerin yaptıkları planlamalarda bir önceki yıl fiyatlarını dikkate

olarak üretim yapmalarıdır. Üreticilerin, üretim kararlarını almada cari yıl fiyatı yerine, bir önceki dönem fiyatına bağlı olarak verilmesi literatürde “Cobweb Teoremi” (“Örümcek Ağı Teoremi”) ile açıklanmaktadır...

Toplumsal özelliklere bakıldığı zaman da şu unsurlarla karşılaşılmaktadır:

i. Tarım kesiminin sosyo ekonomik koşulları: Gelişmiş veya gelişmekte olan tüm ülkelerde tarım sektöründe istihdam edilenlerin gelirleri diğer sektörlerle göre daha düşüktür. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, tarım kesimi genelde geçimlik aile tipi işletmelerden oluşmaktadır. Bunun yanında ortalama eğitim süresi veya kişi başına düşen sağlık imkanları gibi pek çok sosyal gösetergede de tarım kesimi aleyhine bir durum söz konusudur. Ayrıca, sektör içerisinde de üretim veya iklim koşulları gibi sebeplerden kaynaklanabilen gelir dağılımı farklılıkları da mevcuttur;

ii. Rekabet Şartları:

a. Herhangi bir üreticinin üretim ölçeği fiyatı etkileyecek kadar büyük değildir. Bu sebeple tarım sektöründeki üreticiler için fiyat veridir. Üretici, piyasada oluşan veya devlet müdahale kurumları tarafından belirlenen piyasa fiyatının altında istediği kadar satış yapabilmektedirler,

b. Ürünler homojendir. Arpa, buğday, süt vs. gibi temel pek çok tarımsal üründe mal farklılaştırması güçtür,

c. Her işletme teorik olarak uzun vadede fiyatı ortalama maliyet eğrisinin en düşük noktasına eşitlemeye çalışır. Ancak tarımsal işletmelerde bu durum fiyatların dönemsel olarak veya doğal koşullar sebebiyle sık dalgalanması sonucu oldukça güçtür...

iii. Tarımsal üretimin pazara bağılılığı: Gelişmiş ülkelerde tarım kesiminde çalışan insanların uzmanlaşma düzeyinin arttığı ve üretimlerinin tamamını piyasa için ürettikleri görülmektedir. Gelişmekte olan ülkelere bakıldığında zaman ise üreticilerin gerek bitkisel ve hayvansal üretimi, gerek de alt sektörlerde birden fazla çeşidi aynı anda ürettiği görülmektedir. Örneğin tipik bir Hollanda çiftçisi işletmesinde 200 adet inek yetiştirip sütünü pazarlarken, bir Türk çiftçisinin örneğin 10 hektar alana buğday ekerken aynı anda 10 tane inek, 40 tane koyun veya onlarca tavuk vs. yetiştirdiği görülebilmektedir. Söz konusu uzmanlaşmış Hollandalı üretici üretimini piyasa için yaparken, Türk çiftçisi buğdayının bir kısmını kendi ekmeği, hayvansal üretiminin önemli bir kısmını da kendi tüketimi için ayırmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerdeki pek çok üretici, tek bir üründe uzmanlaşmadan pek çok ürünü aynı anda üretmekte ve üretiminin bir kısmını da kendisi tüketmektedir.

iv. Örgütlenme şekli: Tarım kesimi, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, çok sayıda küçük aile işletmesinin çoğunluğu oluşturduğu bir yapıdadır. Aynı şekilde, söz konusu ülkelerde ortalama işletme büyüklüğü de görece olarak düşüktür. Gelişmiş ülkelerde üreticiler her alanda kooperatifleşme yoluyla örgütlü hareket etmeyi seçseler de bu durum gelişmekte olan ülkelerdeki pek çok üretici için geçerli değildir. Türkiye gibi ülkelerdeki bu

yetersiz örgütlenme, tarımsal ürünlerin pazarlama organizasyonlarına da yansımakta ve sistemde çok sayıda aracının yer aldığı uzun pazarlama kanalları ile pazarlama hizmetlerinin yetersiz yerine getirildiği, yüksek pazarlama marjlarının görüldüğü bir pazarlama sistemi ortaya çıkmaktadır (Emeksiz, 2005: 1155).

Tüm bu ve diğer özellikleri sebebiyle devletler tarım piyasalarına çeşitli boyutlarda ve çeşitli araçlarla müdahale ederek, milli gelirdeki payı her ne kadar azalsa da, tarımın çok önemli işlevlerini daha etkili bir şekilde yerine getirebilmesi için gerekli uygun ekonomik ortamı hazırlamaya çalışmaktadırlar.

Bu müdahale ise dolaysız (doğrudan) veya dolaylı olmak üzere iki gruba ayrılabilir:

i. Sektöre dolaysız (doğrudan) müdahale: tarım sektörüne ve tarımsal ürünlerin fiyatlarına dolaysız müdahale, fiyat desteği ve fiyat sübvansiyonu olarak ikiye ayrılır:

a. Fiyat destekleme: 1930'lardaki büyük depresyonu izleyen yıllarda devreye girmiş olan ve halen en çok kullanılan yöntemlerden birisidir. Bu yöntemle devlet çeşitli ürünlerde üreticilere belirli bir fiyattan alım garantisi sağlar ve kendisine getirilen ürünün tamamını söz konusu fiyattan satın alır. Belirlenen fiyat, piyasadaki denge fiyatının üzerinde olması nedeniyle, devlet dışındaki alıcılar için de geçerli olur. Bu yöntemde devletin başlıca iki ana hedefi vardır: fiyat istikrarını sağlamak ve üretici gelirlerini korumak.

b. “Fark Ödeme” Sistemi: Bu yöntemle üreticilerin ürettiği ürün, alım fiyatından daha düşük bir şekilde tüketiciye yansıtılmakta, diğer bir deyişle ürünün fiyatı sübvansede edilmektedir. Genellikle süt gibi insan beslenmesinde hayati önemdeki ürünlerde kullanılan bir yöntem olan fiyat sübvansiyonunda faydayı, ürününü yüksek fiyattan satan üreticiler kadar, ürünü düşük yani sübvansede edilmiş fiyattan elde eden tüketiciler de elde etmektedir.

ii. Sektöre dolaylı müdahale: tarımsal ürünlerin fiyatlarına dolaysız müdahale, üretimde kullanılan tohum, gübre veya ilaç gibi girdilerin fiyatlarına müdahale ve kota sistemi olarak ortaya çıkmaktadır:

a. Girdi fiyatlarına müdahale: Bu yöntemle devlet girdi maliyetlerine müdahale ederek, üreticilerin girdi maliyetlerini azaltmayı hedefler. Girdilerin sübvansede edilmesi anlamına da gelen bu yöntemle gübre, tohum, ilaç, sulama veya mazot gibi en temel tarımsal girdilerin üreticiye makul fiyatlarla ulaşmasını, böylece üreticilerin karını korumayı hedeflenmektedir.

b. Kota sistemi: Alan ve fiyat kotası olarak iki farklı şekilde uygulanabilen bu yöntemde amaç, devletin alım garantisi verdiği ürünlerdeki finansman yükünü azaltmak olabileceği gibi, aşırı üretim sebebiyle fiyatların düşmesini engellemek de olabilmektedir. Bu nedenle devlet, herhangi bir üreticinin üretim yapabileceği alana sınırlama getirebilmekte veya üreticinin ekim yapabileceği alana karışmadan üretim yapacağı en yüksek miktarı belirleyebilmektedir.

Tarımın diğer sektörlerden ayrılan, kendine özgü doğal ve toplumsal özellikleri nedeniyle işlevlerini yerine getirmesi serbest piyasa koşullarında tam anlamıyla mümkün olamamaktadır. Devletlerin dolaylı veya dolaysız tarıma müdahale etmesi de esasen sektörün işlevlerini yerine getirmesi içindir. Tarımın bu işlevlerine kısaca baktığımızda ise başlıca şu unsurlar görülür. (Dinler, 2000: 37-71).

- i. İnsanların en temel ihtiyacı olan gıda gereksinimlerini sağlama;*
- ii. Sanayi sektörüne hammadde üretme;*
- iii. Toplumun sağlığını ve ruhsal dengesini sağlama;*
- iv. Kalkınmanın finansmanını sağlama;*
- v. Tarımsal ürünlerin ticaretinde meydana gelen katma değerın ülke kalkınması için çeşitli şekilde kaynak sağlaması;*
- vi. Tarım dışı sektörlerle işgücü katkısı sağlama...*

Tarım sektörünün ülkenin sosyo-ekonomik yapısındaki önemi, yukarıda sayılan işlevleri yerine getirmesinden kaynaklanmaktadır. Tarım sektörü, öncelikle insan yaşamının sürdürülmesindeki en önemli unsur olan gıda ihtiyacının sağlanmasının en önemli kaynağıdır. Buna ek olarak sanayi sektörüne hammadde sağlama, toplumun sağlığını ve ruhsal dengesini koruma gibi işlevleri de vardır. Ayrıca, ülkelerin kalkınma serüvenlerinde tarım dışı sektörlerin gelişmesinde, hammaddenin ötesinde diğer sektörlerle ucuz işgücü sağlama anlamında da tarım sektörünün önemli rolleri vardır. Aynı şekilde; ülkelerin kalkınma süreçlerinin başlangıcında ekonomideki en önemli sektör olan tarım sektöründe yaratılan katma değer, diğer sektörlerin kalkınmasında ihtiyaç olunan finansmanın sağlandığı kaynaktır.

Günümüzde tarım sektörü, söz konusu işlevlerini küresel ısınma olgusu yüzünden eskisi kadar yerine getiremeyince, pek çok ülkedeki fakir halk kesiminin bir anda açlık sorunu ile karşı karşıya kaldığı görülmüştür. Ayrıca pek çok ülkede başlayan isyanların ülkelerdeki istikrar ve sosyal dengeyi bozduğu da görülmektedir. Bu nedenle özellikle gelişmekte olan ülkelerde istikrar, kamu düzeni ve ekonomik kalkınmanın sağlanabilmesi için, tarım sektörünün söz konusu işlevlerini yerine getirmesi, tüm ülkeler için hayati önem taşımaktadır.

Dünyadaki hızlı nüfus artışına bağlı olarak, günümüzde başta bazı Afrika ve Asya ülkeleri olmak üzere pek çok ülkede görülen ve gelecekte de artarak devam edeceği düşünülen açlık sorunu, tüm karar vericileri düşündüren bir konudur. 1990'lara gelindiğinde, pek çok üründe yaşanan arz fazlası, Afrika hariç dünyanın geri kalanı için açlığın sorun olmaktan çıktığı anlamına gelmekteydi. Ancak, bugünlerde kendini iyice hissettirmeye başlayan küresel ısınma olgusu ile birlikte 'gıda güvenliği' kavramı sadece Afrika ülkelerini değil, gelişmiş ülkeleri de düşündürmeye başlamıştır. Yıllardır dünya pazarında istikrarlı bir seyir izleyen gıda fiyatları 2007 yılından itibaren akıl almaz bir şekilde yükselmeye başlamıştır. Bu durum, ülkelerin ekilebilir alanlarını sonuna kadar kullanmalarını ve hatta daha önce verimsiz kabul edilen alanların üretime kazandırılmasını da başlatmıştır.

Küresel ısınma sayesinde başta gelişmekte olan ülkeler olmak üzere tüm ülkeler tarımın stratejik bir sektör olduğunu tekrardan hatırlayarak tarımsal üretime ve sektöre yön vermeye çalışmaktadırlar. Küresel ısınma ve buna bağlı olguların önümüzdeki yıllarda artarak devam edeceği düşünülürse, tarım sektörünün gündemde kalmaya devam edeceği açıktır.

1.2 TARIM SEKTÖRÜNÜN KÜRESELLEŞMESİ

İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünyada yaşanan sosyo ekonomik gelişmelerden tarım da üzerine düşen payı fazlasıyla almıştır. Her ne kadar

dünyada serbest piyasa ekonomileri yaygınlaşmaya başlasa da devletler tarım sektörüne az veya çok müdahale etmeye devam etmişlerdir. Bu müdahalelerin en yoğun yaşandığı ülkeler ise dünyada kapitalizmin kalesi olarak görülen başta Amerika Birleşik Devletleri (ABD) olmak üzere, Avrupa Birliği (AB), Birlik dışı çok sayıda Avrupa ülkesi ve hatta Japonya sayılabilir. Buna rağmen, günümüzde tarım ticaretinin önündeki engellerin kaldırılması için yapılan girişimler, özellikle gelişmiş ülkelerin baskısı ile giderek artan bir şekilde devam etmektedir.

Tarım politikalarının yerel olmaktan çıkıp, dünya ölçeğine taşınma süreci İkinci Dünya Savaşı sonrasında hız kazanmıştır. Bu sürecin gelişiminde etkin olan iki önemli unsur ise tarım teknolojisinde yaşanan gelişmeler ve dünyadaki demografik dönüşümdür (Kazgan, 2004: 337-339). İkinci Dünya Savaşının hemen sonrasında dünyada ve özellikle Avrupa'da esas sorun açlık tehdidi idi. Avrupa'da savaşın etkisiyle tüm ekonomiler harap duruma gelmiş, toprağı işleyecek tarımsal nüfus ise yoğun kayıplar yaşamıştı. Savaş sonrasında ise dünya tekrar toparlanmaya başlamış, pek çok ülkede insan nüfusu hızlı bir şekilde artmaya başlamıştır. İnsanların savaş boyunca devam eden sefalet ve açlık sorunları, savaş sonrası dönemde yerini psikolojik olarak rahatlamaya bırakmış, yaşanan ekonomik büyümenin etkisiyle de dünya çapındaki gıda talebi artmıştı. Bu ve diğer unsurların etkisiyle tarım üretimini artırma, devletlerin en öncelikli hedeflerinden biri olmuştu. Savaş sonrası kurulan Avrupa Topluluğu'nda (AT) dahi tarım, topluluk ortak yönetiminin etki alanına dâhil edilmiş ve oluşturulan "Ortak Tarım Politikası'nın (OTP)" ana hedefi tarımsal üretimi artırma olarak belirlenmişti. Atlantığın öte yakasında, ABD'de ise '*yeşil devrim*' olarak adlandırılan gelişmeler yaşanmakta idi. ABD'nin tarımsal ürün talebindeki hızlı artışa çare olarak araştırma laboratuvarlarında geliştirilen verimliliği yüksek tohumlar ve verimliliği artırıcı kimyevi gübreler sistemli bir şekilde tarımsal üretimde kullanılmaya başlanmıştı.

Bu kullanım sonucunda, Afrika hariç, hemen hemen diğer tüm bölgelerde açlık veya yetersiz tarımsal üretim sorununa az veya çok çözüm bulunabilmiştir. Ayrıca bu dönemde tarımsal ürünlerin de sanayi ürünleri gibi GATT kapsamına dâhil edilmesi yönünde, özellikle bazı GOÜ'lerin baskıları etkili olamadı ve tarımsal ürünler o dönemde yoğunlaşmaya başlayan dış ticaretteki serbestleşme hareketlerinin kapsamının dışında bırakıldı.

1970'lere gelindiğinde ise sürecin boyutları farklı noktalara gelmeye başlamıştır. Savaş sonrası yaşanan hızlı nüfus artışı, başta Avrupa ülkeleri olmak üzere, yavaşlamaya ve hatta bazı ülkelerde yerinde saymaya başlamış; ayrıca, tarımsal ürünlerin talebinin gelir esnekliğinin düşük olması ve bu sebeple bireylerin bütçelerinde meydana gelen gelir artışlarını gıda harcamasına aynı oranda aktarmamaları da tarımsal ürünlerin talebinde aşırı bir artış yaşanmamasına sebep olmuştur. Arz cephesine bakıldığı zaman ise, özellikle 'yeşil devrim' ve sanayileşmiş büyük tarımsal işletmeler sayesinde, tarımsal üretim büyük bir hızla artmaya devam etmiştir. 1970'lerin sonuna gelindiğinde, tarımda ABD ve Avrupa Topluluğu hükümetlerinin sorunu artık açlık değil, aşırı tarımsal üretim ve bunun sonucu ortaya çıkan ürün stoklarıydı. Bu dönemde "süt gölleri", "tereyağı dağları" gibi tüketilemeyen tarımsal stokları resmeden kavramların kamuoyunda sıkça tartışılmaya başlandığı görülmektedir. Avrupa Topluluğu Bütçesinden, Ortak Tarım Politikasının çektiği kaynaklar her zaman yüksek olmuş, fakat 1980'lere gelindiğinde artık maliyetlerin önemli bir kısmının üreticiye değil, stok masraflarına gitmeye başladığı görülmektedir. Örneğin, OTP'nin 1986 bütçesinin 1/3'ü yani 7 milyar ECU, tüketilemeyen stokların saklanması ve imhası için kullanılmıştır (European Commission, 1989: 54). Bu aşırı stokların eritilmesi ise pek mümkün olmamakta; iç pazar doyuma ulaştığı için stokları eritmekte çare olamamaktaydı. Dış Pazar ve ihracat imkânları da tarımda gelişmiş ve de gelişmemiş tüm ülkelerde geçerli olan sıkı koruma politikaları sayesinde zor ve de yüksek maliyetli olmaktadır.

Bu dönemlerde, Avrupa Topluluğu, tarımsal ürünlerin ihracatı için, ihracat sübvansiyonlarını kullanmakta, bu da bütçe için ağır bir külfet oluşturmaktaydı. AT ile rekabet etmeye çalışan diğer büyük tarım ihracatçısı ABD de, kendi devlet bütçesinden tarım üreticisine aşırı bir kaynak aktarımına girmiş ve bunun yarattığı baskı giderek artmaya başlamıştı.

1980'lerde ise yeni bir teknolojik devrim, özellikle gelişmiş ülkelerde tarımın çehresini değiştirmeye başlamıştır: “Biogenetik teknoloji”. Bu sayede organizmaların genlerine yapılan müdahalelerle, aynı bitkilerin çok farklı şartlarda ve doğa koşullarında yetiştirilmesine olanak sağlanmaktadır. Örneğin kuraklığa dayanıklı tahıl tohumları, aşırı tuzlanmış suya dayanıklı sebze üretimi (İsrail’de deniz suyuyla yetişen domates, salatalık vs.), normalin kat kat üstünde verimliliğe sahip narenciye ağaçları vs. bu gelişmenin bir sonucudur. Hayvancılık alanında da benzer örneklerle karşılaşılabilir. Örneğin, hayvansal ürünlerin besin kalitesinin ve sağlığa yönelik faydalarının artırılması amacıyla, polly isimli ilk genetiği değiştirilmiş kuzuya, insanlarda eksikliğinde hemofiliye neden olan kan pıhtılaştırıcı faktör-9’u kodlayan insan geni aktarılmıştır. Böylece bu proteinin hayvanın sütünde ticari olarak bol miktarda üretilmesi sağlanmıştır (Hasgöl, 2009: 2).

Böylece gelişmiş ülkelerde ortaya çıkan bu yenilikler üretimi olumlu yönde daha da etkileyerek, tarımsal üretim fazlası sorununa olumsuz etki yapmaktaydı. Bu durum 1980'lere kadar tahıl ürünlerinde net ithalatçı durumunda bulunan Avrupa Topluluğu’nun, net ihracatçı bir duruma gelmesiyle yeni bir boyut kazanmıştı. Söz konusu dönemde ABD’nin dünya buğday piyasalarından aldığı pay %45’ten %25’lere gerilemiş, Avrupa Topluluğu ise dünya pazarlarının %20’sini eline geçirmişti (Şahinöz, 1996: 95). Kuşkusuz bu başarının ana sebeplerinden bir tanesini Topluluk bütçesinden tarım ihracatına sağlanan sübvansiyonlar oluşturmaktaydı. Dünya ticaretinde ABD ve AT arasında buğday ve diğer ürünlerde yaşanan ihracat sübvansiyonlarına dayalı rekabet dönemi, tarihe “sübvansiyonlar savaşı” olarak da kaydedilmiştir. Ancak, bu savaşın bütçelere maliyeti

sürdürülemez boyutlara ulaşmış; bunun sonucunda ABD ve AT kamuoylarında tarımsal stokların maliyeti sorunu çok ciddi olarak tartışılmaya başlanmıştı.

Tüm bu yaşananların özünde, o dönemlerde başta Avrupa olmak üzere gelişmiş ülkelerde yoğunlaşmış olan bloklaşma eğilimleri yatmakta idi. Tarımsal ürünlerin dünya ticaretinde liberalizasyonunu savunan ABD'ye; Avustralya, Yeni Zelanda, Arjantin, Brezilya, Uruguay, Tayland gibi Latin Amerika, Afrika ve Asya-Pasifik'ten 19 üye ülkenin oluşturduğu CAIRNS grubu destek vermekte idi. Ancak, Avrupa Topluluğuna üye ülkeler Topluluk çatısı altında ortak hareket etmekte ve bu süreçte karşı çıkmaktaydılar. Gelişmiş ülkeler ve bloklar arası bu görüş ayrılıkları GATT Müzakereleri'nin uzamasına ve zaman zaman kilitlenmesine de neden olmaktaydı (Ongun, 1996: 27).

1.3 GATT-DTÖ VE TARIMSAL ÜRÜNLERİN TİCARETİ

Tarımsal stokların ve bütçeye getirdiği yükün özellikle gelişmiş ülkelerde sürdürülemez boyutlara ulaştığı bir dönemde, ABD, GATT üyelerini 1986'da Uruguay'da yeni bir toplantıya davet etti. Ancak bu süreçteki tek etken tarım olmamakta; tarımın ötesinde çeşitli unsurlar ABD ve diğer merkez ülkeleri DTÖ kapsamında bir anlaşmaya zorunlu kılmakta idi. Bu unsurların en önemlileri; 20. yy'ın son çeyreğinde kendini iyice hissettirmeye başlayan *azalan ortalama kâr hadleri*, buna karşılık yeni korumacı eğilimlerin yükselmesinin ve ticari blokların güç kazanmasının dünya ticaretinin liberalleşmesini tehdit etmesi olarak sayılabilmektedir. Bu unsurlara ilaveten, iletişim teknolojilerindeki gelişmelere, finansal küreselleşmeye ve uluslararası sermaye akımlarındaki serbestleşmeye bağlı olarak ortaya çıkan hizmet ticaretini düzenlemesi öngörülen bir *Hizmet Ticareti Genel Anlaşması* (GATS) ve ecza-kimya ve enformasyon sektörlerini ve bu alandaki dünya ticaretini düzenleyecek olan *Ticarette Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması*

(TRIPs) da merkez ülkelerin ihtiyaçlarını ve dünya ticaretindeki sıkıntılarını azaltabilecek düzenlemeler olarak sayılabilmektedir (Ongun, 2003: 72-73).

GATT-Uruguay Turu olarak adlandırılan müzakere sürecine temel tarımsal ürünlerde arz fazlasına ve dünya ticaretinde önemli paylara sahip ABD'nin içinde yer aldığı CAIRNS gurubunun dünya ticaretini serbestleştirme çabaları egemen olmuştur. ABD'nin kendi çıkarları doğrultusunda yaptığı liberalizasyona yönelik önerilere karşılık, Avrupa Birliği (AB) olarak yeni bir sürece giren Avrupa Topluluğu da kendi önerileriyle karşılık vermiştir. Birçok kez kopma noktasına gelen görüşmeler tam yedi yıl sürmüş ve bu süre boyunca GOÜ'lerin sorunları ve ihtiyaçları dışlanıp gündeme alınmamıştır (Akder, 1998: 25).

Uzun ve çetin geçen müzakereler sonucunda anlaşmaya varılmış ve tarımsal ürünlerin gerek ülke içi düzenlenmesi, gerekse de dünya ticareti bağlamında, milat olarak adlandırılabilir bir anlaşmaya tüm üye ülkeler tarafından varılmıştır. Tarım dışında, TRIPs gibi merkez ülkeleri çok yakından ilgilendiren konularda da Uruguay Müzakereleri'nde anlaşmaya varılmıştır. Varılan anlaşmayı geliştirmekte olan ülkelerin fazla muhalefet etmeden imzalamış olmaları da dikkati çeken bir diğer unsur olarak ortaya çıkmaktadır (Ongun, 2003: 73).

Tarımsal ürünlerin ülke içi desteklenme koşulları ve dünya ticaretinin düzenlenmesi ile ilgili olarak varılan anlaşmaya göre destekler üç ana başlık altında toplanıp çeşitli önlemler öngörülmektedir. Bu ana başlıklara göre (Kasnakoğlu, 1999: 80)

(i) *Pazara Giriş*: İthalattan alınan vergilerin belirlenmesi ve indirim taahhütlerinin verilmesi gerekmektedir;

(ii) *İhracat Rekabeti*: İhracat sübvansiyonuna konu olan miktar ve harcamaların belirlenmesi ve indirim taahhütlerinde bulunmak gerekmektedir;

(iii) *İç Destekler*: İç desteklerin hesaplanması temelde referans fiyatıyla iç fiyat arasındaki farkın üretim miktarıyla çarpımına dayanan "Toplu Destek Ölçümü"ne dayanmaktadır ve bazı iç desteklerde indirim gerekmektedir.

İç desteklerin sınırlandırılması çeşitli renklerle belirlenebilmektedir. Fiyat ve ticareti bozucu etkisi minimal olan, kırsal gelişme, AR-GE, altyapı yatırımları gibi harcamalar *yeşil kutuya* girmektedir ve serbesttir. *Mavi kutunun* esasını sabit alan, verim ve hayvan sayısına bağlı olan üretimden kısmen bağımsız olan "doğrudan gelir desteği" gibi ödemeler teşkil etmektedir ve indirim yapılması gerekmemektedir. Anlaşmaya koyulan "Sulh hükmü" nedeniyle bu tür destekleri kullanan ülkeler hakkında soruşturma açılmaz. Fiyat ve ticarete doğrudan etki yapan fiyat destekleri veya sübvansiyonlar gibi önlemler *kırmızı kutuya* girmektedir ve indirim yapılması zorunludur.

Gelişmekte olan ülkeler açısından pek çok sakıncalar içerse de, öngörülen yeni anlaşmaya bu ülkeler fazla direnemedi, direnenler de zaten genel ekonomik anlamda Uluslar arası Para Fonu (IMF)-Dünya Bankası (DB) kredilerinin kısılcacında oldukları için dirençlerini sürdüremediler. Böylece tarımsal ticarete devrim sayılabilecek yeni bir anlaşma 1994'te imzalanarak 1995'te yürürlüğe girmiştir.

Uruguay Turunun getirdiği yeni tarım sistemine baktığımız zaman özet olarak şunu görebiliriz: "Küreselleşme ve onun dayattığı yeni ticaret sistemine tarımsal ürünlerini dâhil etmek". Bu durum, GOÜ açısından sakıncalı sonuçlar doğurabilmektedir. GATT-Uruguay Anlaşmasını imzalayan ülkeler, tarım sektörüne müdahalelerini zaman içinde kaldırmayı ve tarımsal ürünlerin ticaretine engel olan koruma duvarlarını yıkmayı taahhüt etmektedirler.

Ayrıca bu süreçte direnen ülkeler, IMF ve DB kanalıyla zorlanarak devlet eliyle kurulan ve gelişmekte olan ülkelerde (kooperatifçilik, özel üretici birlikleri ve fonları vs. gelişmediği ya da etkin olmadığı için) hayati öneme sahip tarım pazarlarını düzenleyici ve destekleyici kurumlarını özelleştirmeye ve tasfiyeye zorlanmaktadır. Bu kurumların işlevlerini kimin yerine getireceği ise meçhuldür. Ayrıca, gelişmekte olan ülkelerde önemli bir destek faktörü olan taban fiyat uygulamalarına da Dünya Ticaret Örgütü (1995'ten itibaren GATT yerini DTÖ'ye bırakmıştır) ve gerekli görüldüğü yerde IMF ve DB tarafından yasaklar ve sınırlamalar getirilmiştir.

GOÜ'lerde azalan tarımsal destekler sayesinde zaten gelir açısından alt tabakalarda yer alan kırsal kesim, daha da zor duruma düşmekte ve kırsalda karınları doymayan bu insanlar şehre göçe zorlanmaktadır. Şehirlerdeki ekonomik düzen de onların pek çoğuna iş imkanı yaratamayınca, büyük şehirler, kaçınılmaz olarak güvenlik, asayiş gibi pek çok sosyo ekonomik sorunla karşı karşıya kalmaktadırlar.

Ayrıca, bu anlaşma sayesinde tarımda yabancı sermayenin önündeki engeller önemli ölçüde kaldırılmıştır. Böylece zor duruma düşen GOÜ'lerin tarımsal sermayesinin el değiştirmesi için olanak sağlanmış olmuştur. GOÜ'lerde desteksiz kalan ve korumasız bırakılan tarımsal işletmeler ve kurumlar ise günümüzde yoğun bir şekilde el değiştirmektedirler. Diğer bir deyişle, sanayileşmiş ülkelerin çok uluslu şirketleri (ÇUŞ), GOÜ'lerin tarım işletmelerini, kurumlarını ve tarım pazarlarını ele geçirmektedirler (Kazgan, 2004: 340-341). Bazı çevreler bu ele geçirmenin tarım kesimi ve kırsal nüfustaki işsizlik sorununa çare olmasını beklemekte; fakat, bu yeni oluşumun işsizlik sorununa çare olması zor gözükmektedir. Bunun ana nedeni, bu işletmelerin sanayileşmiş teknolojik tarım işletmeleri olmaları ve bu sebeple yoksul köylü yığınların ucuz işgücüne geniş ölçekte ihtiyaçları duymamalarıdır.

Belirlenmesi gereken bir diğer husus ise; sınırlar kalktığı zaman, GOÜ'lerin tarım ürünleri ticaretinde ihracat şansının çok düşük olmasıdır. Bunun nedeni iki grup arasındaki yüksek verimlilik farklılıklarıdır. Gelişmiş ülkelerin ve ÇUŞ'ların tüm dünya pazarlarını ele geçirmeleri kaçınılmaz bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. İstatistiklere bakıldığında bu bulguların doğrulandığı görülmektedir (Tablo 1).

Tablo 1: Seçilmiş Bazı Gelişmiş ve GOÜ'lerde Verimlilik

(Tarımda çalışan işçi başına düşen katma değer, sabit 1995 US\$ fiyatlarıyla)

Ülke	Verimlilik 1988-1990	Verimlilik 1998-2000
Belçika	29,807	55,874
Danimarka	29,551	54,090
Fransa	30,641	53,785
Norveç	21,200	33,305
Kanada	25,362	36,597
Şili	4,853	5,712
Arjantin	7,284	10,246
Meksika	1,522	1,767
Kolombiya	3,889	3,448
Türkiye	1,847	1,878

Kaynak: World Bank, 2003:238-239

Tablodan görüldüğü gibi, ülkeler arasında anlamlı farklılıklar mevcut bulunmaktadır. Ayrıca sanayileşmiş ülkeler 1990'lardan itibaren biyoteknolojideki gelişmeleri de kullanarak yüksek olan verimliliklerini on yıl boyunca daha da artırmaktadırlar. Aynı olguyu GOÜ'lerin çoğunluğu için söylemek ise mümkün değildir.

Tüm bunlara rağmen GOÜ'ler çaresiz bir şekilde bu değişim sürecini yaşamaktadırlar. Kendi tarım sektörlerini ayakta tutmak için yıllardır kullandıkları araçlar, DTÖ veya IMF gibi kuruluşlar tarafından yasaklanmakta; ikame olarak da Doğrudan Gelir Desteği (DGD) tavsiye edilmektedir. Fakat bu araç uygulandığı zaman, çeşitli istenmeyen sonuçlara yol açabilecek potansiyel tehlikeleri de içermektedir. Ayrıca, GOÜ'lerin uygulamada mali sorunlarla karşılaşabilmeleri mümkün olmakta, nedeni ise GOÜ'lerin fakir çiftçilere verilecek maaş veya desteklerin bütçelerinde yer almamasıdır. Fakat gelişmiş ülkelerin bütçeleri böyle bir desteği yeterli ve de GOÜ'lerin aksine istikrarlı bir biçimde sağlayabilmektedir. Yıllardan beri GÜ'lerde çeşitli şekillerde tarıma sağlanan yüksek destekler günümüze kadar gelmiştir (Tablo 2). GÜ'lerin DTÖ sayesinde yapmak istediği, bu desteğin araçlarını DGD ile değiştirmektir. DGD sisteminin olası olumsuz etkileri ilerleyen bölümlerde daha detaylı ele alınacaktır.

Tablo 2: Bazı GÜ'lerde Çiftçi Başına Yapılan Destekler

Ülkeler	Çiftçi Başına Yıllık Transfer (US\$)	
	1986-88	1996
ABD	20,000	13,000
Japonya	16,000	28,000
AB	12,000	20,000
Norveç	29,000	35,000
İsviçre	29,000	44,000
OECD	11,000	14,000

Kaynak: Dinler, 2000:374

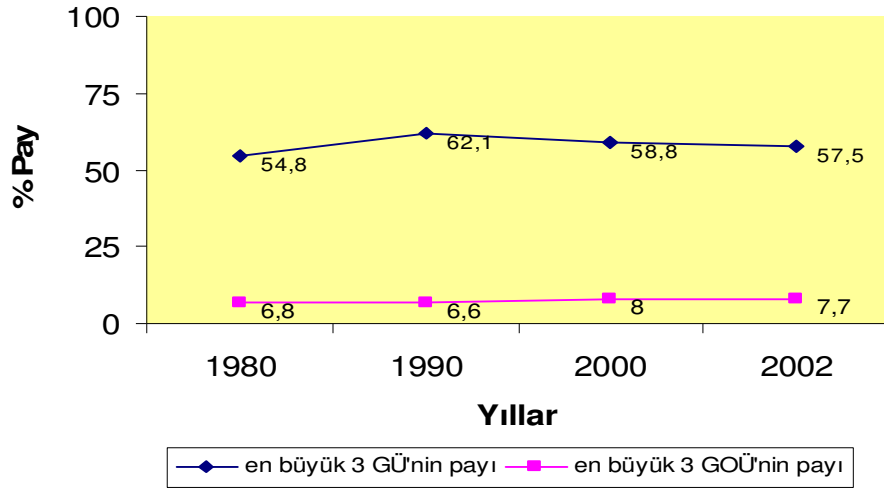
Yukarıdaki tabloda görülebileceği üzere, GÜ'lerdeki destekler günümüzde de yoğun bir şekilde yapılmaktadır. GOÜ'lerde ise bu desteklerin çok altında destekler yapılmaktadır (örneğin Türkiye'de 1996 yılı için 1,000 US\$). Tüm bunların ötesinde, GOÜ'lerin ABD veya Japonya gibi yüksek destek oranlarını sağlayacak bütçe kapasiteleri de mevcut olmamaktadır.

GATT sürecindeki bir diğer önemli detay, GATT anlaşmalarının gelişim sürecinde sanayi ürünlerine ek olarak tarım ürünlerinin ticaretinin önündeki engellerin kaldırılması için ilk başlarda GOÜ tarafından getirilen önerilerin o yıllarda sanayileşmiş ülkeler tarafından şiddetle reddedilmiş olmasıdır. Bu durum, aradan geçen yıllarda sanayileşmiş ülkelerin verimlilik artışı nedeniyle tarımsal ürünlerde GOÜ'lere göre mutlak üstünlüğe sahip olmalarıyla

değişmiştir. Bunun sonucunda, tarımda serbest ticaret olgusu GATT'ın gündemine GÜ'ler tarafından getirilmiştir.

DTÖ ve Tarımsal Ürünlerin Ticareti: Tarımsal ürünlerin ticaretine DTÖ'nün yürürlüğe girdiği 1995 yılından itibaren baktığımız zaman şu olgular karşımıza çıkmaktadır: Öncelikle tarımsal ürün ticaretinde 1995 ile 2002 arasında pek bir artışın yaşanmadığı gözlemlenmektedir. 1995'te bu ticaretin hacmi 583.2 milyar US\$ iken, 2002 itibariyle bu rakam 582.5 milyar US\$ olmuştur (WTO, 2003: 110). Söz konusu ticaretin ihracat kısmında başı çeken ülke ise Avrupa Birliği'dir. Analizde AB'yi tek ülke olarak alabiliriz, çünkü tarım konusunda AB tek ülke gibi hareket etmekte; yani Güney Fransa'dan ihraç edilen buğdayın fiyatıyla, Kuzey Finlandiya'dan ihraç edilen buğdayın satış fiyatı aynı olmaktadır. AB 2002 yılı itibariyle dünya tarımsal ürün ihracatının %40.1'ini elinde tutmaktadır. İkinci sırayı ABD %11.8 ile, üçüncü sırayı da Kanada %5.6 ile almaktadır. Görüldüğü üzere, sadece bu üç gelişmiş ülke dünya ihracatının %57.5'ini elinde bulundurmaktadır. Bu üç ülke dışında GOÜ'lerin aynı yıl en büyük üç ihracatçısı olan Brezilya, Çin ve Arjantin'in toplam payı ise %7.7 olmaktadır (Şekil 1).

Şekil 1: AB-ABD-Kanada ve Brezilya-Çin-Arjantin'in 1980'den itibaren dünya tarımsal ihracatındaki toplam payları (%)

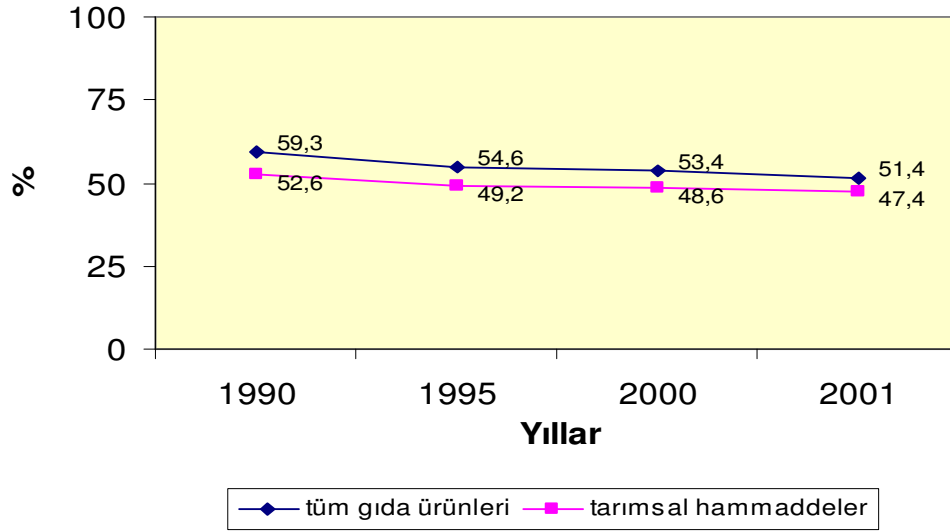
Kaynak: WTO, 2003:105-111.

Yani 1980'lerden itibaren dünya ihracatında en büyük 3 GOÜ ile GÜ'nün payları pek bir değişiklik göstermemiş, DTÖ sonrasında da bu durum değişmemiştir. Yapılan bazı çalışmalar, GOÜ'lerin DTÖ anlaşmaları sayesinde, tarım ticareti bakımından on milyarlarca dolarlık kazanımlar elde etmelerini öngörmekteydi (IMF, 2001: 46). Fakat bugün geriye dönüp bakıldığı zaman DTÖ anlaşmasının, tarım açısından GOÜ'ler için ümit ettikleri bir gelişme sağlamadığı söylenebilmektedir (Priyadarshi, 2002: 55). Bunun ötesinde toplam (tüm) ticaret açısından bakarsak da DTÖ anlaşmalarından büyük ölçüde kazançlı çıkan Kuzey (GÜ) olmuştur (UNCTAD, 2003b: 46).

Bu rakamlara daha detaylı bakıldığı zaman, GOÜ'lerin tarımsal ihracatlarının yarıdan fazlasını GÜ'lere yaptıkları görülmektedir. Fakat tüm gıda ürünleri açısından (et, süt, peynir, arpa, buğday vs.) bakıldığında, yıllar itibariyle bir düşüş görülmektedir. 1995 sonrası ise bu payın artacağına, az

da olsa azaldığını görülmektedir. Aynı durum temel tarımsal hammaddelerde (deri, kereste, pamuk, kimyevi gübre) de ortaya çıkmaktadır (Şekil 2).

Şekil 2: GOÜ'lerin Tarımsal İhracatında GÜ'lerin Payı

Kaynak: UNCTAD, 2003a:90-92.

GOÜ'ler açısından DTÖ anlaşmasının tarımsal ürünlerde bekleneni vermediğini bir kez daha belirttikten sonra bir diğer önemli konunun da altını çizmekte fayda vardır. GOÜ'lerin ihracatlarının belkemiğini halen daha çok doğal kaynaklardan elde edilen ve ucuz işgücüne dayanan ürünler oluşturmaktadır. Fakat bu ürünlerin bir sonraki bölümde bahsedilen ticaret hadleri dezavantajı dışında, GOÜ'ler açısından bir diğer olumsuz etkisi ise, bu ürünlerin katma değeri düşük ürünler olmalarıdır (UNCTAD, 2003b: 51-58). Tarımsal ürünlerin gelecekte katma değeri yüksek kârlı ürünler arasına girmesi ise öngörülmemektedir. Bu durum da GÜ ile GOÜ arasındaki gelir farkının daha da açılacağına bir işarettir.

Dış Ticaret Hadleri ve Tarımda ÇUŞ'ler: Tarımda dış ticaret hadlerinin gelişimi uzun yıllardan beri tartışma konusu olmuştur. GOÜ'lerin dünya ihracatındaki payları 1953'te %27 iken bu oran 1989'da % 18'e gerilemiştir. GOÜ'lerin ihracatının yarısından fazlasını temel mallar, yani tarımsal ürünler ve doğal kaynaklardan elde edilen hammaddeler oluşturmaktadır (Dinler, 2000: 325). Aynı şekilde, alt-orta gelir grubuna ait ülkeler, ihracat gelirlerinin %60'ından fazlasını tarımsal ve temel malların ihracatından sağlanmaktadır (Kazgan, 2004: 332). Dolayısıyla tarımsal ürünlerin fiyatları ve dış ticaret hadleri, GOÜ'lerin ekonomileri açısından çok önemlidir. Her ne kadar D.Ricardo, A.Marshall, J.S.Mill gibi klasik görüşteki iktisatçılar tarafından geliştirilen “tarımda azalan verimler kanunu”, “uluslararası karşılıklı talep kanunu” gibi, dış ticaret hadlerinin tarımsal ürün ihracatçısı az gelişmiş ülkeler lehine gelişeceğini öngören tezler öne sürülse de yapılan bazı ampirik çalışmalar bunun tersini ortaya koymuştur (Dinler, 2000: 319-320). Bu çalışmaların en önemlisi Singer-Prebisch Tezi olarak bilinen çalışmadır. Bu iki iktisatçı, dış ticaret hadlerinin tarımsal ürün ihracatçısı az gelişmiş ülkeler aleyhine geliştiğini ortaya koydular. Singer-Prebisch tezinin argümanları kısaca şöyle özetlenmektedir (Singer, 1950 & Dinler, 2003):

Öncelikle rekabet kavramının farklılığı vurgulanmaktadır. Yani sanayi malları üreticisi gelişmiş ülkelerdeki az sayıdaki üretici, çeşitli kartel ve tröstler oluşturarak sanayi mallarının fiyatlarını kontrol edebilmektedirler. Fakat az gelişmiş ülkelerdeki yüz binlerce tarımsal üreticinin böyle bir şansı yoktur. Böylece tarımsal ürünlerdeki rekabet, sanayi mallarına göre daha fazla olmaktadır.

İkinci olarak, sanayi ürünlerinin üretim süreçlerindeki teknik gelişmeler verimliliği artıracak sonuçlar doğurabilmektedir. Ancak, sanayileşmiş ülkelerdeki işgücü piyasalarının örgütlü yapılarından dolayı verimlilik artışı fiyatların düşmesine neden olmayabilir. Diğer taraftan, GOÜ'lerin tarım

kesiminin işgücü yapısı örgütlü olmadığı için; verimlilik artışları fiyat indirimi gibi sonuçlar doğurabilmektedir.

Endüstriyel malların talebinin gelir esnekliğinin yüksek olması, tarımsal ürünlerde ise söz konusu esnekliğin düşük olması, dış ticaret hadlerinde tarım aleyhine durumun ortaya çıkmasına sebep olan bir başka unsurdur. Bu durumun istisnası bazı tarımsal ürünler olmasına rağmen, gelişmiş ülkeler teknoloji sayesinde sorunu aşabilmektedirler. Örneğin gelir esnekliği yüksek olan hazır giyim ve onun hammaddesi olan pamuk yerine üretimde yapay maddeler kullanılabilmektedir.

Singer-Prebisch tezinin öngördüğü şekilde, tarımda Yeşil Devrim sayesinde yaşanan verimlilik artışının bir sonucu olarak tarımsal ürünlerin fiyatlarındaki artış, sanayi ürünlerinin fiyat artışına göre oldukça düşük kalmış, bunlara ek olarak 1970'lerin Petrol Krizinin de etkisiyle yaşanan dünya pazarlarındaki talep daralması, tarım ürünleri fiyatlarının çökmesine yol açmıştır. Küreselleşme olgusunun hız kazandığı 1990'lara bakıldığında ise, DTÖ'nün faaliyete geçtiği 1995'ten bu yana temel tarım ürünleri fiyatları % 25 oranında düşmüştür; bu durum ise GOÜ'lerin ihracat gelirlerinin dramatik bir şekilde azalmasına sebep olmuştur (Wallach & Storza, 2002: 66). Ayrıca verimliliği düşük ve maliyetleri yüksek GOÜ çiftçileri bu gelir kaybından dolayı hayatta kalmakta zorlanırken, sanayileşmiş ülkelerdeki üreticiler modern üretim tesisleri, ölçek ekonomileri ve biyoteknolojideki yenilikler sayesinde kâr etmeye devam etmektedirler.

Tablo 3: Tarımsal Ürünlerin Fiyat Endekslerinin Gelişimi (1990=100)

Ürün	1980	1985	1994	1995	1997	1998	1999	2001	2002
Tüm Gıda Ürünleri	160.5	85.2	110.6	115.8	119.3	104.3	84.2	82.5	82.5
Gıda ve Tropik İçecekler	160.8	80.9	107.6	112.0	116.6	99.3	80.8	82.0	80.1
Yağlı Tohumlar ve Yağlar	157.8	135.1	145.3	159.9	150.9	162.6	123.7	88.4	110.8
Tarımsal Hammaddeler	96.4	70.3	98.4	113.4	91.4	81.7	73.2	73.2	68.1
Mineral, Maden ve Metaller	94.9	67.5	83.5	100.7	88.7	74.1	72.9	73.9	72.3

Kaynak: UNCTAD, 2003a:44

Tablo 3'te görüldüğü gibi ayçiçek yağı gibi yağlı tohumlar hariç, tüm gıda ürünlerinin fiyat endekslerinde keskin düşüşler yaşanmaktadır. Bazı ülkelerin ihracat potansiyelleri birkaç meyve veya ürün ile sınırlıdır ve bu ürünlerde meydana gelen düşüşler onları aşırı etkilemektedir. Örneğin kahve, birçok ülke için hayati öneme sahiptir, fakat kahvedeki değişim, yıllar itibariyle çok daha yüksek olmuş ve 2002'de kahvenin fiyat endeksi 55'lere kadar gerilemiştir.

Altı çizilmesi gereken bir diğer nokta, dünyada yaşanan ekonomik krizlerin gıda ürünlerinin fiyat endekslerini belirgin bir şekilde olumsuz etkilemesidir. Bunun en belirgin örneği tabloda yer almasa da 1970'lerdeki dünya ekonomik krizinde yaşanmıştır. Aynı şekilde tabloda görüldüğü gibi de 1997 yılında 5 Asya ülkesinde başlayıp tüm dünyaya yayılan küresel kriz ile birlikte 110-120 arası dalgalanmakta olan tüm gıda ürünlerinin fiyat endeksi 1998'de 104'e; 1999'da da 84.2'ye gerilemiştir. Bu süreç, ekonomideki konjonktürel dalgalanmalarda, tarım fiyatlarının ve ticaret hadlerinin diğer kesimlerdeki fiyatlara oranla daha şiddetli düşmesine bir örnek teşkil etmektedir. Diğer bir deyişle, ekonomik büyüme dönemlerinde tarımsal ürünlerin satın alma gücü yükselir ve ticaret hadleri lehe döner; ekonomik daralma dönemlerinde ise, tarımsal ürünlerin satın alma gücü zayıflar ve ticaret hadleri aleyhe döner. Tüm gıda ürünlerinde arz esnekliğinin çok düşük

olması, bu süreçteki en belirleyici unsurdur. Nitekim 1997 yılında başlayan Asya Krizi bu sürece güzel bir örnek teşkil etmektedir (Kazgan, 2003: 239-240).

Tabloda pek açık görülmeyen bir noktanın altını çizmekte de fayda vardır, o da sadece işlenmemiş tarım ürünlerinin değil, aynı zamanda işlenmiş tarım ürünlerinin de ticaret hadlerinin düşüş göstermekte olduğudur. Böylece IMF ve DB gibi kuruluşlar tarafından önerilen “tarımsal ürünleri işlenmiş halde pazarlayın...” önerisi de GOÜ’lerin ihracat gelirlerinde bir potansiyel içermemektedir (Borataş, 2004: 226).

Gelişmiş ülkelerdeki tarımsal işletmeleri, GOÜ’lerdeki tarımsal işletmelerden ayıran en önemli özelliklerden biri de ortalama işletme büyüklüğüdür. 2. Dünya Savaşına kadar yüzlerce işçinin çalıştığı büyük işletmelerin sayısı çok düşüken günümüzde bu sayı özellikle sanayileşmiş ülkelerde oldukça artmıştır. Büyük tarımsal işletmelerin küçük olanlara göre pek çok avantajı vardır. Büyük işletmeler, teknolojik yenilikleri daha kolay uygulayabilir, sermayesini yıl boyunca daha yoğun ve etkin bir şekilde kullanabilir, işbölümü sonucu uzmanlaşmanın faydalarından yararlanabilir, girdilerini daha yüksek miktarda aldığı için daha ucuza mal edebilir, kredi imkanları daha geniş olduğundan krediyi daha kolay ve daha düşük faizle alabilir, üretilen ürünü satarken pazarlık gücü de arttığından pazarlama avantajlarına sahip olabilir vs. Tüm bu sebepler, ortalama maliyetleri aşağı çekmekte ve büyük işletmelere hem yurtiçinde hem ihracat pazarlarında fiyat avantajı sağlamakta, GOÜ’lerin belkemiğini oluşturan küçük aile işletmeleri ise bu rekabete dayanamamaktadırlar. Bunun sonucunda küçük aile işletmelerinin en önemli sosyo-ekonomik faydalarından biri olan “kontROLSÜZ kırsaldan şehre göçü önleme” işlevi GOÜ’lerde yerine getirilmemekte, böylece tüm ülkelerde sosyal ve kültürel sorunlar yaşanmaktadır.

Tarımda küresel düzlemde faaliyetlerini sürdüren ÇUŞ'ların pek çoğunun merkezi ABD'dedir. ABD tarım piyasasına baktığımızda ise, tavuk-sığır etinden soya fasulyesine pek çok üründe az sayıda şirketin piyasaya hâkim olduğu oligopolist bir yapı görülmektedir (Heffernan, 2001: 132). Örneğin sığır etinde IDP, Con Agra ve Cargill'den oluşan en büyük üç üreticinin payı % 81'dir (Heffernan, 2001: 133). Dünyanın her tarafında da faaliyet gösteren bu şirketler "çapraz sübvansiyon (cross-subsidy)" olarak bilinen olanağa sahiptirler ve bu olanağı sıkça kullanmaktadırlar. Bu olanak onlara bir yerde uğradıkları zararı başka yerlerden elde ettikleri kârlarla ve diğer fonlarla karşılama olanağı sağlamaktadır. (Örneğin 70 ülkede faaliyetlerini sürdüren Cargill gibi bir ÇUŞ, bir iki ülkedeki zararını diğer ülkelerdeki kârlarıyla çok rahat kapatabilmektedir (Heffernan, 2001: 138)). Yerel üreticilerin ve çeşitli kooperatiflerin, devlet desteği olmazsa, böyle bir zarara uzun süre dayanma güçleri yoktur. Zaten ÇUŞ'ların faaliyet gösterdiği pek çok ülkedeki üreticiler ve kooperatifler bu rekabete dayanamamakta, bunun sonucunda ÇUŞ'lar bu işletmeleri ve kooperatifleri ele geçirmektedirler. Böylece, kırsal kesimde yaşayan insanların bir kısmı bu şirketlerin sözleşmeli çiftçisi olurken, işsiz kalan önemli bir kısım ise çareyi şehre göç etmekte bulmaktadır.

Yatay ve dikey entegrasyon, ÇUŞ'ların izlediği iki büyük stratejidir. Yatay entegrasyonda; bir şirket sığır, tavuk, hindi gibi pek çok üründe uzmanlaşırken, dikey entegrasyonda ÇUŞ bir malın üretiminden satışına kadar pek çok evrede kontrole sahiptir. Yine Cargill'den örnek verilirse, bu şirket ABD'de en önemli hayvan girdisi olan tahılın en büyük üç satıcısından biri, aynı zamanda ikinci büyük hayvan yemi üreticisi ve en büyük sığır ve domuz eti işleyicisidir (Heffernan, 2001: 135). Bunların ötesinde ÇUŞ'lar biyoteknolojiye de sahip olarak nerdeyse tüm dünyada gıda tekellerine dönüşmüşlerdir. GOÜ'lere ihraç ettikleri "terminatör" tohumlarla bu ülkeleri kendilerine bağımlı hale getirmişlerdir. Nedeni ise, bu tohumlar bir sezon ekildikten sonra kendisini yok ekmekte, yani bir daha tohumluk olarak kullanılamamaktadırlar. Küreselleşme süreciyle uluslararası faaliyetlerinin

önündeki engellerden kurtulan ÇUŞ'lar küresel bazda etkilerini son derece artırmışlar ve halen daha GOÜ'lerdeki pek çok tarımsal işletmeleri, kurum ve kuruluşları ele geçirmeye devam etmektedirler, Bir diğer deyişle, GOÜ'lerde tarım sektöründe devletin yerini almaktadırlar. ÇUŞ'ların bu tekelleşme süreci ise emperyalist ve bağımlı ülkeler arasındaki ilişkinin farklı bir boyutta tekrarlanması bir göstergesidir. (Wood, 2001: 110)

1.4 DTÖ VE TARIM TİCARETİNİN GELECEĞİ

Pek çok kişinin kabul ettiği gibi, DTÖ ve Uruguay Turu'nda varılan kararlar genellikle gelişmiş ülkelerin dünya ticaretinde karşılaştıkları sorunlarla ilgiliydi. Teknoloji hırsızlığı gibi sorunlara eğilen TRIPs Anlaşması bu duruma güzel bir örnektir. Fakat GOÜ, özellikle tarım konularında olduğu gibi, pek çok noktada karşı çıksalar da, muhalefetleri, IMF ve DB'nin ısrarlı olumsuz tutumları ve borç yükümlülükleri yüzünden pek etkin olamamıştır. Böylelikle, tarımda korumanın azaltılması ve GOÜ piyasalarının, gelişmiş ülkelerin ucuz ve değişik şekillerde sübvansede edilmiş tarımsal ürünlerine kapılarını açmasını sağlayan Uruguay Turu Anlaşmaları kabul edilmiş olmuştur. DTÖ'nün hayata geçirildiği 1995 yılından itibaren gelişen uluslararası ticaretin seyri, kısa dönemde pek çok GOÜ'nün DTÖ Anlaşmalarından zararlı çıkmaları (Harrison, 1997: 1405); bu ülkelerin bazılarında yaşanan ekonomik krizler ise küreselleşme olgusunun, 1990'ların sonlarına doğru tekrar sorgulanmasına sebep olmuştur.

Bu sorunlar ışığında 1999 yılında yeni bir turun başlatılmasına karar verilmiştir. Yeni tur görüşmelerde gelişmiş ülkeler, ticaretin önündeki engellerin daha da kaldırılmasını ve liberal politikaların daha da yaygın bir şekilde uygulanmasını talep ederken, GOÜ'ler 1995 yılından beri yaşadıkları sıkıntıları ve uğradıkları zararları gündeme almaya çalışmaktaydılar. Yeni tur görüşmeleri başlatma girişimleri bu fikir ayrılıklarının dışında bir de kitlesel tepki ve gösterilerle karşılaşınca, ancak 2002 yılında Doha'da "Doha Kalkınma Gündemi" alt başlığıyla toplanabilmiştir. Kalkınma konusu ise

GOÜ'lerin isteği doğrultusunda, küreselleşmenin bu ülkelerin kalkınmasına olumsuz etki ettiği görüşüyle gündeme alınmış bir olgu olmuştur. Yedi alt organda sürdürülen Doha müzakerelerinde, dünya ticaretinin % 9'unu oluşturan tarım ürünlerinin GOÜ açısından önem arz eden başlıca hususları şunlardır: (Ongun, 2003: 75)

- GÜ'nin tarımsal ürün ithalatında uyguladıkları özel korunma hükümlerinin kaldırılması;
- GÜ'nin uyguladıkları ihracat sübvansiyonlarının kaldırılması;
- 1998 yılında, tüketici ve vergi yükümlerinden alınıp OECD'nin tarım politikalarının finansmanı için kullanılan 362 milyar dolara ulaşan sübvansiyonlarında yüksek oranlı ve kapsamlı indirimlere gidilmesi;
- GÜ'nün, tarımsal ürün ithalatında GOÜ'ye uyguladıkları preferansların (tercihli ticaret kolaylıklarının) kaldırılmasından kaynaklanan kayıpların giderilmesi için, yüksek uyum maliyetlerini karşılamak üzere GOÜ'ye finansal yardımlar sağlanması;
- Tarımsal ürün ithalatında geçerli olan bağlı tarifelerde, tarife doruklarını ve tarife basamaklandırmasını hedef alan yüksek oranlı indirimlere gidilmesi;
- Net besin ithalatçısı ülkelere sağlanan yardımların artırılması ve besin güvenliği amaçlı özel korunma hükümlerinin getirilmesi...

GOÜ'lerin tarım ve tarım ticareti açısından en önemli sıkıntısı, gelişmiş ülkelerdeki yüksek tarım destekleri olmaktadır. Ayrıca yukarıda bahsedilmeyen bir diğer husus, pek çok az gelişmiş ülkenin, özellikle AB ülkeleri ve diğer ülkelerle tercihli tarım ticareti anlaşmaları mevcuttur. DTÖ

süreci sonunda az gelişmiş ülkeler bu avantajlı durumlarını kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalmışlardır (Tangermann, 2002: 60).

Tüm bunların ötesinde, gelişmiş ülkeler arasında da pek çok anlaşmazlık noktası yer almaktadır. Örneğin “Genetik olarak modifiye edilmiş gıdalar” ve onların ticaret pozisyonları konusunda AB ile ABD arasında yoğun anlaşmazlık yaşanmaktadır (Kallio, 2002: 105). Fransa, Almanya ve Avusturya gibi ülkeler sağlık ve bilimsel nedenlerle Genetiği Değiştirilmiş Organizmalara (GDO) karşı çıksalar da, ABD onları DTÖ üzerinden baskı altına alıp Kabul ettirmeye zorlamaktadır (Engdahl, 2009: 227-228).

Tüm bunlara ek olarak GOÜ’ler kendilerine avantaj sağlayıcı bazı önlemleri uygulayabilecek bir “kalkınma kutusunu (development box)” da gündeme getirmektedirler. Bu kutuda GOÜ, gıda güvenliği ve sürdürülebilir kırsal kalkınmaya yönelik öncelikli politikalarını oluşturmaya çalışmaktadırlar (Orden, 2003: 5-6).

Bu doğrultuda son olarak Cancun’da yine küreselleşme karşıtlarının sokak gösterilerinin yarattığı moral baskı altında düzenlenen konferansa, GOÜ’lerin tarımla ilgili talepleri damgasını vurmuştur. Öyle ki Batı Afrika’nın dört fakir ülkesi başta ABD olmak üzere gelişmiş ülkelere kafa tutmuşlar ve şu iddiaları gündeme getirmişlerdir: (Boratav, 2004: 217)

“Sizlerin dış ticaret doktrinine göre Batı Afrika, pamuk ticaretinde karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptir. Ne var ki, ABD’ndeki 25,000 pamuk çiftçisine 4 milyar dolara yakın sübvansiyon veriyorsunuz. Bu sübvansiyonlar sayesinde, aslında pamuk ihraç etmemesi gereken bu çiftçiler, dünya piyasalarına pamuğu bizim maliyetlerimizin altında satıyorlar. Batı Afrika’da pamuktan geçimini sağlayan 10 milyon insan, bu yüzden yoksulluğa mahkûm kalıyor. 2006’ya kadar pamuğa dönük tüm sübvansiyonlarınızı kaldırın ve bu arada pamuk fiyatlarındaki düşmeden dolayı bizim uğradığımız zararları

tazmin edin. Bunları kabul etmezseniz, konferansın diğer ve yeni konularda alacağı her karara karşı çıkacağız...”

GOÜ'lerin bunu gerçekleştirecek güçleri mevcuttur, nedeni ise BM veya IMF gibi kuruluşların aksine, DTÖ'de her ülkenin eşit bir oya sahip olmasıdır, yani çoğunluğu oluşturan GOÜ istemedikleri bir kararın çıkmasını engelleyebilecek güce sahip olmaktadırlar.*

Böylece Cancun Konferansı, özellikle tarım konusundaki anlaşmazlıklar yüzünden ortak bir sonuç belgesi çıkaramadan başarısızlıkla son bulmuştur.

Tüm bunlardan anlaşılacağı üzere, 1990'ların başında Doğu Bloğunun çökmesi ile iyice kendini hissettiren serbest piyasa sistemi ve küreselleşme olgusu; son dönemde özellikle GOÜ'ler açısından cazibesini yetirmeye başlamış olmaktadır. 2008 yılında başlayan ve halen devam eden küresel krizin de bu geri dönüşü destekleyen bir unsur olacağı açıktır. Bu süreçte tabii ki daha da fakirleşen GOÜ'lerin geniş kırsal nüfuslarının ülke yöneticilerine yaptığı ulusal baskıların da payı vardır. Asya ve Afrika'nın pek çok az gelişmiş ülkesinde kırsal kesimde açlık tehlikesiyle yaşayan nüfusun oranı %70'in üstüne çıkmıştır (FAO, 2001: 78). Fakat tarım politikaları pek çok GOÜ için siyasi arenanın merkezinde olmaktadır (Binswanger, 1997: 1958). Böylece GOÜ'lerde artık sürdürülemez boyutlara ulaşan gelir dağılımı çarpıklıkları ve küreselleşme sürecinde umut edilen faydaların elde edilememesi, siyasileri pek çok liberal politikayı gözden geçirmeye zorlarken, aynı zamanda Brezilya, Türkiye vs. gibi ülkelerde köklü bir siyasetçi tasfiyesine ve farklı iktidarların gelmesine de sebep olmaktadır.

2002 yılında başlayan Doha Kalkınma Gündeminin bir devamı niteliğindeki İleri Tarım Müzakerelerinin 2003 yılında Cancun'da başarısızlıkla

* Bu noktada, bu gücün zaman zaman kağıt üzerinde kalabildiği, ekonomik bağımlılık ve buna benzer nedenlerle, gelişmekte olan ülkelerin bu gücü kullanmada zorlanabilmektedirler.

sonuçlanması üzerine müzakerelere Cenevre'de devam edilmiş ve DTÖ Tarım Komitesince 31 Temmuz 2004 tarihinde bir çerçeve metin kabul edilmiştir. Konu başlıkları itibariyle bu metnin içeriği aşağıdaki gibidir (Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 2007):

i) Pazara Giriş

- Tarım ürünleri ithalatında uygulanacak gümrük vergileri azaltılacaktır.
- Yüksek orandaki gümrük vergileri yüksek oranda indirim tabi tutulacaktır.
- Bütün ülkelere hassas ürün ayrıcalığı sağlanacaktır.
- Gelişmekte olan ülkelere (GOÜ) Özel ürün belirleme ve Özel Koruma Mekanizması oluşturma imkanı sağlanmıştır.
- GOÜ'lere tüm taahhütlerinde daha düşük indirim oranları ve daha uzun uygulama dönemi ayrıcalığı öngörülmüştür.

ii) İç destekler

- Ticareti bozucu nitelikteki iç desteklerde önemli ölçüde indirimle gidilecektir (birinci yıl % 20).
- Fazla destek veren ülkeler daha fazla indirim yapacaklardır.
- Mavi kutu destekleri toplam üretim değerinin % 5'ini geçmeyecektir.
- De minimis oranları azaltılacaktır.

iii) İhracat destekleri

- Listelenmiş sübvansiyonlar ile vadesi 180 günü geçen ihracat kredileri kaldırılacaktır.
- Vadesi 180 günden kısa olan ihracat kredilerine disiplin getirilecektir.
- İhracatçı devlet teşekküllerinin genel ticareti bozmamaları sağlanacaktır.
- Gıda yardımlarının üretim yapısını bozmaması sağlanacaktır.

DTÖ'nün en üst düzey karar mekanizması olan Bakanlar Konseyi'nin bir sonraki toplantısı Aralık 2005'te Hong Kong'da toplanmıştır. Hong Kong öncesi çeşitli ülkeler tarafından pek çok taslak hazırlandıysa da kabul görmemiş ve böylece tarım müzakerelerindeki tikanıklık Hong Kong'a da damgasını vurmuştur. Ancak, sürecin yıllardır yaşadığı ciddi tikanıklığı aşmak ve ileriki dönemlerdeki çalışmaların devamını sağlamak için bir ara metin üzerinde anlaşmaya varılmıştır. Bu ara anlaşmaya göre ihracat destekleri 2013 yılına kadar aşamalı olarak tamamen kaldırılacak ve gelişmiş ülkeler pazarlarını yoksul ülkelere açacaklardır. Batı Afrika ülkelerinin geri adım atmaması sonucu, pamukta sağlanan ihracat desteklerinin 2006 yılında kaldırılması da ayrıca ara metne dâhil edilmiş, en az gelişmiş ülkelere de gümrüksüz ve kotasız pazara giriş imkanı sağlanmıştır. Ara metinde gelişmekte olan ülkeler için hayati önem taşıyan ürünlerin korunacağı vurgusu da yapılmıştır.

Tarım, gelişmekte olan ülkeler için en önemli sektörlerin başında gelmektedir. Müzakerelerde bu alanda atılması gereken daha pek çok adım mevcuttur. Anlaşma taslağında, gelişmiş ülkelerin dampinge neden

olan iç desteklerini azaltmaları konusunda bir zorunluluktan söz edilmemiştir. Ayrıca, gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülke pazarlarına önemli ve artan oranlarda girişlerinin sağlanacağına dair bir niyet ara metinde belirtilse de bunun nasıl ve ne oranda gerçekleşeceği konusunda soru işaretleri mevcuttur.

Cancun'da Afrika ülkelerinin haksız rekabete örnek olarak gösterdiği pamuk konusunda, ABD her çeşit ihracat desteğinin kaldırılmasını teklif ederek önemli bir adım atmıştır ancak, mevcut DTÖ kuralları zaten bunu gerektirmektedir ve ihracat destekleri pamuğa verilen toplam desteklerin küçük bir kısmını oluşturmaktadır. Fakat diğer tarafta, ticareti bozucu ve dampinge neden olan üretimden bağımsız doğrudan gelir desteği vs. gibi destekler gelişmekte olan ülkelerin baskılarına rağmen göz ardı edilmişlerdir. Hong Kong'da bir ara metin üzerinde uzlaşma sağlanmışsa da, bu uzlaşma önümüzdeki dönemlerde yaşanacak çetin müzakerelerin başarıyla sonuçlanacağını garanti etmemiştir.

Uruguay Müzakereleri çok çetin tartışmalara sahne olmuş olsa da, kabul gören ortak kanıya göre müzakereler sonucunda başlıca temel konularda kurallar ve standartlar belirlenmiş ancak korumacılığın kaldırılması anlamındaki başarı sınırlı kalmıştır (Joslin, 2002: 38). Tarımsal ürünlerdeki ortalama tarife oranlarının sanayi ürünlerine kıyasla üç kat fazla olması bu görüşü destekleyen bir göstergedir. (Joslin, 2002: 37)

Piyasaya giriş, ihracat sübvansiyonları ve iç destekler gibi konularda Uruguay Anlaşması'nda gelinecek aşamalar daha da ileri götürülmek istenmektedir. Temel konuların ötesinde tarıma sağlanan iç krediler ve anti-dumping gibi konular dâhil olmak üzere her yönüyle konular ele alınmakta ve tarımda tam liberalizasyon hedeflenmektedir. Bu konuda ABD'nin en büyük destekçileri Cairns Gurubu ve Quebec dışındaki Kanada olmaktadır (Sumner, 2002: 86).

Tüm bunların ötesinde, Uruguay Turu müzakerelerinde gerektiği kadar gündeme gelmeyen bazı konular da günümüz müzakerelerinde çok çetin tartışmalara konu olmaktadır. Bu konuların en önemlileri şöyle sıralanabilir:

Bölgesel veya Tercihli Ticaret Anlaşmaları-DTÖ Bağlantısı (Çelişkisi?);

Başta AB olmak üzere pek çok ülke, bölgesindeki ülkelerle veya ekonomik çıkarlarının öngördüğü ülkelerle tercihli veya bölgesel ticaret anlaşmaları imzalamışlardır. Bu tür anlaşmalar DTÖ'nün küresel bağlamda hedefi olan dünya ticaretinin serbestleşmesi ile çelişkiye düşmektedir. Bunun nedeni ise, anlaşmaya imza koyan ülkelerin birbirlerine karşılıklı avantajlar sağlamaları ve buna karşılık üçüncü ülkelere karşı daha az ticaret imkanları sağlamalarıdır. Tüm bunların ötesinde AB'nin başlıca sıkıntısı, DTÖ'de takınılacak tutum üzerinde de üye ülkeler arasında çok büyük görüş ayrılıkları olması ve bu ayrılıkların gelecekte de sürme ihtimalidir (Blandford, 2002: 59-61).

Kamuya Ait Pazarlama Kurullarının İşlevleri ve Çalışma Koşulları;

Tarımsal ürünlerin ulusal veya uluslararası pazarlanmasında özellikle gelişmekte olan ülkelerde etkili olan, kısmen veya tamamen kamuya ait pazarlama kurulları mevcuttur. DTÖ bağlamında, bu kurulların serbest ticareti bozucu etkilerinin olmamaları gerekmektedir. Ayrıca bu kurulların piyasadaki operasyonlarının sübvansiyon içermemesi ve şeffaf olması gerekmektedir (Kennedy & Koo, 2002: 2-4).

Bioteknolojideki Son Gelişmeler: Başta genetiği değiştirilmiş tohumlar olmak üzere pek çok yeni konu, ülkeler arasında tartışılmakta ve konular üzerinde derin görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Bir taraftan tarımsal üretimi artırdığı* iddiasıyla öncelikle ABD tarafından yoğun bir şekilde yaygınlaştırılmaya ve pazarlanmaya çalışılan bu tohumlara; çevreye ve insan sağlığına yarattığı olası tehditler nedeniyle başta Fransa olmak üzere AB ülkeleri tarafından şiddetle karşı çıkılmaktadır (Nimon & Vasavada, 2002: 125).

Ticaret-Çevre İlişkisi; Küresel ekonomik ticaretin gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde çevre üzerine yarattığı baskılar, artık günümüzde sadece çevreci grupların ilgi alanına giren bir konu olmaktan çıkmış ve toplumun tüm kesimleri tarafından tartışılmaya başlanmıştır. Çevreci grupların iddialarına göre, artan ticaret ve ticareti artırma baskısı sonucu özellikle gelişmekte olan ülkeler çevreyi göz ardı etmektedirler. Ayrıca, ülkeler arasındaki farklı çevre mevzuatları sebebiyle, kirli endüstriler belli başlı ülkelerde yoğunlaşmakta ve serbest ticaret de bu ülkelerde kirli sanayilerin gelişmesini teşvik etmektedir (Kennedy & Koo, 2002: 2-4). Bu ve diğer grupların DTÖ'den talepleri ise artık üretim süreçlerinin çevreye yarattığı dışsallıkları ve azalan doğal kaynaklarını da DTÖ anlaşmalarına dâhil edip çevrenin dünya çapında korunması için üye ülkelere zorunluluklar getirmesidir.

Müzakerelerin ilerletilmesi her zaman sıkıntılı olmuş ve olmaya devam etmektedir. Günümüzde yaşanan küresel kriz, üye ülkeler için tutumları ve

* GDO'lu ürünlerin sağladığı iddia edilen katkıları değerlendirildiğinde şu noktalar öne çıkmaktadır (James 2008);

1. Gıda, yem ve bitkisel elyaf teminini güvence altına alarak daha iyi koşullarda gıda temini sağlamak;
2. Biyoçeşitliliği korumak;
3. Açlık ve fakirliğe karşı mücadelede katkı sağlamak;
4. Tarımsal uygulamaların çevre üzerinde olumsuz etkisini azaltmak;
5. İklim değişikliğinin etkilerini hafifletme ve sera gazı salınımını azaltmak;
6. Biyoyakıtların daha ucuza üretilmesine imkan sağlamak;
7. Sürdürülebilir ekonomik faydayı temin etmek ;

DTÖ sürecini gözden geçirme anlamına da gelmektedir. Tarım ürünleri ticaretinin serbestleşmesi üzerine sadece gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arası değil, genetiği değiştirilmiş tohumlar örneğinde olduğu gibi, aynı zamanda ABD ve AB gibi gelişmiş ülke gurupları arasında da çözülmesi zor ve uzun tartışmalar gerektiren görüş ayrılıkları mevcuttur (Hertel & Hoekman & Martin, 2002: 90).

Ekonomik unsurların ötesinde, dünyada yaşanan iklim değişiklikleri de ülkelerin tutumlarını etkilemeye başlamıştır. Tüm dünya çapında 2008 yılında yaşanan kuraklık ülkeleri, ticareti ikinci plana bırakıp 'gıda güvencesi' konusunu politikalarının merkezine koymaya zorlayabilen bir gündem maddesi olabilmektedir.

Çalışmanın ilk bölümünde, öncelikle tarım sektörünün önemi, tarihsel gelişimi ve sektörün kendi öz koşulları tahlil edilmiştir. Daha sonra, tarım ürünleri ticaretinin küreselleşme süreci incelenmiş ve GATT ve DTÖ bağlamında gelişmeler değerlendirilmiştir. Son kısımda ise, 2002 yılında Doha'da başlayan yeni tur müzakerelerde geline aşamalar, günümüzde halen yoğun tartışmaların yaşandığı konular ve önümüzdeki dönemde yaşanması olası gelişmeler irdelenmiştir.

Çalışmanın bundan sonraki bölümünde, Avrupa Birliği özelinde tarım politikalarının ve Ortak Tarım Politikası'nın gelişimi anlatılacak ve birlik tarım politikalarının ve özellikle gelecekteki destekleme politikaları anlatılmaya çalışılacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ ORTAK TARIM POLİTİKASI

Avrupa Topluluğunun kuruluşu ile ortaya çıkan Ortak Tarım Politikası (OTP), üye ülkelerin ve üyeliğe hazırlanan aday ülkelerin uyumda en çok zorlandıkları alan olarak dikkat çekmektedir. Aynı zamanda kuruluşundan itibaren üye ülkeler arası, OTP'nin işleyişi ile ilgili görüş farklılıkları, tartışma konularının en başlarında gelmektedir. Kuruluş aşamasında genel hatları ile OTP'nin dinamiklerine baktığımızda iki temel unsurun karar alıcıları etkilediği görülmektedir; üretici geliri ve birliğin mali bütçesi. Bu dinamiklere, ilerleyen yıllarda özellikle 'deli dana' kriziyle doruğa çıkan tüketici şikâyetleri doğrultusunda 'gıda kalitesi' unsuru da eklenmiştir. Günümüzde ise Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) anlaşmaları ve AB'nin genişlemesi çerçevesinde kendini yenilemeye çalışan politikalara yeni bir unsur daha eklenmiştir; çevre. Artık karar alıcılar DTÖ anlaşmaları ve AB genişlemesi çerçevesinde tarım politikalarına yön vermeye çalışırken, üretici geliri ve bütçe disiplini unsurlarına ek olarak ürün kalitesini ve çevresel faktörleri de dikkate almaktadırlar.

Tarım politikaları Avrupa Topluluğunda hiçbir zaman sadece finansal gelir-gider analizi çerçevesinde ele alınmamış, kırsal kesimde yaşayan insanların ekonomik değer yaratmanın ötesinde sosyal ve kültürel işlevleri de yerine getirdikleri düşünülmüştür. Bu sebeple, Birliğin kurulmasından itibaren tarım sektöründe çalışanların iktisaden faal nüfus içindeki payları sürekli azalsa da birliğin bütçesinden aldıkları pay her zaman yüzde 50 civarı gibi önemli bir oran olmuştur. Tüm bunların neticesinde günümüzde tarım sektörünü, sırf üreticinin ürününü satın alma olarak düşünmek yerine, bütünsel bir anlayışla 'kırsal kesimin kalkınma politikaları' olarak algılamak daha uygun görünmektedir.

Doğal olarak bu anlayışı Topluluğa aday tüm ülkelere uygulamak, genişleme sürecinde bütçenin oldukça zorlanması anlamına gelmekteydi. Yunanistan, Portekiz veya İspanya gibi ülkeler, 1980'lerde Topluluğa üye olup çeşitli fonların yardımı ile yıllar sonra OTP'ye uyum sağlarken, günümüzde başta Türkiye olmak üzere aday veya yeni üye olmuş ülkelerin durumunda ise uyum, üyelik koşulu olarak ortaya çıkmaktadır. Diğer bir deyişle eskiden OTP'ye uyum sağlayamama, üyeliğe engel değilken, artık ya üyeliğe engel olmakta veya 10 Merkezi ve Doğu Avrupa ülkesinin (MDAÜ) ve Bulgaristan ile Romanya'nın örneğinde olduğu gibi ülkeler üye olsa bile OTP'ye ve ilgili fonlara dâhil olamayabilirler.

Başlangıcından bugüne gelene kadar pek çok reform sürecinden geçip, oldukça değişen günümüz OTP'sini daha iyi algılayabilmek için bu politikanın geçmişine bakmak yararlı olacaktır.

2.1 ORTAK TARIM POLİTİKASI'NIN OLUŞUMU

Avrupa Topluluğu'nun temellerinin atıldığı 1960 Roma Antlaşması ile ortaya çıkan OTP, esasen savaş sonrası dönemin koşullarına göre şekil verilmiş bir politika idi. İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında Avrupa ülkelerinin en önemli sorunlarından biri, açlık ve gıda yetersizliği olduğu için, birliği oluşturan üye ülkeler tarım sektörünü ortak politikalar çerçevesinde ele almayı uygun görmüşlerdi. Aynı zamanda savaş sonrası dönemde Topluluk aktif nüfusunun çok önemli bir bölümünü tarım sektörü çalışanları oluşturmakta idi. Bu sebeplerle tarımı ortak politikalar kapsamına almamak Topluluğun geleceği açısından riskli bir unsur teşkil edebilirdi. Ayrıca OTP sayesinde üye ülkelerde eşitlenecek olan tarımsal ürün fiyatları, çalışanlar için önemli bir unsur olan geçimlik ücretlerde üye ülkeler arasında haksız rekabete yol açabilecek unsurları da ortadan kaldırabilecekti. OTP'nin Roma Antlaşmasında belirlenen başlıca amaçlarına bakıldığı zaman ise belirlenen başlıca amaçların aşağıdaki gibi olduğu görülür:

- i. Tarım sektöründe verimliliği artırmak,
- ii. Teknik gelişmeyi teşvik etmek,
- iii. Çiftçilere uygun bir yaşam düzeyi sağlamak,
- iv. Tarımsal piyasalarda istikrarı temin etmek,
- v. Tüketicilerin uygun fiyatlarla tarımsal ürünleri satın alabilmelerini mümkün kılmak.

Bu amaçlara ulaşma doğrultusunda uygulanacak olan politikaların ise üç temel ilke üzerine inşa edilmesi konusunda da uzlaşmaya varılmıştır:

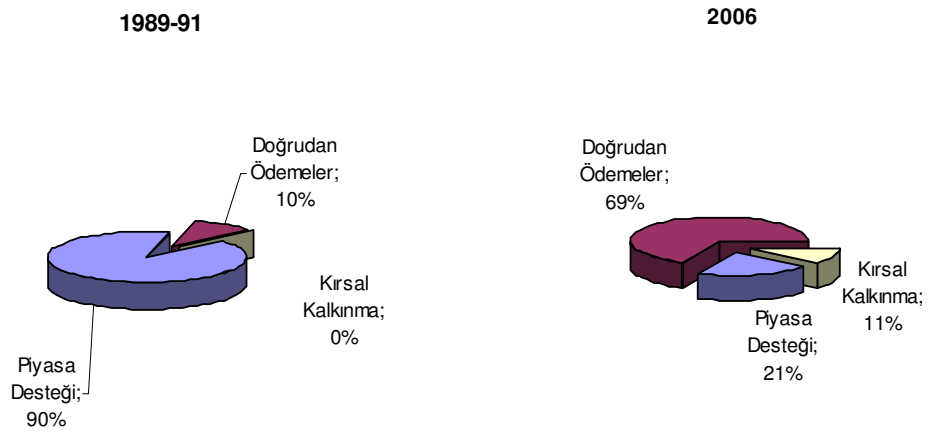
- i. Tek Pazar İlkesi: Tüm tarımsal ürünlerin üye ülkeler arasında serbest dolaşımını içerir. Buna göre üye ülkeler arasındaki tüm gümrük vergileri ve miktar kısıtlamaları kaldırılacak, tarife dışı engeller ise standart ve uyumlu olacaktır,
- ii. Mali Dayanışma İlkesi: OTP'nin uygulanması sırasında oluşacak mali yükün üye ülkeler arasında kimin daha çok faydalandığına bakılmaksızın finanse edilmesini amaçlar,
- iii. Topluluk Tercihi İlkesi: İç piyasada önceliğin ithal ürünler yerine birliğin kendi tarımsal ürünlerine verilmesini hedefler. Bu amaçla özellikle ucuz ithal ürünlere yönelik çeşitli tedbirler öngörülmüştür.

OTP'nin belirlenen ilkeler doğrultusunda amaçlarına ulaşabilmesi için 'Avrupa Tarımsal Garanti ve Yön Verme Fonu (FEOGA)' kurulmuştu. FEOGA'nın işlevlerine kısaca bakıldığı zaman öncelikli olarak şu noktalar öne çıkmaktadır: (Glucksman, 2008: 7-9)

- i. FEOGA-Garanti Bölümü: Ortak Tarım Politikası'nın birinci sütunu olan Garanti Bölümü'nden yapılan tarımsal harcamaların en önemlileri, müdahale alımları, ihracat sübvansiyonları, depolama masrafları vs. olarak

adlandırılan harcamalardır. Ayrıca, son yıllarda DTÖ müzakerelerinin etkisiyle, piyasa düzenlemeleri kapsamında doğrudan gelir yardımları, Garanti Bölümü'nün ana kalemi olmaya başlamıştır (Şekil 3).

Şekil 3: FEOGA- Garanti Bölümü Harcamaları (%).

Kaynak: Glucksman 2008: 8

Ağırlıklı olarak müdahale alımları ve ihracat sübvansiyonlarından oluşan 'piyasa desteği' kaleminin ağırlığı son yıllarda iyice azalmış ve üretici destekleme sisteminde ana faktör olmaktan çıkmıştır. 'Doğrudan gelir desteği' gibi yöntemleri içeren 'doğrudan ödemeler' bölümü de FEOGA Garanti Bölümünün ana kalemi olmuştur. Ancak bu noktada, özellikle gelişmekte olan ülkelerin itiraz ettikleri unsur, doğrudan ödemelerin büyük ölçüde üretimle bağlantılı olmalarıdır.

Yine Garanti Bölümü, OTP çerçevesinde 4 önlemin finansmanına da ayrıca yardımcı olmaktadır. Bunlar; tarımsal çevre planları, ağaçlandırma (orman tesisi), erken emeklilik ve dezavantajlı bölgelere yönelik telafi edici ödenektir. Ayrıca Garanti Bölümü, az gelişmiş bölgeler dışındaki bölgelerdeki yapısal ve kırsal kalkınma önlemlerini de desteklemektedir.

- ii. FEOGA-Yön Verme Bölümü: Avrupa'daki mevcut 4 yapısal fondan biri olan Yön Verme Bölümü, OTP'nin ikinci sütunu olarak bilinmektedir. İsminden de anlaşılacağı üzere yapısal politikaların ve kırsal kalkınma önlemlerinin finansmanında kullanılmaktadır. Avrupa'nın geri kalmış yörelerinde, yatırım yardımı, genç çiftçiler için başlangıç yardımı ve tarımsal ürünlerin işlenmesi ve pazarlaması olanaklarının geliştirilmesi gibi alanlarda finansman sağlamaktadır. Yön Verme kısmı aynı zamanda tüm Topluluktaki önder kırsal kalkınma programlarını teşvik etmektedir.

OTP kapsamına giren ürünler için ürün bazında ayrı ayrı 'Ortak Piyasa Düzenlemeleri (OCM)' saptanmıştı. Sistem basit bir şekilde şöyle çalışmaktaydı: tarımsal ürünlerin fiyatlarının düşmesi ve üretici gelirlerinde oluşabilecek kaybı engellemek için OCM kapsamında yer alan her ürün için her yıl sabit fiyatlar saptanacaktı. Bu fiyat ise iki boyutlu bir şekilde ilan edilmekteydi: ürün fiyatının inebileceği en düşük fiyat olan 'müdahale fiyatı (intervention price)' ve fiyatın ulaştırılmaya çalışıldığı 'hedef fiyat (target price)'. Böylece OTP kurumları gerekli gördüğü her an piyasaya müdahale

edip arz fazlasını satın alacak ve fiyatın müdahale fiyatının altına inmesine engel olacaktı.

Bu sistemde iç piyasadaki ürün fazlalığından belki de daha da önemli bir diğer unsur ise ucuz ithal ürünler idi. OTP'nin amacı iç piyasa fiyatlarını ithal fiyatlarının üzerinde tutarak üretici gelirlerini belirli bir seviyede garanti altına almaktı. Bu amaçla ucuz ithal ürünlerden gümrük vergileri alınması uygulamasına geçilmesi öngörüldü. Ancak OTP kapsamındaki ithal tarımsal ürünlere uygulanacak gümrük vergisinin sabit değil değişken vergi (prelevman) olması kararlaştırıldı. Diğer bir deyişle gümrük vergisi her ürün için her an değişebilecek, OTP'nin belirlediği hedef fiyat ile dünya arasındaki fark ithalat vergisi olarak ithal ürün fiyatına eklenebilecekti. Aynı zamanda Topluluğun kendi kendine yeterliliği sağladığı durumlarda meydana gelebilecek ihracata ise Topluluk fiyatı ile dünya fiyatı arasındaki fark kadar ihracat sübvansiyonu sağlanması da sistemin diğer esnek bir unsuru idi.

En önemli özelliği esneklik ve süreklilik olan bu sistemin, günümüzden bakıldığı zaman, AB pazarını ithal ürünler karşısında korumakta uzun yıllar çok etkili ve başarılı olduğu söylenebilmektedir.

2.2 OTP'NİN GELİŞİMİ

1980'li yıllara gelindiğinde OTP; çalışma mekanizmaları ve politika ilkeleri çerçevesinde, bununla birlikte Roma Antlaşmasında belirlenen amaçlar doğrultusunda gerek Topluluk çiftçisinin gelirini korumada, gerekse de piyasada ürün ve fiyat istikrarının sağlanması konusunda başarılı olmuştu. Ancak başta bütçe olmak üzere pek çok olumsuz unsur ise kendisini hissettirmeye başlamıştı. Ayrıca OTP'nin oluşturulduğu dönemlerdeki koşullar değişmiş, pek çok üründe gıda yetersizliği konusu yerini kullanılamayan arz fazlalıklarına bırakmıştı. Topluluğun karar alma mekanizmaları tarafından tarım kesimine yönelik harcamaları azaltma yönündeki bütün uğraşlara rağmen harcamalar artmaya devam etmiş, bu

dönemlerde tarım fonlarının Topluluk bütçesinden aldığı payda aşırı artışlar gözlemlenmişti. Örneğin 1986 yılı Topluluk bütçesi 35 milyar ECU (Avrupa para birimi) iken bu miktarın yüzde 62.9'u sadece OTP'nin Garanti Bölümü için harcanmıştı (El-Agraa, 2001: 344).

Sürdürülemez bir boyuta ulaşan bu mali yükün ana kaynağı, başta süt sektörü olmak üzere pek çok alanda elde edilen verimlilik ve üretim artışlarıydı. OTP'nin kuruluşunda neredeyse her ürün gurubu için dışa bağımlı olan topluluk; 1980'lerden itibaren arz fazlası sorunu ile karşı karşıya kalmaya başlamıştı. OTP'yi anlatmak için o dönemlerde kamuoyunda kullanılan 'şarap gölü', 'tereyağı dağı' gibi terimler aslında bu durumu özetler nitelikteydi.

Gerek iç piyasada gerek dış ticaret yoluyla dünya pazarlarında kullanılamayan bu ürünler aşırı bir stoklama maliyetine sebep olmaktaydı. Örneğin 1987 yılında OTP için harcanan miktarın üçte biri stoklama ve çevreye uyumlu bir şekilde yok etme maksadıyla kullanılmıştı (European Commission, 1989: 23). Bu durum OTP ile ilgili diğer olumsuz unsurlar ve şikâyetler ile birleşmeye başlamıştı. Harcanamayan arz fazlası ürünlerin neden olduğu mali külfetin dışında OTP'nin eleştiri oklarını çeken diğer sonuçlarına bakıldığı zaman kısaca şu konular karşımıza çıkmaktaydı:

- i. Büyük ölçüde pazar ve fiyat politikası yoluyla sağlanan gelir artışlarından daha çok büyük işletmeler yararlanmakta; bu durum, Topluluk içerisinde büyük ve küçük işletmeler arasında ciddi gelir farklılıklarının ortaya çıkmasına sebep olmaktaydı.
- ii. OTP'nin yüksek korumacı yapısı sebebiyle pek çok tarımsal üründe Topluluk fiyatları dünya fiyatlarının oldukça üzerinde oluşturmaktaydı. Bu durumda ise arz fazlası olan ürünlerde ihracat imkânı ancak yüksek ihracat sübvansiyonları ile

mümkün kılınmaktaydı. Oluşan bu ortamda ise başta ABD ve Cairns gurubu ülkeleri olmak üzere pek çok ülke ile sorun ortaya çıkmakta, dünya pazarlarında iktisatçıların kullandığı deyim ile adeta bir 'sübvansiyon savaşları' yaşanmakta idi. Pek çok ülke uluslararası arenada bu sıkıntının ana sebebi olarak OTP sistemini görmekte; gerek ikili ilişkiler gerekse de GATT yolu ile Topluluğa OTP'yi reforma tabi tutması için baskı yapmakta idi.

- iii. OTP'nin üretimi destekleyen yapısı nedeniyle, üreticiler gelirlerini artırmak için tüm imkânlarını kullanarak üretimi ve verimi artırmaya çalışmaktaydılar. Bu durumun en önemli yan etkisi ise çevreye verilen tahribat olmuştur. Nedeni ise üreticilerin başta kimyevi (yapay) gübreler olmak üzere aşırı girdi kullanmaları idi. Bu kullanım sonucu Avrupa'da yeraltı su kaynaklarında önemli ölçüde nitrat kirlenmesi denilen durum görülmeye başlanmıştı. Bu durum ise gelecekte su kaynakları açısından önemli bir tehdit oluşturmakta idi. Kamuoyunda bu dönemlerde oldukça artan çevre bilinci ile de OTP'nin çevreye verdiği zararlar tartışılmaya başlanmış, böylece OTP üzerinde ciddi bir baskı unsuru birikmeye yüz tutmuştu.
- iv. Yine bu dönemde tüketicilerin tarımsal ürünlerin güvenliği ile ilgili şikâyetleri had safhaya ulaşmıştı. 1990'larda patlak veren 'deli dana' hastalığı krizine daha sonraki yıllarda 'şap hastalığı' ve tavukçuluk sektöründeki 'dioksin krizinin' de eklenecek olması, aslında o dönemlerdeki tüketici şikâyetlerinin de haklılığını göstermekte idi. Ayrıca yine bu dönemde tüketici şikâyetlerini artıran bir diğer unsur ise, tarımda kullanılan kimyevi gübrelerin, zararlılarla mücadele ilaçlarının ve çeşitli hormonların zararlı etkilerinin ortaya çıkmaya başlamış olmasıydı. Kamuoyunda sıkça dile getirilen

‘Avrupalı tüketicilerin güvenli olmayan tarımsal ürünleri dünyanın en pahalı fiyatları ile tükettikleri’ söylemi, eleştiri oklarının OTP sistemi üzerine çevrilmesinde etkili olan bir söylev idi. Topluluk vatandaşları sivil toplum örgütleri vasıtası ile kendi vergilerinden finanse edilen OTP’nin kendilerini hasta ettiğini iddia etmekteydiler. Tüketiciler artık karar alıcılar üzerinde kamuoyunda konvansiyonel ve entansif tarım yöntemlerinin terk edilip temiz ve sağlıklı gıdalar üretilmesi yönünde oldukça önemli baskılar oluşturmaya başlamışlardı...

Böylelikle 1990’lara gelindiğinde, yukarda belirtilemeyen diğer unsurlar ile birlikte mevcut OTP sisteminin sürdürülemez olduğu ortaya çıkmış, reforma tabi tutulması kaçınılmaz bir hal almıştı. Ayrıca tarım sektöründe istihdam edilen nüfusun bu yıllarda 1960’lara göre oldukça azalması ve tarım lobisinin eski gücünü yitirmesi de reformu daha mümkün kılan bir diğer etmen idi.

2.3 ORTAK TARIM POLİTİKASI’NIN REFORMU

OTP Roma Antlaşması’nda belirtilen başlıca hedeflerine ulaşsa da, zaman içerisinde aşırı üretimin getirdiği yan etkiler sebebiyle bir anlamda kendi başarısının kurbanı olmuştur. Çiftçilerin üretimini destekleyen klasik OTP aşırı üretime bağlı bütçe sıkıntısı ile karşı karşıya kalmış, buna ilaveten uluslararası baskı, çevre ve gıda kalitesi gibi konulardaki sıkıntılara da önemli ölçüde sebep olmuştur. Tüm bunlar nedeniyle yıllardır dile getirilen veya kısmen denenen OTP’nin reformu 1990’larla birlikte ciddi bir şekilde ele alınmaya başlanmıştır.

İlk reform çalışmaları 1968 Mansholt Plan’ına kadar uzanmaktadır. Topluluğun Ortak Tarım Politikasından sorumlu ilk Komiseri olan Sicco Mansholt tarafından 1968 yılında hazırlanmış olan plan, o dönemde büyük

tartışmalara sebep vermiştir. Roma Antlaşması ve OTP'nin hayata geçmesinden altı yıl gibi kısa bir süre sonra hazırlanmış olması da kayda değer bir unsurdur. Plan üzerinde yoğun tartışmalar yaşanmasının ana nedeni, planın OTP'nin ruhundan farklı amaçlar içermesi; yani üretimin teşvik edilmesini değil kısıtlanmasını talep etmesidir. (Ekeman, 1999: 39-40). Plan, OTP sayesinde Toplulukta, özellikle şeker, tahıl ve süt ürünleri gibi tarımsal ürünlerin arzının artmakta olduğunu ancak talebin artış hızının düşük kaldığını belirtmekte ve söz konusu ürünlerde önlem alınmazsa arz fazlası stokların problem yaratmaya başladıklarını ve bu durumun artarak devam edeceğini belirtmekteydi. Bu sorunların aşılması için de köklü yapısal değişiklikler gerektiği, planda belirtilen ana fikir idi.

Söz konusu değişimleri hayata geçirebilmek için üç önemli yapısal reform önerilmekteydi;

- i. Arz-talep dengesinin yeniden kurulması için 5 milyon hektar tarım toprağının üretimden çekilip ekimin durdurulması,
- ii. Küçük işletmelerin yerini, büyük ve modern işletmelerin alması ve desteklerin bu amaç doğrultusunda düzenlenmesi,
- iii. Üretim faktörlerinin optimal kullanımı için, başta yaşlı çiftçiler olmak üzere tarım sektörü çalışanlarının sayısının azaltılması; bu amaç doğrultusunda yaklaşık 5 milyon çiftçinin üretimden vazgeçirilip emekli edilmesi...

OTP Reformu ve Mansholt Plan'ının yaratacağı sosyal sorunlara o dönemlerde başta Fransa olmak üzere üye ülkeler tarafından yoğun eleştiriler yöneltilmiş ve şiddetle karşı çıkmıştır. Tüm bunların sonucunda Mansholt Plan'ı üye ülkeler tarafından reddedilmiştir. Mansholt Plan'ı hayata geçemese de, OTP ile ilgili ana sorunun *arzın talebi aşması* olduğunun altını çizmesi bakımından önemlidir. Nitekim planda öngörülen arz fazlası sorunu

ve buna bağlı çözüm önerileri kabul görmese de, özellikle 1990'lerden sonraki reform çabalarına temel teşkil etmiştir. 1990'lar öncesindeki reform çabaları ise, basit yüzeysel düzenlemelerden öteye geçememiş, böylelikle arz fazlası ve bütçe maliyeti sorunları 1980'lerde artarak devam etmiştir. Özellikle 1980'lerde dar kapsamlı bazı reformlar hayata geçirilse de, olumsuz gidişatı ters çevirememiştir.

OTP tarihindeki reform planlarına ve içerdikleri politika unsurlarına bakıldığı zaman başlıca şu unsurlarla karşı karşıya kalınmaktadır...

2.3.1 1980'lerdeki Reform Girişimleri

Arz fazlasının en aşırı olduğu sektörlerde, bu durumun sebep olduğu mali külfetin bir bölümünün üreticiye yansıtılması şeklinde bazı önlemler hayata geçirilmiştir. Örneğin üreticilerden alınan ek vergiler yoluyla fazla ürünlerin depolama maliyetine katkı koymaları sağlanmıştır. Yine bu dönemde OTP bütçesi FEOGA'dan en önemli payı alan süt sektöründe üretim kotası uygulanmaya başlanması ise radikal bir karar olarak nitelendirilmişti. Bu dönemin en önemli gelişmesi ise 1988 yılında yürürlüğe giren tarımsal harcamalarla ilgili düzenlemeler olmuştur. FEOGA'nın bu dönemde Topluluk Bütçesinden aldığı payın yüzde 60'ları aşması bütçe disiplini zora sokmaya başlamıştı. Bu durumu düzeltmek ve tarımsal harcamaları sınırlamak için ise 'bütçe dengeleyiciler' (budget stabilizers) oluşturulmuştur. Buna göre arz fazlası olan önemli sektörlerde her ürün için farklı olan 'azami garanti edilmiş üretim miktarları (maximum guaranteed amounts)' belirlenmiş, üretim miktarının bu eşiği aşması durumunda ise destek fiyatlarının *otomatik* azalması öngörülmüştü.

1988 reformları o tarihe kadarki en önemli reformlar olsa da başarılı olamamış, üretim fazlası durumu ve bütçe disiplini üzerindeki baskı devam etmiştir. Bunun ana nedeni ise söz konusu uygulamaların OTP'nin temel motifi olan üretimi teşvik ilkesini değiştirmeyip aşırı üretim durumunda fiyat ve

garantileri azaltarak durumu düzeltmeye çalışması idi. Doğal olarak siyasi kaygılarla üretim eşikleri yüksek tutulup otomatik azalma miktarları düşük belirlenince hedeflere ulaşmakta başarılı olunamamıştı. Böylece 1990'lara gelindiğinde OTP üzerindeki reform baskısı yeniden kendini hissettirmeye başlamıştı.

2.3.2 1990'ların Reformları: MacSharry Reformları

Avrupa Komisyonu, tarımdan sorumlu üyesi Ray MacSharry tarafından hazırlanan ve OTP tarihinin en köklü reformu olarak kabul edilen değişiklik paketini 1992 yılında kabul ederek hayata geçirmiştir. Reform, hububat, sığır eti ve süt gibi topluluğun tarımsal üretim değerinin yüzde 75'ini oluşturan temel ürünleri de kapsamaktaydı. Bu köklü reform paketi temelde üç unsurdan oluşmaktaydı.

Birinci unsur müdahale fiyatlarının temel ürünlerde yüzde 30'lara kadar indirilmesini içerirken, ikinci unsur ise çiftçilere oluşacak gelir kaybından dolayı 'telafi edici ödemeler (compensatory payments)' yapılmasını içermektedir. Fakat bu ödemelerin en önemli özelliği ise üretimden bağımsız, hektar başına yapılacak olan doğrudan gelir desteği (DGD) ödemeleri olması idi. Fiziki üretimden bağımsız, alan bazlı yapılacak olan bu destek OTP tarihinde bir ilk idi. Bir diğer ilk ise MacSharry reformlarının üçüncü unsuru idi. Bu ise üreticilere çevre ve doğal kaynaklara zarar vermeden üretim yapmaları için 'çevre dostu tarım' yapmaları maksadıyla destek sağlanması idi. Böylece çevreye uyumlu tarım konsepti de OTP sistemine ilk kez maddi anlamda dâhil olmuştu. Bu politika ise 2000'li yıllarda üreticilere; ne ürettiklerine bakılmaksızın, ödeme yapılması için çevreye uyumlu üretim koşuluna kadar uzanacaktı.

MacSharry reformlarına ilaveten 1990'lardaki bir diğer önemli gelişme ise Dünya Ticaret Örgütü'nün Tarım Anlaşması idi. 1995 yılında yürürlüğe giren DTÖ anlaşması ile iç piyasada kullanılan fiyat ve piyasa bağlamındaki tarımsal desteklerin azaltılması, tarife dışı engellerin ve değişken ithalat vergilerinin şeffaf ve sabit gümrük tarifelerine dönüştürülmesi, ayrıca ihracat sübvansiyonlarının çeşitli oranlarda sınırlandırılması öngörülmektedir. OTP açısından ise bu çok önemli bir dönüm noktası idi. DTÖ kurallarına göre OTP'nin en çok şikâyet edilen mekanizmalarından olan ve Topluluğu tarımsal ürünlerde dünyanın en korumacı alanlarından biri yapan prelevmanlar; yani ithal tarımsal ürünlere uygulanan değişken vergileri kaldırılmakta, bunun yerine sabit gümrük vergileri gelmekte idi.

Böylece 1990'lar OTP tarihinin en kapsamlı değişimine sahne olmuş, ödemeler kısmen de olsa üretimden bağımsız yapılmaya başlanmış, değişken ithalat vergileri kaldırılmış ve çevre dostu tarımsal üretim teknikleri de OTP sisteminde desteklenerek sisteme dâhil olmaya başlamıştı.

2.3.3 Gündem 2000 Reformları:

1992 MacSharry reformları gerek bütçe disiplini gerekse de arz-talep dengesizliğinin giderilmesi bakımından sonuçları itibarı ile başarılı olsa da 21. yüzyıl başlarında çeşitli sebeplerden dolayı OTP'nin yeni reformları yine gündeme gelmişti. Reformu yeniden zorunlu kılan etkenlere bakıldığında ise temelde üç unsur karşımıza çıkmaktadır:

- i. Öncelikle AB'nin artan üye sayısı ve MDAÜ'lerin de 2004 yılından itibaren üye olacak olmaları. Bunun anlamı ise, refah düzeyi düşük, tarımsal altyapıları zayıf, tarımsal istihdamın ve tarımın milli gelir içindeki payının görece yüksek olduğu 10 ülkenin mevcut 15 üye ülkeye katılacak bulunmasıdır. Bu durum MacSharry reformları çerçevesinde nispeten kontrol

altına alınan arz fazlası ve bütçe disiplini sorunlarının tekrar canlanması anlamına gelmekteydi.

- ii. İkinci etken olarak ise Dünya Ticaret Örgütü çerçevesinde yeni tur tarım müzakerelerinin 1999 yılında başlaması gösterilmekteydi. Günümüzde halen daha sonuçlanamayan yeni tur müzakerelerin amacı kuşkusuz tarımsal ürün ticaretini daha da serbestleştirilmesidir. Bu durum ise mevcut OTP sisteminde değişiklikler gerektirebilecekti.
- iii. Üçüncü ve belki de en önemli unsur ise çevre ve gıda kalitesi konularında artık dayanılmaz bir hal alan kamuoyu baskısı idi. 1996 yılında ortaya çıkan 'deli dana' ve 'şap hastalıkları' doğal olarak bu kamuoyu baskısının artmasındaki en önemli gerekçe olmuş, bir taraftan tüketiciler artık tamamen hormonsuz ve kalıntısız tarımsal ürünler talep ederken, diğer taraftan çevreciler entansif tarımsal üretimin çevreye verdiği zararları kamuoyu gündeminde tutmayı başarmışlardı.

Tartışılan çok çeşitli unsurları olsa da Gündem 2000 reformları ağırlıklı olarak ürün fiyatları ile ilgili çeşitli mali düzenlemeler içermiş, diğer bazı konuları ise 2003 yılında tekrar ele almak üzere ertelemişti.

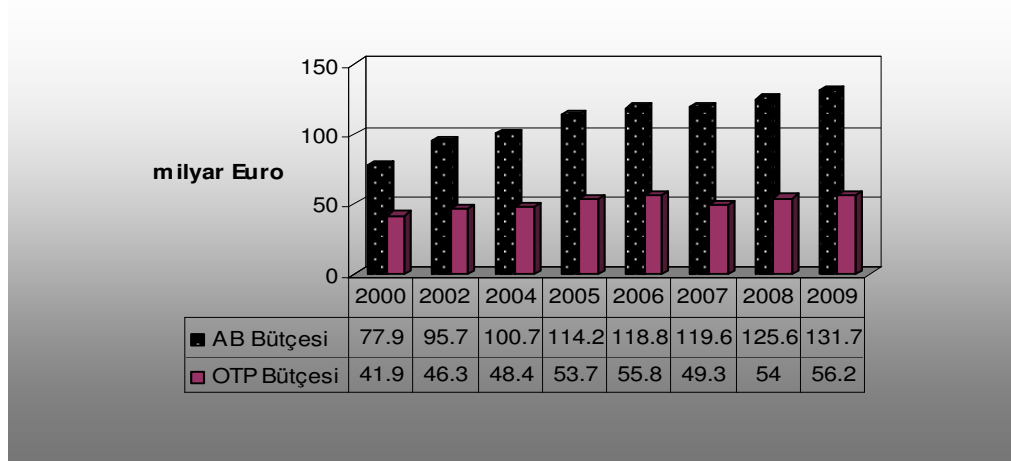
Gündem 2000 reform paketi ile destekleme sistemi fiyat desteği yerine doğrudan ödemelere ve kırsal kalkınma politikalarına yönelmeyi hedeflemişti. Böylece AB, tarım sektörünü, gerek iç, gerekse de dünya pazarlarında, ihracat destekleri ve yüksek gümrük duvarları olmadan rekabetçi kılmayı hedeflemekteydi. Bunun anlamı ise Topluluk tarımsal fiyatlarının dünya fiyatlarına yaklaşması, bu sebeple oluşacak gelir kayıplarının ise doğrudan gelir desteği ile telafi edilmesidir.

Gündem 2000 ayrıca üye ülkelere çevreyle uyumlu üretim tekniklerinin desteklenmesi amaçlı programlar geliştirmelerini ve hatta üye ülkelerin OTP ödemelerini çevresel koşullara bağlama imkânını da sağlamaktaydı. Bu ise tüm tarımsal üretime ve ortak piyasa düzenlemelerine yönelik ‘yatay önlemler’ (horizontal measures) paketi ile sağlanmaktaydı. Buna göre üreticilerin OTP kapsamındaki ödemelerden yararlanabilmeleri için tarımsal faaliyetlerinde çevreye uyumlu üretim yapmaları şartı getirilmiştir. Yatay tedbirlerin standartlarını belirleme ise üye ülkelere bırakılmıştır. Bu şartlara uyumlu üretim yapmayan üreticilere ödeme yapmama dâhil uygulanabilecek tüm cezai yaptırımları belirleme yetkisi de ayrıca üye ülkelerin inisiyatifine bırakılmıştır.

Gündem 2000 reformlarının temel tarımsal ürünler bazında OTP üzerindeki etkileri değerlendirildiği zaman tahıllar, sığır eti ve çeşitli süt ürünlerinde fiyatların daha da düşmesi sağlanmış, bunun sonucunda dünya fiyatları ile Topluluk fiyatları arasındaki fark oldukça azalmıştı (Varol, 2005). Böylece ihracat sübvansiyonları için yapılan harcamalar azalabilmişti. Bu durum aynı zamanda Topluluğun DTÖ müzakerelerinde pazarlık gücünü artıran bir unsur olmuştur.

Tüm bunlara ek olarak Gündem 2000 ile tarımla ilgili harcamaların artışına da bir sınır getirilmiş ve 2006 yılına kadar tarıma bütçeden ayrılacak pay belirlenmişti. Ancak, tarımla ilgili harcamalara sınırlama getirilmiş olmasına rağmen OTP Bütçesine, Birliğin kuruluşundan itibaren olduğu gibi, yeni yüz yılda da AB Bütçesindeki en önemli harcama kalemi olma özelliğini korumuştur. Bu özellik, günümüzde de devam etmektedir. (Şekil 4)

Şekil 4: 2000-2008 AB ve OTP Bütçesi (milyar Euro)

Kaynak: European Commission 2003,2006,2008:T.3.4.1

Grafikten de görüldüğü üzere, Gündem 2000 sayesinde OTP Bütçesi 21. yüzyıldan itibaren nispeten istikrarlı bir seyir izlemekte ve her yıl artan AB Bütçesi içindeki yüzdelik payı azalmaktadır. Bütçe disiplini sağlanmasındaki en önemli unsurlardan biri ise DTÖ ve OTP reformları nedeniyle çeşitli ürünlerde Topluluk fiyatı ve dünya fiyatları arasındaki büyük farkların azalmasıdır. Geçmiş dönemlerde, dünya ekonomisi ve ürün fiyatlarının istikrarlı gittiği dönemlerde Topluluk, OTP Bütçe hedeflerini aşırı aşmakta idi. Ancak, 1970'ler ve 1997'lerde yaşanan küresel ekonomik krizler sayesinde, Topluluğun OTP Bütçesini aşmadığı; bu dönemlerde artan dünya fiyatları nedeniyle öngörülen bütçenin de altında kaldığı görülmüştür (Howarth, 2000: 5).

Gündem 2000 reformlarının diğer bir önemli etkisi ise çevreye uyumlu tarımsal üretim yöntemleri ve bu yöntemlere teşvik sağlanması olup artık üye ülkeler için bir zorunluluk halini almaya başlamıştı. Kamuoyu baskısı ve küresel ısınma nedeniyle artan çevre kaygıları bu süreçte önemli birer etken olmuşlardır. Gündem 2000 reformları ile üreticilerin yıllardır çevreyi ikinci plana iterek, girdilerin yoğun kullanımı ile en yüksek verim alma çabalarına önemli sınırlamalar getirilmiştir.

Kırsal Kalkınma: Gündem 2000 reformlarının bir diğer önemli etkisi de kırsal kalkınma politikalarının OTP'nin piyasa mekanizmaları dışındaki ikinci ayağı haline gelmesidir. Kırsal kalkınma politikaları ile amaçlanan rekabetçi, çok işlevli, bütünsel ve sürdürülebilir bir tarım sektörünün yaratılmasıdır. Bu amaçla üye ülkeler, tarım sektöründe çalışanların gelirlerini çeşitlendirici, çalışma koşullarını iyileştirici, pazarlama imkânlarını artırıcı, katma değerini yükseltici (ürün işleme kapasitesini artırıcı), kırsal kültürü koruyucu, az gelişmiş bölgelerde gelir yaratıcı özel tedbirler geliştirici vs. gibi pek çok alanda projeler geliştirip AB finansmanı ile hayata geçirme imkânına sahip olmuşlardır. 2002-2006 yılları için AB bütçesinden kırsal kalkınmaya yaklaşık 60 milyar Euro ayrılmıştı (İKV, 2006: 32). Ancak tüm bu projelerin hazırlanmasında dikkate alınması zorunlu kılınan bir unsur ise çevre faktörüdür. Üye ülkelerin bu projelerde çevre unsurunu dikkate almaları ve çevresel tarım önlemlerini programlarına dâhil etmeleri, Birlik tarafından üye ülkelere zorunlu kılınmıştır. Yani hem üye ülkelerin kırsal kalkınma programlarında hazırladıkları projelerin çevreye uyumlu olması gerekmekte, hem de bu projelerin bir kısmı çevre dostu özel tarımsal üretim yöntemlerini geliştirici projelerden oluşmak zorundadır. Bu durum, OTP'nin 1990'lardan itibaren çevre dostu ekolojik tarımsal üretime verdiği önemin bir göstergesi olmaktadır.

2.4 GÜNÜMÜZ OTP'Sİ, 2003 REFORMLARI VE OTP'NİN GELECEĞİ

Gündem 2000 reformları her ne kadar OTP sisteminde önemli farklılıklar yaratsa da, Komisyon önerilerinde tartışılan bazı unsurları 2003 yılında yeniden değerlendirmeye ('ara değerlendirme' (mid term review)) bırakmıştı. Bu bağlamda, Avrupa Komisyonu Temmuz 2002'de yayınladığı raporla, 1992 yılından itibaren sürdürülen OTP reformlarının etkilerini değerlendirmiş ve her ne kadar piyasa dengeleri ve üretici gelirleri bakımından olumlu sonuçlar elde edilse de, OTP'yi daha piyasa odaklı ve dünyada rekabet gücü daha yüksek kılmak gibi amaçlar doğrultusunda yeni bir reform paketi hazırlanmasını gerekli gördüğünü belirtmiştir. Yeni reform

paketi üzerinde ise Haziran 2003'te uzlaşmaya varılmış ve bir anlamda OTP'nin geleceğine de şekil verilmiştir.

2005 yılında hayata geçen 2003 reformlarının getirdiği en önemli yeniliklerden biri ödeme sisteminde olmuştur. Genel anlamda OTP artık üretim yerine üreticiyi teşvik etmeye başlamış, yani üreticilere ürettiği ürünleri belirli bir fiyattan alım garantisi sağlama yerine gelirlerini garanti etme yoluna gitmiştir. Bu bağlamda doğrudan gelir desteği ödemeleri artık üreticilere sağlanan ana destek olmaya başlamıştır. Fakat bu ödemeler artık kısmen de olsa üretime bağımlı olmaktan çıkıp tamamen üretimden bağımsız bir hal almaya başlamıştır. Yeni sistemde temel unsur üreticilere, üretim miktarlarına (üretime bağımlı) veya ettikleri alana (üretime yarı bağımsız) bakmaksızın çiftlik başına (üretime tamamen bağımsız) tek bir ödeme yapıp üreticiyi üretim kararları alırken ve üretimini pazarlarken tamamen kendi kararlarına ve serbest piyasaya bırakmaktır. Piyasa odaklı bu modelde üreticilerin piyasanın ihtiyaçlarına yönelik hareket etme olanaklarının artacağı ve üretimlerini politik teşviklerden ziyade karşılaştırmalı üstünlüklerine göre yoğunlaştıracakları öngörülmektedir. Yeni sistemin çevre üzerinde çok önemli etkilerinin olacağı da tahmin edilmektedir. Klasik OTP sistemi üretimi destekleyip üreticiye alım garantisi sunarken, yeni sistem üreticilere üretimden bağımsız bir geliri garanti edip onları tüketici taleplerine göre üretmeye zorluyor. Böylece üreticilerin üretimi ve dolayısıyla gelirlerini ençoklaştırmak için çevre ve doğal kaynaklar üzerinde oluşturdukları baskının azalması da beklenmektedir.

Üretimden bağımsız tek çiftlik ödemelerinin (single farm payment) yanı sıra mevcut tüm doğrudan ödemelerin verilmesi de çevre, gıda güvenliği ve hayvan refahı gibi çeşitli şartlara bağlanmıştır. Çapraz uyum (cross compliance) denilen bu sisteme göre bu pakette yer alan gerekliliklere uyulmaması durumunda ödemeler otomatik olarak azalacak veya gerektiğinde hiç ödeme yapılmayabilecektir. Bu noktada gıda güvenliği ile ilgili belirtilmesi gereken bir diğer önemli nokta ise, ürünler için belirlenen

maksimum kalıntı oranlarının dünya ortalamalarına göre daha düşük belirlenmesi ve her geçen yıl bu oranların daha da azaltılacağına beyan edilmiş olmasıdır.

2003 reformlarının bir diğer önemli ayağı ise kırsal kalkınmanın öneminin artırılmasıdır. Bu amaçla kırsal kalkınmaya ayrılan fonların artırılabilmesi için OTP'nin ilk ayağından (piyasa destekleri) ikinci ayağına (kırsal kalkınma) zorunlu para aktarılması da kabul edilmiştir. Aynı zamanda kırsal kalkınma kapsamına giren konular da çoğaltılmıştır.

Doğal olarak burada da ödemelerin yapılması için Gündem 2000'de belirlenen çevre şartı genişletilerek çapraz uyum şartına bağlanmış; böylece çevreye uyumlu üretim ve temiz gıdalar üretilmesi şartına hayvan refahı gibi konular da eklenmiştir.

Görüldüğü üzere günümüz OTP'si 1960'lardaki klasik halinden oldukça farklılaşmıştır. Bu değişim süreci halen daha devam etmektedir. Bu durum ise OTP'ye uyumu halen daha tam anlamıyla sağlayamamış son AB üyeleri (MDAÜ, Bulgaristan ve Romanya) ve aday ülkeler için yakalanması ne kadar zor ve maliyetli bir 'hareketli hedef' olduğunun göstergesidir. AB'nin eski 15 üyesi çapraz uyum sistemine zorunlu tabi olurken yeni üye 12 ülkenin çapraz uyum paketine uyum sağlamaları, hayvan refahı veya çiftçi kayıt sistemi gibi pek çok alanda gerekli kontrol sistemlerini oluşturamamaları sebebiyle mümkün olmamıştır.

Böylece yeni üyeler çapraz uyumun pek çok unsurundan çeşitli dönemler için muaf tutulmuşlar, ancak çevre dostu üretim yapmaları ve temiz tarımsal ürünler üretmeleri şartı, geçiş dönemindeki bu ülkeler için dahi korunmuştur. Böylece bugün gelinen noktada AB tarım sektörü şu temel özellikleri ile tanımlanabilir: daha piyasa odaklı, daha çevre dostu, daha rekabetçi ve DTÖ kuralları ile daha uyumlu...

2005 yılında hayata geçen bu süreç halen devam etmektedir. Bu süreç önümüzdeki dönemlerde de yukarıda belirtilen amaçlar doğrultusunda sürdürülmeye devam edecektir. Özellikle temiz tarımsal ürünler doğrultusundaki Topluluk tüketicilerinin artan talepleri ve küresel ısınma olgusunun önümüzdeki yıllarda OTP'yi kaçınılmaz olarak daha da çevre dostu ve temiz tarımsal ürünler sağlayan bir sistem haline getirmesi beklenmektedir.

Tüm bunlara ilaveten, sürdürülmekte olan politikalar sonucunda AB'nin gıda kalitesi anlamında önümüzdeki yıllarda daha da zorlayıcı olacağı oldukça açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Tarımsal ürünlerde belirlenen maksimum kalıntı oranları her geçen gün daha da aşağıya çekilmekte ve bu durum özellikle Birlik dışındaki ülkeleri daha da zorlamaktadır. AB uzmanları tarafından gerek resmi gerek gayri resmi toplantılarda, bu gidişatın önümüzdeki yıllarda devam edeceği ve ürün kalite standartlarının yakın bir gelecekte organik tarımda geçerli düzeylere yaklaşacağı belirtilmektedir.

Bu noktada belirtilmesi gereken bir diğer önemli nokta, Birlik düzeyinde belirlenen ortak AB kuralları dışında, üye ülkelerin bu standartları daha da yukarıya çekebilme hakkına sahip olmalarıdır. Unutulmamalıdır ki, Brüksel tarafından belirlenen kurallar, tüm ülkelerin uymak zorunda olduğu minimum standartlar olmaktadır. Ancak, üye ülkeler bu standartları daha da yukarıya çekebilmektedir. Örneğin, Almanya'nın 2012 yılından itibaren, organik pamuktan ve doğal boyalardan üretilmeyen hiçbir bebek giysisinin ülkeye girişine izin vermeyeceğini açıklaması bu duruma güzel bir örnektir.

Çalışmanın İkinci Bölümünde, ilk olarak AB Ortak Tarım Politikası'nın ortaya çıkışı ve işleyiş şekilleri anlatılmıştır. Daha sonra, Ortak Tarım Politikasını reform yapmaya zorlayan süreçler incelenmiştir. Bu süreçte bütçe boyutu öncelikli olarak öne çıksa da, yirmi birinci yüzyıl ile birlikte gıda kalitesi konularının da değişimi zorunlu kılmaya başladığı üzerinde durulmuştur. İkinci Bölümün son kısmında, OTP'nin gelecekte alması beklenen şekli,

özellikle gıda kalitesi ve çevre dostu üretim teknikleri bağlamında ele alınmıştır.

Çalışmanın bundan sonraki bölümünde, OTP'ye uyum sağlamaya çalışan Türk Tarımı'nın; işletme yapısı, verimlilik, finansal desteklerin şekli, girdi kullanımı gibi konularda AB ile karşılaştırmalı bir analizi yapılacak ve uyum sorunsalı irdelenecektir. Ayrıca, OTP'ye uyum sağlamaya çalışan sektörün yaşaması olası sıkıntılar, gerek iktisadi gerek sosyal anlamda incelenecek ve hem AB hem Türkiye açısından uyumun maliyeti tartışılacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK TARIM SEKTÖRÜNÜN OTP'YE UYUMU VE UYUMUN OLASI SOSYO-EKONOMİK ETKİLERİ

Türkiye AB ilişkileri gerek ekonomik gerekse siyasi anlamda uzun bir tarihe sahiptir. Ancak, ekonomik anlamda nispeten istikrarlı olarak nitelendirilebilecek bir ilişkiye sahip olsalar da, iki taraf arasındaki siyasi ilişkiler ve Türkiye'nin Topluluğa üye olma çabalarının istikrarsız bir özelliğe sahip olduğu söylenebilmektedir.

AB ile Türkiye ilişkilerini başlatan Ankara Anlaşması, Roma Antlaşması'nın 238.inci maddesine dayandırılarak 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanmış ve böylece Türkiye ile AB arasında ileride tam üyeliği öngören bir ortaklık statüsü kurulmuştur.

Söz konusu anlaşma ile hedeflenen, taraflar arasındaki ticari ve ekonomik ilişkileri güçlendirerek öngörülen çeşitli aşamaların sonunda Türkiye'yi tam üyeliğe hazırlamak ve taraflar arasında bir gümrük birliği oluşturmaktır. Anlaşmanın 10. maddesi gümrük birliğinin tüm malların ticaretini kapsayacağını belirtirken; 11. maddesi ortaklık rejiminin, Topluluğun OTP'sini göz önünde bulunduran özel usullere göre, tarım ve tarım ürünlerini de kapsayacağını belirtmektedir. Diğer bir deyişle, söz konusu maddelere bakılınca taraflar arasında tarım sektörünün de dâhil edileceği bir gümrük birliğinin amaçlandığı; Türk tarımının da ileriki dönemlerde OTP'ye uyum göstermesinin hedeflendiği görülmektedir (Aysu, 2006: 116).

Aradan geçen yıllarda ilişkiler, gerek AB'den gerekse de Türkiye'deki siyasi çalkantılardan kaynaklanan çeşitli sebeplerle, dönem dönem kopma noktasına gelse de, iki taraf arasında 25 Mart 1995'te kabul edilip, 1 Ocak 1996'da yürürlüğe giren Ortaklık Konseyi kararı ile, taraflar arasındaki ortaklık ilişkisi gümrük birliği aşamasına girmiştir. Ancak, AB ile yürürlüğe giren gümrük birliğine tarım ürünleri dâhil edilmemiştir. Bu duruma gerekçe olarak

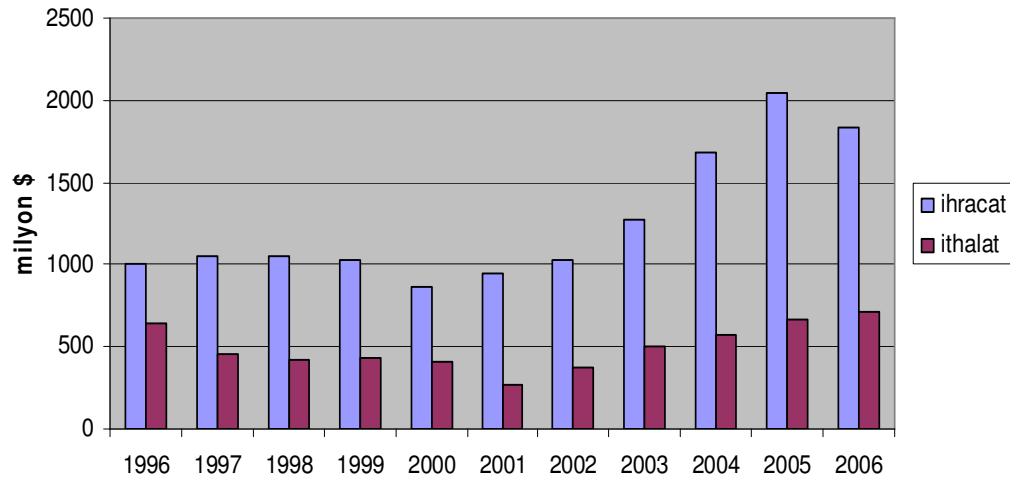
Türk tarım sektörünün OTP'ye uyumu için gerekli adımların yeteri ölçüde atılmadığı gösterilmiştir. Diğer bir deyişle, gerek destekleme mekanizmalarındaki farklılıklar, gerekse de çeşitli diğer unsurlar (ör: hayvan veya çiftçi kayıt sisteminin kurulamaması, gıda yasasının olmaması...) sebebiyle Türk tarım sektörünün gümrük birliğine dâhil edilmesi AB tarafından kabul edilmemiştir. Ancak gümrük birliğinin kabul edildiği Ortaklık Konseyi toplantısında, bundan sonraki dönemde, Türk tarım ürünlerine AB tarafından tercihli ticaret rejiminin uygulanması kararı alınmış ve tarım ürünlerinin serbest dolaşım hedefinin ancak Türk tarım sektörünün OTP'ye uyumu ile mümkün olabileceği açıkça belirtilmiştir.

3.1 TÜRK TARIM SEKTÖRÜ VE AB ORTAK TARIM POLİTİKASI

Türkiye-AB ticari ilişkilerine tarihsel bir perspektiften bakıldığı zaman, özellikle yakın geçmişte AB'nin Türkiye için gerek ihracat gerekse de ithalat anlamında en büyük ticari ortak olduğu görülmektedir. Coğrafi yakınlık ve alım gücü yüksek bir Pazar olması sebebiyle AB, özellikle ihracat anlamında Türkiye için her zaman en önemli Pazar olmayı başarmıştır. Türkiye-AB ticaret hacminin boyutu günümüz itibarı ile 100 milyar Euro sınırına kadar gelmiştir (www.abgs.gov.tr, 2008).

Türkiye-AB ticaretinin dengesine bakıldığı zaman; Gümrük Birliği öncesinde veya sonrasında Türkiye AB karşısında her ne kadar net ithalatçı bir pozisyonda olsa da, tarımsal ürünler söz konusu olduğu zaman Türkiye'nin net ihracatçı durumunda olduğu görülmektedir. (Şekil 5)

Şekil 5: Türkiye-AB Tarımsal Ürün Ticareti 1996-2006 (milyon \$)

Kaynak: DTM 2007.

Türkiye-AB arasında artan ticaret hacmine rağmen, başta sanayi sektörü gibi alanlar olmak üzere, yıllar içinde Türkiye'nin artan ticaret potansiyeline bağlı olarak, tarım ürünlerinin AB ile ticaret içindeki yüzdelik payı yıllar itibarı ile düşüş göstermiştir. 1996 yılında AB'ye yapılan 1 milyar dolarlık ihracat, toplam ihracatın % 8.2'sine denk gelirken, 2006 yılında AB'ye yapılan 1.831 milyar dolarlık tarımsal ürün ihracatı AB'ye yapılan ihracatın % 4.2'sini oluşturmakta idi.

Temel tarımsal göstergelerde Türk tarımı AB tarımı ile kıyaslandığı zaman ise, Türkiye tarımının çeşitli yönlerden AB'den farklı özelliklere sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 4: Türkiye ve AB-15, AB-25 Karşılaştırması (2004)

Göstergeler	Türkiye	AB-15	AB-25
Yüzölçümü (milyon ha)	78	332	402
Tarım Alanı (milyon ha)	27	129	162
İşletme Sayısı (bin adet)	3,077	6,284	9,871
Ortalama İşletme Büyüklüğü (ha)	5,9	20,2	15,8
Nüfus (milyon kişi)	70	372	452
Tarımda İstihdam Edilen Kişi Sayısı	7,400,000	6,208,000	9,653,000
İstihdamda Tarımın Payı (%)	34	3,8	5
GSYH'da Tarımın Payı (%)	11,1	1,6	1,6

Kaynak: EU Commission, 2006.

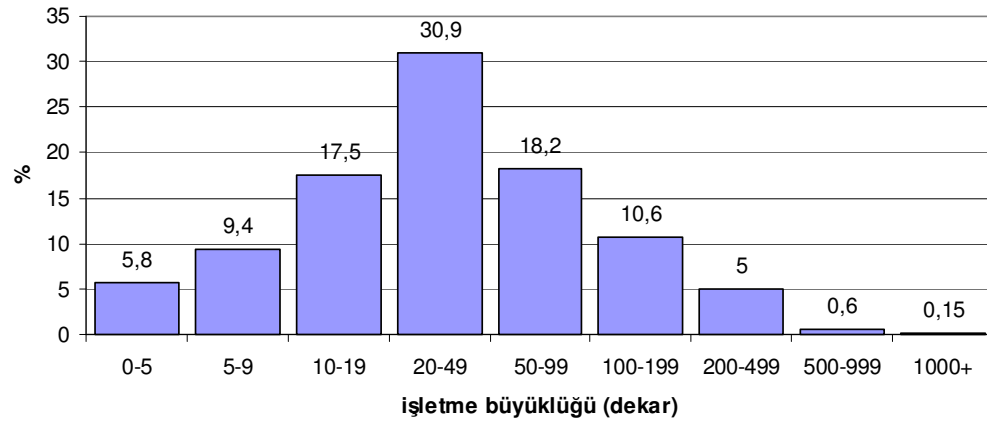
Tablodan da görüldüğü üzere temel tarımsal göstergelerde AB ile Türkiye arasında anlamlı farklılıklar mevcuttur. Bu farklılığın ayrıntılarına bakıldığı zaman ise başlıca şu unsurlar öne çıkmaktadır...

3.1.1 Tarımsal İşletmelerin Yapısı

Ortalama işletme büyüklüğü bir işletmenin verimliliğini, ortalama maliyetlerini dolayısıyla karlılığını etkileyen en önemli unsurlardan birisidir. Türkiye ve AB'deki tarımsal işletmelerin yapısına bakıldığı zaman, özellikle ortalama işletme büyüklüğü verileri dikkat çekmektedir. 2006 yılı verilerine göre AB-15'in ortalama işletme büyüklüğü 21.4 hektar (214 dekar), AB-25'in 16 hektar iken bu rakam Türkiye için çok daha düşük bir değerde; 5.9 hektardır (EU Commission, 2006: 45). Burada ayrıca belirtilmesi gereken bir

diğer önemli nokta ise AB’de ortalama işletme büyüklüklerinin yıllar itibariyle düzenli bir şekilde artarken, Türkiye’de pek fazla bir değişim göstermediğidir. Diğer bir deyişle, küçük aile işletmesi modelinin Türk tarımında halen daha büyük çoğunluğu temsil ettiği görülmektedir. Türkiye’de ortalama işletme büyüklüğü 1980 yılında 6.6 hektar iken bu rakam 1991 yılında 5.9 hektara inmiş ve günümüzde bu seviyelerde bulunmaya devam etmektedir.

Tablo 5: Türkiye’de Tarımsal İşletme Büyüklükleri 2006 (%) .

Kaynak: TÜİK, 2007.

Tablodan da görüldüğü üzere Türkiye’de bulunan işletmelerin yaklaşık sadece %6’sı AB-15 ortalaması olan 21 hektarı (210 dekar) geçmektedir. Bir başka deyişle, Türkiye’de bulunan 3,076,650 adet tarım işletmesinin yaklaşık 2.9 milyon adedi AB ortalamasının altında bir işletme büyüklüğüne sahiptir. AB ortalamasının üstündeki işletmelerin sahip olduğu toplam alan ise tarım alanlarının %5,3’üne denk gelmektedir. 2006 yılı itibarı ile 25 üye ülkeye sahip olmuş olan Topluluğun 25 ükeli ortalaması yaklaşık 16 hektar (160 dekar) olmuştur. Bu değer de Türkiye ortalamasının yine oldukça üzerinde kalmaktadır (EU Commission, 2006: 45)

Günümüzde Türkiye’deki küçük ölçekli tarımsal işletmelerin küresel pazarlar için üretim yapsalar bile rekabet avantajına sahip olmaları mevcut

şartlarda pek mümkün görülmemektedir. Tüm bunların ötesinde artık iç pazarda bile ithal ürünlerle rekabet etmekte zorlandıkları görülmektedir. Türk tarım ürünlerinin küresel veya yerel pazarlarda rekabet etmekte zorlanmasının sebebi uluslararası pazarlarda sadece AB ile değil, ortalama işletme büyüklüğü 180 hektar (1800 dekar) olan ABD ve ucuz işgücü avantajına sahip Çin gibi ülkelerle de rekabet etmek zorunda kalmalarıdır.

3.1.2 Verimlilik & Kendi Kendine Yeterlilik

Türk tarım sektöründe gerek bitkisel gerekse de hayvansal üretimde verimlilik AB veya diğer sanayileşmiş ülkelerle karşılaştırılamayacak derecede düşüktür. Bazı bitkisel ürünlerde nispeten daha yakın rakamlar görülebilse de, hayvancılık sektöründe belirgin bir fark ile karşılaşılmaktadır. Örneğin, büyük baş hayvancılıkta yıllık ortalama süt verimi Türkiye’de 1,690 lt iken (Aysu, 2006: 171) bu rakam AB-25’te 2006 yılı için 6,359 litre idi. AB ve dünya ticaretinde etkin olan Hollanda, Danimarka veya İsveç gibi ülkelerde ise bu rakam 8000 litreyi bile aşabilmektedir (EU Commission, 2007: 321-T4.20.0.1). Et verimine bakıldığı zaman, birim sığırdan elde edilen karkas ağırlık 2003 yılında Türkiye’de 159 kg iken AB-25’te bu rakam 318 kg’dır (EU Commission, 2007: 289-T4.15.1.1). Bu noktada Türkiye’nin rakamlarının dünya ortalaması olan 220 kg’nin da altında olduğu görülmektedir (FAO 2007: <http://faostat.fao.org/>) .

Bitkisel üretimde Türkiye’nin önde gelen bazı ürünlerinin AB ile verimlilik karşılaştırması yapıldığı zaman şu rakamlar görülmektedir:

Tablo 6: Bitkisel Üretimde Türkiye-AB Verimlilik Karşılaştırması, (ton/ha).

Ürün	AB-15 (2006)	Türkiye (2003)
Buğday	6.57	2.02
Arpa	4.53	2.38
Mısır	8.61	4.87
Şekerpancarı	57.45	41.69
Patates	35,11	27,21

Kaynak: EU Commission 2007 verilerinden derlenmiştir.

Türkiye'nin iddialı olduğu bazı meyve türlerindeki rakamlara bakıldığı zaman ise şu rakamlarla karşılaşılmaktadır.

Tablo 7: Türkiye'nin Ürettiği Bazı Meyve Ürünlerinde Türkiye ve AB Ülkelerinin Verimlilik Karşılaştırması, 2006 (ton/ha).

Ürün	AB Ülkesi I	AB Ülkesi II	Türkiye
Elma	84.02 (Avusturya)	38.17 (Hollanda)	13.10
Armut	24.93 (Fransa)	29.14 (Hollanda)	16.67
Şeftali	17.27 (Fransa)	15.48 (İspanya)	13.80
Narenciye	17.17 (İspanya)	21.77 (İtalya)	28.75

Not: Meyvelerin pek çok AB ülkesinde anlamlı miktarda üretimi olmadığı için AB ortalaması mevcut değildir, bu sebeple AB içinde söz konusu üründe net ihracatçı olan ve önemli miktarlarda üretim yapan bazı AB ülkeleri karşılaştırma yapmak için seçilmiştir.

Kaynak: EU Commission 2007 verilerinden derlenmiştir.

Verimlilik rakamlarından da görüldüğü gibi başta arpa veya buğday gibi tahıllar olmak üzere, pek çok üründe Türkiye'nin AB karşısında anlamlı bir verimlilik dezavantajı mevcuttur. Özellikle iddialı olunan meyve üretiminde bile narenciye hariç pek çok üründe AB içindeki başlıca ihracatçı ülkeler karşısında da aynı dezavantaj söz konusu olmaktadır.

Türkiye'nin rekabet edebilmesi için verimlilik rakamları arasında anlamlı farklılıklar olmaması gerekmektedir. Örneğin salça üretiminde böyle bir durum söz konusudur. AB'deki başlıca üreticiler olan İtalya'da yıllık domates verimi 55,400 kg/ha, İspanya'da 63,500 kg/ha, Yunanistan'da 52,700 kg/ha Türkiye'de ise 46,100 kg/ha'dır. 2006 yılı ile birlikte AB'nin Türkiye'ye tanıdığı kotaları ciddi bir şekilde artırması ile bu durumdan ilk ve en çok etkilenen Yunanistan'daki işletmeler olmuş, İtalyan ve İspanyollar ise bu rekabetten nispeten az etkilenmişlerdir. Türkiye ve Yunanistan'ın verimlilik rakamları az da olsa Yunanistan lehine olmasına rağmen ucuz işgücü maliyeti avantajı ile Türk işletmeleri AB'de pek çok Yunanlı firmaya ait pazarı ellerine geçirmişlerdir. (www.dpt.gov.tr)

Tarım sektöründe AB karşısında farklılık gösteren bir diğer gösterge de kendi kendine yeterliliktir. Kendi kendine yeterlilik, bir üründe ülkenin ihracat veya ithalat eğilimini belirleyen en önemli etmenlerden bir tanesidir.

AB ve Türkiye için temel tarımsal ürünlerde kendi kendine yeterlilik verilerine bakıldığı zaman, AB'de OTP'nin yıllardır üretimi destekleyen yapısı sonucu 1990'lı yıllarda özellikle süt ve süt ürünlerinde, sığır eti, tavukçuluk ve tahıllarda %100'ü aşan oranları yakaladığı görülmektedir. 2006 yılı itibarı ile temel tarımsal ürünlerde AB içinde ve dünya pazarlarında net ihracatçı durumunda bulunan bazı AB ülkeleri için yeterlilik verileri tablo 8'de görülmektedir.

Tablo 8: Temel Tarımsal Ürünlerde bazı AB Ülkelerinin Kendi Kendine Yeterlilik Oranları (2006)

Ürün	Ülke	Kendi Kendine Yeterlilik(%)	Ürün	Ülke	Kendi Kendine Yeterlilik(%)
Tüm Tahıllar	AB ¹	104	Süt (taze) ¹	Belçika	141
	Fransa	213		Almanya	112
	Almanya	129		Avusturya	117
Arpa	AB ¹	113	Süt Tozu ¹	Danimarka	2050
	Fransa	140		Fransa	383
	Almanya	137		Hollanda	235
Şeker	Fransa	186	Peynir ¹	Hollanda	208
	Belçika	229		Fransa	118
	Danimarka	124		İrlanda	448
Et (büyükbaş+ domuz+ tavuk+küçükbaş)	Danimarka	351	Tereyağı ¹	İrlanda	1000
	Hollanda ¹	188		Finlandiya	151
	Fransa	109		Danimarka	126

¹ 2004 verisi

Kaynak: EU Commission, 2007: 206-07 (T3.8.3-T3.8.3.S1).

AB ülkeleri için söylenebilecek bir diğer önemli özellik, AB-15 ülkeleri arasında kısmen bir paylaşım olduğudur. Şöyle ki, ithalat ihracat rakamlarına bakıldığında zaman örneğin Fransa'nın peynirde anlamlı bir şekilde net ihracatçı iken tereyağında net ithalatçı olduğu görülmektedir. Aynı şekilde İrlanda tereyağında net ihracatçı iken taze sütte net ithalatçıdır. Almanya, süt tozunda net ihracatçı iken tereyağında net ithalatçıdır; Hollanda peynirde AB'nin (ve hatta dünyanın) en önemli ihracatçısı iken taze sütte belirgin bir şekilde net ithalatçıdır; Avusturya süt ve süt tozunda net ihracatçı iken peynirde anlamlı bir şekilde net ithalatçıdır...

Örnekler daha da çoğaltılabilir. Ancak, Akdeniz havzasındaki İspanya, Portekiz, İtalya, Yunanistan gibi ülkelere baktığımız zaman et, süt ve tahıllar gibi temel ürünlerde, istisnai ürünler bir yana, (örneğin İtalya küçükbaş ette

net ihracatçı durumundadır...) genellikle net ithalatçı pozisyonunda oldukları görülmektedir.

3.1.3 Tarım Sektörüne Sağlanan Desteklerin Boyutu ve Yöntemleri

Tarımsal destekler, her ülkede farklı boyutlarda ve şekillerde kullanılan bir unsurdur. Ülkelerin ekonomik sistemleri, liberal, karma ekonomi veya merkezi planlama olsa dahi, tarıma müdahale tüm ülkelerin ortak paydasındadır. Daha önceki bölümlerde bahsedildiği gibi, tarım sektörünün kendine has koşulları, tarımın müdahaleden arınmış ve istikrarlı bir sektör olmasını imkânsız kılar. Bu sebeple ülkeler; tarım piyasalarında istikrar sağlamak, üretici gelirlerindeki dalgalanmaları engellemek, üreticilerin gelir düzeyini garanti etmek, üretimde sürekliliği ve verimliliği sağlamak, tüketicilerin makul fiyatlarla ürünlere erişimini sağlamak, ülkenin gıda güvenliğini sağlamak vs. gibi nedenlerle tarım sektörlerine çeşitli şekillerde müdahale etmeye çalışmaktadırlar.

Türkiye gibi, tarım sektörünün gerek sosyal gerekse de ekonomik anlamda önemli olduğu ülkelerde tarıma müdahale yöntemleri ve elde edilen sonuçlar, ülke için hayati önem taşımaktadır.

1980 Öncesi Tarımsal Destekleme Yöntemleri: Türkiye’de tarıma müdahale yöntemleri içerisinde ‘müdahale (destekleme) alımları’ yöntemi Cumhuriyet tarihi boyunca en önemli yöntem olmuştur. Uygulama ilk olarak 1932 yılında devletin buğday ve üzüm piyasalarına müdahale etmesiyle başlamıştır (Orhan, 1999: 65). O dönemde yaşanan ekonomik buhran, ülkeleri gıda güvencesini garanti etmek ve korumacı politikalara yöneltme konusunda da etkili olmuştur.

İlerleyen yıllarda, destekleme alımları, gerek ürün çeşidi, gerekse de hacim anlamında artmaya başlamıştır. Toprak Mahsulleri Ofisi ve Tarım Satış

Kooperatiflerinin devlet eliyle kurdurulup çalışmaya başlatılmaları bu etkinin oluşmasına yardımcı olmuştur.

1960'lı yıllardan itibaren tarımda destekleme uygulamaları, kalkınma planları çerçevesinde ele alınmaya başlanmıştır. Kalkınma planlarında, müdahaleye gerekçe olarak pek çok unsur gösterilse de; amaçların gerçekleştirilmesinde kullanılan yöntemler fazla çeşitlilik göstermemiştir.

1980 öncesi dönemde çoğunlukla kullanılan araçlar taban fiyat uygulamaları ile birlikte destekleme alımları, girdi sübvansiyonları ve gerek Ziraat Bankası, gerekse de Tarım Kredi Kooperatifleri aracılığıyla kullandırılan krediler olmuştur.

Söz konusu politikalar içerisinde en etkin ve en sık kullanılan yöntem destekleme alımları olmuştur. İki çeşit ürünle başlayan sistem, 1980'e gelindiğinde 24 çeşit ürüne yaygınlaşmış ve Türk Tarım Sektörünün çok büyük oranda devlet tarafından kontrol edilmesine sebep olmuştur (Özkaya & Oyan ve diğerleri, 2001: 8).

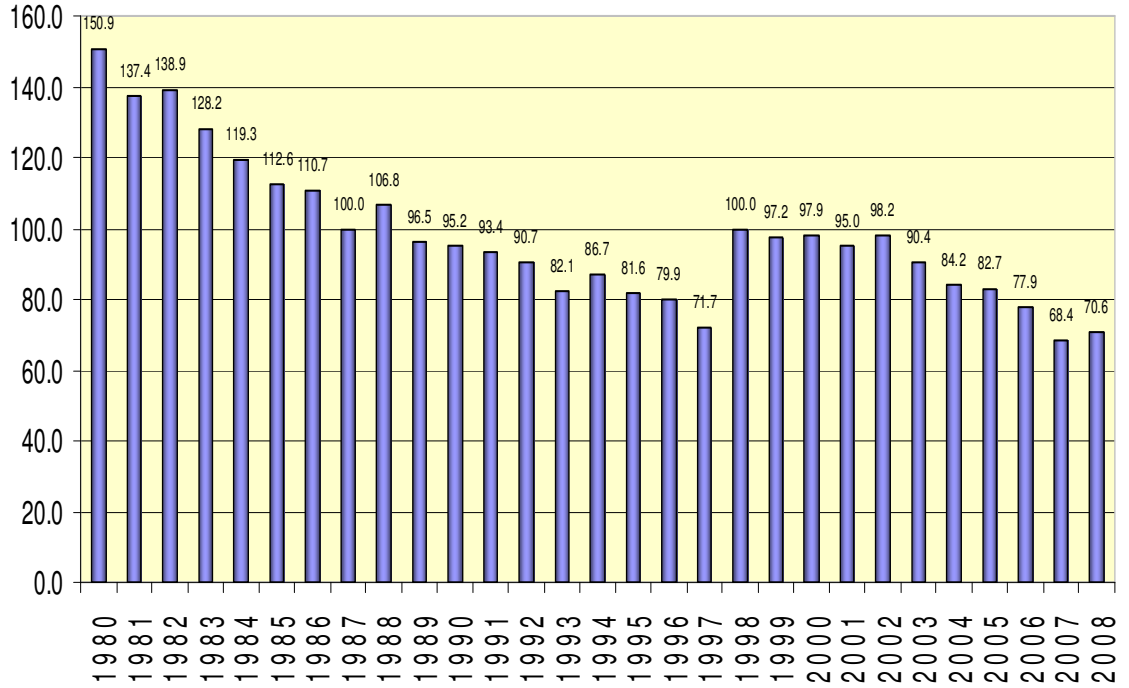
1980 Sonrası Politikalar: Bazı iktisatçılarca Türkiye ekonomisinde milat olarak kabul edilen 1980 yılı ve 24 Ocak Kararları, tüm ekonomiyi olduğu gibi tarım sektörü ve devletin tarımı yönetme şeklini de etkilemiştir. Ekonominin bütününde olduğu gibi tarımda da serbest piyasa modeline geçiş başlamış ve bu bağlamda tarıma müdahalenin çeşidi ve hacminin azaltılması gündeme gelmiştir. 1980 sonrası dönemde hazırlanan IV., V., VI., ve VII., Kalkınma Planlarında tarım sektöründeki hedefler, girdi verimliliği, bütçe disiplini ve dünya fiyatlarıyla uyumlu ürün fiyatları olarak kendini göstermeye başlamıştır. Bu süreç 1990'lara kadar devam etmiş ve müdahale alımları 10 ürün çeşidine kadar azaltılmıştır (Özkaya & Oyan ve diğerleri, 2001: 8-9).

1980 sonrası dönemin tarım sektörü ve çiftçiler açısından esas önemi ise özellikle iç ticaret hadlerinde tarım aleyhine yaşanan süreçtir. Yapılan

alışmalara göre 1988 yılında tarım iç ticaret hadlerinde, (1976-79 dönemi ortalaması baz (temel) alınıp 100 kabul edildiğinde), çok önemli gerileme yaşanmış ve 1988'de bu değer 53'e düşmüştür. Cumhuriyet tarihinde Türkiye Tarımı'nın ve çiftçisinin böylesine hızlı ve sert gerileme yaşamadığı da belirtilmesi gereken bir diğer unsurdur. (Boratav, 2000: 207-208).

1990'lı yıllara gelindiği zaman, iktidar partisinin siyasi kaygıları nedeniyle, müdahale alımı yapılan ürün sayısı tekrar artmaya başlamış ve iç ticaret hadleri dalgalı bir seyir izlemeye başlamıştır. 1987 baz yıl olarak alınıp iç ticaret hadleri hesaplandığı zaman, 1980 yılından itibaren, tarım aleyhine birkaç istisna yıl dışında sürekli bir bozulma gözlenmektedir (şekil 6). Aynı şekilde, 1998 yılı baz fiyatlarıyla bakıldığı zaman, 1998'den günümüze iç ticaret hadlerinden düzenli bir gerileme söz konusu olmaktadır.

Şekil 6: 1980-2008 Dönemi Tarım İç ticaret Hadleri (Tarım/Tarım-Dışı)

Not: 1980-1997 dönemi için 1987=100, 1998-2008 dönemi için 1998=100

Kaynak: TÜİK Milli Gelir İstatistiklerinden hesaplanmıştır.

İç ticaret hadlerinin ötesinde, tarımda yıllardır görülmekte olan verimlilik gibi yapısal sorunlarda 1990'lı yıllarda da önemli gelişmeler gözlemlenememiş ve sürdürülebilirlikten uzak yapı devam etmiştir. 1994 yılında Türkiye ekonomisinde yaşanan kriz sonucunda ortaya çıkan '5 Nisan Kararları' tarımdaki sıkıntılı yapıyı tekrar tartışmaya açmıştır. IMF'ye verilen Niyet Mektubunda tarımsal desteklemelerin yeniden gözden geçirileceği ve tarım sektörünün "daha rasyonel bir yapıya kavuşması" amacıyla desteklerin yeniden düzenleneceği sözü verilmiştir (Özkaya & Oyan ve diğerleri, 2001: 9).

Tarımda istenen gelişmelerin 1990'lı yıllarda da sağlanamadığı VII. Beş Yıllık Kalkınma Planında da belirtilmiştir. Bu bağlamda, kaynakların rasyonel dağılımının sağlanması ve DTÖ-AB Ortak Tarım Politikaları'nın

beklentileri doğrultusunda tarım politikalarının yeniden düzenlenmesi gerekliliği de belirtilmiştir (DPT, 1996: 57-60).

VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı, üretimin müdahale alımları yerine, doğrudan gelir destekleme sistemleriyle desteklenmesi gerektiğini ortaya koyması açısından da önemli bir aşamadır. Bu bağlamda, planda belirlenen ana hedefler; “müdahale alımlarının azaltılması, üreticilerin gelirinde oluşacak kaybın gelir desteği ile sağlanması, girdi desteklerinin azaltılarak kaldırılması, arz fazlası olan ürünlerde de ekim sınırlamasına gidilmesi” olarak sıralanmıştır.

1990'lı yılların ikinci yarısı, tarım sektöründe hayati öneme sahip olan üç KİT'in özelleştirildiği dönemdir. Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu, Et ve Balık Kurumu ve Yem Sanayi A.Ş. bu dönemde özelleştirilmişlerdir. Bu özelleştirmelerin hayvansal ürün piyasalarına olumsuz etki yaptığı ve başta Doğu bölgeleri olmak üzere hayvancılığın gerileme eğilimini artırdığı da DPT tarafından ilerleyen yıllarda tespit edilmiş önemli bir husustur (DPT, 1999: 4-5).

2000'li Yıllar: Tarım Sektörü'nde Yapısal Uyum Dönemi: 1980'li yıllarla birlikte ekonomide ithal ikameci politikaları terk edip ihracata dayalı büyüme modelini seçen Türkiye'de, ekonomideki serbestleşme ve tarımda korumacılığın azaltılması süreci yeni yüzyılda da artarak devam etmiştir. Geçmiş dönemlerde IMF ve Dünya Bankası'nın talepleri doğrultusunda pek çok reform girişimine sahne olan Türk Tarımı, 2000'li yıllarda Dünya Bankası ile imzalanan 'Tarımsal Reform Uygulama Projesi (TRUP veya ARIP)' ile yeni bir döneme girmiştir.

1980'li yıllardan sonra, gerek Dünya Bankası, gerek IMF, gerekse de dönem dönem AB ile yapılan anlaşmalarla temelde hedeflenen, serbest piyasa ekonomisi kurallarının daha etkin kılınmasıdır. Bu çerçevede, tarım yönetiminin yeniden yapılandırılması ve bu yapılanma sonucunda tarım

sektöründe devletin rolünün yeniden tanımlanması kaçınılmazdır. Bunun sonucunda hedeflenen ise, devletin etkinliğinin ve müdahalesinin azaltılması, serbest piyasa koşullarının oluşturulması ve tarımda etkili kurumların çeşitli şekillerde işlevsizleştirilerek özelleştirilmeleridir (Kendir, 2007: 155-156).

Türk Tarımı'nda yakın geçmiş ve günümüz tarım politikalarının şekillenmesinde en önemli unsur olan proje 2000-2008 yılları arasında uygulanmıştır. 31 Aralık 2008'de resmen sona eren projenin 3 önemli bileşeni mevcuttur (<http://www.arip.org.tr>)

- i. Çiftçi kayıt sisteminin oluşturulması ve doğrudan gelir desteği uygulamasına geçilmesi;
- ii. Alternatif ürün projesi ile fındık, tütün, çay, şekerpancarı gibi bazı ürünlerin üretiminden bazı bölgelerde vazgeçilerek yerine alternatif ürünlerin ekilmesi;
- iii. Tarım Satış Kooperatif ve Birliklerinin 4 yıllık bir sürede yeniden yapılandırılarak özerk hale getirilmesi.

2001 yılında Türkiye ekonomisinde yaşanan büyük ekonomik kriz neticesinde IMF ile imzalanan anlaşma ile de desteklenen proje kapsamındaki hedefler doğrultusunda, tarım sektöründe köklü değişimlere gidilmiştir. Ancak, geçen 8 yılda reform bir yana ülke tarımı çok büyük sıkıntılara girmiş ve her üç bileşende de başarı sağlanamamıştır (Yıldırım, 2009).

Tarımın sosyo-ekonomik yapı içerisindeki yeri ve öneminin önemli değişikliğe uğradığı bu dönem özetlenirse kısaca şu sonuçlarla karşı karşıya kalınmaktadır: (Türel & Voyvoda (eds), 2009: 45-49)

- i. Tarımın GSYİH içinde 2002 yılında % 12.2 olan payı, 2008 yılında % 7.8'e düşmüştür.
- ii. 2000 ile 2008 yılları arasındaki dokuz yılın beşinde (2000, 2003, 2004, 2007 ve 2008 yıllarında) tarım ürünleri dış ticareti eksi bakiye vermiştir. Küresel ısınmanın ve 2008 yılında yaşanan büyük kuraklığın da etkisiyle 2008 yılında verilen açığın boyutu, açık verilen önceki beş yılın toplamından daha fazladır. 2000- 2008 döneminin birikimli net dış ticareti eksi bakiye vermektedir. Dış ticaretteki bu olumsuz gelişme, Türkiye'nin gıdada dışa bağımlılığının gittikçe artan bir göstergesidir;
- iii. Tarım Satış Kooperatif ve Birlikleri yeniden yapılandırılmışlardır. Bunun sonucunda zayıflayıp işlevsellikleri azalmış, böylece özelleştirilmeleri için gerekli zemin hazırlanmış olmaktadır;
- iv. Tarımsal destekleme düzeyi milli gelirin binde 6'sının altında kalmıştır. Bu sebeple projenin en önemli hedeflerinden biri olan alternatif ürünlere geçişte başarıdan oldukça uzakta kalınmıştır;
- v. Tarımdaki çözülmenin en önemli göstergelerinden biri olarak tarım sektöründe çalışanların toplam istihdam içindeki payında önemli gerilemeler yaşanmıştır. Tarımın toplam istihdamdaki payı 2000 yılında % 36 iken, bu oran 2008'de % 26'ya gerilemiştir. Bu yaklaşık 2.5 milyon çiftçinin açığa çıkması anlamına gelmektedir. Bu durum son yıllarda özellikle büyük şehirlerde önemli sosyal, kültürel ve ekonomik sorunlara sebep olmaktadır;

- vi. Tüm uğraşlara rağmen, doğrudan gelir desteği sistemi hedeflenen noktalara gelememiş ve tarımda çeşitli olumsuz sonuçlara sebep olmuştur. Aslında doğrudan gelir desteği; tek başına hiçbir ülkede uygulanmayan, kadastro çalışmalarının Türkiye gibi oldukça eksik olduğu, ürün alım satımında, girdi ve emek kullanımında kayıt sisteminin büyük oranda geçerli olmadığı bir tarım sektöründe uygulanma ve başarı koşulları bulunmayan bir tarım politikası aracıdır (Oyan, 2001: 131-132). Bu sebeptir ki; ikinci bölümde de anlatıldığı gibi, AB’de doğrudan gelir desteği uygulamalarına, öncelikle arz fazlası olan ürünlerde başlanmıştır. Bu uygulamanın amacı da, arz fazlası ürünlerdeki ürün fazlalıklarını azaltarak stoklama ve diğer ilgili maliyetleri aşağıya çekmek olmuştur. Diğer bir deyişle; doğrudan gelir desteği sisteminin, üretimi artırıcı değil azaltıcı bir etkisi vardır.

Tüm bunların neticesinde, Türkiye’deki doğrudan gelir desteği uygulamaları, çiftçi kayıt sisteminin oluşmasına önemli katkı sağlasa da, üretim anlamında faydalı olamamış; bütçe maliyetleri de önceki sistemlere göre daha yüksek çıkmıştır...

Yaşanan tüm bu gelişmeler, doğaldır ki etkilerini siyasi gelişmelerde de göstermiştir. Özellikle 2002 yılında, 2000-2002 döneminde yaşanan ekonomik krizin de katkısıyla Türk siyasetinde önemli değişimler olmuştur.

Tüm bunlardan, tarım sektöründe, mevcut sisteme hiçbir şeyin değiştirilmemesi gerektiği ve sistemin aynen sürdürülmesi anlamı çıkartılmamalıdır. Bugün, Türk Tarım Sektörü, yıllardır çözilemeyen yapısal sorunlar, gelişmiş ülkelere göre görece düşük destek seviyeleri vb. nedenlerle;

verimlilik, sürdürülebilirlik ve rekabet gücü anlamında arzu edilen seviyelerin uzağındadır. Bu gerçekler ışığında, politikalar değiştirilirken en azından daha dikkatli ve sonuçları önceden düşünülere hareket edilmelidir. Örneğin, mevcut kayıt sistemindeki eksiklikler, üretim üzerine yaratabileceği olası olumsuz etkiler gibi unsurlar düşünülmeden doğrudan gelir desteği sistemine geçmek, başarı şansını zora sokan bir unsur olmuştur. Bunun yerine örneğin, ürünlerin fiyatlarını serbest piyasa koşullarında oluşmasına izin verip, üreticiyi 'fark ödeme' sistemi gibi alternatif sistemlerle desteklemek, daha olumlu bir politika alternatifi olabilecektir (Şahinöz, 2005: 11).

Diğer tarafta, Türkiye'nin üye olmaya çalıştığı Avrupa Birliği'nde tarım ve tarım politikalarına verilen öneme bakıldığı zaman tarım, Topluluğun kuruluşundan itibaren bütçeden en fazla kaynak çeken başlık olmuştur. İlk dönemlerde bütçenin %70'leri tarıma destek için harcansa da reform çabaları sonucu günümüzde bu rakam %40'lara inmiştir. Yine de sağlanan destek miktarı tarımsal üretimin toplam değeri ile karşılaştırıldığı zaman görece olarak oldukça yüksek çıkmaktadır. Örneğin 2006 yılında 25 üyeli Topluluğun tarımsal üretiminin değeri yaklaşık 135 milyar Euro iken Topluluk bütçesinden bu üretimi desteklemek için sağlanan paranın miktarı ise yaklaşık 54.3 milyar Euro idi. Diğer bir deyişle AB'de tarıma sağlanan destek tarımsal katma değerinin yaklaşık %40'u civarında gerçekleşmektedir (EU Commission, 2007: 45 (T2.0.1.2) & EU Commission, 2007: 118 (T3.4.1)). Türkiye için bu rakamlar %7.7 gibi çok daha düşük bir düzeyde seyretmektedir. Şöyle ki; 2006 yılı bütçesinde tarıma ayrılan para yaklaşık 4 milyar YTL olmuş, cari fiyatlarla hesaplanan GSYH'nin tarım başlığındaki karşılığı ise 52 milyar YTL civarında olmuştur (TÜİK 2007 verilerinden hesaplanmıştır, www.tuik.gov.tr) . Kısacası AB; bütçesinin yarısını, milli gelirin %1.6'sını, istihdamın ise %5'ini oluşturan tarım sektörüne harcarken; Türkiye milli gelirinin %11'ini, istihdamının ise üçte birini oluşturan tarım sektörüne görece olarak çok daha düşük oranlarda kaynak ayırabilmektedir. Tüm bunların ötesinde Türkiye'nin, bu rakamları ve harcanış şeklini belirlerken, 2001 yılından itibaren IMF'nin

koyduğu kurallar ile ilerlemek zorunda kalmış olması da bu noktada belirtilmesi gereken bir diğer önemli ayrıntıdır.

Desteklerin sağlanış şekline bakıldığı zaman, yine oldukça farklı bir tablo ile karşılaşılmaktadır. Günümüzde Topluluk destekleme şeklini ağırlıklı olarak doğrudan gelir desteğine kaydırmış bulunmaktadır. Örneğin 2005 yılında tarıma sağlanan desteğin yaklaşık %80'i bu şekilde kullanılmıştır. Türkiye'de ise 2000'li yıllarla birlikte tarıma sağlanan desteklerde doğrudan gelir desteğine geçmeye çalışsa bile hedeflenen noktalardan uzakta kalmıştır. Doğrudan gelir desteğinin yeteri kadar gelişmemesinin en önemli etkenlerinden biri ise tapu-kadastro ve arazi kayıtlarının hâlâ eksik ve karmaşık olmasıdır. Tüm bunların ötesinde AKP hükümeti 2007 yılı sonlarında açıkladığı 'eylem planı' ile yıllardır hedeflenmekte olan ve geçilmeye çalışılan gelir desteğinden vazgeçileceğini ve ürün desteğine geri döneceğini açıklamıştır. Bu gelişme, mevcut durumu ve geleceği daha karmaşık bir hale getirmiştir.

Destekler açısından belirtilmesi gereken bir diğer nokta ise Türkiye'de çok önemli bir kalem olan ve kimyasal gübre, ilaç vs gibi pek çok şekilde üreticiye sağlanan girdi desteğinin AB bütçesinde hiç yer almamasıdır. Diğer bir deyişle Türkiye'de üretici, gübreyi, ilacı, tohumu sübvansé edilmiş fiyattan alırken, AB'de üretici bu girdileri serbest piyasada oluşmuş fiyatlarından temin etmektedir. Ayrıca Türkiye'de girdi desteğinin dışında üreticiye kesim primi, budama primi, yatırım teşvikleri, ilaçlama desteği, düşük faizli kredi desteği vs gibi çok çeşitli destekler sağlanmakta, fakat bunların hiçbirine ise AB'de rastlanılmamaktadır.

Son olarak belirtilmesi gereken bir diğer unsur, AB'de tarıma yapılan ödemeler, strateji geliştirme, desteklerin koordinasyonu vs gibi pek çok konu tek bir birim tarafından yerine getirilmektedir. Bu birim, Ortak Tarım Politikası yönetimi ve ona bağlı FEOGA fonudur. Türkiye'de ise gerek ödemeler, gerek piyasaya müdahale kurumları, gerekse girdi desteği sağlayan kamu

kurumları çok çeşitli olmakta ve hatta ürüne, zamana veya yere göre değişebilmektedir. Yani AB’de tarıma destek ve yön verme tek bir kurum tarafından yerine getirilirken, Türkiye’de onlarca, kurum, kuruluş, KİT, tarım satış kooperatifleri vs. işin içinde olmaktadır. Bu durum ise Türk tarımında büyük bir koordinasyon eksikliği sorunu yaratmaktadır.

3.1.4 Girdi Kullanımı

Klasik üretim şekli ve aile işletmeleri ağırlıklı olarak Türk tarımında halen mevcut bulunmaktadır. Her ne kadar endüstriyel tarım modeli son yıllarda gelişmişse de, genel içindeki payı oldukça düşük kalmaktadır. Endüstriyel tarımın en önemli özelliklerinden bir tanesi de sulama sistemlerinin kullanımıdır. Özellikle Türkiye gibi düzenli yağış alamayan ülkelerde tarımsal arazinin verimliliği sulama ile doğrudan ilişkilidir. Türkiye’de sulama yapılabilen tarım alanlarının payı yakın geçmişteki yatırımlarla birlikte yükselmiş ve 21. yüzyıla girilirken %17.8’e yükselmiştir. Ancak bu oran örneğin Yunanistan’da %37, Portekiz’de %24’tür. Bu noktada belirtilmesi gereken bir ayrıntı da çoğu AB ülkesi ile karşılaştırma yapmanın anlamlı olamayacağıdır. Bunun sebebi ise özellikle Orta ve Kuzey Avrupa’da tüm yıl boyunca düzenli yağmur yağmasıdır. Örneğin İngiltere’de sulama yapılan arazilerin oranı %1.8’dir. (Aysu, 2006: 194).

Ayrıca, endüstriyel Avrupa tarımı ile Türk tarımı arasındaki diğer bir önemli fark ise işletmelerde bitkisel ve hayvansal üretimin ayrıştırılması; yani uzmanlaşmadır. Klasik tarım modelinde işletmeler bitkisel ve hayvansal üretimi birlikte götürmeye çalışırken, kendi içinde bile çeşitlendirme yapabilmektedir. Örneğin küçük bir aile işletmesi, bir miktar büyükbaş ve küçükbaş hayvan yetiştirirken aynı zamanda elindeki araziye çeşitli bitkiler ekerek de kullanmaktadır. Endüstriyel tarım modelinde ise genellikle üreticiler verimliliklerini artırmak için uzmanlaşmışlardır. Yani üretici sadece sütçülük sektöründe yer almakta ve örneğin 100 adet inek yetiştirmektedir.

Sulanabilen tarım arazilerinin ve uzmanlaşmanın ötesinde, geleneksel üretim şeklinin hâkim olduğu Türk tarımı ile endüstriyel üretim şeklinin hâkim olduğu Avrupa tarımı arasındaki diğer girdilerin kullanım oranlarında da farklılıklar mevcuttur. Girdi kalemlerinde farklılıkların görüldüğü başlıca unsurlar ise;

- i. Mekanizasyon,
- ii. Kimyasal gübre kullanımı,
- iii. Kimyasal ilaç kullanımıdır.

Yukarıda bahsedilen girdilerin detaylarına bakıldığı zaman, özellikle gübre ve ilaç kullanımında anlamlı farklılıklar mevcuttur.

I. Mekanizasyon: Tüm ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de tarımda verimliliği yakalamak için çiftçilere yoğun bir şekilde mekanizasyon desteği sağlanmaktadır. Bunun sonucunda traktör sayısı 1950’li yıllardaki düşük rakamlardan günümüzdeki görece yüksek rakamlara ulaşmıştır (DİE Tarım Sayımı, 2001). Özetle Türkiye’deki 27 milyon hektarlık işlenebilen tarım arazisine neredeyse 1 milyon traktör, yani 27 hektara 1 traktör düşmektedir. AB’deki 1999 verilerine göre ise Almanya’da bir hektara 8.7 adet, Hollanda’da 16.4 adet, Yunanistan’da 8.8 adet, İspanya’da 6.4 adet vs. düşmektedir (Aysu, 2006: 195-196).

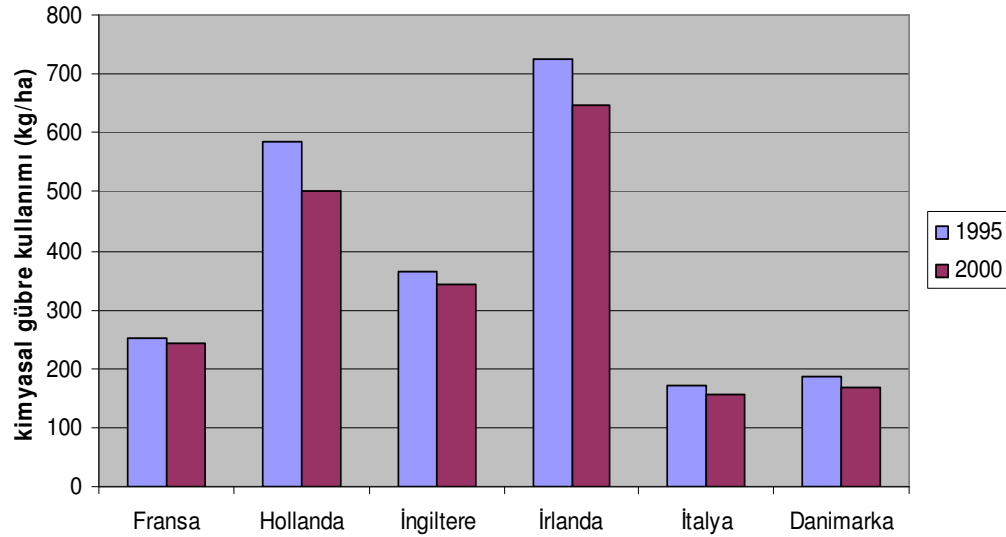
Tüm bunların ötesinde, Türkiye’de örgütlenme, makine parkı gibi uygulamalar da olmaması sebebiyle mevcut traktörlerin tam randımanlı kullanılamadığı da akılda tutulması gereken diğer bir husustur. Örneğin Almanya’da belli miktardaki köylere ait makine parkları mevcuttur ve ortak kullandıkları traktörler ile çeşitli zirai aletler tüm yıl boyunca yoğun bir şekilde kullanılmaktadırlar.

Ayrıca Türkiye’de traktör dışında da gelişmiş ülkelerde yoğun kullanılan tarımsal aletler görece olarak çok daha az bulunmaktadır. Örneğin pamuk toplama makinesi, budama makinesi, gübreleme makinesi, tohumlama makinesi, zeytin toplama makinesi vs. gibi verimliliği artıran pek çok alet Türk tarımında pek kullanılmamakta, hâlâ pek çok iş ucuz işgücü ile götürülmeye çalışılmaktadır. Bu durum ise verimliliği oldukça etkilemektedir. Örneğin Türkiye’de zeytin hasadı değneklerle ağacı döverek ve alta düşenleri yerden toplayarak yapılırken İspanya’da zeytin elektrikli süpürge gibi aletlerle toplanmaktadır. Birincisinde ağacın verimi hem o yıl hem de bir sonraki yıl olumsuz etkilenirken, ikincisinde ağaç bir çeşit budanmış da olmaktadır, nedeni ise alet zeytini çekerken zeytin ve çürüyen yaprakların da kopup birlikte gelmesidir.

II. Kimyasal Gübre Kullanımı: Tarımda verimi artırmada 20.inci yüzyılda yoğun olarak kullanılmaya başlanan ve ‘yeşil devrim’ olarak da adlandırılan dönemin en önemli unsurlarından biri kimyasal (kimyevi) gübre kullanımı olmuştur. Tarımda verimi sürekli kılmak için topraktan alınan besinin toprağa geri verilmesi gerekmektedir. Bunun da yolu toprağa organik veya kimyevi gübre vermektir. Bitkisel ve hayvansal üretimi birlikte yürüten klasik aile işletmelerinde, gübre yetiştirilen hayvanlardan elde edilirken, endüstriyel üretimde uzmanlaşma olduğu için işletmeler genellikle doğal olmayan kimyevi gübre kullanmaktadırlar.

Türkiye’de hâkim üretim modeli endüstriyel tarım olmadığı için, birim alanda kullanılan kimyevi gübre miktarı AB ülkeleri karşısında belirgin bir şekilde farklılıklar göstermektedir. Şöyle ki, 1999 itibarı ile hektar başına Türkiye’de kullanılan gübre miktarı 82.5 kg iken, AB’de en düşük göstergeye sahip Portekiz için bu rakam 95 kg’dır. Şekil 7’de 1995 ve 1999 yılları için bazı AB ülkelerinde hektar başına kimyasal gübre kullanımı görülebilmektedir.

Şekil 7: Seçilmiş AB Ülkelerinde Ortalama Kimyasal Gübre Kullanımı

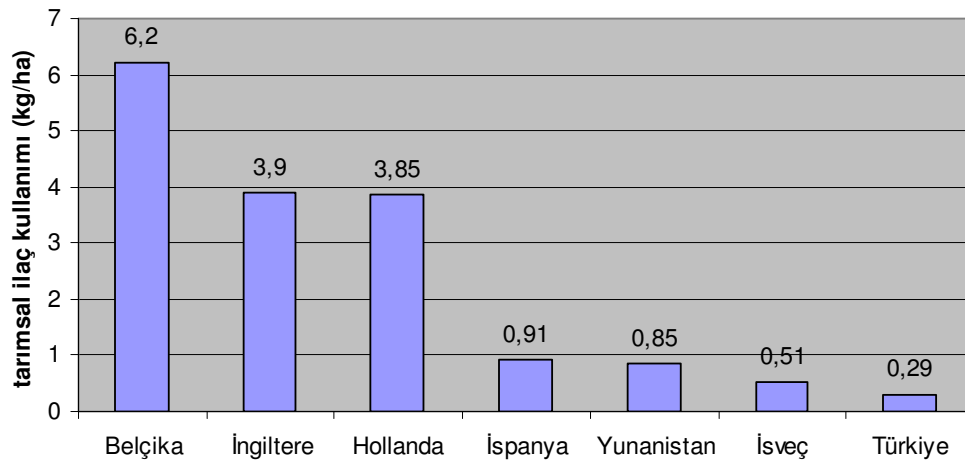
Kaynak: Aysu 2006:199-200.

Türkiye'nin 1980'lerdeki ortalama kimyasal gübre kullanımı 41.4 kg/ha iken, bu rakam 2000'li yıllarla birlikte 82.5 kg/ha çıkmıştır. Diğer bir deyişle, AB ile ilginç bir şekilde ters yönlü bir gidişat mevcuttur. AB'de organik ve çevre dostu üretim yönünde ilerledikçe gübre kullanımı azalmakta, Türkiye'de ise artmaktadır. (Aysu, 2006: 197). Ancak bu noktada belirtilmesi gereken bir detay, AB ülkelerinin gübre kullanımını 1960'lı yıllardan itibaren yoğunlaştırdığı; Türkiye'nin ise yakın geçmişte bu kullanımı artırmaya başladığıdır.

III. Tarımsal İlaç Kullanımı: Tarımsal ilaç (herbisit) kullanımında Türkiye-AB karşılaştırması yapıldığı zaman diğer girdilerde olduğu gibi bu alanda da önemli farklılıklar karşımıza çıkmaktadır. Türk çiftçisi 1980 yılında hektara 0.25 kg herbisit kullanırken 2002 yılına gelindiğinde bu rakam çok az bir artışla 0.29 kg'ye yükselmiştir. AB ülkelerinin 1980'lerdeki durumuna bakıldığı zaman, Hollanda'da bu rakam 3.95 kg/ha, İtalya'da 2.95 kg/ha, olmakta; Yunanistan, Portekiz, Belçika ve İrlanda gibi ülkelerde ise neredeyse hiç kullanılmamakta idi. 2002 yılına gelindiğinde ise bu değerler

Belçika'da 6.21 kg/ha, İngiltere'de 3.90 kg/ha, Hollanda'da 3.85 kg/ha. AB'de en düşük değere sahip Yunanistan'da ise bu rakam 0.85 kg/ha olmuştur. (Aysu, 2006: 199).

Şekil 8: Tarımsal İlaçların En Fazla ve En Düşük Kullanıldığı AB Ülkeleri ve Türkiye (2002)

Kaynak: Aysu 2006

Grafikten de görüldüğü üzere Türkiye'de tarımsal ilaçlar (herbisit), AB'de en az ilaç kullanan ülkelerden bile daha düşük kullanılmaktadır. Hatta görece olarak oldukça yüksek organik tarım alanına sahip İsviçre'nin bile altında ilaç kullanılmaktadır. Özet olarak sadece ilaç kullanımında değil, Türkiye'de tüm verilerde, girdi kullanımının AB'nin oldukça gerisinde kaldığı görülmektedir. Bu durum verimlilik açısından bir engel yaratsa da organik tarım gibi alternatif üretim modelleri için aynı şey söz konusu olmayıp aksine bir avantaj olabilmektedir.

3.2 TARIM SEKTÖRÜNÜN SOSYO-EKONOMİK YAPISI

Türk tarım sektörünün sosyo-ekonomik anlamda AB karşısında yapısal bir karşılaştırmalı analizi yapıldığı zaman başlıca şu unsurlar göze çarpmaktadır.

Öncelikle milli gelir içinde tarımın pozisyonuna tarihsel bir perspektiften bakıldığı zaman, Cumhuriyetin ilk yıllarından 1970'lerin başlarına kadar tarım sektörünün GSMH içindeki payının % 40'lar düzeyinde olduğu görülmektedir. Takip eden yıllarda bu oran 1980'lerde % 25'lere, 1990'larda ise % 12'lere inmiştir. Dünyada benzer büyüme süreçlerini yaşayan ülkelerde de, sanayi ve hizmet sektörlerinin gelişmesi ile tarımın milli gelirdeki payının görece olarak azaldığı görülmektedir. Türkiye'nin 1980 sonrası yaşadığı gelişme de bu yönde olmuş, özellikle hizmet sektörünün gelişmesi ile tarım sektörü öncelikli pozisyonunu yitirmiştir. Ancak tüm bu gelişmelere rağmen tarım sektöründen geçimini sağlayanların genel istihdam içindeki payı ayrıcalıklı yerini korumaya devam etmektedir. 2006 yılına gelindiğinde bu oran %27 idi.(www.tuik.gov.tr, 2008).

Topluluk için bu değerlere bakıldığı zaman, farklı bir manzara ile karşı karşıya kalınmakta; tarım AB-25'de GSYH'dan % 1.2 gibi düşük bir pay almaktadır. Doğaldır ki bu değer üye ülkeler arasında farklılıklar göstermektedir. Örneğin Birleşik Krallık için bu değer % 0.4 iken, diğer uçtaki Yunanistan için % 3.1'dir (EU Commission, 2007: 45 (T2.0.1.2)).

Benzer bir şekilde istihdama bakıldığı zaman, AB-25 ortalaması % 4.7 iken bu değer Birleşik Krallık'ta %1.4, Almanya'da %2.3, Yunanistan'da %12, Portekiz'de ise %11.7'dir (EU Commission, 2007: 45 (T2.0.1.2)). Burada belirtilmesi gereken önemli bir husus, pek çok AB üyesi için tarımdaki istihdamın görece olarak azalmasının yıllar süren bir süreç içinde gerçekleştiği ve aynı dönemlerde sanayi ve özellikle hizmet sektörlerinde çalışan kişi sayısında artışlar gözlemlendiğidir. Diğer bir deyişle, tarımdan çıkış çok geniş

bir zaman dilimine yayılmış, tarımdan çıkan ve işgücüne yeni katılan nüfusu ise, hizmet ve sanayi sektörleri mass etmiştir. Böyle bir durumun Türkiye için geçerli olmadığı, tarımdan çıkan nüfusun sanayi ve hizmetler sektörleri tarafından gerektiği kadar kabul edilmedikleri görülmektedir. Bunlar sonucunda tarımdaki istihdam, toplam istihdamın üçte biri gibi yüksek bir değerde kalmış ve makul seviyelere inememiştir. Doğaldır ki, Türkiye’de tarımsal istihdamın İngiltere’de olduğu gibi %1’lere inmesi için doğasına aykırıdır, ancak en azından Türkiye’de diğer sektörler istenildiği kadar gelişebilse idi, benzer Akdeniz ülkeleri gibi %15’ler civarını yakalamış olabilecekti.

Tüm bunların sonucunda, 2006 verilerine göre AB-15’te toplam 6.2 milyon kişi, 10 Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri’nde (MDAÜ) toplam 3.2 milyon kişi geçimini tarım sektöründen kazanırken, Türkiye için bu değer 6.1 milyondur (European Commission, 2007: 45 (T2.0.1.2)).

Türkiye’de 2001 krizinden bugüne tarım sektöründeki geçim sıkıntısı artarak devam etmekte ve kırsal nüfusun üzerinde bulunan baskı artarak sürmektedir. Tarımda çalışanların genel istihdam içindeki payı 2008 yılında %26’lara inmiş bulunmaktadır. Ancak, başta sanayi olmak üzere diğer sektörler pek de kalifiye olmayan bu istihdamı talep etmemektedir. Sanayi ve hizmetler sektörlerinin işçi talep etme kapasitelerinin yeterince artmaması da, tarım sektöründen fazla nüfusun çekilmesi süreci önündeki en büyük engeli teşkil etmektedir (Günaydın, 2005: 68).

Tablo 9: Tarımın GSYH’da, İstihdamda ve İthalat-İhracatta Aldığı Pay (2006)

Tarım Sektörünün	AB-15	AB-25	Türkiye
GSYH’den Aldığı Pay ¹	%1.1	%1.2	%8.6
İstihdamdaki Payı	%3.7	%4.7	%27
İhracat İçindeki Payı	%6.0	%6.1	%7.7
İthalat İçindeki Payı	%5.1	%5.0	%3.3
Net Dış Ticaret	-3,396,000,000 €	-2,490,000,000 €	1,086,000,000 €

¹ Sabit fiyatlarla hesaplanmış GSYH.

Kaynak: EU Commission, 2007: 45 (T2.0.1.2) & TÜİK İstatistik Yıllığı, 2007:323.

Tarımsal ürünlerin dış ticaret içindeki paylarına bakıldığı zaman, bazı AB ülkelerinin AB ortalamalarından çok farklı değerlere sahip oldukları görülebilmektedir. Örneğin Yunanistan’ın toplam ihracatı içinde tarımsal ürünlerin payı yaklaşık %20 iken bu değer Hollanda için %14.7, Danimarka için ise %18.7’dir.

AB genelinden benzer bir farklılık da Fransa için mevcuttur. AB-15, tarımsal ürünlerde yaklaşık 3.4 milyarlık bir dış ticaret açığına sahipken, Fransa 5 milyar €’luk bir dış ticaret fazlasına sahiptir.

Türkiye nüfusunun %30’u kırsal alanda yaşamaktadır. Kırsal alandaki nüfusun ise büyük çoğunluğu (%71) geçimini tarımdan sağlamaktadır. Bunun ötesinde tarım sektörü kadın işgücünün de en yaygın olduğu sektör konumundadır. 2006 yılı verilerine göre genel istihdam içinde kadınların oranı %26 iken bu oranın %49’u tarımda çalışmaktadır (TÜİK İstatistik Yıllığı, 2007: 157). Tarımda çalışan erkek nüfusun %9’unun, kadın nüfusun ise %31’inin okuma yazma bilmediği ise, genelde tarım sektörü, özelde de tarımdaki fazla nüfus için reçete yazmaya çalışanların akılda tutması gereken bir diğer önemli detaydır.

Bunun ötesinde AB-15'teki toplam çiftçi sayısı kadar çiftçiye sahip olan Türkiye'de tarımda çalışan nüfusun en başat özelliği geçimlik çalışmalarıdır. Diğer bir deyişle işletmelerin büyük bir çoğunluğu az miktarda araziye (veya hayvanı) işleyen küçük aile tipi işletmeler olup, AB ölçeğine göre rantabl olmaktan çok uzaktırlar. Bu işletmelerde çalışanların % 53.8'i ise ücretsiz aile işçisi durumundadır.

Tüm bu veriler ışığında tarım kesiminin genel bir sosyo-ekonomik resmi çekildiği zaman karşılaşılabilecek özellikler şöyle özetlenebilmektedir:

- Özellikle 1980 sonrası dönemde iç ticaret hadlerinde tarım aleyhine önemli gelişmeler meydana gelmiş ve bunun sonucunda tarım kesimi kişi başına düşen 1670 \$'lık gelir ile ülkenin en yoksul kesimi olmuştur (Günaydın, 2005: 75 & www.tuik.gov.tr veri tabanı);
- Tarımsal işletmelerin sadece %0.74'ü 50 hektardan fazla işletme büyüklüğüne sahiptir;
- Gerek hayvancılık gerekse de bitkisel üretimde verimlilik ve mekanizasyon sorunu hâkimdir;
- Kadın işgücünün önemli bir oranı tarım sektöründe çalışmaktadır ve sosyal durumları diğer sektörlere geçiş için önemli bir engel teşkil etmektedir;
- Özellikle yakın geçmişte (1985-2003) tarımsal üretimde artış hızı, nüfus artışının altında kalmıştır (Kazgan, 2003: 394);
- 1980 sonrası dönemde hayvansal üretimde (et ve süt), 1990 yılından itibaren de soya, nohut, mercimek, tütün, şeker pancarı gibi bazı temel bitkisel üretim dallarında azalmalar kaydedilmiştir (Oral, 2006);

- Tarıma çok çeşitli kuruluşlar üzerinden çok farklı destekler sağlanmasına rağmen, fiyat desteği hâlâ en önemli destek olmaya devam etmektedir. Ancak üreticiye sağlanan toplam destekler görece olarak AB, OECD ve ABD gibi ülkelerin altındadır...

Tüm bunların ötesinde, belirtilmesi gereken bir diğer önemli unsur, tarım kesimindeki eksik ve yetersiz örgütlenmedir. AB ve diğer gelişmiş ülkelerde tarıma sağlanan fiyat desteği azaltılırken, üreticiler gerek gelirlerini garanti altına almak, gerekse de pazarlama imkânlarını artırmak için çeşitli birlik ve kooperatif çatıları altında birleşmişlerdir. Diğer bir deyişle devlet sektörden elini ve fiyat desteğini çekerken, devletin yerini tüccar değil üretici birlikleri almaktadır. Zaten yönetimler de bunu desteklemektedirler. Örneğin günümüzde AB Bütçesinden sağlanan bir desteğe göre herhangi bir kooperatif yıllık pazarladığı ürünlerin toplam değerinin (cirosunun) %8'i kadar AB'den destek almaktadır ve bu destek vergiden muaftır. Bu noktada AB'nin önemli bir şartı mevcuttur; birliğin hissedarları üreticiler olabilmekte ancak birlik yönetiminde kesinlikle çiftçiler veya yakın akrabalarından çiftçi olan herhangi biri yer alamamaktadır.

Buna rağmen üretici malını kooperatif üzerinden değil de bireysel olarak pazarlarsa böyle bir desteği elde edemez. Birlik çatısı altında çalışmaya veya kooperatifleşmeye zaten kültür olarak da yatkın olan AB-15 ülkelerinde neredeyse üreticilerin tamamı herhangi bir kooperatif çatısı altında hareket etmektedirler. Bu birlikler de üreticiler için gerek paketleme, gerek taşıma, gerekse de pazarlama alanında çok büyük işlevler yerine getirmektedir. Ancak MDAÜ'de üreticiler eski kötü tecrübeler sebebiyle de kooperatifleşmeye genelde soğuk bakmakta ve bireysel hareket etmektedirler. Benzer bir durum Türkiye'de de geçerlidir. Çeşitli nedenler ile üreticilerin genellikle birlik ve kooperatifler üzerinden hareket etmedikleri görülmektedir. Bunun sonucunda da Türkiye'de, üreticilerden çok aracılardan ve kabzımallardan para kazandıkları görülmektedir. Örneğin Mersin'de üretici

portakalı kilosu 30 kuruştan sattığı için zarar ederken, aynı anda Ankara'daki tüketiciler kilosu 3 YTL portakal aldığı için şikâyet etmektedirler.

Tüm bunlardan anlaşılacağı üzere, küreselleşen dünya koşullarında gerek DTÖ uygulamaları, gerek AB'ye uyum sürecinde yaşanması muhtemel reformlar ve muhtemel etkiler analiz edildiği zaman, Türkiye'de sürecin çok sancılı geçeceği açıktır. Bu süreçte de organik tarım gibi tarım sektörünün mevcut sosyo-ekonomik yapısına uygun yeni fırsat pencereleri oldukça önem kazanmaktadır.

3.3 TARIM SEKTÖRÜNÜN OTP'YE UYUMU VE BU SÜREÇTE AB'NİN ROLÜ

AB ile Türk tarım kesimi gerek sosyal gerekse ekonomik anlamda pek çok noktada büyük farklılıklar arz etmektedirler. Bu farklılıkların da tarımın kendine özgü koşulları ve konjonktürel olanaklar sebebiyle kısa veya orta vadede giderilmesi pek mümkün gözükmemektedir. Tüm bunların ötesinde, tarımın sorunlarını tarım içerisinde çözmeye çalışmanın da sınırlı başarı getirebileceği unutulmamalıdır. Diğer bir deyişle, tarımda çalışan insanların eğitim sorunlarını çözmeden, gerek tarımda verimliliği artırmak, gerekse bu insanların diğer sektörlere geçişini sağlamak pek kolay gözükmemektedir.

Tarım kesimi gibi istihdamın üçte birini ilgilendiren bir sektörde atılacak olan adımlar gerek sosyal gerekse ekonomik anlamda etkilerini tüm ülkede hissettirebilecek politikalardır. Sektörün büyüklüğü göz önüne alındığında değişim, gerek finansal, gerekse sosyal anlamda çok maliyetli de olabilecektir. Ayrıca, muhtemel reformların olası olumsuz etkileri kendini kısa dönemde gösterse de (köyden şehre göç ve büyük şehirlerde artan sosyal ve ekonomik sorunlar...), olumlu etkiler ancak uzun dönemde görülebilecektir.

Bu süreçten geçmiş ülkelerin kalkınma serüvenlerine bakıldığı zaman, tarım sektöründe yaşanan değişimin daha önce de bahsedildiği gibi zamana yayılmış bir şekilde gerçekleştiği görülmektedir. AB-15 ülkeleri için bakıldığı zaman, nispeten sancısız sayılabilecek bir geçiş yaşandığı görülmektedir. Bu süreçte gerek ülkedeki sosyo-ekonomik koşullar, gerekse AB bütçesi oldukça destek olmuştur. Özellikle Yunanistan veya İspanya gibi Türkiye ile benzer özelliklere sahip Akdeniz ülkelerinde, AB üyeliği sonrası gelişen sektörlerde yeni iş imkânları yaratılmış, bunun ötesinde üye ülkelerin tarım sektörlerinin OTP'ye uyumu için yıllar boyunca AB bütçesinin yarından fazlası kullanılmıştır. Başta Akdeniz ülkeleri olmak üzere birçok üye ülkede kırsal kesimin modernizasyonunu ve altyapı gelişimini sağlayacak bölgesel kalkınma fonları AB tarafından finanse edilmiş ve hayata geçirilmiştir.

Kırsal kesimin gelişimi ve modernizasyonu sağlanırken, aynı zamanda kırsaldaki en önemli ekonomik aktivite olan tarımın, gerek OTP'ye uyumu, gerekse dünya pazarlarındaki rekabet gücünü artırıcı projeler, AB bütçesinden finanse edilerek üye ülkelerde hayata geçirilmişlerdir. Günümüzde de bu amaçlar doğrultusunda AB bütçesinden yoğun maddi destek sağlanmaya devam edilmektedir.

Birlik, 2000'li yıllara gelindiğinde tüm bu destekler sağlanırken göz önünde bulundurduğu “üye ülkeler arası ve bölgeler arası gelişmişlik düzeyi farklılıklarını minimize etme” hedefini büyük ölçüde tutturduğu söylenebilir. Bugün Fransa'nın tarım sektörünün nispeten yoğunlaştığı Güneyi ile Kuzeyi arasında gerek ekonomik gelişmişlik gerekse altyapı olanakları anlamında devasa farklılıklar olmadığı gibi, Fransa ile İsveç arasında da söz konusu farklılıklar büyük boyutlarda değildir.

Tüm bu politikalar geliştirilip uygulanırken üye ülkelere hiçbir önkoşul sunulmamıştı. Günümüzde Türkiye için durum farklıdır. Türkiye ve diğer aday ülkeler için OTP'ye uyum, üyelik öncesi bir önkoşul olarak karşılırlarına çıkarılmaktadır. Buna ilaveten daha da önemlisi, AB bütçesinden gerek kırsal

kesimin gelişimi gerekse tarım sektörlerinin OTP'ye uyumu için ayrılan finansal kaynaklar öncekilere göre çok daha az ve sınırlıdır. Bu durum 10 MDAÜ için de kısmen geçerlidir. Bu ülkelerin adaylık döneminde ve 2004 sonrasında kırsal gelişimi ve OTP'ye uyumu için oluşturduğu 'SAPARD' (Tarım ve Kırsal Kalkınma İçin Özel Eylem Planı) programının bütçesi için 2000-2006 yılları arasında sağladığı toplam bütçe yıllık 540 milyon Euro olmuştur. Aynı dönemde eski üyelere ise Topluluk bütçesinden kırsal kalkınma için ayrılan kaynak miktarı toplam 33 milyar Euro olmuştur. Bu duruma gerekçe olarak da mevcut sistemin yeni üyelere de uygulanması halinde, bütçenin yüksek maliyetli ve sürdürülemez bir hâl alacağıdır. Eski üyelerin yenilere göre nispeten daha iyi kırsal altyapılara sahip oldukları düşünülürse "üye ülkeler arası farklılıkların giderilmesi" amacıyla AB'nin artık eskisi kadar hassas olmadığı görülmektedir.

Buna ilaveten AB'nin 1990'lardan itibaren gerçekleştirdiği tüm reformlarda amaçlanan noktalardan bir tanesi de tarıma yapılan harcamalara sınırlama getirilmesidir. Mali disiplin olarak da adlandırılan bu durum artık OTP için bir veri olarak kabul edilmektedir. Nitekim 2004 yılında Topluluk 2007-2013 dönemini kapsayan bir mali perspektifi kabul etmiş ve her yıl için tarıma ayrılacak maksimum değerleri belirlemiş ve kabul etmiştir. Bu çerçevede Topluluk 10 MDAÜ'ye OTP bütçesinde sağlayacağı desteği eski 15 üye ülkeye göre farklı belirlemiştir. 10 üye ülkenin OTP fonlarından %100 faydalanabilmesi ise ancak 2013 yılında mümkün olabilecektir. Söz konusu plan, üyelik öncesi, 10 aday ülkenin tarım kesiminde pek olumlu karşılanmasa da ülkelerin karar vericileri tarafından AB'ye üye olmanın cazibesiyle mecburen kabul edilmiştir.

Böylelikle yeni üyeler tarımsal fonlardan eski üyelerin çok altında destek alabileceklerdir. Planın mimarlarından AB'nin tarımdan sorumlu Komisyon üyesi Franz Fischler, eskilerin alacağı desteğin yenilerin alacağının ¼'ü ile sınırlandırılmasını uygun görmekte idi. Bu sebeple çok da farklı olmayan kademeli destek sistemi kabul edilmiştir. Buna göre yeni üye

Ülkelerin AB bütçesinden eski üyeler düzeyinde tam anlamıyla destek almaları yıllar sürecektir. Tekrarlanması gereken bir diğerk önemli nokta ise her ne koşulda olursa olsun AB bütçesinden tarıma ayrılan payın her yıl için belirlenmiş olup kesinlikle artırılamayacağıdır. Mali imknsızlıklar, AB tarafından bu stratejiye neden olarak gösterilmişti. Yani OTP 10 MDAÜ'ye eski 15 üyeye uygulandığı şekilde uygulanırsa OTP bütçesinde büyük artışlar meydana gelebilecekti. Bütçe disiplinini aşmamak için Topluluğın önünde iki seçenek mevcuttu; ya OTP bütçesini artıracak ya da tarımdaki destekleri azaltacak, böylece bütçe aşılmıyacaktı. İki seçenek de kabul görmeyince üçüncü bir plan geliştirildi ve ye ülkeler tarafından aday ülkelere kabul ettirildi. Buna göre, yeni üyeler eskilere göre farklı oranlarda destekleneceklerdir. Bu ayırım ise kademeli bir şekilde azaltılıp destekler 2013'te eşitlenecektir.

Bu süreçte 2004 yılında Türkiye'nin adaylığı (veya adaylık statüsünün verilip verilmeyeceği) tartışılırken, AB Tarım Komisyonu Fischler tüm ye ülkelere bir mektup yazıp Türkiye'ye adaylık statüsü yerine ikinci bir seeneğın sunulmasını tavsiye etmiştir. Buna gerekçe olarak da OTP'nin ileride herhangi bir zaman Türkiye'yi kapsaması halinde maddi anlamda taşınması imkânsız bir yük haline gelebileceğini göstermiştir. Tavsiye mektubunda Fischler "Türkiye'nin katılımının bölgesel ekonomik farklılıkları artıracadı, tarımsal yapısının geriliği sebebiyle yapısal fonlar, uyum fonları ve kalkınma fonlarından uzunca bir süre önemli destekler almaya hak kazanacağı, bunun da hâlihazırda bu fon desteğinden yararlanan ülkelerin mevcut haklarını yitirmeleri sonucunu doğuracağını" belirtmiştir. Ayrıca Fischler AB tarafından hazırlanan teknik raporlara atıfta bulunarak AB'nin Türkiye'nin OTP'ye uyumu için en az 11.3 milyar euroluk bir destek sağlaması gerekeceğini, bunun da tüm MDAÜ'lere sağlanan desteğın toplamından çok daha fazla olduğunu belirtmiştir (<http://www.euturkey.org.tr/index.php?p=32197&l=1>).

Kısaca Fischler OTP'nin Türkiye'yi taşımasının çok zor olduğunu belirtip Türkiye'ye adaylık statüsünün verilmemesini üye ülkelere tavsiye etmiştir.

Özetlemek gerekirse yeni üye ülkelerin ve aday ülkelerin yaşadıkları süreç eski üyelerin süreçlerinden oldukça farklı olmaktadır. Örneğin Yunanistan'ın adaylık sürecinde ve sonrasında uyum için AB'nin yapısal uyum fonlarından yaklaşık 50 milyar euroluk bir destek aldığı tahmin edilmektedir (Yetkin, 2004a: <http://www.aso.org.tr>). Benzer bir şekilde Fransa 50 milyar euroluk OTP bütçesinin % 30'unu kendisi için kullanmaktadır Aynı durum benzer rakamlarla İspanya veya İtalya gibi üyeler için de geçerlidir (Yetkin, 2004b: <http://www.gidasanayii.com>). Ancak bu fırsat yeni üye ülkeler ve mevcut aday ülkeler için geçerli değildir.

Tüm bunlardan anlaşılacağı üzere önümüzdeki yıllarda, AB'nin tarım alanında gerek OTP'ye uyum, gerekse kırsal bölgelerin gelişimi için Türkiye'ye sağlayacağı destek sembolik olmaktan öteye geçemeyecektir. Geçmişteki tecrübelerle bakıldığı zaman da Türkiye'nin tarımda uyum için AB'den aldığı yardımların bir anlamda sembolik düzeyde kaldığı görülmektedir (Cesur, 2004: 185). Türkiye'nin tarımda geleceğini kurgularken, AB'den gelecek desteğe göre beklentiye girip ona göre planlar geliştirmesi bugünkü mevcut şartlarda pek mantıklı gözükmemektedir.

3.4 TÜRK TARIMI'NIN OTP'YE UYUMUNUN OLASI SOSYAL VE EKONOMİK ETKİLERİ

Türkiye'nin AB'ne uyum sürecinde en büyük sıkıntıları ve zorlukları yaşayacağı alanların başında tarımın gelmekte olduğu çeşitli uzmanlar ve yetkililer tarafından sıklıkla dile getirilen bir husustur. Birliğe üye ülkelerin tecrübelerine bakıldığı zaman, özellikle 2004 yılında üye olan MDAÜ'ler başta olmak üzere, üye ülkelerin büyük çoğunluğu AB'ye entegre olurlarken tarım sektörü en zor uyum sağlanan alanlardan biri olmuştur. Yüz bin sayfalık

AB Müktesebatı'nın yarısını oluşturan tarım sektörü ve ilgili yasa ve tüzükler üye ülkelerin uyumda, gerek zaman gerekse de maliyet anlamında en çok zorlandıkları alanların başında gelmektedir. Özellikle bitki sağlığı ve hayvan refahı-sağlığı ile ilgili yasalar üye ülkeleri oldukça zorlamaktadır.

Türkiye'nin de bu süreçte büyük zorluklar yaşayacağı açıktır. Bitki ve hayvan sağlığı ile ilgili eksikliklerin ötesinde; Türkiye'de diğer pek çok unsurun da uyumu zorlaştırması beklenmektedir. Önceki bölümlerde kısmen değinildiği gibi, Türkiye'nin tarımsal yapısının, ortalama işletme büyüklüğünün, yüksek tarım nüfusunun, eksik üretici örgütlenmesinin, tarımsal desteklemelerin hacmi ve yöntemlerindeki ve bunun gibi konulardaki farklılıklar, Türkiye'nin AB OTP'sine uyumdaki başarısını etkileyecek başlıca kısıtlardır. Bunların ötesinde, başta hayvancılık olmak üzere verimlilik farklılıkları, teknoloji kullanımı, çiftçi ve işletme kayıtları vs. gibi konuları da kısıtlar listesine eklemek mümkündür.

AB Ortak Tarım Politikası'na uyum sağlamaya çalışan üye ve aday ülkelerin karşılaştıkları bir diğer güçlük ise, ulaşılmaya çalışılan OTP hedeflerinin sabit durmamasıdır. Özellikle ürün kalitesi ve hayvan sağlığı gibi alanlarda standartlar bir çeşit 'hareketli hedef' gibi ülkelerin karşısına çıkmaktadır. Örneğin bir üründe izin verilen maksimum kalıntı oranı her yıl değişmekte, diğer bir deyişle azaltılmakta ve üye ülkelerin pazara giriş için bu standartlara uyması beklenmektedir.

Ürün kalitesindeki standartların ötesinde, DTÖ ve OTP'nin kendi reform süreçleri bağlamında; piyasaya müdahale, ihracat sübvansiyonları vs. gibi ekonomik konularda da OTP sürekli bir değişim içindedir. Uluslararası hükümler ötesinde; OTP, yeni üye ülkelerin katılması ile birlikte kendini yenilemekte, OTP bütçesinden üye ülkelerin alabileceği fonlar önemli değişikliklere uğrayabilmektedir.

3.4.1 OTP'ye Uyumun Olası Ekonomik Etkileri

Aday ülkeler, üyelik öncesi yaptıkları hesaplamalarla, üyeliğin etkileriyle ilgili tahmin ve hesaplamalar yapmakta, sonuçlara göre de tedbirler almaktadırlar. OTP'ye uyumun olası ekonomik etkilerini ve sonuçlarını hesaplamaya çalışan bilimsel çalışmalar genellikle kısmi denge analizleri ile tüketici ve üretici açısından refah etkileri, dış ticarete etkileri, fiyatlara etkileri vs. gibi konularda öngörülerde bulunmaktadırlar. Yapılan çalışmalarda kullanılan modeller ve varsayımlardaki farklılıklar nedeniyle farklılıkların olması da mümkündür. Ancak, bu noktada belirtilmesi gereken en önemli unsur, OTP'ye uyumun olası ekonomik etkilerinin büyük ölçüde uyumun zamanlamasına ve hangi şartlarda gerçekleşeceğine bağlı olmasıdır (Üzümcü, 2006: 175). Şöyle ki, örneğin uyum sonrası yüksek Topluluk içi fiyatlar nedeniyle üretici refahında bir artış öngörülebilmektedir; ancak, üyelik gerçekleşene kadar Topluluk fiyatları DTÖ anlaşmaları çerçevesinde dünya fiyatlarına inerse söz konusu refah etkisi büyük ölçüde ortadan kalkabilecektir...

Türk Tarımı'nın OTP'ye uyumu ve bu uyumun olası ekonomik etkileri ile ilgili çeşitli çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmaların bazıları Akder ve diğerleri (Akder & Diğerleri, 1990), Ertuğrul (Ertuğrul, 1992) ve Çakmak ve Kasnakoğlu'nun (Çakmak & Kasnakoğlu, 2001) yaptığı çalışmalardır. Bu çalışmalarda, Türk Tarımı'nın OTP'ye uyumunun olası ekonomik etkileri uygulanan modeller sonucunda elde edilmeye çalışılmıştır. Elde edilen sonuçlar değerlendirildiği zaman kısaca şu bulgular ortaya çıkmaktadır: (Akder & Diğerleri, 1990), (Ertuğrul, 1992), (Çakmak & Kasnakoğlu, 2001):

i. **Refah Etkileri:** Türk tarımının OTP'ye uyumunun refah etkileri; üretici refahı, tüketici refahı ve ikisinin toplamından oluşan toplumsal refah olarak üç şekilde incelenmektedir. Çalışmaların tümünde OTP'ye uyumun toplumsal refahı artıracakı öngörülmektedir. Ancak üretici refahı açısından; OTP'nin DTÖ bağlamında reform süreci ve bu süreç bağlamında ürün fiyatlarının düşeceği varsayılırsa, çiftçilerin refahının düşmesi beklenebilir. Nitekim; Akder ve arkadaşları tarafından 1995 yılı için %24, Ertuğrul tarafından 1995 yılı için %23 olarak öngörülen toplumsal refah artışı, Çakmak ve Kasnakoğlu tarafından 2005 yılı için %3 olarak tahmin edilmiştir.

Topluluk fiyatlarının önümüzdeki yıllarda daha da düşeceği ve dünya fiyatlarıyla eşitleneceği düşünüldüğünde, üreticilerin Türkiye pazarındaki korumacılık ve yüksek fiyatlar nedeniyle, çok ciddi bir refah kaybına uğrayabilecekleri düşünülmektedir. Üreticilerin bu kaybı telafi edebilmeleri için, OTP çerçevesinde gittikçe önem kazanan kırsal kalkınma politikalarından önemli ölçüde faydalanmaları gerekmektedir. Ancak, gerek OTP bütçesindeki sınırlamalar, gerekse Topluluk içindeki eski-yeni üye ayırımının, olası faydalanmaların başarısını olumsuz etkilemesi beklenmektedir.

Diğer taraftan Türk tarımının OTP'ye uyumunun, tüketici refahında artışa neden olması beklenmektedir. Bu artış Akder ve arkadaşları tarafından 1995 yılı için %19, Çakmak ve Kasnakoğlu tarafından 2005 yılı için, %12 olarak tahmin edilmiştir. DTÖ Anlaşmaları neticesinde OTP'de önümüzdeki dönemlerde serbest piyasa yönünde ortaya çıkabilecek gelişmelerin, tüketici refahında daha büyük artışlara olanak sağlaması da beklenmektedir;

ii. **Fiyat ve Pazar Politikasına Etkileri:** Türk tarımının OTP'ye uyumu durumunda, doğal olarak, Türkiye ve AB'deki tarımsal ürün fiyatlarının eşitlenme eğilimine girmesi beklenmektedir. Ancak, Türkiye'de pek çok tarımsal ürünün fiyatı, başta düşük verimlilik nedeniyle, AB fiyatlarının oldukça üzerindedir. Özellikle hayvansal ürünlerde Topluluk ve

Türkiye arasında fiyat ve verimlilik farklılıkları oldukça yüksektir. Türkiye'nin rekabet gücünün yüksek olduğu ürün gurubu ise, daha önceki bölümlerde anlatıldığı üzere, meyve ve sebzelerdir.

Olası bir OTP uyumunda ürün fiyatlarının eşitlenmesi beklenmektedir. Bunun sonucunda oluşacak fiyat değişikliklerini 2005 yılı için tahmin eden Çakmak ve Kasnakoğlu'na göre, tahıl ürünlerinin çoğunda, hayvansal ürünlerde ve yağlı tohumlarda fiyatlar düşecek, bazı sanayi bitkileri ile meyve ve sebzede fiyatlar yükselecektir.

Aynı şekilde, OTP'de gelecek yıllarda DTÖ Müzakereleri sonucunda ortaya çıkabilecek gelişmeler, fiyatlarda daha büyük düşüşlere neden olabilecektir.

iii. **Üretim Üzerine Etkileri:** Türk tarımının OTP'ye uyumu, Türk tarımının üretim desenini ve dolayısıyla tarımsal üretimini ciddi şekilde etkilemesi anlamına da gelmektedir. Uyum sonucunda tarımsal üretimin fiziksel olarak değişimi, 1995 yılı için Akder ve arkadaşları %6, Ertuğrul %9 oranında artış, Çakmak ve Kasnakoğlu ise, 2005 yılı için bu değeri %6 oranında azalış olarak tahmin etmişlerdir. Bu durum büyük ölçüde OTP reformu çerçevesinde, fiyat düşmelerinden kaynaklanmaktadır. Önümüzdeki yıllarda, Topluluk fiyatlarının dünya fiyatları yönünde düşmeye devam etmesi halinde, Türk tarımında oluşabilecek üretim kayıpları daha da artabilecektir

Uyum sonucunda tarımsal üretimin parasal (maddi) değerinin de benzer değişimlere uğraması beklenmektedir. Akder ve arkadaşları 1988 ve 1995 yılları için üretimin parasal değerler ile artış göstereceğini tahmin etmişlerdir. Bu artış, büyük ölçüde tahıl ve baklagil üretimindeki artıştan kaynaklanmaktadır. Çakmak ve Kasnakoğlu tarafından 2005 yılı için yapılan tahminde üretim, parasal değerler anlamından, bitkisel ve hayvansal üretimde düşmektedir. Bunun nedeni ise 2005 yılında Topluluk fiyatları ile dünya fiyatları arasındaki marjın azalmış olmasıdır. Aynı şekilde, OTP'de

gelecek yıllarda DTÖ Müzakereleri sonucunda ortaya çıkabilecek gelişmeler, fiyatlarda daha büyük düşüşlere, bunun neticesinde üretimin maddi değerinin daha da düşmesine neden olabilecek bir durumdur.

iv. **Tüketim Üzerine Etkileri:** OTP'ye uyum sonucunda, fiyatlardaki değişimler nedeniyle, tarım ürünlerinin tüketiminin fiziksel olarak artması, ancak maddi anlamda da azalması beklenmektedir. Diğer bir deyişle, olası bir uyum sonucunda Türk Tüketicisi, daha çok tarımsal ürünü daha düşük fiyata (özellikle hayvansal ürünler) tüketebilecektir. Çakmak ve Kasnakoğlu'na göre, 2005 yılında hayvansal ürünler tüketimi fiziksel olarak %17 oranında artarken, parasal olarak %25 oranında azalacaktır;

v. **Dış Ticaret Üzerine Etkileri:** Yapılan çalışmalar sonucunda, Türkiye'nin tarımsal ürünlerdeki dış ticaret hacminde artış olması beklenmektedir. OTP'ye uyum sonucunda, toplam tarım ürünleri ihracatı ve ithalatı artacaktır. İhracattaki artışın büyük ölçüde meyve ve sebzeler olmak üzere bitkisel üretimden, ithalattaki artışın da hem bitkisel hem de hayvansal ürün artışından kaynaklanması tahmin edilmektedir. Akder ve arkadaşları ve Ertuğrul tarafından 1995 yılı için yapılan tahminlere göre, ihracattaki artış %269-%335, ithalattaki artış ise, %705-%938 değerleri arasında değişmektedir

Dış ticaret dengesi, 1988 ve 1995 yılı için yapılan tahminlere göre artı çıkmakta iken, Çakmak ve Kasnakoğlu'nun 2005 çalışmalarında %313 oranında aleyhe bir değişim olması öngörülmektedir. Bu durum büyük ölçüde AB Tarımı'nda yaşanan serbestleşme sonucunda fiyatların dünya fiyatlarına yaklaşması ve bunun neticesinde Türk tarımı karşısındaki rekabet gücünün artmasının bir sonucudur. Önümüzdeki dönemlerde, OTP reformları ve DTÖ Müzakereleri'nin de etkisiyle, Topluluk fiyatlarının düşmeye devam etmesi durumunda, tarımsal dış ticaret dengesinde Türk Tarımı'nın daha da olumsuz etkilenmesini beklemek de mümkündür;

vi. **Teknoloji Kullanımı, Verimlilik, İşletme Yapısı Üzerine**

Etkileri: Türkiye ile AB tarım işletmeleri karşılaştırıldığı zaman, ortalama işletme büyüklükleri arasında çok büyük farklar gözlemlenmektedir. Bu durum, başta teknoloji kullanımı olmak üzere, ortalama sabit ve toplam maliyetler, verimlilik, pazarlama etkinliği vs. gibi pek çok noktada Türk çiftçisinin rekabet gücünü olumsuz etkilemektedir. Bu ve benzer sorunlara bağlı olarak, doğal kaynakları nedeniyle üstün durumda olduğu, meyve, sebze, tütün, pamuk gibi ürünler dışında, pek çok tarımsal üründe ve özellikle büyükbaş hayvancılıkta Türk çiftçisi, Topluluk ile rekabet etmekte oldukça zorlanacaktır.

Bu durumun tersine çevrilmesi için Türk tarımında köklü reformlara ihtiyaç duyulmaktadır. Böylelikle, tarım işletmelerinin yapısı iyileşebilecek ve teknoloji kullanımı da artacaktır. Tüm bunların neticesinde de verimlilik düzeyi artırılabilir. Bu koşulların yaratılıp rekabet gücünün artırılması da ancak uzun dönemde mümkün olabilecek bir durumdur.

Mevcut koşullarda, düşük rekabet gücü sonucu, Türk Tarımı'nda çok sayıda küçük ve verimsiz tarım işletmesinin ortadan kalkması beklenmektedir.

vii. **AB Bütçesi Üzerine Etkileri:**

Türkiye'nin AB üyeliğinin, özellikle Avrupa kamuoyunda en çok tartışılan yönlerinden bir tanesi, üyeliğin AB Bütçe'sine getireceği maliyettir. Türkiye'nin Birliğe üyeliğinin AB bütçesi üzerindeki etkisi, tahmin edildiği gibi tarım harcamalarına ayrılan payın çok daha fazla artırılması anlamına gelecektir. Bu harcamalar 1995 yılı koşullarında Akder ve arkadaşları tarafından 3,1 milyar dolar, Ertuğrul tarafından ise 1,8 milyar dolar civarında tahmin edilmiştir.

Türkiye'nin üyeliğinin mali boyutu, doğal olarak mevcut üye ülkeler açısından da oldukça önemlidir. Bunun nedeni, üyelik sonrasında, mevcut üyelere aktarılan fonlarda azalma olabileceğidir. Ancak, AB'nin son genişlemesinde yaşananlar dikkate alınırsa, Türkiye, Romanya ve Bulgaristan örneğinde olduğu gibi üye olması durumunda dahi, AB Fonları'ndan tam olarak faydalanamayabilecektir. Örneğin, Türkiye 2015 yılında tam üye olabilir ve son genişlemede katılan aday ülkelere uygulandığı gibi doğrudan ödemeler için 10 yıllık bir geçiş dönemi verilebilir. Avrupa Komisyonu tarafından yapılan çalışmalarda da benzer senaryolar üzerinde hesaplamalar yapılmakta ve Türkiye'nin 2025 yılında AB Bütçesine getirebileceği maliyetler hesaplanmaktadır (European Commission, 2004). Söz konusu çalışmaya göre, Türkiye'nin desteklenmesinin 2025 yılında AB bütçesine maliyeti (2004 fiyatları ve tam ödeme koşullarında) 8.2 milyar Euro olmaktadır. Bu rakamın 2.3 milyarının kırsal kalkınmanın finansmanı, 5.9 milyarı da doğrudan ödemeler ve Pazar destekleri için harcanması öngörülmektedir (European Commission, 2004: 46-47).

Avrupa Birliği, her genişleme öncesinde, bütçe disiplininin sağlanmak amacıyla tarımsal harcamalarda kısıntıya gitmeye çalışmaktadır. Bu fedakârlık, sadece AB bütçesinden değil, aynı zamanda üye ülkelerden de beklenmekte ve OTP'ye uyumun maliyetinin aday ülkeler tarafından da paylaşılması talep edilmektedir. Böyle bir uygulama Türkiye'nin tam üyeliği öncesinde de ortaya çıkabilecektir. Topluluk ayrıca, son yıllarda tarım da dâhil olmak üzere, bütün alanlarda, mali destek sağlamaktan çok, özellikle tarım sektörünü düzenleyici bir rol alma yoluna gitmektedir (Bayraç & Yenilmez, 2005: 19).

DTÖ çerçevesinde ortaya çıkan gelişmelerin, tarımsal harcamaların kısılması yönündeki süreci daha da hızlandıracağı düşünülürse; Türkiye'nin OTP çerçevesinde AB'den sağlayacağı mali desteğin sınırlı bir düzeyde kalacağını düşünmek zor olmayacaktır.

3.4.2 OTP'ye Uyumun Olası Sosyal Etkileri

Dünya ekonomisinde yaşanan küçülmeye paralel olarak, Türkiye ekonomisinin de 2007 yılından itibaren yavaşlama sürecine girdiği gözlemlenmektedir. Bu süreç, 2008 yılının son çeyreğinde krize dönüşmüş ve ekonomi son çeyrekte % 6.2 oranında gerilemiştir. Kötü gidişat 2009 yılında da sürmektedir. İlk iki aydaki yıllık daralmanın % 25'e ulaştığı düşünülrse, Türkiye ekonomisini 2009'da, tüm dünyada olduğu gibi, zor günler beklemektedir.

Dünya ekonomisinin krize girmesinin Türkiye gibi ekonominin dış finansmana çok bağlı olduğu ülkelerde en önemli etkilerinden bir tanesi, ülkeden net sermaye çıkışının başlamasıdır. Nitekim 2009 yılının Ocak ayında dış ticaret açığında önemli azalmalar gözlemlenmiştir. Yine aynı dönemde cari açığın ilk kez cari fazlaya dönüştüğü de görülmüştür. Bu sürecin devamı ve sermaye akımlarının azalması önümüzdeki dönemler için beklenmekte olan bir durumdur. IMF, Dünya Bankası, Avrupa Merkez Bankası gibi kuruluşlar, ABD ve Avrupa ekonomilerinde küçülmenin en az iki yıl daha devam edeceğini, krizden çıkışın 2012 yılını bulabileceğini uyarılmaktadırlar.

Bu süreçte Türkiye ekonomisinin de krizden yoğun bir şekilde etkileneceğini, iç talebi canlandırmak için alınan tedbirler yeterli gelmezse, Türkiye ekonomisini de çok zor günlerin beklediğini söylemek karamsar bir bakış açısı olmayacaktır.

Krizlerin Türkiye Ekonomisi için milli gelirin azalması, ihracatın düşmesi, net sermaye çıkışlarının yaşanması vs. gibi pek çok anlamı olmakla birlikte, istihdamın azalması gibi çok önemli bir etkisi daha olmaktadır. Zaten Türkiye Ekonomisi için 1980'li yıllardan itibaren az veya çok problem olan işsizlik sorunu, özellikle 2000 yılından itibaren ekonomi büyüme evresinde olmasına rağmen artmaya devam etmiştir.

TÜİK verilerine göre, 2000 yılında 1,5 milyon olan işsiz sayısı, ekonomi ciddi büyüme dönemleri yaşamasına rağmen 2006 yılında 2,5 milyona yükselmiştir. Yüzde olarak ifade etmek gerekirse, 2000 yılında %6.5 olan işsizlik oranı 2006'da %10'lara ulaşmıştır. Kentlerdeki işsizliğin yanında, kırsalda da işsizlik oranı 2000'de %3.9 iken, 2006'da %6.5'e yükselmiştir (www.tuik.gov.tr veri tabanından derlenmiştir). Ekonomik konjonktürde önemli büyüme artışlarının olduğu düşünülürse, işsizlikteki bu artışın esas sebebinin tarım sektöründe genelde 1980 sonrasında, yoğun olarak da 2001 krizinden sonra yaşanan gerilemenin ve buna bağlı olarak tarımsal istihdamdaki çözülmenin sebep olduğu kuşkusuzdur.

Tarımdan çıkan veya çıkacak olası nüfusun diğer sektörler tarafından mass edilememesi bugün Türkiye'nin önündeki en önemli sosyo-ekonomik sorunların başında gelmektedir. Örneğin Türkiye Ziraat Odaları Birliği'nin (TZOB) yaptığı bir çalışmaya göre 2007 yılında yüksek bir büyüme oranı yakalayan Türkiye'de işsizliğin de tezat bir şekilde artmasının sebebi tarımdan çıkan nüfustur. Şöyle ki; 2007 yılında ekonomide tarım dışında 170,000 kişilik yeni istihdam yaratılırken; aynı dönemde tarımdan çıkan ve iş arayan nüfus 225,000 olmuştur. Bu durum 2007 yılındaki işsizlik artışında tarımın önemini gösteren çok önemli bir unsurdur (Radikal Gazetesi, 20/01/2008: 14).

Yaşanmakta olan tüm bu olumsuzlukların ötesinde, 2008 yılının son çeyreğinde başlayan ekonomik kriz ile birlikte konjonktürel işsizlik de yükselişe geçmiştir. 2007 yılı sonunda %10'lar civarında seyreden işsizlik oranı, 2009 Ocak ayında %15.5'e yükselmiştir. İşsiz olarak kabul edilmeyen 'işsiz olup, iş aramayıp da çalışmaya hazır olanlar' ve 'mevsimlik işsizler' de eklendiği zaman Türkiye ekonomisindeki işsizlik oranı %25'e ulaşmaktadır.

Tüm bu verilerden anlaşılacağı üzere, yaşamakta olduğumuz ekonomik krizden bağımsız olarak, tarımsal işgücü 2001 yılından itibaren sürekli bir çözülme yaşamaktadır. Bu çözülme, ülkelerin ekonomik kalkınma süreçlerinde beklenen bir gelişmedir. Ancak, pek çok AB ülkesinde yaşandığı gibi, tarımdan çıkan nüfusu sanayi ve hizmet sektörleri mass edememekte, diğer bir deyişle tarımdan çıkan nüfus işsiz kalmaktadır.

Tarımda açığa çıkan nüfus, çareyi büyük şehirlere göç etmekte bulmaktadır. Büyük şehirlerde onlara yeterli istihdam olanakları yaratacak bir sanayi ve hizmetler sektörü olmadığı için bu durum sosyal sorunları da beraberinde getirmektedir. Büyük şehirlere göç etmeyip de doğup büyüdüğü topraklarda yaşamını sürdürmeyi seçenleri de farklı bir sonuç beklememektedir.

Tüm bunların neticesinde, büyük şehirlerde yaşamını sürdürmeye çalışanlar, çeşitli asayiş, sosyal, kültürel, altyapı vs. gibi sorunlara sebep olmakta, kırsalda kalıp iş bulamayanlar da terör gibi arzu edilmeyen alanlara kaymaktadır.

Yaşanan tüm olumsuzluklar sebebiyle, tarımda devletin elini çekmesi, koruma duvarlarının kalkması, AB OTP'sine uyum vs. gibi konuları saf ekonomik bir bakış açısıyla ele almak doğru olmayacaktır.

Son yıllarda büyük şehirlerin göç kaldırma kapasitelerini aştığı, diğer taraftan terör sorununun da günümüzde dayanılmaz boyutlara ulaştığı düşünülürse, Türkiye'yi yönetenlerin tarıma devlet müdahalesinin tasfiye edilip edilmemesini, salt ekonomik gerekçelerle değil, çok daha geniş bir perspektiften ele almaları gerekmektedir.

Çalışmanın Üçüncü Bölümünde, OTP'ye uyumu kendisine hedef olarak belirlemiş Türk Tarımı'nın pek çok yönden AB ile karşılaştırmalı bir analizi yapılmıştır. Görüldüğü üzere, işletmelerin yapısı, desteklerin şekli, girdi kullanımı, verimlilik, tarımın sosyo-ekonomik önemi gibi pek çok konuda AB ile önemli farklılıklar bulunmaktadır. Dolayısıyla, bu farklılıklar ortadan kalkmadan, Türk Tarımı'nın AB ile uyumlaştırılıp tarımsal ürünlerde serbest ticarete girilmesi durumunda, başta hayvancılık olmak üzere hemen hemen tüm sektörler sıkıntılı bir sürece girebilecek; diğer bir deyişle bu süreç Türk Tarımı için oldukça maliyetli olabilecektir.

Benzer bir şekilde, uyumun etkileri, AB OTP Bütçesi bağlamında da ele alınmış ve bu noktada mevcut farklılıkları nedeniyle AB Bütçesi'nden önemli desteklerin sağlanması gerektiği de belirtilmiştir. Ancak, AB tarafından yapılan açıklamalar, bu maliyetin, MDAÜ örneklerinde olduğu gibi, AB tarafından karşılanmasının imkânsız olduğunu ortaya koymaktadır.

Tüm bunların neticesinde, organik tarım, AB ile rekabette zorlanacak Türk tarımı için bir fırsat penceresi olarak ortaya çıkmaktadır. Gerek Türkiye'nin koşullarının uygunluğu, gerek AB Pazarının yarattığı fırsatlar, bu alternatifin, politika yapıcılar tarafından ciddi bir şekilde ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Fırsat penceresinin hayata geçirilmesi ise kendiliğinden olamayacaktır. Bu alanda öncü sayılan ülkelerin tecrübelerine bakıldığı zaman, politika yapıcılarının üzerine planlama, destekleme, yön verme, iç pazarı geliştirme gibi pek çok alanda önemli görevler düşmektedir.

Çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde dünyada ve Türkiye'de organik tarımın gelişimi, pazarın boyutu, iç ve dış pazarlardan pay alan ülkeler, dış ticaretin ülkeler arası paylaşımı, sektörün geleceği, küresel rekabette başarılı olmuş ülkelerin tecrübeleri, uyguladıkları politikalar ve bu

alanda Türkiye’de uygulanabilecek uygun politika alternatifleri üzerinde durulacaktır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ORGANİK TARIMSAL ÜRETİM VE KÜRESEL PAZAR

Tarım insanoğlunun en eski üretim faaliyetlerinden birisidir. Çok eski çağlarda insanlar rastgele buldukları bitki ve hayvanları yiyerek beslenirken, günümüzde iş bölümü ve uzmanlaşmanın artması ile tarım, özellikle sanayileşmiş ülkelerde modern bir sektör halini almıştır. Ancak taş devri toplumlarından günümüz liberal kapitalist toplumlarına gelene kadar her sektör gibi tarım da çok çeşitli evrelerden geçmiştir. Önceleri avcılık ve toplayıcılıktan oluşan tarım faaliyetlerinde daha sonra hayvan ve bitkiler yetiştirilmeye başlanılmıştır. Bu faaliyetlerin M.Ö. 8 bin yıllarında başladığı tahmin edilmektedir (Dinler, 2000: 2). Ancak, tarımsal üretim geliştikçe insanoğlu bir gerçeğe yüz yüze kalmıştır; üretimin kaynağı olan toprağın gücü sınırlıydı ve toprak ekildikçe gücünü yitirmekteydi.

18. yy'a gelindiğinde tarımda milat olarak kabul edilebilecek bir olgu kendini hissettirmeye başlamıştı: “Sanayi Devrimi” ve bunun tarıma etkisi olan “tarımın modernizasyonu”. Artık basit aletlerden makineleşmeye doğru bir değişim yaşanmaktaydı. Ayrıca biyolojik ve kimyasal gelişmelerin, üretimde verimliliği artırmak için kullanılmaya başlandığı da görülmektedir. Bunların ötesinde Sanayi Devriminin en önemli etkisi tarımın birinci sektör olmaktan çıkmasıdır.

20 yy'da tarım teknolojisinde yaşanan hızlı gelişmeler sayesinde tarımsal üretimde çok büyük üretim artışları meydana gelmiş, işlenmiş tarım ürünleri ekonomide önemli bir yer almış, basit aile modelindeki üretim birimi tarımda yerini modern işletmelere bırakmıştır. Tarım sektörünün milli gelirdeki payı pek çok ülkede sanayi ve hizmetlerin ardından gelmeye başlamıştır.

Tarım politikalarının yerel olmaktan çıkıp, dünya ölçeğine taşınma süreci İkinci Dünya savaşı sonrasında hız kazanmıştır. Bu sürecin gelişiminde etkin olan iki önemli unsur tarım teknolojisinde yaşanan gelişmeler ile dünyadaki demografik dönüşümdür (Kazgan, 2004: 337-339). İkinci Dünya Savaşının hemen sonrasında dünyada ve özellikle Avrupa’da esas sorun açlık tehdidi idi. Avrupa’da savaşın etkisiyle tüm ekonomiler harap duruma düşmüş, toprağı işleyecek tarımsal nüfus ise yoğun kayıplar yaşamıştı. Savaş sonrasında dünya tekrar toparlanmaya başlamış, pek çok ülkede insan nüfusu hızlı bir şekilde artmıştır. İnsanların savaş boyunca devam eden sefalet ve açlık sorunları, savaş sonrası dönemde yerini psikolojik olarak rahatlamaya bırakmış, yaşanan ekonomik büyümenin etkisiyle de ülke çapındaki gıda talebi artmıştı. Bu ve diğer unsurların etkisiyle tarım üretimini artırma devletlerin en öncelikli hedeflerinden biri olmuştu. Savaş sonrası kurulan Avrupa Topluluğunda (AT) tarım, Topluluk ortak yönetiminin etki alanına dâhil edilmiş ve oluşturulan Ortak Tarım Politikası’nın ana hedefi tarımsal üretimi artırma olarak belirlenmişti. Atlantığın öte yakasında, ABD’de “yeşil devrim” olarak adlandırılan gelişmeler yaşanmakta idi. ABD’nin açlığa çare olarak araştırma laboratuvarlarında geliştirilen verimliliği yüksek tohumlar, ürünü koruyucu kimyasallar ve verimliliği artırıcı kimyevi gübreler sistemli bir şekilde tarımsal üretimde kullanılmaya başlanmıştır. Bu kullanım sonucunda, Afrika hariç, hemen hemen diğer tüm bölgelerde açlık veya yetersiz tarımsal üretim sorununa az veya çok çözüm bulunabilmiştir.

1970'lere gelindiği zaman sürecin boyutları farklı noktalara taşınmaya başladı; Savaş sonrası yaşanan hızlı nüfus artışı, özellikle Avrupa ülkelerinde yavaşlamış ve hatta bazı ülkelerde nüfus aynı kalmaya başlamıştı. Ayrıca tarımsal ürünlerin gelir esnekliğinin düşük olması ve bu sebeple bireylerin bütçelerinde meydana gelen gelir artışlarını aynı oranda gıda harcamasına aktarmamaları da, tarımsal ürünlerin talebinde aşırı bir artış yaşanmamasına sebep olmuştu.

Tüm bunların sonucunda, 1980'lerle birlikte Afrika hariç dünyada açlık sorunu görece olarak giderilmiş; hatta bunun ötesinde gelişmiş ülkelerde gıda açığından öte arz fazlası sıkıntı olmaya başlamıştı. Temel tarımsal ürünlerdeki arz fazlası ve buna bağlı olarak sebep olduğu bütçe sorunları siyasetçileri meşgul ederken, tüketiciler açısından ise yeni olgular ortaya çıkmaya başlamıştı; tüketilen gıdaların kalitesi ve insan sağlığına etkileri...

Yakın geçmişte mucize olarak adlandırılan ve hatta dünyada açlık sorununu temelden ortadan kaldıracakı iddia edilen yeşil devrim (yapay girdiler, koruyucu pestisitler...) ve bunun sonucunda elde edilen tarımsal ürünlerin insan sağlığı için başta kanser ve kalp-damar hastalıkları olmak üzere zamanla pek çok sakıncası olabileceği, bilimsel olarak ortaya çıkmış bulunmaktaydı. (Boyacıoğlu, 2006: 110).

Ayrıca birçok iktisat ekolünde sınırsız olarak kabul edilen veya dikkate alınmayıp hesaplamalara dâhil edilmeyen, başta su olmak üzere pek çok doğal kaynak, tarımda ve sanayide kullanılan girdiler sebebiyle zamanla kirlenip kullanılamaz hale geldi. Öncelikle kullanılan kimyasal girdiler sebebiyle toprağın doğal dengesi bozulmakta ve bu bozulmanın sebep olduğu sorunları (yaban otları vs.) gidermek için daha çok kimyasal ilaç kullanılmak zorunda kalınmaktaydı. Kirlenen toprağın doğal dengesini geri kazanması çok uzun yıllar alabildiği gibi, bozulma sadece toprakta kalmayıp yeraltı kaynaklarına da geçmektedir. Böylece başta nitrat kirlenmesi olmak üzere insanoğlunun gerek sulama gerekse içme amaçlı kullandığı suyun insan sağlığını tehdit etmesi kaçınılmaz bir hal almaktadır.

Üretim boyutunun ötesinde, tüketicilerin sağlığını tehdit eden bir diğer unsur gıdaların raf ömrünü; dolayısıyla pazarlama sürelerini ve potansiyellerini ve/veya kıvamlarını artırıcı sentetik ve kimyasal katkı maddelerinin kullanılması olmuştur. Özellikle işlenmiş gıda ürünlerinde yoğun olarak karşılaşılan bu durum sonucu, insan sağlığının uzun dönemde pek çok sıkıntıyla karşı karşıya kalabileceği ortaya çıkarılmıştır. Bu sebeple

organik ürünlerin işlenmesi sırasında bu tür maddelerin tamamı Türkiye dâhil pek çok ülkede yasaklanmış durumdadır (Türk, 2006: 397).

Böylece yirminci yüzyılın son çeyreğinde, gerek insan ve tüm canlıların sağlığı, gerekse de çevresel kaygılar sonucu tarımda 'geriye dönüş' olarak da nitelendirilebilecek, tarladan sofraya kadar yapay ve kimyasal girdilerden arındırılmış temiz tarımsal ürünlerin üretimi ve tüketimi kaçınılmaz bir hal almaktadır.

4.1 ORGANİK TARIMSAL ÜRETİM

Organik tarım genel anlamda tarımsal üretimin insana ve çevreye zarar vermeden sentetik kimyasal girdilerin ve ilaçların kullanılmadan gerçekleştirildiği alternatif bir tarım yöntemidir (Güzel, 2001: 11). Organik tarım yönteminde esas amaç su kaynakları ile havayı kirletmeden çevre, bitki, hayvan ve insan sağlığının korunmasıdır.

Organik kelimesinin farklı dillerde çeşitli karşılıkları olsa da, farklı ülkelerde aynı anlamı veren karşılıkları da bulunmakta; Almandada ekolojik, İngilizcede organik, Fransızcada ise biyolojik kelimeleri ağırlıklı olarak kullanılmaktadır (Gündüz, 2006: 8).

Üretimin, pazarlamanın ve tüketimin her aşamasında sertifikalandırılmış, firma ya da üretici dışında üçüncü şahıslar tarafından kontrolü yapılmış ve belgelenmiş ürünlere organik ürün adı verilmektedir. Konu insan sağlığı ve insanların güvenle gıda tüketimi yapmaları olduğu için, bu süreçte ürünlerin organik olup olmadıklarının uluslararası bağımsız kontrol kuruluşları tarafından incelenip sertifikalandırılmaları gerekmektedir. Genellikle eski (klasik) üretim şekli olarak algılansa da, organik tarım tamamen eskiye dönüş olmayıp, eko sistemin çok iyi tanınmasını ve üretimle ilgili tüm tekniklerin bilinmesini gerektiren bir üretim modelidir.

Dünyada özellikle 20. yüzyılda gelişmeye başlayan entansif (konvansiyonel) tarım yönteminin amacı üretimi ve verimliliği artırmak idi. Bu amaç doğrultusunda, insanoğlunun ilk başvurduğu yöntemlerden biri sentetik ve kimyasal girdilerin üretimde kullanılması olmuştur. 1960'lı yıllarda yaygınlaşmaya başlayan ve yeşil devrim olarak tanımlanan bu üretim modeli ile özellikle gelişmiş ülkeler, yüksek üretim artışlarına ve verimliliğe sahip olmuşlardır.

1980'li yıllarla birlikte geleneksel tarım modelinin gerek canlılar gerekse çevre üzerindeki olumsuz etkilerinin farkına varılması ile birlikte, gelir düzeyi yüksek gelişmiş ülkeler başta olmak üzere, birçok ülkede üreticilerin ve tüketicilerin bu konudaki bilinç düzeyleri artmaya başlamıştır. Böylelikle, doğayı tahrip etmeyip insanlarda toksin, yani zehir etkisi yaratmayan ürünlerin üretilmesi için çabalar yoğunlaşmaya başlamıştır. Yine bu dönemlerde, yıllar önce mucize olarak nitelendirilen başta DDT grubu pestisitlerin kullanımı ABD ve diğer ülkelerde yasaklanmaya başlanmıştır. Yine ABD, 1979 yılında bir ilke imza atarak çocuk mamalarının üretiminde ekolojik girdilerin kullanılması zorunluluğunu yasal olarak sağlayan ilk ülke olmuştur.

Bu değişim, Amerika'nın dünya pazarlarındaki önemi sebebiyle, pek çok ülkeyi etkilemiş ve özellikle gelişmiş ülkelerdeki karar alıcılar ve başta FAO ile AB olmak üzere pek çok kuruluş ve birlik organik tarım yöntemini programlarına almaya ve desteklemeye başlamışlardır.

4.2 NEDEN ORGANİK TARIMSAL ÜRETİM?

Gelişmiş veya gelişmekte olan pek çok ülke giderek daha yoğun bir şekilde organik tarımsal üretime geçmeye çalışmaktadır. Bu süreçte bazı ülkeler görece olarak daha yoğun bir şekilde destek vermektedirler. Ancak organik tarıma sağlanan desteklerin şekli ve yoğunluğu ülkeden ülkeye farklılıklar arz etse de esas amaç sürdürülebilir bir tarım sektörünün ve modelinin oluşturulmasıdır. Sağlanan desteğin arkasında organik tarımın gerek sosyal, gerek ekonomik, gerekse çevresel anlamda ülkeler için sağladığı faydalar yer almaktadır. Bu faydalara kısaca bakıldığında zaman, başlıca şu unsurlar karşımıza çıkmaktadır...

4.2.1 Ekonomik Avantajlar

Uluslararası pazarlarda gelişmekte olan ülkeler için mevcut olan sınırlı fırsatlar içinde tarımın yadsınamayacak bir önemi vardır. Ancak, pek çok gelişmekte olan ülke için temel tarımsal ürünlerde gelişmiş ülkelere ihracat olanakları entansif tarımın rekabet gücünden dolayı oldukça sınırlıdır. Diğer bir deyişle gelişmekte olan ülkeler genellikle et, süt veya tahıllar gibi temel ürünlerde AB veya ABD pazarına pek girememekte, bu şansı ancak muz gibi gelişmiş ülkelerin üretemeyeceği bazı meyve ve sebzelerde yakalayabilmektedirler.

Günümüz koşulları altında organik tarım, gelişmekte olan ülkeler için özellikle yüksek alım gücüne sahip AB, Kuzey Amerika veya Japonya pazarlarının sağladığı ekonomik fırsatlar sebebiyle önemli bir imkân sunmaktadır. Özellikle son yıllarda gelişmiş ülke tüketicilerinin organik ürünlerin faydaları konusunda bilinçlenip talebi artırmaları sonucu dünyadaki pek çok ülke bu pazarları hedefleyen stratejiler geliştirmeye başlamışlardır.

Uluslararası ticaretin liberalleşmesi ile birlikte pek çok gelişmekte olan ülke, bugüne kadar gelişmiş ülkelerle yaptıkları tercihli ticaret anlaşmaları ve bunun sonucunda şeker gibi pek çok üründe elde ettikleri avantajları yitirme durumuyla karşı karşıya kalmaya başlamışlardır. İşte bu noktada pek çok ülke organik tarımı, tercihli ticaret anlaşmalarının etkisini yitirmesiyle karşılaşacakları gelir kaybını bertaraf etmekte bir fırsat olarak görmektedir. Ayrıca, organik tarım, ürün çeşitliliği ve katma değer yaratımı anlamında da yeni fırsatlar sunabilmektedir.

Uluslararası pazarlarda yarattığı fırsatlar ve ihracat potansiyelinin ötesinde, organik tarımın sağladığı bir diğer önemli avantaj, özellikle gelişmekte olan ülkeler için gıda güvenliği ve kendi kendine yeterlilik hedeflerine ulaşmadaki rolüdür. Gelişmekte olan ülkeler günümüzde başta kimyasal gübreler ve ilaçlar olmak üzere pek çok girdide dışa bağımlıdırlar. Girdi bağımlılığının ötesinde, pek çok gelişmekte olan ülke özellikle başta tahıllar olmak üzere temel tarımsal ürünlerde de dışa bağımlı bir haldedirler. Organik ürünlerin ve yerel gıda çeşitlerinin artması ile birlikte ithal girdiler ve ürünler ikame edilmeye başlanmakta ve bunun sonucunda dışa bağımlılık azalabilmektedir. Örneğin ithal kimyasal gübrelerin yerini yerel olarak üretilen organik gübreler alabilmektedir. Dış ticaret açığına sahip pek çok az gelişmiş ülkede bu durum sınırlı döviz kaynaklarına olumlu etki etmekte ve dolayısıyla bu ülkelerin döviz açığına azaltıcı bir etki yapabilmektedir.

Bu süreci olumlu etkileyen bir diğer unsur, DTÖ sürecinin etkisiyle yaşanmaktadır. DTÖ anlaşmaları çerçevesinde ülkeler girdi sübvansiyonlarını azaltmaktadırlar. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde girdiler devlet tarafından yoğun bir şekilde sübvansiyonla edildiği için girdi sübvansiyonlarının azaltılması, girdi maliyetlerinin artışına sebep olmaktadır. Bunun neticesinde çiftçiler kimyasal ilaçların ve gübrelerin kullanımını azaltarak alternatif doğal yöntemlere daha sık başvurmaya başlamışlardır (Güzel, 2001: 25)

4.2.2 Organik Tarım ve Çevre

Günümüz dünyasında kendini iyice hissettiren küreselleşme olgusu ve buna bağlı pek çok sosyo-ekonomik konunun dışında, ekonomi doktrinlerinin pek farkına varmadığı yeni bir olgu kendini oldukça güçlü biçimde duyurmaya başlamıştır: “Çevre”. Geçmişte merkezi planlamayı savunan solcu iktisatçılar, serbest piyasayı savunan liberaller veya devlet müdahalesinin ekonomide gerekli olduğunu düşünen Keynesci iktisatçıların hiçbiri analizlerinde çevre olgusunu hesaplarına tam anlamıyla katmamışlardı. Tümünün ortak kaygısı ekonomik büyümeyi sağlamaktı. Fakat bu kutsanmış “büyüme” olgusunun özellikle çevreye olan yan etkileri özellikle günümüzde göz ardı edilemeyecek boyutlara ulaşmıştır. Dünyanın ekolojik dengesinin bozulduğuna dair işaretler bugün her tarafta görülmektedir. Bu durumun düzeleceğine dair işaretleri görmek pek mümkün değildir. Şirketler ve ekonomiler için geçerli olan, her an her durumda daha fazla kâr etme ve büyüme olgusudur. Günümüzde şirketler açısından bu hedeflere ulaşmak için her yol mubah sayılmaktadır. Bu amaç uğruna dünyanın doğal kaynakları çok büyük boyutlarda tüketilmekte, ekosistemdeki canlı türleri tarihte görülmemiş bir süratte yok olmaktadır.

Aslında kısa ve orta dönemde petrol, bakır, gaz gibi doğal kaynaklarda bir tükenme beklenmemektedir. Fakat çevre açısından esas sorun, su çevrimi, atmosferin bileşimi, atıkların çözünümü vs. gibi yaşam destek sistemlerinin çözülmesidir (Ellwood, 2002: 84). Tüm dünyada hâkim olan ekonomik büyümenin sağlanması kaygısı devam ettiği sürece de bu durum değişecek gibi gözükmemektedir. Gelişmekte olan ülkeler açısından olaya baktığımızda, özellikle toprak kalitesi gibi pek çok çevre unsurunun tahribatının boyutları daha çarpıcı bir şekilde karşımıza çıkmaktadır (FAO, 2001: 24). Son 50 yılda ciddi bir şekilde artan küresel ekonomik pastadan pay alabilmek için, gelişmekte olan ülkeler doğal kaynaklarını daha yoğun bir şekilde kullanmakta, çeşitli üretim tesislerinin çevreye verdiği tahribatı azaltmak ve baca filtreleri gibi çevre koruma faktörlerinin sanayi tesislerinde

kullanılıp kullanılmadığını denetlemek için, ortalama ürün maliyetlerini yükseltmeme görüşünün de etkisiyle, yeterli çaba sarf etmemektedirler. Bu ülkeler mevcut sosyo-ekonomik yapıları, istikrarsız ekonomileri, bilinçsiz üretici, tüketici, devlet adamları ve borç batağındaki kamu bütçeleri yüzünden çevreyi korumak için yeterli kaynak ayıramamakta; ayrılan kaynakları da en küçük ekonomik krizde kesmektedirler. Ayrıca, gelişmekte olan ülkelerin ihracatlarının temelini oluşturan hammadde ürünlerinin ticaret hadleri yıllardır olumsuz etkilendiği için, GOÜ'ler mevcut ithalatlarını finanse edebilmek için daha çok üretim yapıp ihraç etmek zorunda kalmaktadırlar. Bu üretim ve ihracat artışı çabaları pek çok ülkede tekrarlandığı için şeker, kahve, kereste gibi hammadde fiyatları dünya pazarlarında düşmektedir. Böylece GOÜ'lerin büyüme ve ihracat gelir hedefleri tutturulamamaktadır, dolayısıyla GOÜ'ler fakirlik ve borç batağından kurtulamamaktadırlar. Bu sürecin GOÜ'lerdeki fakir halk tabakalarına etkisi daha çarpıcı olmaktadır. İnsanlar beslenme gibi en temel ihtiyaçlarını giderebilmek için ormanları yağmalayıp çevreyi tahrip etmektedirler. Brezilya, Endonezya, Madagaskar gibi ülkeler bu tahribatın en yoğun yaşandığı yerler olarak dikkat çekmektedir (Ellwood, 2002: 86-87).

Son yarım yüzyılda, beş kat artan küresel ekonomik üretim (Ellwood, 2002: 84) ve bu olgunun çevreye yaptığı tahribatın en çok tartışılan boyutu küresel ısınmadır. Atmosfere bırakılan sera gazlarının etkisiyle yaşanan bu süreç dünyanın her tarafında kendini hissettirmektedir.

Küresel ısınmayı artıran gazların emisyonunu kısıtlamak amacıyla yürütülen müzakereler de başta ABD olmak üzere, sanayileşmiş ülkelerin gerekli oranların çok daha altında bir azaltmayı kabul etmeleri yüzünden başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Ancak küresel iklim değişimi olarak da adlandırılan bu süreç kendisini gelişmiş veya az gelişmiş diye bakmadan en ücra coğrafyalarda bile hissettirmektedir. Küresel ölçekte bakıldığında 1990'lar son bin yılın en sıcak on yılı, 1998 ise bin yılın en sıcak yılı olmuştur (Gadraj, 2003: 18). Beklenmedik seller, çok uzun kuraklıklar gibi olağandışı hava olayları son yıllarda artmaya başlamıştır ve gelecekte de daha fazla

yaşanması beklenmektedir. Japonya'da 100 yılın en yoğun yağmurlarının düşmesi, Moğolistan'da çok uzun süren kuraklık sonucu 2 milyon büyükbaş hayvanın telef olması, Britanya'da son 50 yılın en büyük sel felaketlerinin yaşanması, Kuzey Amerika'nın büyük göllerindeki su seviyesinin rekor düzeylere inmesi vs. bu iklim değişikliğinin sebep olduğu pek çok felaketten bazılarıdır (Godrej, 2003: 32).

Bu aşırı hava koşulları, kuraklaşan bölgelerde deniz seviyesini yükseltip toprakların tuzlanmasına sebep olurken, seller de pek çok yerde verimli toprakların erozyona uğramasına sebep olmaktadır. Daha önceleri sivrisineklerin yaşaması için fazla soğuk olan tropik ve ılıman bölgelerde şimdi sıtma ve humma gibi hastalıklar taşıyan sivrisinekler için uygun bir iklim vardır. Bunun nedeni tropik bölgelerde son 30 yılda dondurucu soğukların başladığı rakımın 150 metre yükselmesidir (Godrej, 2003: 53).

Sanayi üretiminin dışında, günümüz dünyasında tarımsal üretim de küresel ısınmaya katkıda bulunmaktadır. Sanayileşmiş ülkelerdeki tarımsal üreticiler verimi artırmak için kullandıkları başta kimyevi gübreler olmak üzere pek çok kimyasal girdiler yoluyla, GOÜ'lerdeki üreticiler de yeni ve daha verimli tarımsal alanlar yaratmak için ormanları yok ederek bu sürece katkıda bulunmaktadır. Küresel ısınmanın etkisiyle artan sıcaklıklar ve ılımanlaşan kış mevsimleri, tarımda verimi etkileyen unsurlardan olan zararlı böceklerin yaşama şansını artırıp, onların daha kolay üremesine ve daha geniş coğrafi alanları etkilemelerine sebep olmaktadır. Zaten günümüzde kullanılan milyonlarca ton tarım ilacına rağmen dünya ürün rekoltesinin %40'ı bitki hastalıkları, zararlı böcekler ve yabani otlar yüzünden kaybedilmektedir. Bu oran da yıllık 500 milyar dolar gibi yüksek bir zarara tekabül etmektedir (Godrej 2003: 64). Küresel ısınmayla birlikte pek çok böcek larvası kışın bile yaşayıp, bu zararın artmasına her geçen yıl daha da fazla katkıda bulunmaktadır. Bu durum bir kısırdöngüyü beraberinde getirmektedir. Daha fazla zararlı böcek mücadele etmek için daha fazla tarımsal ilaç kullanımı

gerekecek, bu kullanım da zararlı böceklerin çoğalmasına yol açan küresel ısınmanın artmasına sebep olacaktır.

Ancak, organik tarımsal üretim ile üreticilerin ve tüketicilerin çevre bilinci arttıkça tarımın sebep olduğu toprak kaybı, toprak kirlenmesi ve yeraltı su kaynaklarının kirlenmesi gibi sorunların önüne daha fazla geçilecektir. Dolayısıyla organik tarımın bu süreçte önemi çok artmaktadır. Kimyasal girdilerin kullanımının azalması veya hiç kullanılmaması ile birlikte toprak doğal dengesini yeniden kazanabilmekte ve yeraltı kaynakları korunabilmektedir. Diğer bir deyişle, organik tarım sayesinde insanoğlu çevreyle dost üretim yapabilmekte ve sürdürülebilir çevre politikalarına sahip olabilmektedir. Unutulmamalıdır ki, dünyanın dördüncü en büyük tatlı su kütlesi olan Aral Denizi, çevresinde yıllarca yoğun bir şekilde sürdürülen konvansiyonel tarım sayesinde günümüzde kullanılamaz bir hale gelmiştir (Shiva, 2007: 140).

4.2.3 Organik Tarım ve Sağlık İlişkisi

Tarımsal üretimde verim artışı ve zararlılarla mücadele gibi çeşitli amaçlarla kullanılan kimyasal girdilerin çevreye olduğu kadar başta insan olmak üzere tüm canlılara olumsuz etkileri olmaktadır.

Özellikle FAO ve WHO yaptıkları ortak çalışmalarla üretimde zararlıların kontrolü amacıyla kullanılan pestisitlerin maksimum seviyelerini tespit etmeye çalışmışlardır. ‘Maksimum kalıntı düzeyi’ bir gıdanın içinde veya üzerinde bulunmasına izin verilen yoğunlaşma (konsantrasyon) miktarıdır.

Teorik olarak maksimum kalıntı düzeyinin insan hayatını riske etmeyecek düzeyde belirlendiği iddia edilmektedir. Ancak bu noktada belirtilmesi gereken iki önemli nokta vardır. Öncelikle yurtiçinde ve yurtdışında yapılan çeşitli araştırmalarda besinlerdeki pestisit kullanımının

maksimum kalıntı düzeyini pek çok kez aştığı saptanmıştır (Yurttagül, 2001: 24-27). Diğer bir nokta, bir üründeki kalıntı miktarı gerçekten limitin altında olsa da, insanoğlu günlük hayatında pek çok ürün tüketmekte ve vücuduna giren toplam kalıntı miktarı kendisi için risk teşkil edebilmektedir.

Tüm bunların ötesinde tarım ilaçları kümülâtif özellikte maddelerdir ve az miktarlarda alınsalar bile vücuttaki yağlı dokularda birikmektedirler. Türkiye’de yapılan pek çok araştırmada da, anne sütünde dahi yoğun miktarda tarım ilacına rastlanmıştır (Yurttagül, 2001: 25). Ayrıca üretim aşamasında ürünün doğallığını bozan sadece pestisitler değildir. Kimyasal gübrelere ve çeşitli hormonlara ilaveten, işlenmiş tarım ürünlerinin dayanıklılığını ve raf ömrünü artırıcı pek çok koruyucu kimyasal katkı maddeleri de kullanılmaktadır.

Sonuç olarak tüm bu kimyasallar sadece toprağı ve suyu kirletmekle kalmamakta, yediğimiz besinleri de kirletmektedirler. Üstelik bu süreçte tüm besin zinciri kirlenmekte ve insanoğlu dolaylı veya dolaysız bu besinleri tüketmektedir. Örneğin bir bölgede kullanılan kimyevi gübre, yağmurla birlikte yeraltına geçip suyu kirletmekte, daha sonra farklı bir bölgede ortaya çıkan o kirli (nitratlı) suyu bir hayvan içmekte ve o hayvanın sütünden yapılan peyniri tüketen metropoldeki insanoğlu bu kirliliğe maruz kalmakta ve vücudunda nitrat birikmektedir. Nitrat ise, insan sindirim sisteminde kanserojen olan nitrozaminlere dönüşmektedir (Evrensel, 2001: 31). Tüm bu sürecin yıllarca sürebildiği ve zararlarının uzun dönemde ortaya çıktığı bilinmektedir.

Tarımsal üretimde halen onlarca çeşit pestisit kullanılmaktadır. Bu durumun toprakta sebep olduğu tahribat yıllarca sürmektedir. Örneğin DDT en az 20 yıl toprakta bozulmaksızın kalabilmekte ve etrafa da yayılabilmektedir. Bozulan toprakta artık temiz üretim yapılması imkânsız hale gelebilmektedir. Diğer bir deyişle, ertesi yıl üretici DDT kullanmasa bile, o toprakta üretilen üründe kalıntı olacaktır.

Son yıllarda hemen hemen tüm ülkelerde müthiş bir ivme ile artan kanser vakalarının başlıca sebeplerinden bir tanesinin de tüketilen gıdalar olduğu herkes tarafından kabul edilen bir gerçektir. Çünkü daha önce de bahsedildiği gibi besinlerle alınan tüm tarım ilacı kalıntıları, insan yağ dokularında birikmekte ve süt ile yeni doğan çocuklara bile geçebilmektedir.

Tüm bu gelişmelere bağlı olarak ülkelerin sağlık harcamaları da içinden çıkılmaz bir hal almış bulunmaktadır. Bunun en önemli sebeplerinden bir tanesi de kanser tedavisinin uzun süreli ve çok yüksek maliyetli olmasıdır. Bu sebeple ülkelerin organik tarıma yaptıkları yatırımlar uzun vadede ülkelerin sağlık harcamaları üzerinde olumlu bir etki yapmaktadır. Bu yatırım sürecinde, konvansiyonel tarımda yeteri kadar ilerleyemediği için pek çok toprağı temiz kalmış az gelişmiş ülkeler önemli bir avantaja sahip olmaktadır. Yani az gelişmiş ülkeler bir çeşit azgelişmişliğin avantajlarına sahiptirler.

4.2.4 Organik Tarım ve Kırsal Kalkınma-Sosyal Kalkınma

Tarım politikalarının kırsal bölgelerin ve nüfusun kalkınmasına yarattığı etkiler genel anlamda iki alternatif üretim modeli altında incelenebilir: konvansiyonel tarım modelinin etkileri ve organik tarım modelinin etkileri...

Tarım sektörünün dünya ticaretindeki liberalleşme süreci her ne kadar sanayi ürünlerine göre daha geç başlasa da DTÖ ile birlikte bu süreç hız kazanmıştır. Ancak bu süreçte az gelişmiş ülkeler, gerek altyapı, gerekse verimlilik açısından pek çok rekabet dezavantajına sahiptirler. Bu şartlarda, yoksul kırsal kesimin (dolayısıyla çiftçi nüfusunun) bu rekabetten gelişmiş ülkelerdeki çiftçiler kadar kazançlı çıkmaları zor gözükmektedir.

Bu durumu değiştirip daha kazançlı çıkmak için, pek çok gelişmekte olan ÷lke konvansiyonel tarım yönünde ilerlemeye çalışmakta ve gelişmiş ÷lkeleri yakalamak için politikalar geliştirmektedir. Ancak gelişmiş ÷lkelerdeki yüksek destekler, verimlilik farkları ve mevcut tarım politikaları devam ettiği sürece bu farkın kapanması zor gözükmemektedir. Diğer bir deyişle, konvansiyonel tarımın gelişmekte olan ÷lkelerin kırsal kalkınma politikalarına olumlu katkı sağlaması son derece güç gözükmemektedir. Ancak, organik tarım modeli söz konusu olunca gelişmekte olan ÷lkelerin altyapıdan ve mekanizasyondan yoksun düşük gelirli ve gizli işsizliğin yoğun olduğu kırsal bölgeler için aynı durum söz konusu değildir.

Pek çok ÷lkede organik tarıma yönelik ilgi finansal sermayeye daha az, doğal ve beşeri kaynaklara göreceli olarak daha fazla ihtiyaç duyulması sebebiyle artmaktadır. Bu ilgi küçük işletmeler arasında daha da yoğunlaşmaktadır. Yoksul ve küçük üreticiler için organik tarım, onları konvansiyonel tarımın borç tuzağından ve kısır döngüsünden kurtarabilecek bir alternatif üretim yöntemidir (Kilcher, 2005: 49). Organik tarım yöntemleri, gelenek ve üretim kültürlerine de yakın olduğu için gelişmekte olan ÷lkelerde nispeten daha kolay kabul görmektedir. Ayrıca, organik tarımsal üretim sürecinde zararlı otlarla mücadele için ilaç kullanımının yasak olması sebebiyle organik tarım, konvansiyonel tarıma göre çok daha emek yoğun bir yapıdadır (Aktar & Ananias, 2005: 31). Bu sayede kırsaldaki atıl işgücü, daha fazla iş ve gelir olanaklarına sahip olabilmektedir. Böylece organik tarımın kırsalda istihdam ve gelir yaratıcı dolayısıyla da kentsel alanlara göçü tersine çevirici etkisi ortaya çıkmaktadır.

Bununla birlikte, tarımsal üretimde nispeten dezavantajlı bir konuma sahip, konvansiyonel tarımın alternatif olamadığı dağlık alanlar gibi bölgelerdeki üreticiler, yerel kaynaklara dayalı olarak gerçekleştirdikleri organik üretimle bir potansiyel yakalama şansına sahip olabilmektedirler. Bu üreticiler mekanizasyona ve dış girdilere ihtiyaç duymadan üretim yapabilmekte ve gelir sağlayabilmektedirler.

Dezavantajlı bölgelerin dışında dünyada son yıllarda artan bir şekilde 'permakültür' olarak da adlandırılan sistem özellikle küçük ve gelir gücü düşük çiftçiler için de gittikçe artan bir yoğunlukta yaygınlaşmaktadır. Permakültür tarım modeli, geleneksel tarım diye ifade edilen tarımsal üretim tarzıyla çok benzeşmektedir ve organiktir. Konvansiyonel üretim tarzında çiftçiye tohum pakette, ilaç kutuda ve gübre de kimyasal olarak çuvalda sunulurken, bu girdiler üreticiler için oldukça maliyetlidir. Fakat permakültür tarım tarzında çiftçi tohumunu kendi ürettiği üründen ayırmakta, gübresini yetiştirdiği hayvandan temin etmekte ve ilaç yerine karışık ekim ve münavebe sistemini uygulamaktadır (Aysu, 2006: 202). Bu model özellikle gelişmekte olan ülke çiftçileri için uygun bir yöntem olmaktadır. Bunun çeşitli nedenleri vardır. Öncelikle, gelişmekte olan ülkelerin çiftçileri, gelişmiş ülke çiftçileri gibi tek bir üretim alanında uzmanlaşmamışlardır. Genel olarak küçük işletmelere (düşük ortalama işletme büyüklüğüne) sahip ülkelerde tarımda uzmanlaşma oranı daha düşük olmaktadır. Ancak gelişmiş ülkelerde durum daha farklıdır. Örneğin AB'de işletmelerin %80'i uzmanlaşmış üretim yapmakta iken, Türkiye'de işletmelerin %67'si karışık üretim yapmaktadır (Yıldırım, 2001: 57 & Aysu, 2006: 163). Karışık üretim, permakültür tarım modelinin başarısını etkileyen çok önemli bir unsurdur. Böylelikle yeşil devrimi yakalayamamış ve konvansiyonel üretime geçememiş pek çok düşük gelirli çiftçi sürdürülebilir bir üretim modeline geçmiştir ve bugün de geçmektedir. Bunların sonucunda bu kesimlerin kırsalı terk etme eğilimleri azalmış olabilecektir (Özaslan, 2006: 62).

Tüm bu gelişmeler, ülkelerin sosyal değerleri açısından oldukça faydalı gelişmelerdir ve buna ilaveten organik tarımsal üretim modelinin sağlayabildiği daha pek çok iktisadi, çevresel ve sosyal faydalar da vardır (Rundgren, 2006). Bu nedenle dünyadaki tüm ülkelerde ekonomik, sosyal ve kamusal kurumların organik tarıma verdikleri önem her geçen gün artmaktadır.

4.3 DÜNYA ORGANİK TARIM PİYASASI

Günümüzde gerek tüketici bilincinin artması, gerek gelişmiş ülkelerdeki karar alıcıların gıda konusunda sektörün kâr güdüsünü ikinci plana itip uzun vadeli düşünmeye başlamaları, gerek çevresel kaygıların artması, gerekse insan sağlığı ve tüketilen gıdalar arasındaki yakın ilişkinin artık kamuoyu tarafından devamlı sorgulanmaya başlanması sebebiyle organik ürünlere olan talep hızla artmaktadır. Bu talep her ne kadar gelişmiş ülkelerde 1970'lere kadar uzansa da bu sürecin 21.inci yüzyıla birlikte ivme kazandığı ve bu ivmenin gün geçtikçe yükseldiği bilinen bir olgudur. Organik ürünler, özellikle son yıllarda artık bilinçli veya marjinal tüketici guruplarının ilgi alanı olmaktan çıkmış ve toplumsal bir olgu olmaya başlamıştır.

Dünyada organik ürün talebini yaratan ülkelerin önderliğini alım gücü yüksek ve istikrarlı gelişmiş ülkelerin yapması gıda ihracatındaki potansiyelini ve hacmini artırmak isteyen tüm ülkelerin ilgisini çeken bir diğer unsurdur. Diğer bir deyişle; organik ürünlerdeki dünya pazarının büyüklüğüne ve gelişme potansiyeline bakıldığı zaman bu ürünleri sunabilecek ülkeleri çok büyük fırsatlar beklemektedir. Nitekim yakın geçmişte milyon dolarlarla ifade edilebilen organik tarım ticareti 2000'li yıllardaki büyük gelişme trendiyle birlikte 2006 yılında kırk milyar dolarlık bir pazar haline gelmiştir. Sadece 2005-6 döneminde pazarın büyüme oranı %22 olmuştur (Sahota, 2007: 55).

2006 yılı itibarı ile 120'den fazla ülkede organik üretim yapılmakta ve bu ürünler dünya pazarlarına sunulmaktadır. Ancak arz tarafındaki bu çeşitliliğe rağmen talep tarafında bir yoğunlaşma yaşanmakta ve talebi büyük oranda AB ile Kuzey Amerika (ABD ve Kanada) pazarları yaratmaktadır. Aynı zamanda yükselen üretim ve ihracat verilerine rağmen söz konusu AB ve Kuzey Amerika pazarlarında organik ürünler için anlamlı bir arz açığı, diğer bir deyişle talep fazlası durumu ile karşı karşıya kalınmaktadır (Yussefi & Willer, 2007:11).

Tüm bunların ötesinde, talepteki ve arzdaki artış hızlarına bakıldığı zaman, bu açığın yakın veya orta vadede kapanması pek kolay görülmemektedir. Günümüzde talep artışının arz artışının sürekli olarak üzerinde yer alması nedeniyle fark kapanmanın ötesinde daha da açılmakta ve bu durumun böyle devam etmesi, en azından kısa ve orta vadede beklenmektedir. Tüm bunlara bağlı olarak dünyada organik ürün ticaretinin yakın gelecekte 100 milyar doları bulması beklenmektedir (Nasır & Kınılıoğlu, 2007: 405).

4.4 DÜNYA ORGANİK ÜRÜN TALEBİ

Günümüzde 40 milyar dolarlık bir hacme ulaşan organik yiyecek ve içecek pazarının artık bir 'niş pazar' olmaktan çıktığı rahatlıkla belirtilebilir. Ancak üretim hızla yayılsa da, talep boyutunun günümüzde AB, ABD, Japonya ve Kanada gibi gelişmiş ülkelerde yoğunlaştığı görülmektedir. Talep bu ülkelerde bir süreden beri hızlı ve istikrarlı bir şekilde artmaktadır. Örneğin Kanada pazarında 1990'lı yıllardan itibaren %15 ile %20 arası bir yıllık büyüme yaşanmaktadır (Organic Monitor, 2003). Küresel ekonomideki organik ürün talebi bölgesel bazda irdelendiği zaman şu detaylarla karşılaşılmaktadır:

4.4.1: Avrupa Birliği

Uzun yıllar Kuzey Amerika pazarı dünyada lider pazar olmakla birlikte 2000'li yıllarla birlikte liderliği AB pazarına bırakmıştır. Bu durumun kısmi sebeplerinden biri olarak doların son yıllarda Euro karşısındaki değer kaybı ve bu nedenle tüketicilerin satın alma gücündeki artış gösterilmektedir. Ancak liderliğin el değiştirmesinde başta Almanya olmak üzere AB pazarlarında organik ürün talebinde yaşanan hızlı artışın da etkisi büyüktür. Dünyada lider duruma gelen AB pazarının büyüklüğü 2006 yılı itibarı ile 17 milyar doları aşmıştır (Sahota, 2007: 52). Ancak bu miktarın önemli bir bölümünün başta Almanya olmak üzere Birleşik Krallık, Fransa ve İtalya'da talep edildiği

görülmektedir. Danimarka, İsveç ve İsviçre gibi ülkelerde görece olarak yoğun bir talep görülse de, bu ülkelerin nüfus büyüklüğü ve buna bağlı olarak Pazar potansiyellerinin nispeten sınırlı olması, onları AB sıralamasında aşağılara itmektedir.

Organik ürünler için kişi başı yapılan harcama rakamlarına bakıldığında zaman (Tablo 10) İsviçre'nin 103 € gibi çok yüksek bir değere sahip olduğu görülmektedir. Aynı şekilde İsveç veya Danimarka gibi İskandinav ülkelerinin de kişi başı yüksek harcama değerlerine sahip oldukları görülmektedir. Birliğe en son katılan MDAÜ'ler ise bu pastadan oldukça düşük bir pay almaktadırlar. Bu on ülkenin toplam pazar payları %2 gibi düşük bir değere tekabül etmektedir. Ancak burada belirtilmesi gereken önemli bir nokta MDAÜ'lerin arz açısından pozisyonlarının farklı olduğu ve önemli üretim değerlerine sahip olduklarıdır. Fakat üretimde kayda değer bir paya sahip olsalar bile ürün yelpazelerinin tahıllar gibi temel birkaç tarımsal ürünle sınırlı olması bu ülkeler için belirtilmesi gereken bir dezavantajdır.

Tablo 10: AB’de Başlıca Organik Pazar Büyüklükleri ve Organik Ürünlere Yapılan Kişi Başı Harcama (2005)

Ülke	Pazar Büyüklüğü (1000 Euro)	Nüfus (milyon kişi)	Kişi Başı Harcama (Euro)
Almanya	3,900,000	82.5	47
İtalya	2,400,000	57.8	42
Birleşik Krallık	2,333,000	59.5	39
Fransa	2,200,000	59.9	37
İsviçre	763,000	7.4	103
Hollanda	419,000	16.2	29
Avusturya	450,000	8.1	56
İsveç	433,000	9	48
Danimarka	306,000	5.4	57
İspanya	300,000	42.2	7
Toplam-AB: 14.2 mil €			
Toplam-ABD: 11.1 mil €			
Toplam-Dünya-2005: 25.5 €			
Toplam-Dünya-2006: 30.9 € (=~40 mil \$)			

Kaynak: Richter & Padel 2007 .

Almanya AB’de organik ürün pazarında en büyük paya sahip olmakla birlikte aynı zamanda Birleşik Krallık ile birlikte en yüksek büyüme oranlarına da sahiptir (Yussefi. & Willer, 2007: 13). Almanya’da özellikle 2004 yılından itibaren yüksek büyüme yaşanmasının başlıca nedenlerinde biri olarak, büyük market zincirlerinin bu işe el atması gösterilmektedir. Büyük perakende zincirlerinin yatırım yapmaları ile bu alanda rekabet artmış ve çok daha fazla ürün çeşidi artık marketlerin ötesinde eczaneler gibi pek çok noktada yer almaya başlamıştır (Sahota, 2007: 53). Alman pazarında 2005 yılı için büyüme rakamları süt ürünleri için %33, sebzeler için %22 ve meyveler için %42 olmuştur. Bu durumun önümüzdeki yıllarda da devam etmesi beklenmektedir (Richter & Padel, 2007: 144).

4.4.2: Kuzey Amerika

Kuzey Amerika pazarına (ABD ve Kanada) bakıldığı zaman 2005 yılı itibarı ile 14.9 milyar \$'lık (=~11.1 milyar €) bir pazar hacmi ile karşılaşılmaktadır (Haumann, 2007: 197). Dünyada tarımsal üretim ve ihracatta en önemli ülkelerden biri olan ABD'nin önümüzdeki dönemlerde organik tarıma yapacağı muhtemel yatırımlar ile dünyanın önde gelen organik tarımsal ürün üreticilerinden biri olma ihtimali de mevcuttur. ABD pazarındaki iç talebin gelişimine bakıldığı zaman, 2000'li yıllarla birlikte yıllık ortalama %16'lık bir Pazar büyümesi görülmektedir. Bu büyümede en önemli etken 2002 yılında 'Ulusal Organik Program'ın ('National Organic Program') yürürlüğe girmesidir. Bu plan sayesinde organik ürünler ulusal dağıtım kanallarına dâhil ettirilip tüketiciye her yerde ulaşmaya başlamışlardır. Hükümetin bu plan uyarınca sağladığı çeşitli fırsatlar ve destekler, artan tüketici talebi ile birleşince, ortaya büyük potansiyele sahip ve hızla büyüyen bir pazar çıkmıştır.

Pazardaki hızlı büyüme ABD'de büyük gıda işletmelerini bu alanda yatırım yapmaya yönlendiren en önemli unsur olmuştur. Bu noktada bazı dev işletmelerin sadece organik ürün üreten, işleyen ve/veya pazarlayan organik markalar yarattıkları görülmektedir. Diğer tarafta Heinz veya Unilever gibi büyük şirketlerin ayrı marka yerine mevcut markalarının ürün sepetine organik ürünleri de katmaya başladıkları görülmektedir. Diğer bir tarafta Wall-Mart gibi dev zincirlerin işi daha ileri bir noktaya taşıyıp kendi markaları altında organik ürünler pazarlamaya başladıkları görülmektedir.

Sektörde tüm bu yaşananlar, ulusal süpermarket kanallarının yakaladığı başarı ve hızlı büyüme potansiyeli, bazı şirketleri sadece organik ürünlerin satıldığı market zincirleri kurmaya itmiş ve ABD'nin her tarafında bu market zincirleri kurulmuştur. 'SuperValue' ve 'Publix' gibi şirketler yaptıkları açıklamalarda kısa ve uzun vadede seri bir şekilde yeni marketler açmayı planladıklarını belirtmişlerdir (Sahota, 2007: 53).

Tüm bu gelişmelerden anlaşılacağı üzere ABD pazarında organik ürünler artık niş ürün olmaktan çıkmış ve sıradan ürünler gibi etkin pazarlama kanallarına sahip, anında üreticiye ulaşabilen ürünler olmuşlardır. Ancak pazarlama alanındaki tüm bu gelişmelere rağmen, ABD ve Kanada pazarlarının da AB pazarı gibi net ithalatçı bir durumda olduklarını belirtmek bu noktada önemlidir. Net ithalatçı durumu ise hemen hemen tüm alt sektörlerde görülmekte ve pek çok ABD'li üreticinin yurt dışından girdi veya ürün ithal ettiği görülmektedir. Büyük bir İngiliz Süpermarket zincirinin ABD'ye yüksek miktarda organik süt ihraç etmesi veya önde gelen ABD'li bir organik yoğurt üreticisinin Yeni Zelanda'dan tüm yıl boyunca organik yoğurt ithal etmesi vs gibi örnekler de bu durumu gösteren birkaç örnektir.

Benzer örneklerle Kanada pazarı incelendiği zaman da karşılaşılmaktadır. Yıllık %20 büyüyen bir pazara sahip Kanada buğday, keten veya soya fasulyesi ağırlıklı olmak üzere organik üretimin %80'ini AB ve ABD'ye ihraç ederken ülkede satılan organik meyve ve sebzenin %90'ını ithal etmektedir (Hauman, 2007: 205).

4.4.3: Asya-Avustralya-Latin Amerika

Dünyanın geriye kalan pazarlarına bakıldığı zaman Asya kıtasındaki Japonya, Güney Kore, Singapur veya Hong Kong gibi sanayileşmiş ülkelerin esas talebi oluşturdukları; Çin, Hindistan ve Endonezya gibi ülkelerin daha çok üretici pozisyonuna gelmeye çalıştıkları görülmektedir. Bu noktada talebi oluşturan ülkelerin içinde Japonya'nın anlamlı bir şekilde (%60) başı çektiğini belirtmek gerekmektedir (Wai, 2007: 107). Ancak Uzak Doğu'daki pazar büyüklüğünün AB ve ABD'ye göre nispeten çok daha düşük kalmasının sebebi, bu ülkelerdeki tüketici bilinçlenmesinin ve buna bağlı olarak tüketici talebinin 1980'lerde değil de son yıllarda başlamasıdır. Bu artışta yakın geçmişte yaşanan kuş gribi ve SARS gibi hastalıkların da büyük payı olduğu belirtilmelidir. Ancak perakende dağıtım kanallarına organik ürünlerin dâhil olması ve artan tüketici bilincinin son yıllardaki hızlı pazar büyümesini devam

ettirmesi beklense de, çoğu Asya ülkesindeki düşük satın alma gücü ve organik ürünlerin yer yer 4-5 katı fiyatla satılması unsurları da bu pazarın daha uzun yıllar AB ve ABD'nin gerisinde kalacağını göstermektedir. Japonya gibi tarımda aşırı korumacı ülkelerde zaten yüksek olan konvansiyonel gıda fiyatlarına bir de taşıma ve diğer masraflar eklenince organik ürünlerde aşırı yüksek fiyatlarla karşı karşıya kalınmaktadır.

Okyanusya pazarına bakıldığı zaman, arz ve talep durumu açısından zıt bir durum ortaya çıkmaktadır. Dünyada organik tarıma ayrılan arazilerin %40'ını elinde bulunduran Avustralya kıtasının talepten aldığı pay ise %1'i bile bulamamaktadır. Avustralya ve Yeni Zelanda çok büyük oranda net ihracatçı konumundadır ve sığır eti, koyun eti, kivi, elma, armut gibi ürünlerde dünyada önder ihracatçı durumundadır (Yussefi & Willer, 2007: 13). Ancak son yıllarda iç pazarlardaki canlanma ile birlikte ihracatın toplam üretime oranı azalmakta ve bu durumun önümüzdeki yıllarda da devam etmesi beklenmektedir.

Latin Amerika ülkelerinin durumlarına bakıldığı zaman, neredeyse tamamen ihracat için üretim yapıldığı görülmektedir. Üretimin yapıldığı bölgelerin başını Arjantin, Brezilya ve Meksika çekmekte, ancak bu ülkelerde bile iç pazarın çok sınırlı kaldığı görülmektedir.

Pazarın talep yönünden hızlı bir şekilde canlandığı bir diğer bölge Dubai ve Kuveyt gibi zengin Arap ülkeleridir. Bu ülkeler pek çok üründe olduğu gibi organik ürünlerde de neredeyse tamamen net ithalatçı durumdadırlar. Ancak, mevcut pazar büyüklükleri AB ve ABD'ye göre çok düşük kalmaktadır

4.4.4: Talep: Genel Bir Değerlendirme

1980'lerde sadece çocuk mamalarında kullanılan, tüketici farkındalığı anlamında çok düşük seviyelerde olan ve uluslararası talebi olmayan organik ürünler artık 40 milyar doları aşmış bir dev pazar halini almıştır. Yakın geçmişte yakalanan hızlı ve istikrarlı büyüme oranının önümüzdeki yıllarda devam etmesi ve yakın gelecekte 100 milyar doları bulması tahmin edilmektedir. Arz yönünden olaya bakıldığı zaman, günümüzde 120'den fazla ülkede organik tarımsal üretim yapıldığı görülmektedir (Yussefi & Willer, 2007: 9). Ancak tüm ülkelerde üretim artmaya devam etse de, global anlamda talebin çok büyük oranda AB ve Kuzey Amerika pazarında yoğunlaştığı görülmektedir. Alım gücü yüksek ve pazarları görece istikrarlı G7 ülkelerinin altı tanesinin global talebin %84'ü gibi yüksek bir değeri (Sahota, 2007: 53) temsil etmesi pek çok gelişmekte olan ülkeyi bu pazara yöneltmeye motive eden bir unsurdur. AB ve ABD'de üreticiler her geçen gün organik üretime geçmeye çalışsalar da artan üretimleri, bu ülkelerin taleplerini karşılamakta yetersiz kalmaktadır. AB ve ABD pazarı büyük oranda net ithalatçı bir yapıdadır.

Diğer ülkelere bakıldığı zaman, başta Avustralya ve Latin Amerika ülkeleri olmak üzere pek çok ülkenin net ihracatçı bir yapıda oldukları ve bu ülkelerin neredeyse tamamen ihracat amaçlı üretim yaptıkları görülmektedir. Ancak, mevcut durum, bu ülkeleri ilerde çıkabilecek yeni unsurlar karşısında hassas bir konumda bırakmaktadır. Özellikle AB'de organik ve çevre dostu tarım yönünde uzun bir süreden beri devam eden bir gidişat mevcut olmakla birlikte, bu yöndeki ilerlemenin ilerde de devam edeceğini garanti eden kararlar alınıp tarım stratejileri hazırlanmıştır. Aynı şekilde ABD'de de üreticilere bu konularda çeşitli destekler sağlanmakta ve bu ülkelerde organik üretime geçen üretici ve alan sayısı artmaktadır. (Yussefi & Willer, 2007: 15)

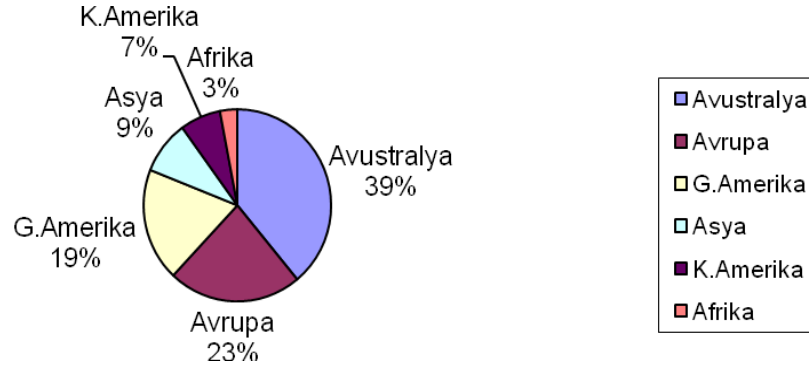
Ancak tüketici talebindeki artış, bu ülkeleri daha uzun yıllar net ithalatçı yapmaya devam ettirebilecek bir unsur olarak karşımıza çıksa da, Avustralya veya Arjantin gibi ülkelerin kendi iç pazarlarını da organik tarım konusunda canlandırmaları, bu hassas dengede onlar için riski azaltıcı bir unsur olacaktır.

4.5 DÜNYA ORGANİK ÜRÜN ARZI

Dünya genelinde özellikle son yıllardaki artışlarla birlikte pek çok ülkede sertifikalı organik üretim yapılmaya başlanmıştır. Ülkelerin bu alanda verdikleri destekler farklı olmakla birlikte tüm ülkelerde üretim bir yükseliş trendindedir. Her gün daha fazla tarımsal alan organik tarıma ayrılmakta ve bu yöntemi seçen işletme-çiftçi sayısı artmaktadır. Piyasanın talep tarafı ağırlıklı olarak gelişmiş ülkeler tarafından sağlansa da, arz tarafında pek çok gelişmekte olan ülke mevcuttur. Günümüzde gelişmekte olan ülkeler, meyve, sebze, kahve, çay, kakao, baharatlar vs. gibi pek çok üründe önemli ihracatçı olmalarına rağmen, et ve süt ürünleri gibi alanlarda ihracat payları oldukça düşüktür (Kortbecholesen, 2004: 21-24).

2007 yılı itibarı ile dünyada organik ürün üretilen alanlara kıtasal olarak bakıldığı zaman toplamda yaklaşık 31 milyon hektar tarım arazisinin organik tarıma ayrıldığı görülmektedir. Ancak bu değer de ekilebilir alanların sadece %0.7'si gibi düşük bir orana tekabül etmektedir. Avustralya kıtasının 11.8 milyon hektar ile önde geldiği görülmektedir. Bu kıtayı 6.9 milyon hektar ile Avrupa, 5.8 milyon hektar ile Güney Amerika, 2.9 milyon hektar ile Asya, 2.2 milyon hektar ile Kuzey Amerika ve 0.9 milyon hektar ile Afrika kıtası takip etmektedir (Şekil 9).

Şekil 9: Dünya Organik tarım Alanları (2007).

Kaynak: Yussefi & Willer, 2007.

Organik tarıma ayrılan alana ülke bazında bakıldığında zaman, yine Avustralya yaklaşık 11.8 milyon hektar ile önde gelmekte, onu 3.1 milyon hektar ile Arjantin, 2.3 milyon hektar ile Çin, 1.6 milyon hektar ile ABD izlemektedir.

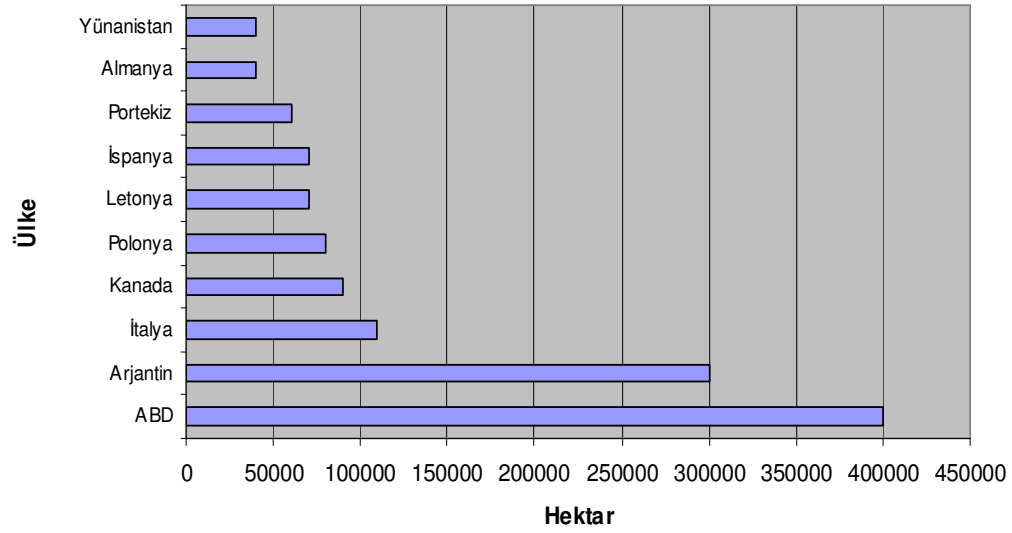
Tablo 11: Dünyada en fazla organik üretim alanına sahip 10 ülke (2007)

Ülke	Organik Alan (hektar)	Organik Alan/ Tarım Alanı(%)
Avustralya	11,800,000	2.7
Arjantin	3.099,000	2.4
Çin	2,300,000	0.4
ABD	1,620,000	0.5
İtalya	1.067,000	8.4
İspanya	807,569	3.2
Almanya	807,406	4.7
Brezilya	842,000	0.3
Uruguay	759,000	5.1
Birleşik Krallık	619,852	3.9
Toplam-Dünya	30,588,183	0.7
Toplam-AB	6,300,000	3.9

Kaynak: IFOAM 2007: 213-250'den derlenmiştir.

Günümüzde ülkelerin organik tarıma yönelimlerinin iyi bir göstergesi olan organik tarıma ayrılan alandaki yıllık artış verilerine bakıldığı zaman, ABD 2006-2007 yılları arasında +400,000 hektar ile başta gelmekte onu +300,000 hektar ile Arjantin takip etmektedir. Ancak bu noktada belirtilmesi gereken önemli nokta ise, artış hızındaki ilk 10 ülkenin 7 tanesinin AB üyesi; bunların 3 tanesinin de (Polonya, Letonya ve Litvanya) MDAÜ olmasıdır. (Sthamer & Willer, 2007: 26-27).

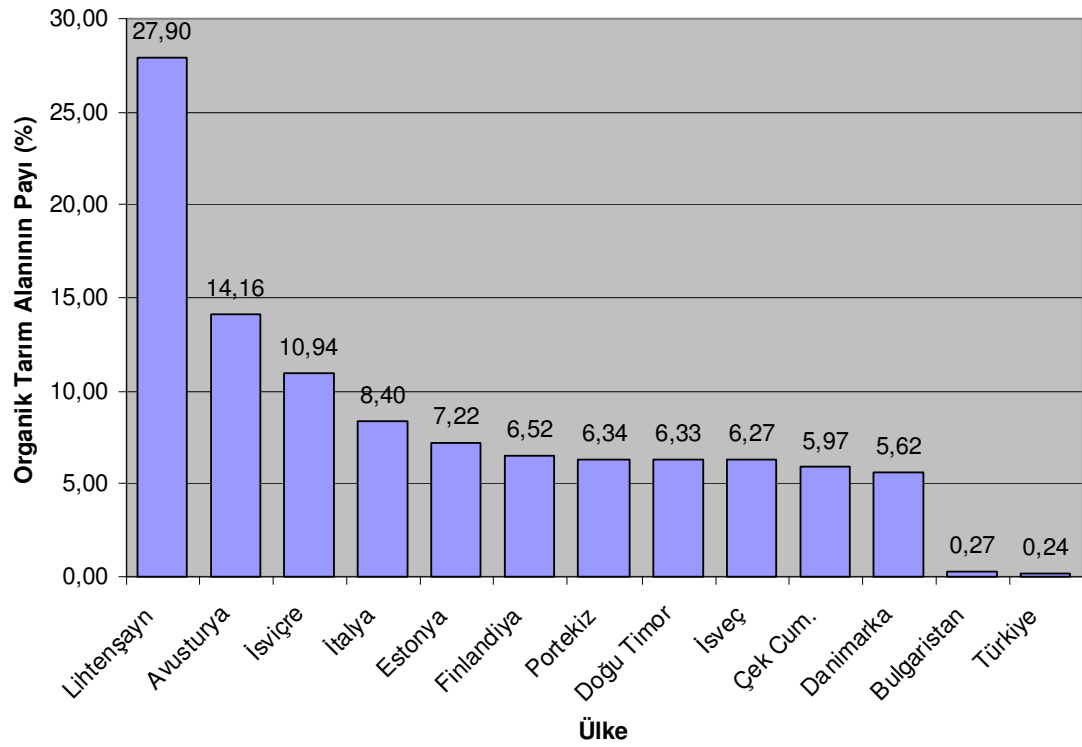
Şekil 10: 2006-2007 Arası Organik Alandaki Artışta İlk 10 Ülke

Kaynak: (Sthamer & Willer, 2007).

Tüm bunların ötesinde ülkelerin organik tarım ticaretindeki potansiyelini belirleyen bir diğer önemli gösterge, ülkelerin organik tarım alanlarının kullanılabilir tarım arazisi içindeki paylarıdır. Sıralamaya bakıldığı zaman AB ülkelerinin tamamının üst sıralarda oldukları görülmektedir.

Şekil 11: Organik Tarım Alanının Toplam Tarım Alanı İçindeki Payı 2007 (%)

Kaynak: IFOAM 2007: 213-250'den derlenmiştir.

Tablodan da görüldüğü gibi ilk 11 ülkenin Doğu Timor hariç tamamı, AB üyesi ülkelerdir. Bu duruma gelinmesinde AB Ortak Tarım Politikası yönünde yıllardır gelen birikiminin etkisi büyüktür. 2007 yılı itibarı ile AB'de en düşük paya sahip olan ülke ise Bulgaristan olmakta, fakat Bulgaristan'ın oransal payının Türkiye'den büyük olduğu görülmektedir.

Çalışmanın bu bölümünde ilk olarak organik tarımın gelişimi incelenmiştir. Daha sonra, organik tarımın ekonomi, çevre, sağlık ve kırsal kalkınma bağlamında ülkelere sağlayacağı avantajlar detaylı bir şekilde anlatılmıştır.

Dördüncü Bölümün ikinci yarısında ise, küresel organik tarım pazarı ayrıntılarıyla ortaya konmuş ve uluslararası ticaretin boyutu, yönü ve gelecekte beklenen gelişimi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın geri kalan bölümlerinde önce organik tarımın dünyada, AB’de ve Türkiye’de üretim ve ticareti ile ilgili yasal ve kurumsal düzenlemeler incelenecektir. Daha sonra Türkiye’de organik tarım sektörünün iç pazar ve dış ticaret gelişimi incelenecek ve çalışmanın sonunda Türkiye için bir eylem planı oluşturulmaya çalışılacaktır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

DÜNYA, AB VE TÜRKİYE'DE ORGANİK TARIMA İLİŞKİN YASAL VE KURUMSAL DÜZENLEMELER

Günümüz dünyasında hızla yaşanmakta olan teknolojik gelişmeler; yaşlı yerküremizde yaşayan yaklaşık 7 milyar insanın hayat standartlarının ve tüketim alışkanlıklarının hızlı bir şekilde değişmesine sebep olmaktadır. Bu değişimden dünyada özellikle gelişmiş ülkelerde yaşayan bir kısım insan oldukça etkilenmektedir. Bu ülkelerde, özellikle geniş halk kitlelerinin uzun zamandır artık bir açlık sorunu ile karşı karşıya olmadıkları görülmektedir. Bu duruma gelinmesindeki en önemli etkenlerden bir tanesi de, bu ülkelerde yaşanan sanayi ve teknoloji devrimlerinden tarım sektörünün de faydalanmış olmasıdır. Böylelikle bu ülkeler tarımda gıda güvencesini sağlamaya ve pek çok temel tarımsal üründe kendi kendine yeterliliğe erişmeye başlamışlardır.

Doğal kaynakların aşırı kullanımını gerektiren bu sürecin başlıca bedelleri, bozulan gıda kalitesi ve kirlenen çevresel unsurlar olmuştur. Günümüzde gelişmiş ülkelerde gıda güvencesi kavramı öncelik olmaktan çıkıp, yerine gıda güvenliği (veya kalitesi) kavramı yerleşirken, tüm iktisadi üretim sektörlerinde çevreye uyumlu üretim, kaçınılmaz bir şart olarak ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu bağlamda organik tarım uygulamaları, gerek gıda kalitesi, gerek çevreye uyumlu üretim anlamında her geçen gün daha da önem kazanmaya başlamıştır.

5.1 DÜNYADA ORGANİK TARIMA İLİŞKİN ÖRGÜTSEL HAREKETLER VE YASAL DÜZENLEMELER

Organik tarım uygulamaları her ne kadar da yirminci yüzyılın başlarına kadar gitse de; yaşanan sorunlar ve savaş sonrası baş gösteren açlık ve buna bağlı diğer sorunlar, ülkelerin politikalarını geliştirirken, kaliteyi ikinci plana itip 'verimlilik' veya 'kendi kendine yeterlilik' gibi kavramları politikalarının ana hedefi olarak belirlemelerine sebep olmuştur. Verimlilik

artışının en önemli unsuru, pestisit ve kimyasal gübrelerin kullanıldığı 'yeşil devrim' olmuştur. Ancak bu üretim yönteminin yıllar içinde insan ve hayvan sağlığına, çevreye ve yeraltı-yerüstü doğal kaynaklara verdiği zararların ortaya çıkmasıyla birlikte alternatif üretim yöntemleriyle ilgili tartışmalar 1970'lerden itibaren yoğunluk kazanmaya başlar. Bu tür tartışmaların ve ilk hareketlerin başlatıldığı yerler Kuzey Avrupa gibi tarımda modern girdi kullanımının en yoğun yaşandığı yerler olmuştur. Bu çerçevede üreticiler tarafından; tarımda yapay girdilerin kullanımının yasaklandığı veya minimum düzeylere indirildiği üretim yöntemlerini savunan çeşitli örgütlenmelere gidilmeye başlanmıştır. Savundukları değerleri yaygınlaştırmayı en önemli amaçlarından biri olarak da belirleyen bu oluşumlardan en önemlileri 'Toprak Derneği'(Soil Association)-İngiltere, 'Doğa ve Gelişme'(Nature et Progress)-Fransa, 'İsveç Biyodinamik Derneği'-İsveç, Rhodale Pres-ABD ve Güney Afrika Toprak Derneği-Güney Afrika Cumhuriyeti olmuştur (Aksoy, 2001: 4).

Organik ürünlerde 1970'li yıllara kadar üretim, işleme veya pazarlama kuralları ulusal veya uluslararası standartlardan büyük ölçüde yoksun bir şekilde yapılmakta idi. Ancak az önce bahsedilen kuruluşlar, bulundukları ülkelerde organik tarımsal üretimi tanıtmanın ötesinde uyulması gereken kurallarla ilgili de standartlar belirlemeye çalışmaktaydılar. 1972 yılında tüm bu kuruluşların tek bir çatı altında birleşmesi ve tüm dünyada geçerli kuralların standart olarak kullanılabilmesi için 'Uluslararası Organik Tarım Hareketleri Federasyonu' (International Federation of Organic Agriculture Movement)-IFOAM kurulmuştur. Organik tarım denilince akla gelen ilk kuruluş olan IFOAM'ın, günümüzde 140 ülkeden çeşitli üretici organizasyonları, sivil toplum örgütleri, çevresel örgütler ve kırsal kalkınma gruplarından oluşan 750'den fazla üyesi bulunmaktadır (Altındişli & Aksoy, 1999: 13).

IFOAM çatısı altında yürütülen başlıca faaliyetler arasında, tüm dünyadaki üyelerin ve kamuoyunun organik tarım konusundaki gelişmelerden haberdar edilmesi, organik tarım hareketinin parlamenter ve karar mekanizmaları nezdinde temsil edilmesi, organik üretimin temel standartlarının düzenli bir şekilde irdelenmesi ve akreditasyon programı ile üretim kalitesinin korunmasının sağlanması sayılabilir. Tüm bunlara ilaveten konferanslar, akademik çalışmalara zemin teşkil edecek istatistiklerin derlenip hazırlanması, ticareti geliştirici saha çalışmaları veya çalıştaylar düzenlemek, her yıl dünyanın en büyük organik tarım fuarı olan BIOFACH'ın düzenli olarak açılmasını sağlamak vs. de IFOAM'ın misyonunun parçaları arasında yer almaktadır.

IFOAM tüm dünyada organik üretim standartlarına ilişkin kuralları ilk tanımlayan ve yazıya döken kuruluştur (Altındışli & Aksoy, 1999: 15). Günümüzde başta AB olmak üzere pek çok ülkenin organik tarım standartlarını belirlerken baz aldığı ve önceleri bir temel kurallar ve ilkeler dizini olarak geliştirilen standartlar, 1998 yılından itibaren "IFOAM Temel Standartları" olarak kabul edilmiştir. Bugün dünyadaki sertifikasyon kurumlarını akredite eden en temel kuruluş olan IFOAM sayesinde tüm ülkelerde organik ürün tanımı standart bir hâl almaktadır. Bu noktada, günümüzde halen daha AB ülkelerinin günlük uygulamaları arasında, yönetmeliklerden de kaynaklanabilen, çok çeşitli farklılıkların da mevcut olduğunu belirtmek önemlidir (Padel & Rocklinsberg, 2009: 249-250).

Tüm bunlara rağmen IFOAM kurallarının ülkeler üzerinde bağlayıcılığının bulunmaması sebebiyle ülkeler arasında üretimden pazarlamaya tam bir uyum ve standardın yakalandığından söz etmek biraz zordur. Örneğin iki ülke arasında üretim koşulları benzer tanımlansa da etiketleme konusunda farklılıklar olabilmektedir. Bu ve bunun gibi sebeplerle günümüzde organik tarım ürünü üreten pek çok firma, ürünlerini ihraç edebilmek için farklı ülkelerin farklı standartlarına uymak ve sertifikasyon programlarına dâhil olmak zorunda kalabilmektedirler. IFOAM, ulusal ve

bölgesel standart sertifikalarının kendi aralarında denkliği ve uluslararası geçerliliğini sağlayacak bir akreditasyon programı hazırladıysa da, siyasi anlamda devletlerin desteğine tam olarak sahip olmadığı için arzu edilen sisteme tam olarak sahip olunulamamıştır (Armağan & Helvacıoğlu, 2006: 642).

Organik tarıma yönelik tüm bu ve benzeri standart ve düzenleme sorunlarını gidermek amacı ile 2003 yılında IFOAM, BM Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) ve BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD) tarafından organik tarımda tüm dünyada tam uyum için “Uluslararası Görev Gücü (ITF)” kurulmuştur. Böylece ilk defa resmi anlamda devletlerin desteğini alan uluslararası bir organik tarım kurulu ortaya çıkmıştır. Kurulun çalışmaları halen devam etmektedir.

Yasalar ve mevzuatlar, organik olmayan ürünlerin, ‘organik’ olarak adlandırılmasını engelleyen ve böylece mevcut üreticilere bir ekonomik rant fırsatı yaratan düzenlemelerdir (Goodman, 2000: 212). Günümüzde sadece 50 ülkede ayrı organik tarım mevzuatının olduğu ve pek çok ülkede yasal mevzuat çalışmalarının yakın gelecekte başlayacağı düşünülürse; gelecekte uluslararası uyum sorununun daha da büyüyeceği, dış pazarlardaki tüketiciye ulaşmanın gittikçe zorlaşacağı ve hâlihazırda uluslararası sertifikasyon sorunu yaşayan organik tarım ürünleri ticaretinin, etkin önlemler alınmazsa potansiyelinin oldukça altında kalabileceği ihtimali de mevcuttur (Armağan & Helvacıoğlu, 2006: 651). Bu bağlamda IFOAM ve BM’nin başlattığı çalışma bu sorunların en aza indirilmesi anlamında oldukça önemli bir adım teşkil etmektedir.

Bu noktada belirtilmesi gerekli bir diğer husus, gelişmekte olan ülkelerin ulusal düzeyde çıkartacakları, dünya (IFOAM) standartlarına uyumlu organik tarım yasaları, bu ülkelerin dünya ile ticaretlerinde uyum sağlayacak olmasının ötesinde, iç pazarlarının gelişimi bağlamında da oldukça önemli bir adım olacaktır (UNCTAD, 2004: 65).

5.2 AB'DE ORGANİK TARIMA YÖNELİK YASAL DÜZENLEMELER

Konvansiyonel tarım ve üretim tekniklerinin dünyada ilk ve en hızlı geliştiği bölge olan Avrupa kıtası, aynı zamanda üreticilerin önderliğinde organik tarım bilinçlenmesinin ilk başladığı yer olarak da görülmektedir. Organik tarım teknikleri, kuralları ve standartları anlamında ilk örgütlü mücadeleyi veren ve bir çatı kuruluş olan IFOAM'ın kurucu üyeleri arasında 3 Avrupalı sivil toplum kuruluşu yer almakta idi. IFOAM'ın 1970'lerde başlayan ve özellikle üretici bilinçlenmesi ve siyasi arenada lobicilik olarak süregelen çalışmaları sürecinde milat olarak benimsenen tarih, AB tarafından 1991 yılında kabul edilen 2092/91 sayılı AB yönetmeliğidir. IFOAM standartlarını baz alarak hazırlanan yönetmeliğin anlamı AB'ne, diğer bir deyişle dünyanın en büyük organik tarım pazarına girmek isteyen ülkelerin bu yönetmeliğe uymak zorunda kalacağıdır.

IFOAM'ın belirlediği organik tarımın temel standartları ile uyumlu olan AB organik tarım yönetmeliği (Helvacıoğlu, 2006: 656), organik ürünleri üretimden pazarlamaya her aşamada sıkı kurallarla bağlamaktadır. Bu alandaki çalışmalara, bilinçlenmeye ve teknik ilerlemelere bağlı olarak birçok defa değişikliklere uğramıştır. Yönetmelik günümüzde de bu özelliğini koruyan ve bilim adamlarının çalışmalarına bağlı olarak her türlü değişikliğe açık olan dinamik bir yapıya sahiptir.

AB iç hukuku gereği, yönetmelik düzeyinde hazırlanıp kabul edilen organik tarım mevzuatı, organik tarımın tüm üye ülkelerde aynı standartlara sahip olmasını sağlamanın yanında, tüm üye ülkeler üzerinde bağlayıcılığa sahiptir.

2092/91 sayılı Konsey Tüzüğü'nde AB'ne ihracat yapacak üçüncü ülkeler için iki ayrı düzenleme öngörülmekteydi: (Council Regulation, 1991: 17-23)

i. 11(1)'de yer alan hükümlere göre üçüncü ülkelerde üretilen organik ürünlerin üye ülkelere serbestçe ihracı için sıkı kurallar mevcuttur. Şöyle ki; söz konusu üçüncü ülke, AB'ne ihracat yapmak için öncelikle AB mevzuatına eşdeğer bir organik tarım yasasına sahip olmalıdır ve bu eşdeğerlik tüzükte belirtilen yöntemlerle tespit edilmelidir. Tespit edilmesi gereken bir diğer unsur, ilgili üçüncü ülkedeki AB mevzuatına eşdeğer mevzuatın sadece yazılı olarak kalmayıp etkin bir şekilde de uygulandığı hususudur. Komisyon, bu bağlamda yapılan başvuruları değerlendirip karara bağlamakla yetkili kılınmıştır.

ii. 11(6)'da ise 11(1)'de belirtilen şartları sağlayamayan, diğer bir deyişle AB'ne uyumlu organik tarım mevzuatına sahip olmayan ülkelere yapılabilecek ithalatı düzenler. Bu maddeye göre söz konusu üçüncü ülkeden ithalat yapmak isteyen dış ticaret firmaları, belirli sertifikasyon kurumları aracılığıyla, ithal edilecek ürünün AB organik tarım normlarına uygun olarak üretildiğini ispatlayarak ithalatı gerçekleştirebilirler.

Görüldüğü üzere AB, kendi iç piyasasına ihracat yapmak isteyen ülkeler için önemli önkoşullar getirmekte ve bu ülkelerin AB organik tarım mevzuatı ile uyumlu, bakanlık tarafından etkin bir şekilde denetlenebilen organik tarım yasalarına sahip olmalarını şart koşturmaktadır. Böyle bir düzenlemeye sahip olmayan ülkelerdeki üreticilerin de, ancak AB tarafından onaylı akreditasyon kuruluşları tarafından akredite edilmiş ürünlerin iç piyasaya organik ürün logosu ile girebileceğini belirtmektedir.

5.3 TÜRKİYE’DE ORGANİK TARIM MEVZUATININ GELİŞİMİ

Türkiye’de 1990’lardan itibaren organik tarımsal üretimin ve ihracatın artması ile birlikte yasal düzenlemelere ihtiyaç hâsıl olmaya başlamış ve bu doğrultuda çalışmalar Bakanlık tarafından başlatılmıştır. Diğer bir deyişle, yasal düzenleme olmaksızın Türkiye’de organik tarım faaliyetleri başlamış ve belli bir olgunluğa ulaşmış, daha sonra yasal düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır.

Organik tarım mevzuatının Türkiye’deki gelişimi genel hatlarıyla üç evrede incelenebilir: (Özkan, 2006: 666-669)

i. **1986–94 Dönemi:** Bu dönem, Avrupalı ithalatçıların Türkiye’de yürüttükleri projeler çerçevesinde organik üretimin başlatıldığı, ancak üretim ve ihracat faaliyetlerinin yerel yasal düzenlemelerden tamamen yoksun olarak yapıldığı dönem olarak kabul edilebilir. Söz konusu dönemde organik tarım faaliyetlerinin hukuki alt yapısını ithalatçı ülkelerin ilgili mevzuatları oluşturmaktaydı. Göreli olarak az miktardaki iç tüketim herhangi bir yasal düzenlemeye bağlı olmaksızın yapılmaktaydı.

ii. **1994–2002 Dönemi:** ilk yerel mevzuat çalışmalarının bu dönemde başlatıldığı görülmektedir. Bu çalışmaların başlamasındaki en önemli etkenlerden birisi AB tarafından 1991 yılında kabul edilen organik tarım ile ilgili 2092/91 sayılı Konsey kararıdır. AB 1980’ler ile birlikte gıdada kendi kendine yeterlilik hedefini sağladıktan sonra, çeşitli baskılar sonucu gıda kalitesi unsurunu da dikkate almaya başlamıştır. Bu bağlamda, hızlı bir yükseliş gösteren organik tarımı tarladan sofraya her aşamada düzenleyen ve kurallar getiren söz konusu karar, üçüncü ülkelerden yapılacak ticareti de düzenlemektedir. Ortaya çıkan yeni düzenlemelere göre, AB’ne organik ürün ihraç edecek ülkelerin uymak zorunda olduğu kurallar ayrıntıları ile belirtilmiştir. Ancak AB; bunun da ötesinde, kendisine ihracat yapmak isteyen üçüncü ülkelerin kendi mevzuatlarını hazırlayıp uygulamaya koymalarını ve

bu mevzuatın da dâhil olduğu çeşitli teknik ve idari konuları içeren bir dosya ile AB'ne ihracat izni için başvurmalarını zorunlu hale getirmiştir.

Türkiye, bu gelişmelerden sonra en önemli ihraç pazarı olan AB'ne uyum sağlamak üzere Tarım Bakanlığı önderliğinde ilk yasal çalışmalarına başlamıştır. Bu çalışmalar sonucunda “Bitkisel ve Hayvansal Ürünlerin Ekolojik Metotlarla Üretilmesine İlişkin Yönetmelik” Aralık 1994'te Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Böylece Türkiye'de üretilen tarımsal ürünlerin bir kısmının 'ekolojik' olarak sınıflandırılabilmesi için gerekli üretim, işleme, paketlenme vs. gibi çeşitli aşamalardaki kurallar bu yönetmelikle sağlanmış olmuştur. Ancak, söz konusu yönetmelik, AB'ne serbest ihracat için yeterli olmamıştır; böylece Türkiye, AB organik tarım mevzuatının 11.inci bölümü uyarınca AB'ne organik ürün ihraç eden ülkeler listesine dâhil olamamıştır. Bu nedenle Türkiye'nin Birlik ülkelerine organik ürün ihracatı 2092/91 sayılı Konsey Tüzüğü'nün ancak 11(6).ıncı maddesinde yer alan usuller çerçevesinde gerçekleştirebilmektedir. Diğer bir deyişle, AB'li ithalatçı firmalar Türkiye'den ithal edecekleri ürünlerin AB organik üretim esaslarına göre üretildiğini belgeledikten sonra bu ürünleri Topluluk iç piyasasına sunabilmektedirler.

iii. **2003 ve Sonrası Dönem:** Türkiye'de organik tarım alanında 2000'li yıllara gelindiğinde gerek iç gerek dış koşullar değişmeye başlamıştı. Dış pazarda organik tarım ticaretinin gelişim süreci hızlı bir şekilde devam etmiş ve organik ürün pazarı bir niş piyasa olmaktan çıkıp on milyarlarla ifade edilen bir pazar olmuştur. İç piyasada, gelişen tüketici bilinçlenmesine bağlı olarak, gerek üretim, gerek pazarlama anlamında iç piyasayı da düzenleyecek sağlam bir yasal zemine ihtiyaç duyulmaya başlanmıştı.

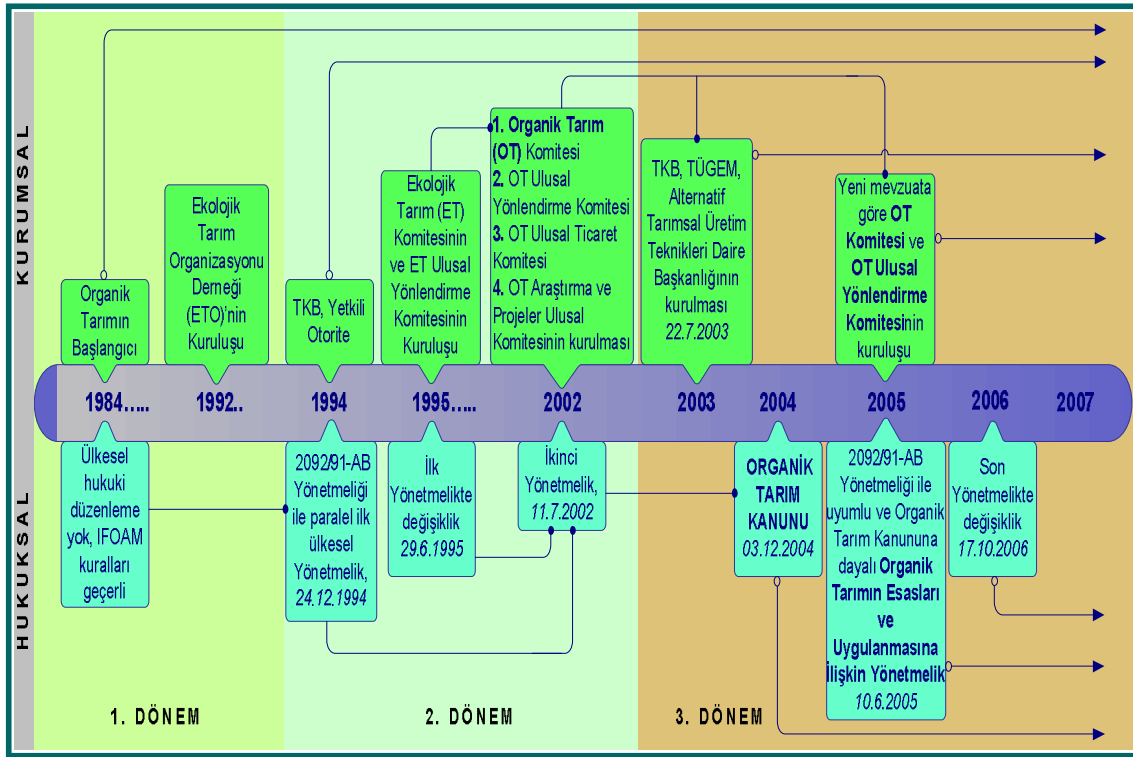
Tüm bu ve diğer sebeplerle gerek AB'ne ticareti kolaylaştırmak ve iç piyasadaki organik tarım faaliyetlerini sağlam bir zeminde düzenlemek amacıyla Aralık 2004'te Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı tarafından hazırlanıp sunulan 'Organik Tarım Kanunu' Mecliste kabul edilip Resmi Gazetede

yayımlanarak yürürlüğe girmiş bulunmaktadır. Söz konusu kanun beş ana bölümden oluşmaktadır (Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 2008a). İlk bölümde kanunun amacı, kapsamı ve ilgili tanımları belirlenirken, ikinci bölüm bu yasayla ilgili komiteleri, yetkilendirilmiş kuruluşları ve müteşebbisleri tanımlamaktadır. Üçüncü bölüm uygulama esaslarını belirlemekte, dördüncü bölüm ceza hükümlerini ve cezaların tahsilini tanımlamaktadır. Beşinci bölümde ise geçici ve son hükümler yer almaktadır.

Bu kanunu destekleyecek ikincil mevzuat olan 'Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik' Haziran 2005'te hazırlanıp yürürlüğe girmiş bulunmaktadır. Yönetmelik 6 kısım, 11 bölüm, 8 ekten oluşmakta ve tarladan sofraya anlayışıyla tüm aşamalarda organik tarımın kurallarını detaylı bir şekilde ortaya koymaktadır (Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 2008b).

AB organik tarım mevzuatında yaşanan değişimlere paralel olarak Türkiye'de de yönetmelikte değişiklikler yapılmak zorunda kalınılmıştır. Son yönetmelikle ilişkin değişiklikler Ekim 2006'da hazırlanıp yürürlüğe girmiştir. Şekil 12'de organik tarımın Türkiye'deki hukuksal ve kurumsal gelişimi özet bir şekilde görülebilmektedir.

Şekil 12: Organik Tarımın Türkiye’de Hukukî ve Kurumsal Gelişimi

Kaynak: Engiz & Özlü 2007.

Organik tarım yasası ve ilgili yönetmelikler, AB organik tarım mevzuatı baz alınarak hazırlanmış olmaları sebebiyle Türkiye, AB'nin "Topluluğa Organik Ürün İhraç Edebilen Üçüncü Ülkeler Listesine" dâhil olabilmek için 2006 yılında AB'ne başvurmuştur (Engiz & Özlü, 2007). Kabul süreci halen devam etmektedir. Tüm bunların neticesinde Bakanlık, bilgi akışı, üretim kontrol mekanizmalarının geliştirilmesi, organik tarım belgelendirme kuruluşlarının denetimi vs. gibi konularda kurumsal kapasitesini artırmak ve AB Organik Tarım Yasasının talep ettiği etkin denetleyici işlevini tam anlamıyla yerine getirmek ve yasayı eksiksiz uygulamak zorunda kalacaktır. Bu ve benzeri işlevleri yerine getirmek için Bakanlık da kurumsal anlamda pek çok yeni oluşumlara gitmiş ve önemli adımlar atmıştır. Son dönemde Bakanlığa bağlı Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdürlüğü (TÜGEM)

bünyesinde 'Alternatif Tarımsal Üretim Teknikleri Daire Başkanlığı' kurulmuş ve organik tarıma yönelik tüm faaliyetlerin yürütülmesinden sorumlu kılınmıştır. Ayrıca 2005 yılında sivil toplum da dâhil olmak üzere ilgili tüm kurumların katılımıyla, Bakanlık bünyesinde 'Organik Tarım Komitesi' ve 'Organik Tarım Ulusal Yönlendirme Komitesi' kurulmuş ve ülke politikalarına yön vermeye çalışmaktadırlar.

Dünyada pek çok ülkede halen organik tarım ile ilgili yasal herhangi bir düzenlemenin bulunmadığı göz önüne alınırsa, Türkiye'nin hukuksal ve kurumsal anlamda iyi bir noktada olduğu söylenebilir. Ancak AB müktesebatına uyumlu bir organik tarım yasası için yasaların hazırlanması kadar uygulama da oldukça önem arz etmektedir. Bu sebeple, Bakanlığın gerekli yapıları kurup yasanın gerektirdiği diğer işlevlerin yanında etkin denetim işlevlerini de yerine getirebilecek bir kurumsal kapasiteye sahip olması Türkiye için çok önemli bir adım olabilecektir.

ALTINCI BÖLÜM

TÜRKİYE'DE ORGANİK TARIM SEKTÖRÜ

6.1 TÜRKİYE'DE ORGANİK TARIMSAL ÜRETİM

Organik olarak nitelendirilen gıda ve gıda dışı ürünlerin üretimi dünyada yirminci yüzyılın başlarına kadar gitse de; Türkiye'de kayıtlı organik tarımsal üretimin başlangıcı 1980'li yıllara denk gelmektedir. Yabancı firmalar kanalıyla 1980'lerin ilk yarısında sınırlı çeşitlerle başlayan üretim, 1985 yılından itibaren ihraç edilmeye de başlanmıştır.

Üretimin oluşması sürecindeki dinamiklere bakıldığında zaman, dünyada başta Avrupa ülkeleri olmak üzere benzer süreçlerden geçmiş pek çok ülkeden farklı bir unsurla karşı karşıya kalınmaktadır: söz konusu ülkelerde süreç üreticilerce tabandan başlatılırken, Türkiye'de yabancı alıcılarla tepeden aşağıya doğru gelişmiştir. Yabancı ithalat firmaları geliştirip uyguladıkları projeler çerçevesinde Türkiye'de bürolar açmış ve projeyi takip edip uygulayacak ziraat mühendisleri istihdam edip süreci başlatmışlardır (Atlı, 2006: 717).

1984-85 üretim döneminde Avrupalı ithalatçı firmalardan gelen talepler doğrultusunda üreticilerin İzmir'de kuru üzüm, kuru incir gibi geleneksel ihraç ürünleri ile başlayan organik tarımsal üretim, günümüzde işlenmiş tarımsal ürünlerle birlikte 200 çeşidi aşmış bulunmaktadır (Tablo 12). Aynı şekilde organik tarımsal üretim yapan çiftçi sayısında da artışlar meydana gelmiş ve 2007 yılı itibarı ile 16,276 üretici sertifikalı organik tarımsal üretim yapmaktadır.

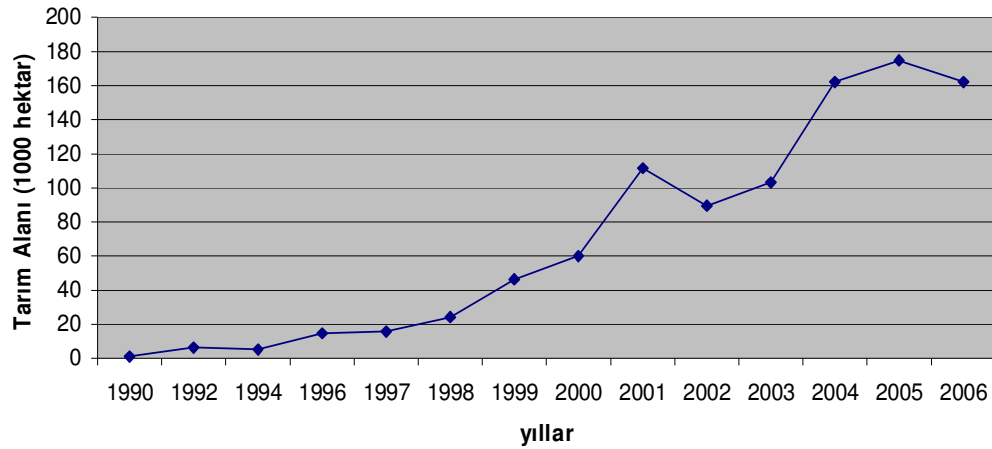
Tablo 12: Türkiye Genel Organik Tarımsal Üretim Verileri (Geçiş Süreci Dâhil)

Yıllar	Ürün Sayısı	Çiftçi sayısı	Toplam Üretim Alanı(ha) (doğal toplama alanları dâhil)	Üretim Miktarı(ton)
2002	150	12.428	89.827	310.125
2003	179	14.798	113.621	323.981
2004	174	12.806	209.573	378.803
2005	205	14.401	203.811	421.934
2006	203	14.256	192.789	458.095
2007	201	16.276	174.283	568.128

Kaynak: Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 2008c.

Yirminci yüzyılda tarımda gelişmiş ülkelerde yaşanan modernizasyon ve yapay girdi kullanımının çeşitli sebeplerle Türkiye'nin bazı bölgelerinde gerçekleşmemesi nedeniyle bu bölgelerdeki tarım alanlarındaki kirlenme çok düşük düzeylerde kalmıştır. Türkiye'nin özellikle bu bölgelerde önemli bir potansiyele sahip olduğu belirtilebilir. Ancak her geçen gün artmaya devam eden üretim trendi günümüze gelene kadar önemli artışlar kaydetse de; üretim yapılan alan ve üretim hacmi anlamında görece olarak oldukça düşük değerlere sahiptir.

Şekil 13: Türkiye’de Organik Tarım Yapılan Alan (1000 hektar)

Kaynak: Subaşı 2007: 3.

2006 yılı sonu ile dünyada yaklaşık 30.6 milyon hektarda, diğer bir deyişle kullanılabilir tarım alanlarının % 0.7'sinde organik tarımsal üretim yapılırken, Türkiye için bu değer 93,133 hektar olmakta; geçiş döneminde olan alan dahil edildiği zaman bu değer 162,131 hektara çıkmaktadır (Şekil 13). Türkiye’de ekilebilir tarım alanlarının sadece %0.2'sine denk gelen bu değer, dünya ortalamasının oldukça altında kalmaktadır. AB’de organik tarıma yönelmiş ülkeler içinde bu oranların, örneğin Avusturya için yaklaşık %14.2 (361,000 hektar), İtalya için % 8.4 (1.1 milyon hektar) olması, Türkiye’nin henüz bu alanda görece olarak düşük değerlere sahip olduğunun ve daha da önemlisi potansiyelinin çok altında bulunduğu bir göstergesidir (IFOAM, 2007: 214 218).

Şekil 13’de dikkati çeken bir diğer unsur, organik tarım sektörünün gelişiminin de tarım sektörünün ve ekonominin genel gidişatı ile paralellikler göstermesidir. Şöyle ki, 2001 ekonomik krizi sonrası kan kaybı yaşayan sektörlerden biri olan tarım sektöründeki gerilemeye paralel olarak organik tarım yapılan alanda da gerileme yaşanmıştır. 2001 yılında 111,324 hektar alanda organik üretim yapılırken, hemen akabinde 202 yılı için bu değer

89,827 hektar, 2003 için 103,190 hektar olmuştur. Sektörde ancak 2004 yılında 2001 yılı değerlerine ulaşılmıştır. Aynı şekilde, gerek kuraklığın gerek uygulanan kamu politikalarının etkisiyle son iki yılda kan kaybeden tarım sektörüne paralel olarak, 2005 yılında 175,073 hektarda organik üretim yapılırken, 2006 yılında bu değer 162,131 hektara inmiştir. Dünyada hemen hemen tüm ülkelerde organik tarımla ilgili tüm göstergelerde yükseliş trendi devam ederken, en önemli göstergelerden olan organik üretim alanında Türkiye’de düşüş yaşanması düşündürücü bir gelişmedir.

Üretimin dağılımına bakıldığı zaman, tek bir ürün üzerinde yoğunlaşma olmanın ötesinde pek çok üründe üretim yapıldığı görülmektedir (Tablo 13). İlk dönemlerde sadece kurutulmuş üzüm, incir, kayısı gibi ürünlerle başlayan üretim günümüzde 200’den fazla çeşide ulaşmış bulunmaktadır.

Tablo 13: Organik Tarımsal Ürün Üretimi (miktar, ton).

Ürünler	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Pamuk	23,520	23,091	19,511	21,794	34,877	30,268	10,032	63,960
Domates	7,095	15,532	90,472	82,809	26,493	22,897	25,125	15,512
Elma	24,038	50,136	45,040	69,187	71,928	52,670	49,915	28,393
Buğday	15,983	4551	31,139	19,752	21,379	31,194	13,756	26,515
Mercimek	3,211	7,163	5,862	17,012	11,781	9,135	6,093	19,050
Zeytin	3,310	12,875	7,343	10,744	6,456	10,997	10,531	13,109
Üzüm	7,182	7,582	12,894	10,469	9,505	13,988	14,485	16,687
İncir	7,840	7,635	8,293	9,473	8,113	15,793	6,821	7,563
Fındık	5,411	4,114	6,995	7,667	5,662	4,821	3,670	6,402
Vişne	744	2,143	3,769	6,580	5,994	4,020	1,874	2,939
Kayısı	10,822	40,799	13,634	5,941	13,278	9,019	9,628	6,491
Biber	553	1,592	3,202	3,355	3,909	2,643	2,565	4,399
Kiraz	366	496	1,375	1,335	1,830	1,348	1,088	1,632
Bal	1,128	2,582	557	923	1,100	937	0	524
Zeytinyağı	1,174	1,620	1,602	413	68	3	0	530
Soğan	703	809	2,680	388	1,022	1,412	430	1,320
Toplam (diğerleri dahi)	168,306	237,210	280,328	310,124	291,876	218,388	289,082	309,522

Kaynak: Tarım Bakanlığı, 2008d verilerinden derlenmiştir.

Görüldüğü üzere miktar bağlamında en yüksek üretim kalemi yaklaşık 64,000 ton ile pamuktur. Bunun da ötesinde pamuk, Türkiye'nin küresel anlamda söz sahibi olduğu sadece iki temel tarımsal üründen de bir tanesidir. IFOAM'ın 2006 yılı verilerine göre organik pamuk üretim alanında Türkiye 9,000 hektardan fazla bir alanla açık ara dünya lideridir. Türkiye'yi 4,000 hektarın altında bir alanla ABD takip etmektedir (IFOAM, 2007: 41).

Türkiye organik pamuk üretimi alanında dünya arzının % 40'ını yaratmaktadır. Dünyada organik pamuklu ürün perakende satışlarının 2006 yılında 1.1 milyar dolar iken bu rakamın 2007 yılında %83'lük bir artışla 2 milyar dolara çıkmış olması önemli bir gelişmedir. Organik pamuk üretimini ve ticaretini küresel bazda desteklemek için çalışan bir kuruluş olan 'Organic Exchange' organizasyonunun yaptığı projeksiyonlara göre, bu rakamların 2008 yılı için 3.5 milyar, 2009 için 5 milyar ve 2010 yılı için 6.8 milyar doları bulması beklenmektedir (Dünya Gazetesi, 2008: 12). Organik pamuğa olan talep artışının hızlı bir şekilde artmasına sebep olan etkenlerin başında pek çok gelişmiş ülkenin özellikle bebek hazır giyiminde organik pamuğu şart koşturaya başlamaları ile Nike, Marks&Spencer, Timberland vs. gibi çok uluslu şirketlerin 2010-2012 yılına kadar tüm pamuklu ürünlerinde kullandıkları pamuğun ortalama % 5'inin organik pamuk olmasını hedeflemeleri sayılabilir. 'Tekstil Araştırma Derneği' başkanı Prof. Tarakçıoğlu'nun görüşlerine göre Türkiye'nin bu süreçteki önemini ve payını sürdürebilmesi için, Tarım Bakanlığı'nın organik tarım stratejisi geliştirerek, organik ve konvansiyonel pamuğu ayrıştırmayı ve kesinlikle organik pamuğa belirgin bir şekilde daha fazla destek vermesi gerekmektedir (Dünya Gazetesi, 2008: 12).

Temel tarımsal ürünlerde küresel pazarda Türkiye'nin söz sahibi olduğu bir diğer ürün ise üzümdür. IFOAM 2007 verilerine göre organik üzüm alanlarında yaklaşık 5,000 hektarlık bir alanla, dünyada İtalya, Fransa, İspanya, ABD ve Moldova'nın ardından altıncı sırada gelmektedir (IFOAM, 2007: 42).

Organik hayvansal üretime bakıldığı zaman Türkiye'nin dünya ticaretinde hemen hemen hiç yer almadığı görülmektedir. Üretim değerlerine bakıldığı zaman, miktarların yurtiçi talebe de yeterli olmayan sembolik düzeylerde kaldığı görülmektedir (Tablo 14).

Tablo 14: Organik Hayvansal Ürün Üretimi (miktar, ton).

Ürünler	2002		2003		2004		2005		2006	
	Çiftçi Sayısı	Üretim	Çiftçi Sayısı	Üretim	Çiftçi Sayısı	Üretim	Çiftçi Sayısı	Üretim	Çiftçi Sayısı	Üretim
İnek Sütü	4	40	6	48	1	138	1	13	1	48
Dana Eti	4	8	6	8	1	100	0	0	0	8
Koyun Eti	4	5	6	4	1	300	1	0	1	4
Keçi Eti	0	0	2	0	1	50	0	0	0	0
Yumurta (adet)	1	25,000	6	34,500	1	92500	1	270000	1	241940
Arı Kovanı (adet)	-	2000	-	12,653	156	27839	24475	573	111	637

Kaynak: Tarım Bakanlığı, 2008d verilerinden derlenmiştir.

İnek sütü veya büyük-küçükbaş et üretiminde Türkiye'nin potansiyeline rağmen sembolik birkaç üretici ile sertifikalı organik üretim yapması, ilk bakıldığında şaka gibi görünse de; Türkiye'de hayvancılık sektörünün sıkıntılı durumunun güzel bir göstergesidir. Katma değeri yüksek, et, süt veya peynir gibi hayvansal ürünlerde, Türkiye'nin kayda değer üretim seviyelerine gelmesi sektör için önemli bir gelişme olacaktır. Tüm bunların ötesinde; pamuk örneğinde yaşandığı gibi, ülkenin rekabet gücünün oldukça düşük olduğu bu alanda organik üretim, dünya ile ticaretle hayvancılık sektörü için bir çıkış noktası olma potansiyeline de sahiptir.

Türkiye'nin organik ürünlerdeki dış ticaretine bakıldığı zaman ihracat kalemlerinde beklendiği gibi kurutulmuş veya donmuş meyvenin önemli paya sahip olduğu görülmektedir (Tablo 15). Bu alanda Türkiye'nin geleneksel ihraç ürünleri olan üzüm, incir, kayısı veya fındık gibi ürünler de öne çıkmaktadır.

Tablo15: Türkiye'nin Organik Ürün İhracatı (M:Miktar (ton), D:Değer (1000 \$)).

Ürün	2000		2002		2004		2005		2006	
	M	D	M	D	M	D	M	D	M	D
Kuru Üzüm	4252	4836	6115	5718	3316	5258	1978	3152	1247	2226
Kuru İncir	2103	4074	2228	5537	1843	4396	1420	3665	636	1890
Fındık	1252	4226	1560	4755	847	5114	827	8324	772	4119
Kuru Kayısı	1268	2741	1835	4044	1646	5381	1045	3275	903	2368
Donmuş Meyve	185	252	892	1106	930	1382	1130	1164	2592	4497
Pamuk	175	299	411	623	1573	2824	389	697	85	138
Dolmalık Fıstık	52	787	93	1534	34	665	57	1214	32	786
Mercimek	979	806	962	655	1508	1366	580	564	7	6
Nohut	707	636	1413	1113	871	673	497	453	724	718
Donmuş Sebze	352	184	666	391	489	415	299	282	579	484
Anason, Rezene & Kişniş tohumu	21	60	246	592	321	773	71	163	155	425
Bal	20	38	385	852	32	96	20	45	22	47
Antep Fıstığı	24	176	21	129	25	198	28	262	20	202
Zeytinyağı	15	48	25	65	91	360	56	278	4	40
Konserve Kiraz	25	12	57	89	27	53	37	44	4	9
Domates Salça	1	1	116	86	39	56	37	40	13	87
TOPLAM (Diğer ürünler dâhil)	13,129	22,556	19,183	30,877	16093	33076	9319	26230	10374	28225

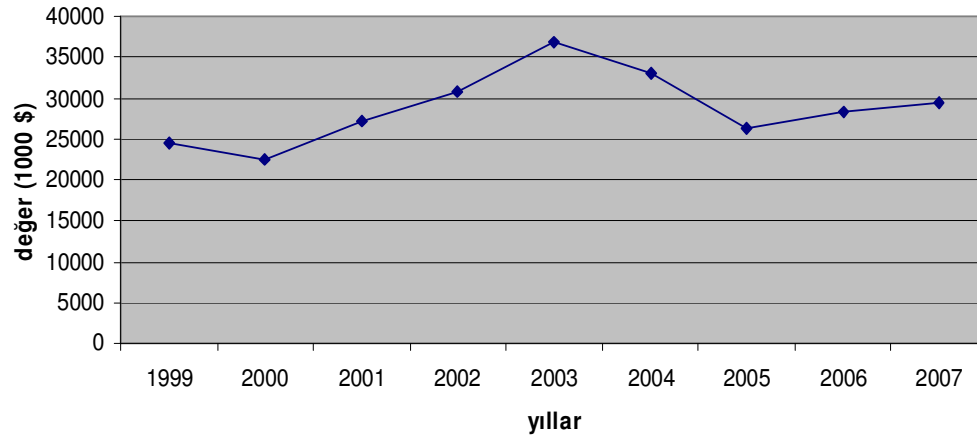
Kaynak: Ege İhracatçılar Birliği, 2008 verilerinden derlenmiştir.

6.2 ORGANİK ÜRÜN İHRACATI

İhracat kalemleri içerisinde, kuru üzüm, kuru incir, fındık veya kuru kayısı gibi nispeten istikrarlı ihracat ürünleri yer alsa da, elma suyu, mercimek, bal veya zeytinyağı gibi istikrarlı bir trende sahip olmayan ürünler de yer almaktadır. Örneğin Türkiye 2003 yılında 2,528 ton organik elma suyu ihraç ederken, bu ihracat 2005'te gerçekleşmemiş, 2006'da ise sadece 236 ton olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin geleneksel bakliyat ihraç ürünlerinde mercimekte 2003 yılında yaklaşık 1,450 ton ihracat gerçekleşirken, bu değer 2006'da sadece 7 ton olmuştur. Aynı şekilde 2000-2001 yıllarında bal ihracatı 20-30 ton civarında gerçekleşirken, bu değer 2002 yılında 385 tona çıkmış; 2005-2006 yıllarında tekrar 20 ton civarına gerilemiştir. Son örnek olarak, zeytinyağı incelendiği zaman, 2004'te 91 ton organik zeytinyağı ihraç edilirken, bu değer 2006'da 4 ton gibi sembolik bir seviyede gerçekleşmiştir. Söz konusu ürünlerdeki istikrarsızlık, ihracat bağlantıları ve pazarlamadaki yetersizliklerle açıklanabileceği gibi, yıllık doğal iklim koşullarıyla da bağlantılı olabilmektedir

Tüm bunların ötesinde, toplam ihracat gelirlerine bakıldığında zaman (Şekil 14), dalgalı bir trend ile karşı karşıya kalınmaktadır.

Şekil 14: 1999-2007 Türkiye'nin Toplam Organik Ürün İhracatı (1000 \$)¹.

Kaynak: Tarım Bakanlığı, 2008d verilerinden derlenmiştir.

1999 yılında yaklaşık 25 milyon dolarlık organik ürün ihracatı gerçekleştiren Türkiye 2003 yılında en yüksek ihracat değerine ulaşmış ve yaklaşık 37 milyon dolarlık ihracat gerçekleştirebilmiştir. Ancak ilerleyen yıllarda bu değer, artış yerine azalma kaydetmiş ve 2006'da 28 milyon; 2007'de yaklaşık 29 milyon dolarlık bir ihracat rakamı gerçekleşmiştir. Ancak küresel pazarın 40 milyar dolara ulaştığı son yıllarda, Türkiye'nin potansiyeline ve AB gibi dünyanın en büyük organik tarım pazarı ile yakın ilişkisine rağmen elde ettiği ihracat gelirleri, tatmin edici seviyelerden oldukça uzakta kalmaktadır. Türkiye'nin ihracatını büyük oranda gerçekleştirdiği AB pazarı 2006 yılında 17 milyar doları aşarken (IFOAM, 2007: 52), 30 milyon dolara bile ulaşamayan ihracat rakamları sektör ve potansiyeli için oldukça düşük kalmaktadır. Çin, Arjantin veya Hindistan gibi doğal ve maliyet avantajlarına sahip ülkeler Türkiye'nin geleneksel ihraç pazarlarını her geçen gün daha da zorlarken, katma değeri yüksek organik tarımsal ürünlerde, Türkiye'nin üretimini ve ihracatını artırması sektör için önemli fırsatlar yaratabilecektir.

¹ Pek çok ülkede olduğu gibi, Türkiye gümrük mevzuatı kayıtlarında da organik ürünler ayrı sınıflandırılmamaktadır. Ancak çeşitli çabalar sonucu, ihracatı gerçekleştiren firmaların gönüllülük esasıyla bilgilerini Ege İhracatçılar Birliği'ne bildirmeleri istenmektedir. Bu bağlamda birlik, 1999 yılından itibaren organik ürün ihracat istatistiklerini kaydedip kamuoyuna sunmaktadır.

6.3 ORGANİK ÜRÜN İTHALATI

İthalata bakıldığı zaman, pek çok üründe net ihracatçı olan Türkiye'nin, organik ürünlerde yüklü miktarlarda dışalım gerçekleştirdiği görülmektedir (Tablo 16). Özellikle bebek mamalarında yüksek orandaki dışa bağımlılık, yıllardan beri süregelen bir durumdur. İşlenmiş ürünlerde katma değerin arttığı düşünülürse, Türkiye'nin işlenmemiş tarımsal ürünlerde elde edemediği kârı, Almanya gibi ülkelerin işlenmiş ürünlerde elde ettiği düşünülmektedir.

Tablo 16: Türkiye'nin 2007 Yılı Organik Ürün İthalatı

Ürün Adı ⁽¹⁾	Miktarı(Kg)	Gönderen Ülke
Bebek Maması	245.166,00	Çek Cumhuriyeti
Bebek Maması	154.615,65	Polonya
Bebek Maması	164.151,40	Almanya
Çikolata	1.650,00	Almanya
Ekmek	2.142,00	Almanya
Fındık Ezmesi	1.608,00	Almanya
Kakaolu İçecek	408,00	Almanya
Makarna	14.200,00	Almanya
Ahududu (konserve)	133,2	Belçika
Kahve (ESPRESSO)	1098	Belçika
Çay (BRUSSELS BREAKFAST)	55,631	Belçika
Papatya Çayı	1,825	Belçika
Çay (EARL GREY)	25,896	Belçika
Çay(Yeşil)	6,632	Belçika
Meyve Çayı(kırmızı)	3,327	Belçika
Kahve (DECAF)	252	Belçika
Kayısı (Konserve)	257,52	Belçika
Yaban Mersini(Konserve)	257,52	Belçika
Kırmızı Meyve Konservesi	257,52	Belçika
Çilek (Konserve)	257,52	Belçika
Portakal (konserve)	257,52	Belçika
Ayçiçeği yağı	400	Almanya
Portakal Marmeladı	489,6	İsveç
Çilek Reçeli	921,6	İsveç
Portakal Mürver Çiçeği Marmeladı	2448	İsveç
Rakfor Peyniri	693	İsveç

Kaynak: Tarım Bakanlığı (2008d) verilerinden derlenmiştir.

Görüldüğü üzere ithalatın tamamı, AB ülkelerinden gerçekleşirken fındık gibi ürünlerin Türkiye’den ithal edilip, fındık ezmesi olarak tekrar Türkiye’ye ihraç edilmesi dikkati çeken ilginç bir noktadır. Aynı şekilde içeriğindeki hammaddelerin (tahıl, meyve, sebze vs.) neredeyse tamamının Türkiye’de üretildiği bebek mamalarında da Türkiye’nin sadece 2007 yılı ithalatının 565 ton civarında gerçekleşmesi de dikkat çeken bir diğer veridir.

Tüm bunlardan anlaşılacağı üzere, organik tarım sektörü küresel anlamda bir niş pazar olmaktan çıkıp olgunlaşma yolunda ilerlerken, sembolik iç pazar büyüklüğü ve ihracat değerleri ile Türkiye’de potansiyelini yansıtmaktan oldukça uzakta kalmıştır. Geleneksel ihraç ürünlerinden olan kurutulmuş meyveler ve pamuk dışında Türkiye’nin dünya pazarlarında söz sahibi olduğu başka bir ürün olmaması ve dünya pazarlarında en büyük paya sahip olan AB pazarına yapılan sembolik ihracat miktarları, bu durumun göstergeleridir. Türkiye’nin normalde net ihracatçı olduğu meyve-sebze gibi ürün guruplarında dahi organik ürünler söz konusu olunca net ithalatçı durumuna düştüğü görülmektedir. Bebek mamaları gibi katma değeri yüksek, işlenmiş ürünlerde bu durum daha da öne çıkmaktadır.

Gerek temiz kalmış geniş üretim alanları, gerek organik tarımın konvansiyonel tarıma göre çok daha emek-yoğun bir sektör olması nedeniyle Türkiye’nin bu alanda önemli bir potansiyele sahip olduğu, konuyla ilgili tüm uzmanların ortak görüşüdür.

Bu potansiyeli hayata geçirmek ise; kamunun, üretimden pazarlamaya her aşamada etkin bir şekilde planlama yapması ve destekleme politikaları ile planlanan hedeflere doğru sektöre yön vermesi ile mümkündür. Organik tarımda öne çıkan ülkelerin tamamında söz konusu stratejik planlamanın ve desteklemenin yapıldığı görülmektedir. Bu planlama ve yön vermenin ise, başta bazı AB ülkeleri olmak üzere, serbest piyasa ekonomisinin hâkim olduğu ülkelerde görüldüğünü belirtmek de bu noktada ayrıca anlamlıdır.

Çalışmanın bundan sonraki bölümünde öncelikle Türkiye'nin organik tarım bağlamında detaylı bir SWOT analizi yapılacaktır. Daha sonra alan çalışması ile, SWOT analizinde tespit edilen unsurlar çerçevesinde stratejik bir eylem planı oluşturulmaya çalışılacaktır.

YEDİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE İÇİN BİR ORGANİK TARIM EYLEM PLANI

Ülkelerin kalkınma süreçlerinde devletlerin izlediği politikalar ve uyguladıkları yasal düzenlemeler, o ülkede ekonomik kalkınma için hayati önem taşımaktadır. Bu olgu, sektör ve alt sektörler bazında da geçerli olup, sağlam bir yasal altyapıyla desteklenen politikaların şansı da yüksek olmaktadır.

Organik tarım konusunda, yasal düzenlemeler anlamında, Türkiye'de yakın geçmişte önemli adımlar atılmıştır. Bakanlığın hayata geçirdiği organik tarım yasası, bu alandaki yasal boşlukları önemli ölçüde doldurmaya çalışmaktadır. Söz konusu yasa ve yönetmelikler, sektörün sürdürülebilirliğini, istikrarını, ürünlerin özgünlüğünü ve itibarını koruyacak, gerek tüketici gerek üreticilerin gözünde, bütünsel bir bakış açısıyla olumlu anlamda etkileyecektir. Bundan sonraki süreçte, Bakanlığın uygulamada ve özellikle denetleme konularında üzerine pek çok görev düşmektedir.

Yasal düzenlemelerin, sektörün gelişimine yapacağı etkiler ise sınırlıdır. Politika anlamında da devletin üzerine pek çok görev düşmektedir. Organik tarım konusunda, görelî olarak daha fazla tecrübeye ve kapasiteye sahip ülkelerin tecrübelerine bakıldığı zaman, şu gerçeğe karşı karşıya kalınmaktadır: **sektörün bütünsel bir anlamda gelişmesi için, sadece üreticilere sağlanacak finansal desteklere yönelmek, organik tarım sektöründeki gelişmeleri oldukça sınırlı kılacaktır** (Schmid, 2008: 18, Stolze & Lampkin 2009:237). Örneğin, verilecek finansal destekler sonucu artacak üretim, piyasada sınırlı olan bir taleple karşılaştığı zaman, organik tarımın geliştiği pek çok AB ülkesinde, gelişimin ilk aşamalarında görüldüğü gibi, fiyatların düşmesine ve üreticilerin zarar etmesine sebep olabilecektir (Stolze & Lampkin, 2009: 241). Aynı şekilde; üreticiler, destekler sonucu organik üretime yöneldikleri zaman, çözmekte zorlanacakları pek çok sorunla

karşılaşılabileceklerdir. Sektörde, onlara destek olabilecek ilgili AR-GE çalışmaları yeterli değil ise, organik üretimin gelişimi sınırlı olabilecektir. Bu ve benzeri pek çok örnekten de anlaşılacağı üzere, sektörün sağlıklı ve sürdürülebilir gelişimi için, finansal desteklerin dışında, tüketici bilinci, AR-GE çalışmaları, vergi politikaları, pazarlama etkinliği, girdilerin temini vs. gibi pek çok alanda atılması gereken adımlar bulunmaktadır. Diğer bir deyişle, sektörün gelişimi için hem arz yönlü, hem talep yönlü, hem de ilgili diğer destek politikaları birlikte uygulanmalıdır (Stolz & Stolze, 2007: 12).

Sektörün bütünlüklü gelişimi için, organik tarım konusunda dünyada en önemli araştırma merkezlerinden olan FIBL ve IFOAM tarafından, bu konuda uzman 13 kişiye hazırlatılan '**Organik Tarım Eylem Planı**' (Organic Action Plans: Development, Implementation and Evaluation (Schmid, 2008)) konuyu tüm yönleriyle ele almakta ve sektörün tüm unsurlarının paralel bir şekilde gelişimini hedeflemektedir. AB Komisyonu tarafından basılan ve tavsiye halinde sunulan söz konusu plan; organik tarımı geliştirmek isteyen üye ülkeler için bir kaynak teşkil etmektedir (Stolze.& Lampkin, 2008: 57).

Söz konusu plan, bir 'yapılması gerekenler listesi' olmaktan öte, ülkelerin kendi öz koşullarını ve eldeki tüm kaynakları (laboratuvarlar, tarımsal eğitim altyapısı, doğal kaynakların durumu, beşeri sermaye, ürün işleme kapasitesi vs.) dikkate alarak, sektörün bütünsel bir anlamda gelişmesini içeren bir strateji hazırlanmasını amaçlayan çok yönlü bir çalışmadır.

Doğal olarak, ülkeler öz koşulları, maddi ve maddi olmayan tüm kaynaklarını dikkate alarak kendi stratejik planlarını hazırlayacaktır. Bu planda amaçlanan da esas itibarı ile budur. Ancak, ülkelerin organik tarımı geliştirme stratejilerini hazırlanırken planın öncelikli ilkeleri şu noktalarda toplanmaktadır (Schmid, 2008: 18-19):

- Plan hazırlanmadan, o ülkedeki, organik tarım ile ilgili kapsamlı bir SWOT analizi yapılmalı ve planlanacak politikalar bu bağlamda değerlendirilmelidir.
- Ülkelerin sektörel stratejik planları, sadece arz yönlü politikaları değil, sektörü tüm yönleriyle, bir bütün olarak ele almalıdır,
- Plan hazırlanırken, ilgili tüm paydaşların katılımı sağlanmalıdır...

2008 yılı itibarı ile, sadece sekiz AB üyesi ülkenin, Organik Tarım Eylem Planı hazırlanmış bulunmaktadır. Bunlar: Almanya, İngiltere, Danimarka, Hollanda, Slovenya, Çek Cumhuriyeti, İtalya ve İspanya'dır. Doğal olarak, ülkelerin planları, içerik, hedefler, zamanlama, öncelikler, desteklerin şekli ve boyutu vs. anlamında birbirlerinden önemli farklılıklar göstermektedir (Stolz & Stolze, 2007: 12). Örneğin bir ülke, organik üretim kapasitesini 5 yılda %20 artırmayı hedeflemekte iken, diğer bir ülke, %10'luk bir artışı daha uzun bir sürede hedefleyebilmektedir. Benzer bir şekilde, bir ülke, AR-GE çalışmaları için kamuya ait merkezlerin öncülük etmesini hedeflerken, bir başka ülke, özel sektörün bio-kimya alanındaki gelişmişliğini düşünerek, AR-GE çalışmalarını özel sektöre bırakmayı planlayabilmektedir...

Çalışmanın bu bölümünde öncelikle, Türkiye için bir organik tarım SWOT analizi yapılacaktır. Daha sonra, söz konusu organik eylem planında ele alınan destekler ve ilgili diğer boyutların (modüllerin) neler oldukları ve neleri içerdikleri anlatılacaktır. Akabinde, hazırlanıp paydaşlara sunulan ve modüllerde ele alınan çeşitli politikaları içeren anket çalışmasının sonuçları irdelenecektir. Son olarak da, anket çalışması sonucunda, paydaşların, çeşitli modüllerde hemfikir oldukları ve paydaşlar arası farklılık gösteren alternatif politikalar tartışılarak, Türkiye için öncelikli politika önerileri saptanmaya çalışılacaktır.

7.1 ORGANİK ÜRÜNLERDE TÜRK TARIM SEKTÖRÜ'NÜN SWOT ANALİZİ

SWOT analizi, bir sektörün, bir ülkenin veya bir işletmenin bir bütün olarak durumunun güçlü ve zayıf yönlerini belirlemekte ve dış çevreden kaynaklanan fırsat ve tehditleri saptamada kullanılan bir tekniktir (Marangoz, 2008: 135). SWOT, aşağıdaki İngilizce kelimelerin baş harflerinden oluşturulmuş bir kısaltmadır; S:Strength (güçlü yönlerin tespit edilmesi), W:Weakness (güçsüz/zayıf yönlerin tespit edilmesi), O:Opportunity (sahip olunan fırsatlar), T:Threat (karşı karşıya bulunulan tehdit ve tehlikeler).

Türkiye'nin, organik tarım ürünlerinin, gerek iç, gerek uluslararası pazarının gelişme potansiyelini iyi değerlendirebilmesi için güçlü ve zayıf yönleri ile sahip olunan fırsat ve tehditlerin iyi değerlendirilmesi gerekmektedir. Bunun için SWOT analizi önemli bir araçtır. Bu nedenle, Türk tarım sektörünün organik ürünler açısından bir SWOT analizi yapıldığı zaman başlıca şu unsurlar ortaya çıkmaktadır:

A. Güçlü Yönler

- **Türk Tarım Sektörü'nün İşgücü Potansiyeli:** Organik tarımsal üretimin günümüzde geçerli konvansiyonel tarıma göre emek-yoğun bir işçilik gerektirdiği düşünüldüğünde, Türk tarım sektörünün istihdam kapasitesinin yüksekliği ortaya çıkmaktadır. Gelişmiş ülkeler veya AB ortalamalarının çok üstünde yer alan tarımsal işgücünün genel istihdam içindeki payı, bu noktada bir avantaj olarak ortaya çıkmaktadır.

- **Tarımsal İşgücü İçerisinde Düşük Ücretli Aile İşletmelerinin Varlığı:** Emek-yoğun işçilik göz önüne alındığında, ortaya çıkacak maliyet yapısında, gelişmiş ülkeler ve AB ortalamalarına göre daha düşük ortalama

ücretli veya ücretsiz aile işçiliği şeklinde yoğun olarak karşılaşılan tarımsal istihdam, sektör için bir üstünlük olarak görünmektedir. Özellikle Doğu ve Güney Doğu Anadolu bölgesindeki nüfus ve tarımdaki istihdam yapısı göz önüne alındığında bu durum daha bariz bir şekilde göze çarpmaktadır.

- **Tarım Arazilerinin Kimyasallar Bakımından Temiz Oluşu:** Türk Tarım sektöründe üretimde kullanılan kimyasal ve sentetik hormonlar, ilaçlar, katkı maddeleri ile pestisitlerin vs. kullanım miktarları ve yaygınlığı dünyadaki pek çok ülkenin ve AB'deki tüm ülkelerin ortalamalarının oldukça altında yer almaktadır. Özellikle Doğu ve Güney Doğu Anadolu bölgeleri bu noktada da öne çıkmaktadır. Kimyasalların kullanıldığı bir arazinin temizlenmesinin uzun yıllar aldığı düşünüldüğünde, Türkiye'nin konvansiyonel tarım tekniklerini henüz uygulayamamış arazi varlığı organik tarım potansiyelini oldukça olumlu etkileyen bir etken olmaktadır. Bu arazilerde organik tarıma geçiş diğerlerine göre çok daha kısa ve kolay olabilmektedir.

- **Doğal ve İklimsel Şartların Uygunluğu:** Organik üretimde en önemli unsurlardan bir tanesi doğal şartların uygunluğudur. Doğal şartların uygun olmadığı durumlarda, üretimin sağlanabilmesi için çeşitli destekleyici katkılara veya kimyasallara ihtiyaç duyulabilmektedir. Türkiye'nin gerek fauna çeşitliliği, gerek tarımsal üretim deseni göz önüne alındığı zaman, pek çok üründe, organik üretim potansiyelinin olduğu görülmektedir. Günümüzde, sınırlı miktarlarda da olsa aynı üretim yılı içerisinde Karadeniz bölgesinde organik çay veya kivi, Akdeniz bölgesinde organik domates, Ege bölgesinde organik pamuk, Güney Doğu Anadolu'da organik fıstık veya kayısı yetiştirilebilmesi de bu potansiyeli yansıtan bazı örneklerdir.

- **Tarımsal Üretimdeki Düşük Mekanizasyon:** Türkiye'de tarımsal üretimde özellikle bazı bölgelerde mekanizasyon oldukça düşük düzeylerde kalmıştır ve tarım halen daha geleneksel yöntemlerle yapılmaktadır. Organik üretim sürecinde, işin doğası gereği mekanizasyonun sınırlı şartlarda

kullanılabilmesi ise, Türkiye gibi ülkeler için bir avantaj olarak ortaya çıkmaktadır.

- **Uzmanlaşmış Üretimin Az Oluşu:** Gelişmiş pek çok ülkedeki üreticilerin önemli bir çoğunluğu, karışık üretim yerine uzmanlaşmış üretim yapmaktadırlar. Türkiye’de durum tam tersi olmakta, üreticilerin pek çoğu küçük ölçekte ve karışık üretim yapmaktadırlar. Türkiye’de uzmanlaşma düzeyi, gerek yatay gerek dikey anlamda, gelişmiş ülkelere göre oldukça düşük düzeylerde kalmaktadır. Örneğin Almanya’da bir çiftçi her yıl sahip olduğu 5,000 hektar araziye sadece buğday ekerek kullanmakta iken, Türkiye’deki tipik bir tarımsal işletmede araziye her yıl farklı ürünler ekilebilmekte ve arazide tek ürün ekilmemektedir. Bunun ötesinde Türk çiftçisi, bitkisel üretimin yanında bir miktar da hayvansal üretimi gerçekleştirmektedir. Uzmanlaşmış üretimde zararlıların ortaya çıkma olasılığının yükseldiği düşünülürse, karışık üretim ve münavebe sistemi Türk Tarımı için çok uygun bir koşul olarak ortaya çıkmaktadır.

- **Üretim Sürecindeki Uzman İnsan Kaynağı İhtiyacı:** Organik üretime geçerken ve süreç başladıktan sonra, üretimde karşılaşılabilecek sorunlarla mücadelede kullanılabilecek yöntemlerin sınırlı olması ve mücadelenin doğal yöntemlerle yapılması zorunluluğu, ortaya yoğun bir yetişmiş insan kaynağı (ör: ziraat mühendisi) ihtiyacı çıkarmaktadır. Türkiye’nin de bu anlamda yeterli düzeyde bir beşeri sermayeye sahip olduğu bilinmektedir. Bu kaynak, geçiş sürecindeki üreticilerin eğitilmesi ve süreç devam ederken ortaya çıkması kuvvetle olası sorunlara karşı organik mücadele yöntemlerinin çiftçilere aktarılmasında çok önemli bir işlevi yerine getirebilecektir. Aynı şekilde organik üretimi denetleyen sertifikasyon kuruluşlarının işleyişinde de, bu beşeri sermayeye yoğun bir şekilde ihtiyaç duyulmaktadır.

- **Beşeri Sermayenin Devamını Sağlayacak Eğitim Altyapısı:**

Türkiye’de mevcut beşeri sermayeye katkı sağlayacak ve organik üretim alanında eğitimin sürekliliğini mümkün kılacak gerek mesleki eğitim, gerek uzmanlık eğitimi sağlayabilecek okul-üniversite altyapısı oldukça iyi düzeyde mevcuttur. Bu altyapı aynı zamanda organik üretim teknikleri anlamında pek çok AR-GE çalışmasını da uygulayabilecek potansiyele sahiptir.

- **Mevcut Organik Tarım Kontrol ve Sertifikasyon Kuruluşları:**

Organik tarım kontrollü ve sertifikaya bağlı bir üretim şeklidir. Türkiye’de bu süreçte ürünün organik olup olmadığını kontrol eden ve onaylayan uluslararası düzeyde akredite olmuş 11 adet özel kuruluş mevcuttur.

B. Zayıf Yönler

- **Tarım Kesimi Nüfusunun Düşük Eğitim Düzeyi:**

Türkiye’de tarım kesimindeki nüfus, ülkenin eğitim düzeyi en düşük kesimidir. Organik tarımın, kendine özgü kuralları çerçevesinde ciddi bir öğrenme süreci gerektirdiği düşünülürse, bu durum sıkıntı yaratabilecek bir unsur olarak karşıya çıkmaktadır.

- **Organik Tarım Sistemi Hakkında Yeterli Bilgi Sahibi**

Olamama: Tarım sektörünün çok önemli bir kısmı, organik tarımın, gerek üretimi, gerek taşıdığı ticari potansiyel ile ilgili bilgiye sahip değildir. Bilgi eksikliği ise ilginin ve yönelimin istenilen düzeyde ve süratte olmasını engelleyen bir öge olarak kendini hissettirmektedir.

- **Ülke Geneline Sektörün Sahip Olduğu Sembolik Pay:**

Türkiye’de organik tarımsal üretim, gerek üretim miktarı gerek üretim yapılan alan olarak çok sembolik düzeydedir. Barındırdığı elverişli koşullara rağmen,

organik tarımsal üretim miktarı ve alanı dünya ortalamalarının dahi altında sembolik düzeylerde yer almaktadır.

- **Tarım Sektöründeki Kayıtsızlık ve Veri Eksikliği:** Tarım kesimi Türkiye’de kayıt dışılığın en yoğun yaşandığı sektörlerden bir tanesidir. Gerek üretim, gerek üretim faktörleri anlamında da kayıtlar yok denecek kadar azdır. AB uyum yasaları çerçevesinde veri tabanını oluşturacak unsurlar (ör: hayvan kayıt yasası) ortaya çıkarılsa da; uygulamada yaşanan sıkıntılar nedeniyle pek çok noktada veri eksikliği devam etmektedir.

- **Organik Tarım Politikalarının Bakanlık Düzeyinde Yetersizliği:** Tarım Bakanlığı tarafından organik tarıma verilen maddi destekler ve aktarılan kaynaklar yeterli düzeyde değildir. Bunun ötesinde, Türkiye’de Bakanlık düzeyinde genel bir ‘Organik Tarım Politikasının’ olmaması da sektörün ciddi bir boyutta hissettiği eksikliklerden biridir.

- **Ortalama İşletme Büyüklüklerinin Küçük Oluşu:** Türk tarım sektörünün en önemli sıkıntılarından biri olan ortalama işletme büyüklüğü, gerek verim, gerek maliyet anlamında çiftçileri olumsuz etkilemektedir. Üretim yapılan alanlar küçük parçalara ayrılmış durumda olup, geniş bir coğrafyaya yayılmış durumdadırlar.

- **Hayvansal Üretimdeki Problemler:** Türkiye’de tarımsal üretim, özellikle hayvansal üretim alanında ciddi boyutta kendi kendine yeterlilik sorunu yaşamaktadır. Hayvancılık alanında ortalama verim düşüklüğü belirgindir ve ithalat karşısında rekabet gücü çok zayıftır Buna bağlı olarak, ülkedeki sınırlı miktardaki organik üretimin dağılımına bakıldığında zaman, organik hayvansal üretimin payının çok düşük olduğu görülmektedir.

- **Gen Kaynaklarının Koruma Altına Alınmamış Olması:** Türk Tarımı'nda gerek bitkisel, gerek hayvansal gen kaynaklarının tespiti, koruma altına alınması, çoğaltılması veya ıslah edilmesi çalışmaları henüz yapılabilmiş değildir. Bazı alanlarda çalışmalar yapılmaya devam edilse de henüz kapsamlı bir program ortaya çıkmamıştır.

- **Tarım Sektöründeki Üreticilerin Eksik Örgütlenmeleri:** Tarım kesimi üreticilerinin örgütlenmesi yeterli olmaktan oldukça uzak bir düzeydedir. Bu durum onların serbest piyasa düzenindeki pazarlık güçlerini ve üretimlerini pazarlamadaki etkinliklerini olumsuz etkilemektedir.

- **İlgili Kesimlerin Çalışmalarındaki Koordinasyon Eksikliği:** Organik tarım konusunda Bakanlıktaki ilgili birimler, sivil toplum, üretici birlikleri, ziraat fakülteleri vs. gibi pek çok paydaş arasında etkin bir işbirliği ve koordinasyonun olduğunu söylemek zordur.

C. Fırsatlar

- **Uluslararası Pazarlardaki Büyüme:** Dış pazarlarda, özellikle 1990'lardan itibaren yaşanan hızlı büyüme sonucu, organik tarım ürünlerinin dış ticaret hacmi günümüzde 40 milyar doları aşmış olup yakın gelecekte 100 milyar doları bulması beklenmektedir. Böylece organik ürün pazarından artık bir 'niş pazar' olarak söz etmek olanaksız olmuştur. Pazarın en hızlı büyüdüğü bölgeler olarak, alım gücü yüksek gelişmiş ülke pazarlarının öne çıkması pazarın büyüme potansiyelini olumlu etkileyen bir unsurdur.

- **Gelişmiş Ülke Pazarlarındaki Arz Yetersizliği:** Organik ürün ticaretinin çok büyük bir kısmını oluşturan AB ve Kuzey Amerika pazarında üretim, artan talebi ve tüketimi yakalamaktan oldukça uzaktır. Talep ve arzdaki artışa bakıldığı zaman, arz yetersizliği durumunun önümüzdeki

dönemlerde artması beklenmektedir. Tüm bu gelişmeler bağlamında, organik üretimi artıran ülkeleri çok ciddi ticari fırsatlar beklemektedir.

- **Gelişmiş Ülkelerde Arzın Artırılmasındaki Sıkıntılar:** Talebi oluşturan AB ve Kuzey Amerika pazarlarında arzın artırılması, gerek doğal gerek ekonomik koşullar sebebiyle pek kolay gözükmemektedir. Özellikle Orta ve Kuzey Avrupa ülkeleri, hayvansal ürünler dışında ürün çeşitlendirmede ciddi kısıtlamalara sahiptirler. Ayrıca emek-yoğun bir üretim süreci olan organik üretim, bu ülkelerde kısmen % 1'lerin bile altına düşmüş olan tarımsal istihdamın, bu süreçte üretimin artırılma çabalarının önündeki bir diğer kısıtı oluşturduğu da bilinmektedir.

- **AB Pazarı İle Yakın Ticari İlişkiler:** Dünyanın en büyük organik ürün talebini yaratan ekonomik pazar olan AB pazarına yakınlık ve mevcut gelişmiş ticari ilişkiler, Türkiye'nin sahip olduğu en önemli fırsatlardan bir tanesidir.

- **BDT Pazarına Giriş Koşullarının Organik Ürün Yönünde Gelişmesi:** Başta Rusya olmak üzere Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkeleri, Türkiye'nin özellikle bitkisel üretimdeki en önemli ihrac pazarlarından bir tanesidir. Son aylarda Rusya, ülkeye giren ithal tarımsal ürünlerdeki kalıntı oranlarını oldukça düşük seviyelere çekmiş ve çok sıkı koşullar getirmiştir. Getirilen yeni koşullar AB'nin dahi maksimum kalıntı düzeylerinin altındadır. Diğer bir deyişle Rusya'nın standartları organik olmasa da organik ürünlerin standartlarına oldukça yaklaşmıştır.* Bu sebeple Rusya'ya meyve-sebze ihrac eden Türkiye veya İspanya gibi ülkelerin ürünleri geri dönmeye başlamıştır.

▪

* Prof. Ahmet Altundışli (Ege Üniversitesi) ile yapılan yüz yüze görüşme. 10 Haziran 2009.

- **AB Ortak Tarım Politikasının Geleceği:** AB Ortak Tarım Politikaları sürekli bir değişim ve reform çabaları içerisinde. 21.inci yüzyıldan itibaren OTP'nin yönü, çevreye saygılı üretim ve temiz tarımsal ürünler olmuştur. Bu bağlamda pazara giriş ve iç destekler çok sıkı çevre koşullarına bağlanmaya başlanmış ve ürünlerdeki kalıntı sınırlamaları sürekli azalan bir yapıya gelmiştir. Tüm bunlardan anlaşılacağı üzere, AB Pazarı, organik tarım yönünde istikrarlı bir şekilde yürümektedir ve orta-uzun vadede organik olmayan ürünlerin AB Pazarına girişı oldukça zorlaşacaktır.*

- **Uluslararası Ticaretin Serbestleşmesi:** DTÖ müzakereleri bağlamında son yıllarda uluslararası ticarete yaşanan serbestleşmenin önümüzdeki yıllarda da artarak devam etmesi beklenmektedir. Bunun ötesinde, pek çok temel tarımsal üründe verimlilik ve maliyet avantajına sahip gelişmiş ülke pazarlarına girebilmek, arz açığı olan organik ürünlerde daha kolay mümkün olabilmektedir.

- **İç Piyasada Artan Bilinç:** Türkiye iç pazarında son yıllarda, sağlıksız gıda tüketimi ve buna bağlı sağlık riskleri bağlamında ciddi bir tüketici bilinçlenmesinin yaşandığı görülmektedir. Özellikle büyük şehirlerde yaşayan, gelir durumu ve eğitim seviyesi yüksek tüketici gurubu, bu bilinçlenme ve buna bağlı olarak talep artışında itici bir güç olmaktadır. Bunun sonucunda büyük şehirlerde organik ürün satan marketlerin sayısı son yıllarda ciddi artışlar kaydetmiş ve büyük tedarik zincirleri, mağazalarında organik ürünler köşeleri kurmaya başlamışlardır.

D. Tehditler

- **Dış Pazarlara Bağımlılık:** Türkiye’de organik ürünlerin üretimi, başlangıcından günümüze dış pazarlardan gelen talep doğrultusunda yapılmaktadır. Mevcut tarımsal üretimin çok büyük bir bölümü ihraç edilmektedir. Dış pazarlarda meydana gelebilecek gelişmeler (ekonomik kriz sonucu yaşanacak bir talep azalması, başka ülkelerin pazara girmesi, siyasi sıkıntılar sonucu bozulabilecek ticari ilişkiler vs.), organik ürünlerin ihracını olumsuz etkileyebilecektir.

- **Bakanlık Politikalarının Yetersizliği:** Türkiye’de Bakanlığın ciddi anlamda bir organik tarım politikasının olduğunu ve desteklerle de böyle bir politikayı desteklediğini söylemek oldukça güçtür. Sektörde yaşanan sınırlı olumlu gelişmeler, büyük ölçüde sivil toplumun ve bazı özel kuruluşların çabaları sonucu ortaya çıkmıştır. Dünyada organik üretimde başarılı olmuş pek çok ülkeye bakıldığı zaman, hükümetlerin bu süreci destekleyici pek çok politika gerçekleştirdiği görülmektedir.

- **Çevresel Kirlilik:** Son yıllarda Türkiye’de çevre kirliliğinde ciddi bir artış yaşanmaktadır. Tarımsal üretimde kullanılan kimyasallara ilaveten, sanayi kuruluşlarının sıvı atıkları ile neden oldukları su kirliliği, yerleşim yerlerinden hiçbir arıtma işleminden geçmeden doğaya ve denize bırakılan atık sular, hemen hemen tüm il ve ilçe belediyelerinin çöpleri yakarak, gömerek veya denize bırakmaları gibi hâdiseler, bu kirlenmede önemli paya sahiptir. Bunun sonucunda organik üretim potansiyeli ciddi bir tehdit altına girmektedir.

- **Küresel Isınma:** Küresel ısınma, pek çok ülkeyi olduğu gibi Türkiye’yi de üretim koşulları ve maliyeti anlamında olumsuz etkilemektedir. Artan sıcaklıklar üretimde zararlı organizmaların çoğalmasına yol açmakta, azalan su kaynakları ise genel anlamda tarımsal üretimi, özelde ise organik tarımsal üretimi tehdit etmektedir.

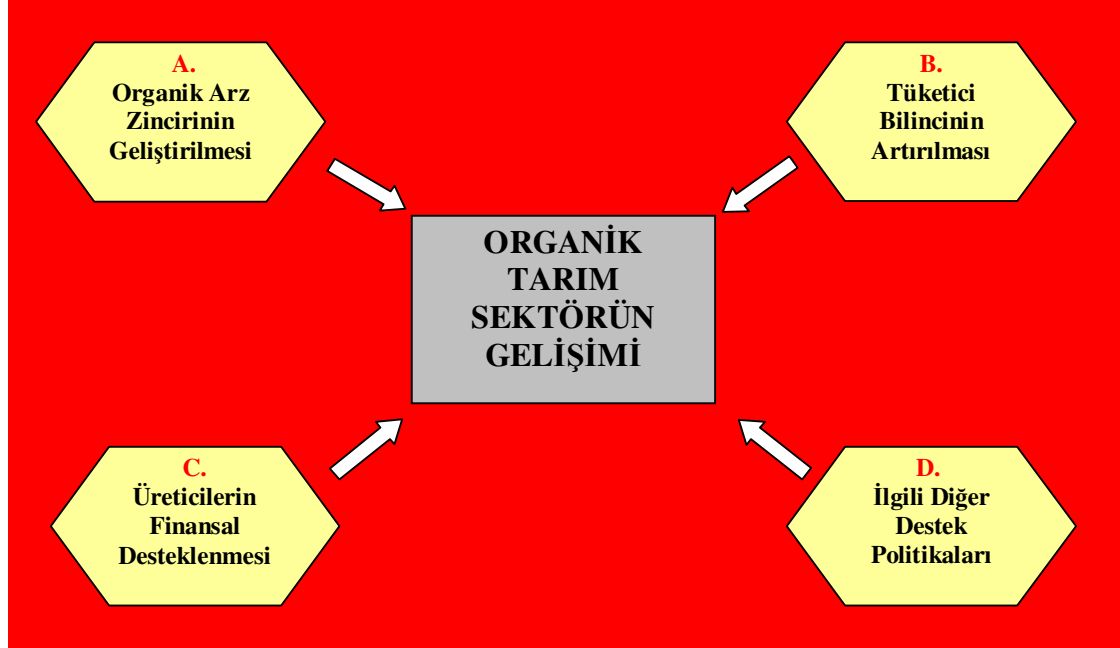
- **Tohum ve Diğer Girdilerde Artan Dışa Bağımlılık:** Türkiye'deki gen kaynaklarının koruma altına alınmaması, tohum ıslah çalışmalarının yeterli düzeyde yapılamaması, yurtdışından denetimsiz ve kaçak tohum temini vs. gibi nedenlerle Türkiye'de son yıllarda tohumda dışa bağımlılık artmıştır. Önemli bir kısmı genetiği değiştirilmiş tohumlar olmak üzere, ciddi boyutlarda yapılmaya başlanan tohum ithali, ülke koşullarına uyum sağlamış yerli türleri, üretimin dışına itmekte ve buna bağlı olarak organik üretimi de tehdit etmektedir.

- **AR-GE Çalışmalarının Eksikliği:** Devletin bu konuda araştırma enstitülerini kullanarak yürütmesi gereken çalışmalarda son yıllarda azalma görülmektedir. Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (TAGEM) ve Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdürlüğü (TÜGEM) gibi kuruluşların fiziki kaynakları ve çeşitli enstitüler özelleştirme kapsamına alınmıştır. Bu olumsuz süreç engellenmezse, önümüzdeki dönemlerde devletin bu işlevlerden elini çekip yerini özel sektöre bırakması beklenmektedir.

7.2 ORGANİK TARIM SEKTÖRÜNÜN BÜTÜNSEL GELİŞİMİ

Organik tarım konusunda dünyada en önemli araştırma merkezlerinden olan FIBL ve IFOAM tarafından hazırlanan Organik Tarım Eylem Planına göre, sektörü geliştirmek için, sadece destek politikalarına odaklanmak arzu edilen gelişimi sağlayamayacaktır. Kamunun, politikaları ile yönlendirip, sektörün hedeflenen noktalara gelmesini sağlayabileceği dört temel alan bulunmaktadır (Şekil 15)

Şekil 15: Organik tarım sektörünün gelişim şeması

Kaynak: Schmid, 2008: 12.

Sektörün gelişimi için, üreticilerin finansal desteklenmesinin ötesinde, uygulanması gereken politikalar mevcuttur. Politika yapıcılarının, yukarıda gösterilen tüm alanlara (modüllere) bütünsel bir plan çerçevesinde yaklaşımları gerekmektedir. Bu modüllerin detaylarına, özellikle Türkiye açısından bakıldığında zaman, öncelikle şu temel unsurlarla karşılaşılmaktadır.

A. Organik Arz Zincirinin Geliştirilmesi:

Üretim, işleme, pazarlama, eğitim, araştırma-geliştirme vs. gibi alanları kapsamaktadır. Bu bağlamda alınması gereken önlemler ve politikalardan bazıları şunlardan oluşmaktadır.

▪ Eğitim:

i. Teknik Eğitim: Bir ülkede, organik üretimde uzmanlaşmış insan kaynakları yetersiz olabilmektedir. Türkiye’de gerek çeşitli AR-GE çalışmalarında, gerek sertifika kuruluşlarında, gerekse de kamu kurumlarında görev alacak organik tarım konusunda uzman eleman yetiştirilmesi için meslek liselerinde ve lisans-lisan üstü eğitimde programlar açılabilir.

ii. Üretici Eğitimi: Türkiye’de organik üretime başlama niyetinde bulunan üreticilerin eğitim ve bilgi alabileceği kuruluşlar çok sınırlıdır. Ayrıca üreticinin bu bilgiyi satın alacak ekonomik gücü de sınırlıdır. Bu boşluğu doldurmada özel kuruluşlara, sivil toplum kuruluşlarına önemli görev düşer. Ayrıca, bu konuda gerekli hizmeti sağlayabilecek en önemli ve en donanımlı kuruluşlardan bir tanesi de kamudur.

▪ Araştırma-Geliştirme:

AR-GE çalışmalarında, yenilenebilir kaynakların korunmasından öte, maliyetleri ve zamanı kısaltacak teknolojik yenilikleri ortaya çıkarmaktır (Greenhalgh, 2005: 1091). Benzer bir durum tarımdaki AR-GE çalışmaları için de kısmen geçerlidir. Organik tarımdaki araştırma çalışmalarındaki esas hedef ise, faydalı organizmaların tespit edilmesi gibi, doğal kaynakların sürdürülebilirliğine odaklanan çalışmalardır. Organik tarımda dünyadaki mevcut bilgiler önemlidir. Ancak daha da önemlisi bölgenin koşullarına uygun bilgilerin elde edilmesidir. O bölgenin iklimi, zararlıları, faydalı böceklerin belirlenmesi, uygun türler, üretimin zamanlaması, girdi alternatifleri, ürün

işlemede yeni teknikler vs. gibi konularda yapılacak AR-GE çalışmaları organik üretimdeki başarıyı belirleyecektir. Tüm bunların yapılması, bazı ülkelerde olduğu gibi, özel sektör öncülüğünde olabilse de, bu alandaki uzun süreli ve çok kapsamlı disiplinler arası AR-GE çalışmalarının öncelikle kamu tarafından yapılması da mümkündür.

Ayrıca, organik tarım araştırmaları için kurulan araştırma-geliştirme merkezlerine ve onların projelerine kamu, finansal destek de sağlayabilir.

▪ **Pazarlama**

Türk tarım sektöründe, 'bol aracılı' pazarlama yapısının sıkıntıları bilinmektedir. Son yıllarda zincir süper marketlerde ve özel satış noktalarında tüketicilere sunulmaya başlanan organik ürünlerde ise fiyat farkı bazen çok fazla olabilmekte; ancak bu fiyat farkı üreticiye yansımayabilmektedir. Türk insanının özellikle sebze-meyve alışverişindeki pazar alışkanlığı da göz önüne alındığında;

- Tüketicie doğrudan satış imkânı sunan, ayrıca organik ürünlere daha düşük fiyatlarla erişim imkânı sağlayacak satış olanaklarının hazırlanmasında (ör: semt pazarlarının kurulması) devlet ve belediyelere önemli görevler düşmektedir;

- Üreticilerin ürünlerini bireysel değil kolektif bir şekilde pazarlamaları teşvik edilmeli ve başta üretici bazlı pazarlama kanalları olmak üzere, tüm kanallar özendirilmelidir;

- İhracat potansiyelinin geliştirilmesi için tek marka altında ihracat yapılabilir;

- İhracatçı firmaların reklam, dağıtım vs. gibi masrafları minimize etmek için tek marka altında ortak hareket etmeleri desteklenebilir...

B. Tüketici Bilincinin Artırılması:

Organik tarımda gelişmekte olan ülkelerin tamamında sektörün satışlarda dışa bağımlı olduğu görülmektedir. Bu risk arz eden bir durumdur. Herhangi bir dış kaynaklı siyasi, ekonomik veya ticari problem durumunda ürünlerin satılması riske girebilir. Bu sebeple UNCTAD gibi kuruluşlar, yaptıkları çalışmalarda sektörün sağlıklı ve sürdürülebilir bir yapıya kavuşabilmesi için gelişmekte olan ülkelere mutlaka iç piyasayı canlandırmaları gerektiğini vurgulamıştır (UNCTAD, 2004: 65).

İç piyasanın gelişimindeki en önemli unsurlardan bir tanesi de tüketicinin bu alanda bilinçlenmesidir. Yapılan araştırmalarda Türk tüketicisinin organik ürün konusunda oldukça bilgisiz olduğunu ortaya konmuştur. Tüketicinin çoğunluğu organik ürünler hakkında bilgiye sahip değil veya yanlış bilgi sahibidir (Nasır & Kınılıoğlu, 2006: 418-419). Bu sebeple; organik tarım üretiminin ve ürünlerinin özellikleri, üretim şekli, çevre ile ilişkisi, insan sağlığı ile ilişkisi vs. konularında tüketici bilincini artırıcı programlar uygulanmalıdır.

C. Üreticilerin Finansal Desteklenmeleri:

Organik tarım konusunda öncü olan ülkelerin tamamında üreticilere bu alana yönelmeleri için önemli maddi destekler sağlandığı görülmektedir. Sektörün gelişimi için, bu kesinlikle gerekli bir koşuldur (Bulut & Birgilli, 2006: 965). Ancak bazı Avrupa ülkelerinde görüldüğü gibi, konvansiyonel tarım lobisinin etkili olduğu ülkelerde, organik tarıma verilecek ekstra destekler baskılar sonucu fazla olmayabilir (Michelsen, 2009: 256-257). Ancak, etkin finansal destek sağlanması, organik tarımın gelişimi için kesin bir ön şarttır. Bu amaçla uygulanabilecek politikalardan bazıları şöyledir;

- Organik tarımsal üretime geçen üreticilere gerek geçiş döneminde gerek geçtikten sonra etkin bir doğrudan gelir desteği sağlanabilir;
- Alan bazlı desteklemelerde devlet sertifika şartı aramayıp, kendi oluşturduğu nispeten daha gevşek kurallara uyan üreticileri de belli bir dönem için destekleyebilir;
- Üreticilerin sertifika ve kontrol masrafları pek çok ülkede olduğu gibi devlet tarafından karşılanabilir;
- Destekleme politikaları bölgeye ve ürüne göre değişebilir;
- Öncelikle desteklenecek ürünler seçilirken ürün fazlalığı olan ürünlere öncelik verilebilir;
- İşletme büyüklüğünün göreceli olarak düşük olduğu belirli bölgelerde küçük üreticilerin büyük oranda organik tarıma geçmesi sağlanabilir...

D. İlgili Diğer destek Politikaları:

Organik tarım sektörünün gelişimi ile ilgili doğrudan veya dolaylı destek politikalarıdır. Vergilendirme, altyapının desteklenmesi, sektörü ilgilendirilen projelerin desteklenmesi vs. gibi konuları içermektedir. Bu bağlamda alınabilecek alternatif önlemler ve politikalar:

- Bazı AB ülkelerinde olduğu gibi kapsamlı bir sektör stratejisi-ulusal program hazırlanabilir;
- Devletin sektörde aktif bir şekilde yönlendirici olabilmesi için ilgili tüm üretici ve üretimle ilgili bilgileri içeren kayıt sistemi oluşturulabilir;
- Üreticinin ürünlerini birlikler aracılığıyla katma değeri yüksek işlenmiş bir şekilde pazarlayabilmeleri için birliklere “ürün işleme kapasitelerini artırıcı” destekler sağlanabilir;.
- Destekler sağlanırken çevresel yönden hassas olan bölgeler seçilip, destekler öncelikle oralara yönlendirilebilir;
- Kurumsal düzenlemeler hazırlanırken, üretici ve ihracatçıların da görüşleri ele alınabilir;
- Organik tarım ve konvansiyonel tarım için ayrı bir kurumsal yapılanmaya gidilebilir;
- Kamu kurumlarının ve belediyelerin organik ürünleri kullanmaları teşvik edilebilir;
- Organik ürünlerin tarladan sofraya tüm süreçlerinde KDV indirimi veya muafiyeti sağlanabilir;

- Organik ürün pazarının gelişmesi için gerekli olan finansmanın sağlanması amacıyla özel fonlar kurulabilir (ör: konvansiyonel üretimde kullanılan tarım ilaçlarına ekstra %10 vergi konulması ve bu vergi gelirinin organik tarımın finansmanında kullanılması gibi...);
- Yasal düzenlemelerle, organik üretim sürecindeki tüm aktörler (üretici, tüccar, perakendeci, ihracatçı vs.) arasında azami şeffaflık ve bilgi değişimi sağlanabilir;
- Başta ithalat olmak üzere, girdilerin temininde kamu kurumları (TMO gibi) aracı olabilir;
- Girdilerde dışa bağımlılık ve yüksek fiyatlar sebebiyle, kısa ve orta vadede girdi sübvansiyonu sağlanabilir;
- Organik üretim yapan çiftçilere çevreyi korudukları için ücret ödenebilir;
- Tarım Bakanlığı verimlilik, ürün çeşitliliği, maliyet analizi vs. gibi konularda etkin bir danışmanlık hizmeti sağlayabilir;
- Türkiye'nin, organik tekstil, organik kozmetik gibi, gıda dışı organik ürünlerde de potansiyeli mevcuttur, onlar da özellikle desteklenebilir;
- Gerek sertifika kuruluşlarının, gerek üreticilerin kullanacağı kalıntı vs. gibi analizleri yapan laboratuvar altyapısı Türkiye'de çok yetersizdir. Bu alanda devlet laboratuvarları yaygınlaştırılmalı ve gerekirse özel laboratuvarlar da desteklenebilir...

Yukarıdaki politika alternatifleri daha da çoğaltılabilir. Pek çok noktada, uygulama kamu ve sahip olduğu kuruluşlar tarafından yapılabileceği gibi, işin özel sektöre bırakılması da bir seçenektir. İlgili politikaları kamu desteği ve finansmanı ile, özel sektörün üstlenmesini sağlamak da bir alternatiftir.

7.3 ANKET-PAYDAŞ ANALİZİ: ORGANİK TARIM SEKTÖRÜNÜN BÜTÜNSEL GELİŞİMİ

Organik tarım sektörünün, ele alınan Organik Eylem Planı doğrultusunda, bütünsel bir yaklaşımla ele alınıp, öncelikli politika alternatiflerinin tespit edilebilmesi için bir anket çalışması hazırlanmış ve ilgili paydaşlara sunularak bir paydaş analizi uygulanmıştır*.

Anket çalışması dört ana bölümde (modülde) hazırlanmıştır. Bunlar:

- i. Bakanlıkla İlişkiler Modülü,
- ii. Organik Arz Zincirinin Geliştirilmesi Modülü,
- iii. Finansal Destekler Modülü,
- iv. Diğer Destek Politikaları Modülüdür.

‘Bakanlıkla İlişkiler Modülünde’ ankete katılanlara Tarım Bakanlığı ve Bakanlığın uygulamaları ile ilgili çalışmalara ulaşım kaynakları, bu çalışmaların etkinliği ile ilgili kanaatleri ve Bakanlık hakkında sahip oldukları imaj ve görüşleri sorulmuştur.

* Paydaş Analizi, özellikle organik tarım eylem planlarının hazırlanmasında faydası tespit edilmiş bir anket yöntemidir (Haring & Vairo 2009: 265). Paydaş analizinin hazırlanması ile ilgili teknik detay Ek 2’de anlatılmıştır.

İkinci modülde ‘Organik Arz Zincirinin Geliştirilmesi’ konusu ele alınmış ve ilk olarak organik tarımdaki uzmanların yeterlilikleri, yetiştirilmeleri ve AR-GE alanında yapılması gereken çalışmalar ile ilgili sorular sorulmuştur. Daha sonra pazarlama konularında uygulanılabilecek çeşitli alternatifler ele alınmış ve son olarak organik ürünlerle ilgili tüketici bilincini artırma noktasında neler yapılabileceği ile ilgili sorular sorulmuştur.

‘Finansal Destekler Modülünde’ organik üretimi geliştirmek için hangi üreticilere, hangi ürünlere ve üreticilere ne tür ilgili destek politikaları sağlanabileceği ile ilgili sorular yöneltilmiştir.

Son bölüm olan ilgili ‘Diğer Destek Politikaları Modülünde’ ise, katılanlara, planlama anlamında devletin üstlenebileceği rol, sektörde üretici birliklerinin ve kooperatiflerin rolü, politikalar hazırlanırken ilgili tarafların katılımı, girdilerin finansmanı veya sübvans edilmesi, TMO gibi kurumların rolü, organik ürünlere yönelik laboratuvar çalışmaları vs. gibi pek çok alanda sorular yöneltilmiş ve görüşleri alınmıştır.

Söz konusu anket çalışmasında dört ana grup hedeflenmiştir. Öncelikle üreticiler anket çalışmasında ilk hedef grup olmuştur. Daha sonra, Tarım Bakanlığı dışında, Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), İhracatı Geliştirme Merkezi (İGEME) ve Dış Ticaret Müsteşarlığı (DTM) gibi kurumların ilgili tarım daireleri ilgili anket çalışmasında hedef alınmışlardır. Anketin bir boyutunun da Tarım Bakanlığı ile ilgili görüşleri ortaya çıkarmak olması sebebiyle Tarım Bakanlığı çalışanlarına anket uygulanmamıştır. Daha sonra, üreticilerin sorunlarını en yakından görme şansına sahip olan ve ürünlerin organik olarak girişine onay veren sertifika kuruluşlarındaki uzmanlara çalışma uygulanmıştır. Son olarak da çalışma, organik tarım konusunda çalışmalar yapan sivil toplum kuruluşlarına gönderilmiştir.

Üreticilere ulaşım konusunda Tarım Bakanlığı'ndan üreticilerin iletişim bilgileri istenmiş, ancak Tarım Bakanlığı, tüzük gereği üreticilerle ilgili bilgilerin bilimsel amaçla da olsa dışarıya verilmesinin mümkün olmadığını belirtmiştir.* Bu sebeple, üreticilere ulaşım için İstanbul Şişli'de ve Ankara Ayrancı'da her hafta kurulan Organik Ürün Pazarı ziyaret edilmiş ve yaklaşık 40 üreticiyle yüz yüze görüşerek anket doldurulmuştur. Daha sonra, İzmir'de bir grup üretici ile de yüz yüze görüşmeler yapıp görüşleri alınmıştır. Antalya'daki bir grup üreticiye de, Antalya Tarım Kredi Kooperatifleri Bölge Birliği vasıtası ile posta yoluyla anket gönderilmiş ve doldurulmuştur.

Tarım Bakanlığı dışındaki DPT, İGEME ve DTM gibi kuruluşların tarım dairelerine ise yüz yüze görüşme ve akabinde elektronik haberleşme yoluyla anketler gönderilmiş ve geri alınmıştır.

Türkiye'de Tarım Bakanlığı tarafından onaylı 7 tanesi İzmir'de olmak üzere 11 sertifika kuruluşu bulunmaktadır. Bunların tamamına elektronik haberleşme, telefon ve/veya yüz yüze görüşme ile ulaşılmış ve anket uygulatılmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın sonunda toplam 170 anket sağlıklı bir şekilde elde edilmiştir. Bunların 103 tanesi üreticilere (%60.6), 33 tanesi kamu çalışanlarına (%19.4), 14 tanesi sertifika kuruluşlarına (%8.2), 20 tanesi de sivil toplum kuruluşu uzmanlarına (%11.8) aittir. Yaklaşık 50 anket ise, eksik doldurulma veya taraflı doldurulma gibi sebeplerle dikkate alınmamıştır. Anket çalışmasının gönderimi Şubat 2009'da başlamış ve 10 Haziran 2009'a kadar gelen anketler kabul edilmiştir.

* Tarım Bakanlığı Alternatif Üretim Teknikleri Daire Başkanı Müfit Engiz ile 16 Ocak 2009'da yüz yüze yapılan görüşme.

Anket Sonuçlarının Değerlendirmesi:

I- Bakanlıkla İlişkiler Modülü

Bu bölümde, ilk olarak katılımcılara Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı hakkındaki bilgilere hangi kaynaklardan ulaştıkları ve bu kaynaklar hakkındaki kanaatleri sorulmuştur. Genel olarak cevapların ortalaması 1.99 ile 3.40 arasında değişmektedir. İlk bölümdeki soruların tamamında guruplar arasında istatistikî olarak anlamlı farklılıklar bulunmaktadır.* Katılımcılar en çok mevzuat ve eğitimler aracılığı ile Bakanlık hakkındaki bilgilere ulaştıklarını belirtmişlerdir. En düşük bilgilenmeyi ise basın yolu (1.99) vasıtasıyla öğrendiklerini belirtmişlerdir.

Cevaplara, cevaplayan yetkililerin görev türüne göre bakılacak olursa; üreticiler en öncelikli olarak mevzuat (3.32) ve eğitimler (3.18) aracılığı ile bilgilendiklerini belirtmişlerdir. Kamu çalışanlarının en öncelikli olarak bilgilendikleri yöntemlerin başında kurumun web sitesi (4.10) ve mevzuat (3.67) gelmektedir. Sertifika kuruluşları da aynı şekilde, mevzuat (3.57) ve kurumun web sitesi (2.79) aracılığı ile Bakanlık hakkındaki bilgilere ulaştıklarını belirtmişlerdir. Sivil toplum kuruluşları temsilcilerinin de, mevzuat (2.65) ve kurumun web sitesi (2.60) ve eğitimler aracılığı ile (2.60) hakkındaki bilgilere ulaştıklarını belirtmişlerdir. Bu bölümde en düşük değerler; üreticiler için tanıtım etkinlikleri (1.78) ve basın (1.88), kamu çalışanları için kurum yayınları (2.52) ve basın (2.66), sertifika kuruluşları için basın (1.29) ve tanıtım etkinlikleri (1.77), sivil toplum temsilcileri için basın (1.95) ve toplantı ve ortak çalışmalar (2.30) gelmektedir.

* Çalışmadaki anlamlılık testleri %99'luk anlamlılık seviyesinde uygulanmıştır. Genelde araştırmacılar %95 anlamlılık seviyesini kullanmaktadırlar. %99 anlamlılık seviyesi kıyaslamalı olarak daha rijit ve daha kesin sonuçlar veren bir seviyedir. Bazı farklılık analizlerinde, %95 anlamlılıktaki farklı çıkar gurupları arası farklılık, %99 anlamlılık seviyesinde görülmeyebilir.

Bu bölümde daha sonra katılımcılara, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı'na ilişkin Bakanlığın AR-GE çalışmaları, yayınları, tarımsal desteklemeler, Bakanlığın denetim faaliyetleri vs. gibi çeşitli konulardaki kanaatleri sorulmuştur. Genel olarak cevapların ortalaması 1.75 ile 2.87 arasında değişmektedir ve gruplar arasında tüm sorularda istatistikî olarak anlamlı farklılıklar bulunmaktadır. Katılımcılar en çok personelin bilgi ve deneyiminin (2.87) ve Bakanlığın denetim hizmetlerinin (2.81) yeterli olduğunu belirtmişlerdir. Ancak, bu bölümde cevapların 1.75 ve 2.87 arasında değişmesi, genel olarak zayıf-orta bir düzeydir. En düşük cevaplar ise, Bakanlığın AR-GE çalışmaları (1.75) ve hizmette çabukluk (1.88) konularında gelmiştir.

İkinci bölümdeki cevaplara, gruplara göre bakıldığı zaman; üreticiler en öncelikli olarak personelin bilgi ve deneyiminden (2.76) ve denetim hizmetlerinin kalitesinden (2.66) memnun olduklarını belirtmişlerdir. Kamu çalışanları için, ilgili kişilere ulaşım kolaylığı (3.70) ve personelin bilgi ve deneyimi (3.48) en öncelikli olarak gelmektedir. Sertifika kuruluşları için, mevzuat değişikliklerinde bilgilendirme (3.71) ve ilgili kişilere ulaşım kolaylığı (3.50) konuları en başta gelmektedir. Sivil toplum kuruluşları temsilcilerinin de, ilgili kişilere ulaşım kolaylığı (3.30) ve denetim hizmetlerinin kalitesi (3.00) konuları başta gelmektedir. Bu noktada belirtilmesi gereken bir nokta, ilgili kişilere ulaşım kolaylığı konusunun kamu çalışanları, sertifika kuruluşları ve sivil toplum temsilcileri için 3.70, 3.50 ve 3.30 gibi yüksek değerlere sahipken, üreticiler için bu değer 1.85 gibi zayıf bir değer olması; diğer bir deyişle, üreticiler ile diğer üç grup arasında Tarım Bakanlığı'ndaki ilgili kişilere ulaşım kolaylığı konusunda istatistikî olarak anlamlı bir farklılığın olduğudur.

Söz konusu bölümdeki en düşük değerler; üreticiler için hizmette çabukluk (1.20) ve AR-GE çalışmaları (1.46), kamu çalışanları için AR-GE çalışmaları (2.42) ve hizmette çabukluk (2.55), sertifika kuruluşları için Bakanlığın kırsal alana yönelik faaliyetleri (1.14) ve AR-GE çalışmaları (1.57),

sivil toplum temsilcileri için Bakanlığın kırsal alana yönelik faaliyetleri (1.95) ve AR-GE çalışmaları (2.25) gelmektedir.

Bakanlıkla İlişkiler Modülü'nün üçüncü bölümünde ise, katılımcılara Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı hakkında sahip oldukları imaj ve görüşleri sorulmuş ve güvenilirlik, şeffaflık, bürokrasi gibi konuları değerlendirmeleri istenmiştir. Bu bölümde, Bakanlığın sahip olduğu alt yapı, donanım, bina imkânları ile ilgili soru hariç, diğer tüm sorularda gruplar arası anlamlı farklılıklar mevcuttur. Genel olarak cevapların ortalaması 1.93 ile 3.30 arasında değişmektedir. Tüm katılımcılar en çok Bakanlığın tarafsızlık (3.30) ve topluma yararlılık (3.02) konularında yeterli olduğunu belirtmişlerdir. En düşük cevaplar ise, bürokratik kolaylıklar (1.85) ve hizmet beklentilerinin karşılanması (1.92) konularında gelmiştir.

Üçüncü bölümdeki cevaplara, gruplara göre bakıldığında zaman; üreticilerin en çok olarak Bakanlığın tarafsızlığından (3.60) ve topluma yararlılık (3.12) yönünde memnun olduklarını belirtmişlerdir. Kamu çalışanları için, topluma yararlılık (3.45) ve Bakanlığın tarafsızlığı (3.42) konuları en öncelikli olarak gelmektedir. Sertifika kuruluşları için, bürokratik kolaylık (2.79) ve Bakanlığın güvenilirliği ve saygınlığı (2.71) konuları en başta gelmektedir. Sivil toplum kuruluşları temsilcilerinin de önceliklerinin başında, topluma yararlılık (2.95) ve dış kurumlarla işbirliği (2.95) gelmektedir. Bu noktada belirtilmesi gereken bir nokta, bürokratik kolaylık konusunun üreticiler için 1.46 gibi düşük bir değer alırken, bu değer sertifikasyon kuruluşları için 2.79 yani orta düzeyde çıkmasıdır. Kamu çalışanları için bu değer 2.42, sivil toplum için ise 2.30 çıkmıştır. Diğer bir deyişle, üreticiler ile diğer üç grup arasında bürokratik kolaylıklar konusunda istatistikî olarak anlamlı bir farklılığın olduğu görülmektedir.

Söz konusu bölümdeki en düşük değerler; üreticiler için çağdaşlık (1.37) ve bürokratik kolaylıklar (1.46), kamu çalışanları için kendini yenileme (2.42) ve bürokratik kolaylık (2.42), sertifika kuruluşları için Bakanlığın hizmet kalitesi (1.43) ve topluma yararlılık (1.50), sivil toplum temsilcileri için Bakanlığın hizmet kalitesi (2.25) ve şeffaflık noktasındaki tercihleri (2.25) gelmektedir.

Bakanlıkla İlişkiler Modülü'nün dördüncü ve son bölümünde ise katılımcılara Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı'nın başarılı/güçlü buldukları yönleri ile başarısız/zayıf/geliştirilmesi gereken yönlerini sıralamaları istenilmiştir. Anket geneline bakıldığı zaman, katılımcıların çoğunluğuna göre Bakanlığın en güçlü yönleri şöyle sıralanmaktadır: Katılımcılara göre, 'Bakanlığın tarafsız ve şeffaf bir kurum olması', Bakanlığın en güçlü yönü olarak öne çıkmaktadır. İkinci sırada, 'Bakanlığın genel çalışma kurallarına uyumu' gelmektedir. Üçüncü sırada, 'Bakanlık faaliyetleriyle ilgili mevzuatın yeterli olması', dördüncü sırada, 'çalışanlar tarafından benimsenmiş güçlü ve açık kurum kültürünün varlığı' ve son olarak da beşinci sırada 'paydaşlarla ilişkilerin yeterli olması' gelmektedir. Guruplara göre bakıldığı zaman, her beş noktada da anlamlı farklılıklar mevcuttur. Örneğin, üreticilere göre Bakanlığın en güçlü yönü 'Bakanlığın tarafsız ve şeffaf bir kurum olması' iken, diğer üç guruba göre Bakanlığın en güçlü yönü, 'Bakanlık faaliyetleriyle ilgili mevzuatın yeterli olmasıdır'.

Bakanlığın en zayıf yönlerine bakıldığı zaman, katılımcıların geneline göre, 'bürokrasi ve kırtasiyeciliğin fazla olması' konusu ilk sırada gelmektedir. Daha sonra 'yeniliğe ve değişime açık olmaması', 'iş akış süreçlerinin verimsiz olması', 'teknolojik imkânların yetersiz olması' ve son olarak da 'tanıtım ve halkla ilişkiler faaliyetlerinin yetersiz olması' gelmektedir. Guruplara göre bakıldığı zaman ise, her beş noktada da anlamlı farklılıklar mevcuttur. Örneğin, üreticilere göre Bakanlığın en zayıf-geliştirilmesi gereken yönü 'bürokrasi ve kırtasiyeciliğin fazla olması' iken, kamu çalışanlarına göre en önemli eksiklik 'olumlu kurum imajının olmaması' gelmektedir. Sertifika

kuruluşlarına göre en önemli eksiklik, 'yeniliğe ve değişime açık olmaması' iken bu sorunun yanıtı, sivil toplum temsilcileri açısından 'çalışanlar tarafından benimsenmiş güçlü ve açık toplum kültürünün olmaması' biçimini almaktadır.

II- Organik Arz Zincirinin Geliştirilmesi Modülü

Bu modülde, öncelikle üretim sürecinin çeşitli aşamalarındaki insan kaynaklarının yeterliliği ve geliştirilmesi için uygulanabilecek alternatifler sorgulanmıştır. Daha sonra, “pazarlama etkinliğinin geliştirilmesi için uygulanabilecek alternatifler”; üçüncü kısımda ise, “organik pazarın gelişiminde en önemli etkenlerden olan tüketici bilincinin artırılması için uygulanabilecek alternatifler” katılımcıların değerlendirmesine sunulmuştur.

İlk kısımda organik üretimde uzmanlaşmış insan kaynakları ile ilgili sorular yöneltilmiştir. Bu bölümdeki cevapların ortalamaları 2.95 ve 4.51 puan arasında değişmektedir. Katılımcıların geneline göre, Türkiye’de organik üretimde kullanılabilecek yetişmiş insan kaynakları kesinlikle yetersizdir (4.51). Ortalamanın yüksek olduğu (3.93) bir diğer konu ise, Türkiye’de organik tarımsal üretime başlama niyetinde bulunan üreticilerin öncelikle Bakanlık tarafından eğitilip bilgilendirilmeleri konusundaki ihtiyaçtır. Katılımcıların görece olarak daha düşük bir ortalama değere sahip oldukları konu, organik tarım konusunda meslek liselerinde programlar açılmasıdır (2.95). Ancak, aynı konuda üniversite-lisans düzeyinde programlar açılmasının gerekliliğine, katılımcılar daha yüksek bir ortalama ile katılmaktadırlar (3.23).

Cevaplara, gruplara göre bakıldığı zaman; meslek liselerinde programlar açılması konusu dışındaki diğer tüm cevaplarda guruplar arasında istatistiki olarak anlamlı farklılıkların mevcut olduğu görülmektedir. Şöyle ki; sertifika kuruluşları, organik üretimde uzmanlaşmış insan kaynaklarının yetersizliği ile ilgili soruya 4.79 gibi yüksek bir oranda katılırken, aynı değer, kamu çalışanları için 4.06'dır. Bu bölümde tespit edilen bir diğer ilginç farklı görüş ise, organik üretime başlamaya niyetli üreticilerin öncelikle devlet tarafından eğitilmesi konusundadır. Söz konusu soru için kamu çalışanlarının ortalaması 2.73 gibi ortaya yakın bir değer iken, aynı değer sertifika kuruluşları için 4.00'dır. Diğer bir deyişle kamu çalışanları, ilgili kişilerin öncelikle devlet tarafından eğitilmesi konusunda kararsız iken (2.73), sertifika kuruluşları uzmanları bu noktada devletin inisiyatif almasını talep etmektedirler (4.00).

Organik ürünlerin pazarlama etkililiğinin artırılmasının sorgulandığı ikinci kısımda, genel olarak cevapların ortalamaları 2.58 ve 3.94 puan arasında değişmektedir. Katılımcıların genelinin öncelikli olarak uygulanmasını istedikleri alternatif, organik ürünlerin tüketicilere doğrudan ulaşabilmesi için semt pazarlarının kurulmasıdır (3.94). Aynı şekilde, katılımcılar bu noktada kamunun ve belediyelerin aktif rol almasını talep etmektedirler (3.89). Bu bölümdeki soruların biri hariç tamamında guruplar arasında anlamlı farklılıklar mevcuttur. Örneğin 'organik ürünlerin tüketicilere doğrudan ulaşabilmesi için semt pazarlarının kurulması' noktasında kamu çalışanları 3.76'lık bir ortalamaya sahip iken, sertifika kuruluşları için bu rakam 4.57 gibi yüksek bir değerdir. Aynı şekilde, 'organik ürün ihracatçı firmalarının, reklam, dağıtım, v.s gibi masraflarını en aza indirmek için tek marka altında ortak hareket etmelerinin devlet tarafından desteklenmesi' konusunda üreticiler 3.42'lik bir ortalama değere sahip iken, kamu çalışanları bu konuya nispeten daha soğuk bakmaktadırlar (2.03).

'Organik ürünlerin ihracat potansiyelinin geliştirilmesi için tek marka altında ihracat yapılması' konusunda genel ortalama 2.59 olmakta ve bu noktada gruplar arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

Ortalamanın nispeten düşük olduğu konu ise, 'organik ürün ihracatçı firmalarının reklam, dağıtım v.s gibi masraflarını minimize etmek için, tek marka altında ortak hareket etmeleri' konusudur (2.58).

İkinci modülün üçüncü ve son kısmında katılımcılara, tüketici bilincinin artırılması ile ilgili alternatifler sunulmuştur. Cevapların ortalamaları, 3.92 ve 4.76 gibi yüksek değerler arasında değişmektedir. Genel olarak katılımcılar, 'organik tarım üretimi ile ilgili, tüketici bilincini artırıcı programlara devletin destek vermesi (4.75)' konusunda hemfikirdirler. Aynı şekilde katılımcıların geneli, 'bir ülkede organik tarımın gelişebilmesi için en önemli şartlardan birisi iç piyasanın canlandırılmasıdır' konusunda da güçlü bir inancıya sahiptirler (4.25).

III- Finansal Destekler Modülü

Bu bölümde katılımcılara, finansal desteklerin boyutu, veriliş şekli, hedef ürün ve üretici grupları vs. gibi konularda sorular sorulmuştur. Genelde cevapların ortalamaları 2.73 ile 4.53 puan arasında değişmektedir. Katılımcıların geneli tarafından en öncelikli olarak desteklenen politika önerileri, 'organik tarımsal üretime geçen üreticilere geçiş döneminde devlet tarafından doğrudan gelir desteği sağlanması' (4.32) ve 'organik tarımsal üretime geçen üreticilere, üretime geçtikten sonra devlet tarafından doğrudan gelir desteği sağlanması' (4.53) konularıdır.

Söz konusu iki noktada katılımcıların tümü bu politika enstrümanını desteklerken, üreticilerin hassasiyeti, özellikle diğer guruplara göre daha yüksek çıkmıştır ve bu fark istatistiki olarak da anlamlıdır. Üreticiler, organik üretime geçiş sürecinde; ki bu süreç 4-5 yıl dahi sürebilmektedir, devletin

kendilerine destek çıkmalarını talep etmektedirler (4.60). Aynı şekilde, organik üretime geçtikten sonra, üreticiler devletten, organik üretime geçtikleri için doğrudan gelir desteği sağlanmasını talep etmektedirler (4.81).

Katılımcıların geneli, alan bazlı desteklemelerde, devlet tarafından sertifika şartı aranmasını desteklerken (3.48), aynı tür desteklemelerde devletin sertifika şartı aramayıp, nispeten daha gevşek yönetmeliklerle denetlemesi noktasındaki hassasiyet yüksek değildir (2.73). Bu noktada da gruplar arasında anlamlı farklılıklar mevcuttur.

Devlet, kurallara ve yönetmeliklere uyan organik tarım üreticisini belli dönemlerde desteklemesi noktasında katılımcılar nispeten düşük bir ortalama sahip iken (2.82), 'üreticilerin sertifika ve kontrol masrafları devlet tarafından karşılanması' noktasında ortalama değer yüksek çıkmıştır (4.24).

Devletin destekleme politikalarının bölgeye ve ürüne göre değişip değişmemesi konusunda katılımcıların genel eğilimi, değişme yönünde daha yüksek olmuştur (3.21). Ancak, bu noktada da üreticiler ve diğer gruplar arasında anlamlı farklılıklar mevcuttur. Üreticiler desteklenecek organik ürünün bölgeye ve ürüne göre değişmesi konusunda isteksiz gözükürken (2.74), kamu çalışanları için bu değer 3.36, sertifika kuruluşları için 4.29, sivil toplum için ise, 4.65 olarak hesaplanmıştır.

Desteklenecek ürünler seçilirken mevcut tarımsal üretimde ürün fazlalığı olan ürünlere öncelik verilmesi konusunda da gruplar arasında anlamlı farklılıklar mevcuttur. Genel ortalama değer 2.77 olmakla birlikte, üreticiler için bu rakam 3.22, kamu çalışanları için 2.48, sertifika kuruluşları için 2.64, sivil toplum uzmanları için ise 1.20 çıkmıştır. Diğer bir deyişle, üreticiler, önceliğin tarımsal üretimde arz fazlası ürünlere verilmesi konusunda kararsız iken (3.22), diğer üç grup bu görüşe katılmamaktadır.

Bu bölümde değerlendirmeye sunulan son konu ise, organik üretimde devlet tarafından desteklenecek çiftçilerin işletme büyüklüğüne göre değişip değişmemesi olmuştur. Genel ortalama 3.95 gibi yüksek bir değer çıkmakla birlikte, gruplar arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Diğer bir deyişle katılımcıların tamamı, organik üretime geçişte, rekabet gücü ve verimliliği zayıf olan, özellikle küçük üreticilerin hedef olarak seçilmesi ve desteklenmesini istemektedirler.

IV- İlgili Destek Politikaları Modülü

Organik tarım, çağımızın konvansiyonel tarımına göre çok daha yoğun bir şekilde araştırma ve etkin mücadele isteyen bir üretim yöntemidir. Organik ürünlerin, Avrupa'da 1990'lardan itibaren artan üretim rakamlarına rağmen, araştırmalar gerekli ölçüde artmamıştır (Aksoy, 2001: 5). Yüz yıllar önce üretim basit anlamda temel üretim teknikleri ile gerçekleştirilebilirken; günümüzde bu çok zor bir durumdur. Günümüz dünyasında, küresel ısınma, doğal kaynaklardaki kirlenme, tarımda zararlı sinek ve böceklerin çoğalması vs. gibi pek çok sebeple, organik üretimde araştırma geliştirme çabaları çok önem kazanmaktadır. Örneğin, organik üretimde zararlılarla mücadele için kimyasal ilaç kullanımı yasaklanmakta ve bu mücadele ancak bu zararlıların doğadaki doğal düşmanları ile mümkün kılınabilmektedir. Zararlı organizmaların doğadaki doğal düşmanlarını tespit etmek, çoğaltmak ve üretimde kullanılabilir hale getirmek de çok uzun süreçli ve masraflı araştırmalar sonucunda mümkün olabilmektedir.

Bu çalışmaların gerçekleştirilmesinde, devlet öncü bir rol üstlenebileceği gibi; özel sektör de bu alandaki projeleri üstlenebilir. Diğer bir alternatif, hem devletin, hem de özel sektörün bu çalışmaları yürütmeye çalışması ve devletin özel sektörün araştırmalarına finansal destek de sağlaması şeklinde olabilmektedir. Aynı şekilde, devlet destekli birlik, sivil toplum kuruluşları ve üniversitelerin de bu çalışmaları yürütmesi bir diğer alternatiftir.

Organik ürün konusunda; verimlilik, ürün çeşitliliği, maliyet analizi ve buna benzer konularda etkin danışmanlık hizmetinin kimin tarafından sunulması gerektiği sorusu sorulduğu zaman, katılımcıların %35.9'u 'Devlet destekli birlikler, kooperatifler ve sivil toplum kuruluşlarının' bu araştırmaları yürütmesini istemiştir. Aynı soruda, katılımcıların %25.3'ü bu işi özel sektörün üstlenmesi gerektiğini ve devletin özel sektörün masraflarını karşılaması gerektiğini belirtmişlerdir. Katılımcıların %20'si sadece devlet tarafından çalışmaların yürütülmesi şeklinde cevap verirken, katılımcıların %17.6'sı da bu işin tamamen özel sektöre bırakılması gerektiğini belirtmişlerdir.

Katılımcı gruplara göre bu noktada istatistiki olarak oldukça anlamlı farklılıklar bulunmaktadır. Üreticilerin %40.8'i bu işi devlet destekli birliklerin ve sivil toplum kuruluşlarının yürütmesini talep ederken, %27.2'si bu işin sadece devlet tarafından yapılmasını istemektedir. Üreticilerin %24.3'ü de bu işin, devletin finansal destek sağlaması koşuluyla, özel sektör tarafından yapılmasını istediklerini belirtmişlerdir. Son olarak, üreticilerin sadece %7.8'i bu çalışmaların özel sektöre bırakılması gerektiğini belirtmişlerdir.

Kamu çalışanları açısından bu durum ele alındığı zaman ise, çalışmaya katılan kamu çalışanlarının %36.4'ü bu çalışmaların özel sektöre bırakılması gerektiğini belirtmişlerdir. Devlet destekli birliklerin ve sivil toplum kuruluşlarının bu çalışmaları yürütmesini isteyen kamu çalışanlarının oranı ise, %30.3'dür. Kamu çalışanları içinde, bu işin sadece devlet tarafından yürütülmesi gerektiğini belirtenlerin oranı da %15.2 olmuştur.

Sertifika kuruluşları açısından bu soruya verilen cevaplarda ise bambaşka sonuçlar elde edilmiştir. Sertifika kuruluşları uzmanlarının %57.1'i bu işin özel sektör tarafından yapılması gerektiğini düşünmektedir. Aynı şekilde, %35.7'si de çalışmaların masrafları devlet tarafından karşılanmak koşuluyla, özel sektör tarafından yürütülmesini arzu etmektedirler. İlgili projelerin devlet destekli sivil toplum kuruluşlarına ve birliklere bırakılmasını

destekleyen sertifika kuruluşu uzmanlarının oranı da sadece %7.1 olarak hesaplanmıştır.

Konu, sivil toplum kuruluşları uzmanları açısından ele alındığı zaman ise, katılımcıların % 45'i çalışmaların, masrafları devlet tarafından karşılanmak koşuluyla, özel sektör tarafından yürütülmesini arzu etmektedirler. Bu işin devlet destekli sivil topluma bırakılması gerektiğini düşünenlerin oranı, % 40 olmuştur. Söz konusu uzmanların %10'u özel sektörü, % 5'i de devleti bu işin merkezinde görmeyi arzu etmektedir.

Dördüncü modülde daha sonra, ulusal program, kayıt sistemi, birlik ve kooperatiflere verilecek pazarlama destekleri, ürünlerin işlenerek pazarlanması için yapılabilecekler, kurumsal yapılanma, vergi politikaları, kamu müdahale kurumlarının rolü, organik girdilerin temini ve organik ürünlerde uzmanlaşmış analiz laboratuvarlarının kurulması ile ilgili sorular yöneltilmiştir.

Genel olarak cevapların ortalamaları 2.79 ve 4.55 puan arasında değişmektedir. Organik tarımın gelişmesi için öncelikle kapsamlı bir sektör stratejisi ulusal programı hazırlanması ve devletin sektörde aktif bir yönlendirici olabilmesi için ilgili tüm üretici ve üretimle ilgili bilgileri içeren kayıt sistemi oluşturması konularını, katılımcılar yoğun bir şekilde desteklemektedirler (4.12 ve 4.04).

Üreticilerin ürünlerini birlikler aracılığı ile, katma değeri yüksek bir şekilde pazarlayabilmesi için, devletin birliklere teşvik ve destek sağlaması noktasında, katılımcıların genel ortalaması 3.88 çıkmıştır. Ancak bu noktada tespit edilen ilginç bir sonuç, üreticiler ve diğer gruplar arasında istatistiki olarak anlamlı farklılıklar bulunduğu ve daha da ilginç, ürünlerin birlikler aracılığıyla pazarlanmasına devletin destek vermesini en az destekleyen grubun üreticiler çıkmasıdır. Bu noktada üreticilerin ortalaması 3.70 iken,

kamu çalışanları için bu değer 4.33, sertifika kuruluşları için 4.00, sivil toplum uzmanları için de 3.95 çıkmıştır.

Üreticinin ürünlerini, işlenmiş bir şekilde pazarlayabilmesi için 'ürün işleme kapasitesini artırıcı' devlet desteği sağlanması konusunu da katılımcılar önemli ölçüde desteklemektedirler (3.91).

Destekler sağlanırken çevresel yönden hassas bölgelerin seçilmesi ve desteklerin öncelikle oralara yönlendirilmesi konusunda da katılımcıların çoğunluğu tarafından önemli ölçüde desteklenmektedir (3.91). Bu oldukça önemli bir noktadır, nedeni ise, konvansiyonel tarım uygulamaları sonucunda kirlenen toprak gibi doğal kaynakların geri kazanımının neredeyse imkansız olmasıdır. Geri kazanım için çok uzun süreli ve çok yüksek değerde çalışmalar gerekmektedir. Bu sürecin sonunda, kaynakların geri kazanılacağı da kesin değildir.* Bu sebeple, katılımcıların da desteklediği şekliyle, bazı ülkelerde yapıldığı gibi, kaybedilme riski yüksek olan, konvansiyonel tarım tekniklerine uzun yıllardır yoğun bir şekilde maruz kalan, hassas bölgelerde organik tarımın ivedilikle uygulanması gerekmektedir.

Organik tarımla ilgili yasal ve kurumsal düzenlemeler yapılırken, üretici ve ihracatçıların görüşlerinin alınması konusunda katılımcılar önemli ölçüde destek çıkmakta iken (4.55), Tarım Bakanlığı bünyesinde organik tarım için ayrı bir kurumsal yapılanmaya ihtiyaç olup olmadığı noktasında kararsızdırlar (2.79). Ancak bu noktadaki en anlamlı farklılık, kamu çalışanları ve sertifika kuruluşları arasında tespit edilmiştir. Kamu çalışanları, organik tarım için ayrı bir kurumsal yapılanmaya ihtiyaç olup olmadığı noktasında 2.76 ile en düşük grupta ortalamasına sahip iken, sertifika çalışanları için bu değer 3.93 gibi yüksek bir rakam çıkmıştır.

* Prof. Ahmet Altundışli (Ege Üniversitesi) ile yapılan yüz yüze görüşme. 10 Haziran 2009.

Bazı ülkelerde, organik pazarı canlandırmak ve talebi artırmak amacı ile kamu kurumlarının ve belediyelerin organik ürünleri kullanmaları teşvik edilmektedir. Buna örnek olarak, bazı hastanelerin, hastalar için hazırladıkları yemeklerde organik ürün kullanmaları gösterilebilir. Bu noktada da katılımcıların geneli Türkiye’de bu uygulamanın faydalı olabileceğine inanmakta ve uygulanmasını desteklemektedirler (4.25). Ancak bu noktada da gruplar arasında anlamlı farklılıklar mevcuttur. Üreticiler (4.65) ve sertifika kuruluşları (4.43), ürünlerine talep oluşturacağı ve sektörün canlanacağı düşüncesiyle bu uygulamayı şiddetle desteklemekte iken, kamu çalışanların bu konudaki desteği görece olarak daha düşüktür (3.48).

Organik ürünlerin tarladan sofraya tüm süreçlerinde KDV indirimi veya muafiyeti sağlanması önerisine de katılımcıların geneli destek olmaktadır (4.25). Ancak bu noktada da gruplar arasında anlamlı farklılıklar mevcuttur. Üreticiler (4.74) ürünlerin fiyatının ucuzlayacağı ve talebin artacağı düşüncesi ile bu uygulamayı şiddetle desteklemekte iken, kamu çalışanların bu konudaki desteği görece olarak daha düşüktür (4.06).

Organik ürün pazarına, gelişme için gerekli finansmanı sağlayıcı özel fon kaynakları bulunması konusunda, katılımcıların çoğunluğu yüksek bir ortalama saha sahiptirler (4.42). Bu noktadaki politika alternatiflerine örnek olarak İtalya’daki uygulama gösterilebilir. İtalya’da konvansiyonel tarımda kullanılan kimyasal gübrelere ve ilaçlara konulan özel bir vergi ile, organik tarım araştırma projelerine ve AR-GE çalışmalarına finansal destek sağlanmaktadır. Sivil toplum uzmanları (4.65), sertifika kuruluşları (4.36) ve üreticiler (4.26) bu konuda önemli oranda destek çıkmakta iken, kamu çalışanları için bu değer görece olarak biraz daha düşük çıkmaktadır (3.91).

Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO) gibi kamuya ait müdahale kurumlarının, organik tarım girdilerinin temininde aracı ve yardımcı olmaları konusunda da katılımcılar destek çıkmakta iken, özellikle üreticilerin ve kamu çalışanlarının görüş farkları dikkat çekmektedir. Üreticiler için bu değer 4.72 iken, kamu

Çalışanları için bu değer 2.97 gibi, goreli olarak oldukça düşk bir noktada çıkmaktadır.

Üreticilerin ve kamu çalışanlarının görüş farklılıklarının ne çıktığı bir diğer nokta ise, organik tarımda kullanılan organik gübre gibi girdileri üreten yerel firmalara devletin destek olması ve özel teşvikler sağlaması noktasındadır. Üreticiler için bu değer 4.80 iken, kamu çalışanları için bu değer 3.42 gibi, goreli olarak oldukça düşk bir noktada çıkmaktadır.

Sertifika kuruluşları ve üreticilerin kullanacağı kalıntı vs. gibi analizleri yapan laboratuvarları, devletin kendisinin mi kuracağı, yoksa bu laboratuvarların kurulmasına özel sektörün öncülük edip, devletin de özel sektöre destek mi çıkması gerektiği konusunda da gruplar arasında istatistiki olarak anlamlı görüş farklılıkları bulunmaktadır. Katılımcıların geneli devletin kurması yerine (3.83), özel sektörün bu işi yapmasını ve devletin ona katkı sağlamasını (4.29) arzu ederken; gruplar arasında anlamlı farklılıklar gözlemlenmiştir.

Üreticiler açısından olaya bakıldığı zaman, üreticiler devletin laboratuvar kurmasını desteklemekte (4.54), kamu çalışanları bu noktada kararsız gözükmektedir (3.21). Ancak, kamu çalışanlarının bu işi özel sektörün yapması ve devletin destek olması konusundaki görüşü goreli olarak daha yüksek bir değerde görülmektedir (3.82).

Benzer bir şekilde, sertifika kuruluşlarının devlet laboratuvarları konusundaki desteği 2.29 gibi katılmama noktasında çıkarken, özel laboratuvarlar konusunda bu destek 4.43 gibi yüksek bir değerle karşımıza çıkmaktadır. Aynı durum, sivil toplum uzmanları açısından da tespit edilmiştir (2.25 ve 4.35).

Çalışmanın Yedinci Bölümünde ilk olarak Türk tarım sektörü'nün organik ürünler bağlamında bir SWOT analizi yapılmıştır. Bu bölümde Türk Tarımı'nın organik tarıma geçiş için pek çok güçlü yönünün bulunduğu tespit edilmiştir.

Daha sonra, Türkiye'de organik tarım sektörünün bütünsel gelişimi için gerekli olan bir stratejik eylem planının neler içereceği üzerinde durulmuş ve bulgu ve öneriler çeşitli paydaşlara saha çalışması ile uygulanmıştır. Söz konusu saha çalışmasında temelde dört ana bölüm üzerinde durulmuştur. Her bölüm için genel ortalamalar irdelenmiş ve pek çok noktada ortaya çıkan guruplar arası farklılıklar tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın son bölümünde, saha çalışmasından elde edilen bulgular ışığında Türkiye için bir 'Organik Tarım Eylem Planı' hazırlanmaya çalışılacak ve çalışmanın sonuç ve önerileri ortaya konulacaktır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Tarih boyunca, insanoğlunun en önemli kaygısı beslenme olmuştur. İnsanoğlunun, beslenme ihtiyaçlarını karşılamada kullandığı gıdaların temini için de tarımsal üretim, insanlığın en eski üretim faaliyetlerinden birisidir. Önceleri avcılık ve toplayıcılıktan oluşan tarım faaliyetleri, daha sonra hayvan ve bitkilerin yetiştirilmesi şeklinde gelişmiştir. Ancak, beslenme ihtiyacı duyan nüfus arttıkça üretimi artırmaya çalışan insanoğlu, toprakla ilgili acı bir gerçeğe yüz yüze kalmıştır: üretimin kaynağı olan toprağın gücü sınırlıdır ve ekildikçe gücünü yitirmektedir. Bu sebeple, insanoğlu daha verimli toprak arayışını, tarih boyunca sürdürmüştür. Fakat dünya nüfusu arttıkça, üreticiler, dünyada kullanılabilir tarım alanlarının sınırlı olması nedeniyle, işleyebildiği topraktan en yüksek verimi almaya çalışmışlardır.

Kıt olan toprak kaynağının yoğun kullanımı ise, üretimde kendini, girdilerin yoğun kullanılması ve böylece verimin artırılmaya çalışılması şeklinde göstermiştir. Toprak, ürettikçe gücünü kaybeden ve verimi azalan bir kaynaktır. Kaybolan gücü yerine koymak için de, gübre gibi destekleyici organizmalar kullanma zorunluluğu vardır.

Yirminci yüzyıl, bir yandan dünya nüfusunun hızla artmaya başladığı, diğer taraftan doğal kaynakların azalmaya başladığı bir dönem olmuştur. Bunun sonucu olarak yer yer kendini gösteren gıda açığı ve açlık sorunu, özellikle savaş sonrası dönemlerde, iyice ortaya çıkmaya başlamış, ülkeler açlık sorunuyla baş edebilmek için, her zaman tarımsal üretimi artırma çabası içine girmişlerdir. Bu arayışların bir sonucu olarak ortaya çıkan 'yeşil devrim' olgusu ile birlikte, özellikle 1960'lardan itibaren yapay girdilerin tarımsal üretimde kullanımı başlamıştır.

O dönemlerde insanlık için olumlu bir mucize olarak görülen 'yeşil devrim' ve buna bağlı yapay girdilerin yoğun bir şekilde kullanımı sonucu, Afrika hariç, özellikle Avrupa ve Kuzey Amerika ülkelerinde önemli üretim artışları kaydedilmiştir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası yaşanan açlık korkusu artık sona ermiş, tarımsal ürünler hem bollaşmış, hem de fiyatları düşmeye başlamıştır.

1980'li yıllara gelindiği zaman, tarımda arz açığı, bilhassa gelişmiş ülkeler için sona ermiş, hatta pek çok temel tarımsal üründe arz fazlası sorun olmaya başlamıştır. Yine bu dönemlerde, belirgin biçimde ortaya çıkan bir gerçek, tarımdaki olumlu havanın değişmesine sebep olmaya başlamıştır: Üretimin, özellikle de girdilerin yoğun bir biçimde kullanıldığı tarım alanlarında çevre, geri dönülmez bir biçimde tahrip olmakta ve doğanın dengesi bozulmaktadır. Üretimin az sayıda çeşitle monokültür biçimde yapılmasının gen kaynaklarının erozyonuna yol açtığı, üretimde kullanılan kimyasal ilaçların kalıntılarının ve kimyasal gübrelerin yer altı sularına karışarak üründe ve çevrede meydana getirdiği kirlenmenin insan ve hayvan yaşamını tehdit etmeye başladığı yine bu yıllarda bilimsel olarak kanıtlanmaya başlanmıştır (Aytoğu, 2006: 9). Çevresel kirlenmenin ötesinde, kimyasal girdiler kullanılarak yapılan konvansiyonel tarımın, insan sağlığı üzerindeki çeşitli olumsuz etkileri de bu dönemlerde ortaya çıkarılmıştır.

Tarımda yakalanan verimlilik artışı, o ülkenin kendi kendine yeterliliğinde önemli bir unsur olmuş ve bu tür ülkelerde sanayileşmeye geçmeyi de kolaylaştırmıştır (Gollin, 2002: 164). Ancak, başta tüketiciler olmak üzere, sanayileşmiş ülkelerin kamuoyları ('deli dana' gibi yaşanan gıda skandallarının da etkisiyle), ülkenin gıda ürünlerinde kendi kendine yeterliliğini değil, tüketilen gıdanın kalitesini sorgulamaya başlamışlardır. Bu olumsuzluklar karşısında, başta Kuzey Avrupa ülkeleri olmak üzere, pek çok sanayileşmiş ülkede, çevreye duyarlı üreticiler doğal dengeyi bozmadan, insanlarda ve diğer canlılarda olumsuz etki yapmayan temiz üretim yöntemlerinin ve ürünlerin arayışına girmeye başlamışlardır. Çevre ve insan

dostu üretim sistemleri arasında “organik (ekolojik, biyolojik)” tarım, böylece 1980’lerden itibaren hem talep hem de arz anlamında hızla yayılmaya başlamıştır. 1990’lı yıllardan itibaren de bu hızlı artış trendi devam etmiş ve sektör 2000’li yıllarla birlikte, artık bir ‘niş’ pazar olmaktan çıkıp, olgunlaşmamış bir sektör haline gelmiştir (Goodman, 2000: 215).

Organik tarım, basit bir üretim şekli olmaktan öte, bir ilkeler topluluğunun ve yaşama, yaşayana ve doğaya empati ile bakış felsefesinin ürünü olan bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımın temel ilkeleri: (Engiz & Özlü, 2007)

- **Sıhhiyet İlkesi:** Toprak, hava, su, enerji, bitki, hayvan, insan ve gezegenin tek ve ayrılmaz şekilde sağlıklı halde olmasını sürdürme ve güçlendirme,

- **Ekoloji İlkesi:** Organik tarımın yaşayan canlı olan ekolojik sistemlere ve döngülere tabi, onlarla işbirliği içerisinde onları daha iyileştirmeyi ve onların varlığını idame ettirmeye dayalı olması gerektiğini,

- **Dürüstlük/Açıklık İlkesi:** Organik tarımın; bir bütünlük içerisinde hakkaniyet, saygı, adalet ve paylaşılan dünyanın hizmetkârlığı anlayışı çerçevesinde ortak çevreye ve yaşam/hayat fırsatlarına saygılı bir dürüstlüğü üzerine oturan bir ilişki biçiminde tesis edilmesi gerekliliğini,

- **İhtimam/Umursama İlkesi:** Organik tarımın; şimdiki ve gelecek nesillerin ve çevrenin sağlığını ve esenliğini koruyacak anlamda ve tedbirli bir şekilde ve sorumluluk içerisinde yönetilmesi gerektiğini önermektedir.

Gelişmekte olan ülkelerin pek çoğunda organik tarıma verilen desteğin arkasında, gelişmekte olan dünya ticaretinden pay alma çabası yatmaktadır. Ancak, ülkelerin, organik tarıma destek vermeleri için pek çok, sağlıklı, çevresel, sosyal ve buna benzer gerekçeleri de mevcuttur.

Organik Tarım ve Ekonomi: Tarım, gelişmekte olan ülkelerin pek çoğunda halen başat ekonomik sektör olsa da, bu ülkelerin dünya ticaretinden aldıkları pay istenilen düzeyde değildir. Gerekli yatırımların yapılamaması ve mekanizasyonun istenilen düzeylere gelememesi sonucu, gerek verimlilik gerekse de kendi kendine yeterlilik anlamında pek çok sorun, az gelişmiş ülkelerin politikalarını etkilemektedir. Gelişmekte olan ülkelerin, bazı tropik meyve türleri dışında, gelişmiş ülke pazarlarına girme olanakları oldukça sınırlıdır. Organik tarım ticaretinde, özellikle AB ve Kuzey Amerika ülkelerinin alıcı olmaları ve bu ülkelerde söz konusu ürünlerde önemli boyutlarda arz açığı bulunması, ülkeleri bu pazarlardan pay almaya iten çok önemli bir unsurdur.

Uluslararası pazarlarda yarattığı fırsatlar ve ihracat potansiyelinin ötesinde, organik tarımın sağladığı bir diğer önemli avantaj, özellikle gelişmekte olan ülkeler için gıda güvenliği ve kendi kendine yeterlilik hedeflerine ulaşmadaki rolüdür. Gelişmekte olan ülkeler günümüzde başta kimyasal gübreler ve ilaçlar olmak üzere pek çok tarımsal girdide dışa bağımlıdırlar. Organik ürünlerin ve yerel gıda çeşitlerinin artması ile birlikte, ithal girdiler ve ürünler organik girdilerle ikame edilmeye başlanmakta ve bunun sonucunda dışa bağımlılık azalabilmektedir. Örneğin ithal kimyasal gübrelerin yerini hayvancılıkta doğal olarak üretilen, yerel organik gübreler alabilmektedir. Dış ticaret açığına sahip pek çok az gelişmiş ülkede bu durum, sınırlı döviz kaynaklarına olumlu etkide bulunmakta ve dolayısıyla bu ülkelerin döviz açığını azaltıcı bir etki yaratabilmektedir. Tüm bunlardan anlaşılabileceği üzere, organik tarımsal üretim, ekonomik açıdan kendi kendine yeterli bir toplum olabilme yönünde, önemli faydaları bulunmaktadır.

Bu süreci olumlu etkileyen bir diğer unsur, DTÖ sürecinin etkisiyle yaşanmaktadır. DTÖ anlaşmaları çerçevesinde ülkeler girdi sübvansiyonlarını azaltmak zorunda kalmaktadırlar. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde girdiler devlet tarafından yoğun bir şekilde sübvansiyonla edildiği için, girdi sübvansiyonlarının azaltılması, girdi maliyetlerinin artmasına sebep olmaktadır. Bunun sonucunda çiftçiler, kimyasal ilaçların ve gübrelerin kullanımını azaltarak alternatif doğal yöntemlere daha sık başvurmaya başlamışlardır (Güzel, 2001: 25). Yapılan çalışmalarda da görülmüştür ki, kimyasal gübre ve ilaçlar kullanmadan gerçekleşen üretimde çiftçinin masrafları daha düşük ve net karı daha yüksek olabilmektedir. Bu, özellikle küçük ölçekli üreticiler için olumlu ve organik üretim eğilimini artıran bir etkidir (Fukuoka, 2006: 104).

Organik Tarım ve Çevre: Organik tarım, pek çok gelişmekte olan ülke için, ekonomik ve ticari fırsat anlamına gelse de, özellikle gelişmiş ülkeler için, çevreye duyarlı ve doğal kaynakların sürdürülebilirliğini sağlayan bir üretim şekli olması nedeniyle tercih edilmektedir. Bu ülkeler, tarımsal üretimdeki artışların elde edilebilmesi için, gübre ve ilaç kullanımının, ıslah çalışmalarının ve sulamanın en yoğun yapıldığı bölgelerdir. Yoğun kaynak kullanımını gerektiren konvansiyonel tarım nedeni ile, tarımın sebep olduğu toprak kaybı, toprak kirlenmesi ve yeraltı su kaynaklarının kirlenmesi gibi sorunların önüne daha fazla geçilecektir. Gelişmiş ülkeler için, organik tarım, geri döndürülemez doğal kaynakların sürdürülebilirliğini sağlamak için elzem bir üretim şeklidir. Diğer taraftan gelişmekte olan ülkeler, çevreye zarar veren girdilere, gelişmiş ülkelere göre daha geç ve nispeten daha az ulaştıkları için, organik tarıma geçişte daha şanslı sayılmaktadırlar. Bu sebeple organik tarım üretiminin az gelişmiş ülkelere özendirilmesi daha kolay olabilecektir (Karaer & Gürlük, 2003: 205).

Ancak, çevresel anlamda daha az kirli olma avantajı, böyle kalacağı anlamına da gelmemektedir. Çünkü, gelir düzeyi düşük ve ekonomik problemleri ağır, fakir ülkelerde doğal kaynakların korunması adeta imkânsız hale gelmektedir. Bu ülkeler, döviz gelirlerini artırmak için daha fazla üretmeye çalışmakta ve bunun sonucunda doğal kaynaklarındaki tahribat daha yoğun yaşanabilmektedir. Aynı şekilde, fakir ülkeler, daha yüksek gelir elde etmek amacıyla da kirli endüstrilerin ülkelerine gelmesine daha sıcak bakmaktadırlar (Vlachou, 2004: 946).

Ayrıca, Türkiye örneğinde olduğu gibi, kirlenmenin nispeten daha az olması, ülkenin tümü için geçerli değildir. Türkiye’de konvansiyonel tarım yapılan bölgelerdeki girdi kullanımı gelişmiş pek çok ülke ortalamasının oldukça altında kalırken, Çukurova gibi bazı bölgelerde, kimyasal gübre ve ilaç kullanımı, çevresel sorunlara neden olacak kadar aşırı seviyelerdedir (Bayraç & Yenilmez, 2005: 6). Söz konusu kirliliğin azaltılması ve doğal kaynakların temizlenmesi de çok uzun yıllar gerektirebilmektedir. Bunun nedeni, üretimde kullanılan pestisitlerin sebep olduğu tahribatın yıllarca sürebilmesidir. Örneğin DDT en az 20 yıl toprakta bozulmaksızın kalabilmekte ve etrafa da yayılabilmektedir. Bozulan toprakta artık temiz üretim yapılması neredeyse imkânsız hale gelmektedir. Diğer bir deyişle, ertesi yıl üretici DDT kullanmasa bile, o toprakta üretilen üründe kimyasal kalıntı olacaktır.

Tüm bunların ötesinde, yirmi birinci yüzyıl ile birlikte kendini iyice hissettirmeye başlayan ‘küresel ısınma’ olgusu, fakir veya zengin, tüm ülkeleri, çevre konusunda daha hassas davranmaya ve çevre dostu üretim biçimlerine geçmeye zorlamaktadır. Küresel ısınmanın genel etkileri, kendisini iklim koşullarının değişmesi ve yağış miktarlarındaki değişimler olarak göstermektedir. Değişen iklimler sonucunda, su kaynaklarında, kullanıma elverişli tarım alanlarında ve tüm ekosistemde değişimler meydana gelmektedir. Kişi başına düşen elverişli tarım arazisinin 2050 yılında 0.23 hektardan 0.15 hektara ineceği öngörülmektedir (Atalık, 2006: 21).

Türkiye için olaya bakıldığı zaman, kuraklığın artmaya devam edeceği, başta Akdeniz ve İç Anadolu Bölgeleri olmak üzere, yağışların azalacağı, Karadeniz'in ise Akdenizleşeceği tahmin edilmektedir (Öztürk, 2006: 30). 2007 yılında yaşanan kuraklık, son yıllarda, tropik bölge olmasa da zamansız yaşanan aşırı yağışlar ve su baskınları, bu süreçte yaşanmaya başlananların bir göstergesidir (Kadioğlu, 2006: 16).

Tüm bunlardan anlaşılacağı üzere, doğal kaynaklar ve organik tarım gibi, doğal kaynakların sürdürülebilirliğini sağlayan üretim biçimleri, başta Türkiye olmak üzere, tüm ülkeleri, organik tarıma geçişte önümüzdeki yıllarda oldukça zorlayan bir diğer unsur olacaktır.

Organik Tarım ve Sağlık: Organik tarımın gerekliliğini gösteren bir diğer olgu da, beslenme ve insan sağlığı ilişkisidir. Tarımsal üretimde verim artışı ve zararlılarla mücadele gibi çeşitli amaçlarla kullanılan kimyasal girdilerin, çevreye olduğu kadar başta insan olmak üzere tüm canlılara olumsuz etkileri olmaktadır. Özellikle üretimde zararlıların kontrolü amacıyla kullanılan pestisitlerin insan sağlığı için yarattığı tehditler son yıllarda çok artış göstermeye başlamıştır. İnsanoğlunun tükettiği gıdalardaki kalıntı oranları, izin verilen limitlerin altında olsa dahi, tüketilen pek çok gıdadan bu kalıntılar alındığı için, günlük tüketilen toplam kalıntı miktarı yüksek olabilmektedir.

Tüm bunların ötesinde tarım ilaçları kümülâtif özellikte maddelerdir ve az miktarlarda alınsalar bile, vücuttaki yağlı dokularda birikmektedirler. Türkiye'de yapılan pek çok araştırmada, anne sütünde dahi yoğun miktarda tarım ilacına rastlanmıştır (Yurttagül, 2001: 25). Ayrıca üretim aşamasında ürünün doğallığını bozan sadece pestisitler değildir. Kimyasal gübrelere ve çeşitli hormonlara ilaveten, işlenmiş tarım ürünlerinin dayanıklılığını ve raf ömrünü artırıcı pek çok koruyucu kimyasal katkı maddeleri de kullanılmaktadır. Tüm bunların neticesinde, son yıllarda hemen hemen tüm ülkelerde müthiş bir ivme ile artan kanser vakalarının başlıca nedenlerinden

bir tanesinin de tüketilen gıdalar olduğu, herkes tarafından kabul edilen bir gerçektir. Çünkü, tüm bu kimyasallar sadece toprağı ve suyu kirletmekle kalmamakta, yediğimiz besinleri ve tüm besin zincirini de kirletmektedirler.

Tüm bu gelişmelere bağılı olarak ülkelerin sağık harcamaları da içinden çıkılmaz bir hal almış bulunmaktadır. Bunun en önemli sebeplerinden biri de kanser tedavisinin uzun süreli ve çok yüksek maliyetli olmasıdır. Bu nedenle ülkelerin organik tarıma yaptıkları yatırımlar, uzun vadede ülkelerin sağık harcamaları üzerinde olumlu bir etki yapmaktadır. Bu yatırım sürecinde, konvansiyonel tarımda yeteri kadar ilerleyemediğı için, toprağı temiz kalmış pek çok az gelişmiş ülke önemli bir avantaja sahip olmaktadır. Diğer bir deyişle, az gelişmiş ülkeler bir anlamda azgelişmişliğıin avantajlarına sahiptirler.

Organik Tarım ve Kırsal Kalkınma: Az gelişmiş ülkelerin kırsal kesimi ve çiftçileri, gerek altyapı, gerekse verimlilik açısından pek çok rekabet dezavantajına sahip oldukları için, küreselleşen tarım ticaretinde, gelişmiş ülkelerdeki çiftçiler kadar kazançlı çıkmaları zor gözükmektedir.

Bu durumu değıştirip daha kazançlı çıkmak için, pek çok gelişmekte olan ülke konvansiyonel tarım yönünde ilerlemeye çalışmakta ve gelişmiş ülkelere yetişmek için politikalar geliştirmektedir. Ancak gelişmiş ülkelerdeki yüksek destekler, verimlilik farkları ve mevcut tarım politikaları devam ettiğı sürece bu farkın kapanması zor gözükmektedir. Diğer bir deyişle, konvansiyonel tarımın gelişmekte olan ülkelerin kırsal kalkınma politikalarına olumlu katkı sağlaması sınırlı gözükmektedir. Ancak, organik tarım modeli söz konusu olunca, gelişmekte olan ülkelerin altyapıdan ve mekanizasyondan yoksun düşük gelirli ve gizli işsizliğıin yoğun olduğu kırsal bölgeler için aynı durum söz konusu değıldir.

Pek çok ÷lkede organik tarıma yönelik ilgi, finansal sermayeye daha az, doğal ve beşeri kaynaklara göreceli olarak daha fazla ihtiyaç duyulması nedeniyle artmaktadır. Bu ilgi, küçük işletmeler arasında daha da yoğunlaşmaktadır. Yoksul ve küçük üreticiler için organik tarım, onları konvansiyonel tarımın borç tuzağından ve kısır döngüsünden kurtarabilecek bir alternatif üretim yöntemidir (Kilcher, 2005: 49). Ayrıca, organik tarımsal üretim sürecinde zararlı otlarla mücadele için ilaç kullanımının yasak olması sebebiyle organik tarım, konvansiyonel tarıma göre çok daha emek yoğun bir yapıdadır (Aktar & Ananias, 2005: 31). Bu sayede kırsaldaki atıl işgücü, daha fazla iş ve gelir olanaklarına sahip olabilmektedir. Böylece organik tarımın kırsalda istihdam ve gelir yaratıcı, dolayısıyla da kentsel alanlara göçü tersine çevirici etkisi ortaya çıkmaktadır. Türkiye için, kırsaldaki ekonomik kapasitenin artması ve insanların kırsalda geçimini sağlayabiliyor olmaları oldukça önemlidir. Bu sebeple, organik tarımın Türkiye'deki kırsal kalkınma politikalarına ve kırsalda yaşayan insanlara sunacağı ekonomik fırsatlar hiç de azımsanacak düzeyde değildir. En azından, konvansiyonel tarıma göre organik tarım, küçük işletmeler için, daha umut vadeden bir alternatif çıkış yoludur.

Tüm bunların sonucunda, organik tarım modelinin, sürdürülebilirlik kavramı açısından, ekonomik, çevresel, sağlık yönlü ve de kırsal kalkınma anlamında daha uygun olduğu söylenebilmektedir. Çünkü amaç, bir yanda tarımda verimliliği ve üretimi sürdürürken, diğer yandan da çevreye verilecek zararı azaltarak, kısa ve uzun dönemde ekonomiyi canlı tutmak, tarımla uğraşanların yaşam kalitesini yükseltmek ve bu amaçlarla uygulamaları geliştirmektir (Turhan, 2005: 14).

Organik tarımın Türkiye'deki gelişimine bakıldığı zaman, sektörün ortaya çıkışının 1980'li yıllara kadar uzandığı gör÷lmektedir. Üretimin oluşması sürecindeki dinamiklere bakıldığı zaman, dünyada başta Avrupa ÷lkeleri olmak üzere benzer süreçlerden geçmiş pek çok ÷lkeden farklı

olarak, sürecin üreticilerce tabandan değil, yabancı alıcılarla tepeden aşağıya doğru geliştiği görülmektedir.

1984-85 üretim döneminde Avrupalı ithalatçı firmalardan gelen talepler doğrultusunda üreticilerin İzmir’de kuru üzüm, kuru incir gibi geleneksel ihraç ürünleri ile başlayan organik tarımsal üretim, günümüzde işlenmiş tarımsal ürünlerle birlikte 200 çeşidi aşmış bulunmaktadır. Aynı şekilde organik tarımsal üretim yapan çiftçi sayısında da artışlar meydana gelmiştir ve 2007 yılı itibarı ile 16,276 üretici sertifikalı organik tarımsal üretim yapmaktadır. 2006 yılı sonu itibarıyla dünyada yaklaşık 30.6 milyon hektarda, diğer bir deyişle kullanılabilir tarım alanlarının % 0.7’sinde organik tarımsal üretim yapılırken, Türkiye için bu değer 93,133 hektar olmakta; geçiş döneminde olan alan dahil edildiği zaman bu değer 162,131 hektara çıkmaktadır. Türkiye’de ekilebilir tarım alanlarının sadece %0.2’sine denk gelen bu değer, dünya ortalamasının oldukça altındadır. AB’de organik tarıma yönelmiş ülkeler içinde bu oranların, örneğin Avusturya için yaklaşık %14.2 (361,000 hektar), İtalya için % 8.4 (1.1 milyon hektar) olması, Türkiye’nin henüz bu alanda görece olarak çok düşük değerlere sahip olduğunun ve daha da önemlisi, pamuk ve üzüm hariç tüm tarımsal ürünlerde, potansiyelinin çok altında bulunduğu bir göstergesidir. Organik hayvansal üretime bakıldığı zaman da, Türkiye’nin dünya ticaretinde neredeyse hiç yer almadığı, miktarların yurtiçi talebe de yetmeyen sembolik düzeylerde kaldığı görülmektedir (IFOAM, 2007: 214-218). İnek sütü veya büyük-küçükbaş et üretiminde Türkiye’nin potansiyeline rağmen sembolik birkaç üretici ile sertifikalı organik üretim yapması, Türkiye’de hayvancılık sektörünün sıkıntılı durumunun güzel bir göstergesidir. Katma değeri yüksek, et, süt veya peynir gibi hayvansal ürünlerde, Türkiye’nin kayda değer üretim seviyelerine gelmesi sektör için önemli bir gelişme olacaktır. Tüm bunların ötesinde; pamuk örneğinde yaşandığı gibi, ülkenin rekabet gücünün oldukça düşük olduğu bu alanda organik üretim, dünya ile ticarete hayvancılık sektörü için bir çıkış noktası olma potansiyeline de sahiptir.

İhracat kalemlerinin geneline bakıldığı zaman, kalemler içerisinde, kuru üzüm, kuru incir, fındık veya kuru kayısı gibi nispeten istikrarlı ihracat ürünleri yer alsa da, elma suyu, mercimek, bal veya zeytinyağı gibi istikrarlı bir trende sahip olmayan ürünler de yer almaktadır. Örneğin Türkiye 2003 yılında 2,528 ton organik elma suyu ihraç ederken, bu ihracat 2005'te gerçekleşmemiş, 2006'da ise sadece 236 ton olarak gerçekleşmiştir. Aynı şekilde 2000-2001 yıllarında bal ihracatı 20-30 ton civarında gerçekleşirken, bu değer 2002 yılında 385 tona çıkmış; 2005-2006 yıllarında tekrar 20 ton civarına gerilemiştir. Söz konusu ürünlerdeki istikrarsızlık, ihracat bağlantıları ve pazarlamadaki yetersizliklerle açıklanabileceği gibi, yıllık doğal iklim koşullarıyla da bağlantılı olabilmektedir

1999 yılında yaklaşık 25 milyon dolarlık organik ürün ihracatı gerçekleştiren Türkiye 2003 yılında en yüksek ihracat değerine ulaşmış ve yaklaşık 37 milyon dolarlık ihracat gerçekleştirebilmiştir. Ancak ilerleyen yıllarda bu değer, artış yerine azalma kaydetmiş ve 2006'da 28 milyon; 2007'de yaklaşık 29 milyon dolarlık bir ihracat rakamı gerçekleşmiştir. Ancak küresel pazarın 40 milyar dolara ulaştığı 2007 yılında, Türkiye'nin potansiyeline ve AB gibi dünyanın en büyük organik tarım pazarı ile yakın ilişkisine rağmen elde ettiği ihracat gelirleri, tatmin edici seviyelerden oldukça uzakta kalmaktadır. Türkiye'nin ihracatını büyük oranda gerçekleştirdiği AB pazarı 2006 yılında 17 milyar doları aşarken (IFOAM, 2007: 52), 30 milyon dolara bile ulaşamayan ihracat rakamları, sektör ve potansiyeli için oldukça düşük kalmaktadır. Çin, Arjantin veya Hindistan gibi doğal koşullar ve maliyet avantajlarına sahip ülkeler Türkiye'nin geleneksel ihraç pazarlarını her geçen gün daha da zorlarken, katma değeri yüksek organik tarımsal ürünlerde, Türkiye'nin üretimini ve ihracatını artırması sektör için önemli fırsatlar yaratabilecektir.

Sahip olduğu, doğal kaynak, vasıflı ve vasıfsız işgücü, AR-GE altyapısı, iklimsel koşullar ve buna benzer pek çok faktörü fırsata çevirmek için, Türkiye'nin gerek mevzuat, gerekse de politika anlamında atması gereken çok önemli adımlar bulunmaktadır.

Mevzuat alanında, son yıllarda AB'ye uyumlu bir Organik Tarım Yasası çıkmış olmasına rağmen, bu alanda kurumsal düzenlemeler, yapısal reformlar, denetim kapasitesi gibi alanlarda Bakanlığın üzerine daha pek çok görev düşmektedir (Demiryürek & Bozoğlu, 2007: 320).

Türkiye'de politika yapıcılarının ve karar vericilerin, organik tarımda ülkenin kapasitesiyle paralel olarak hak ettiği ulusal ve uluslararası düzeye gelebilmesi için, hayata geçirmesi elzem olan politikalara bütünsel bir bakış açısıyla bakıldığında, çalışmamızdan elde edilen verilere dayalı olarak önerilebilecek politikalar şunlardır:

Finansal Destekler: Organik tarımda gerek üretim kapasitesi, gerekse de dış ticarete öncü durumda olan ülkelere bakıldığı zaman, üreticileri organik üretime yönleltmek için çok ciddi finansal destekler sağlandığı görülmektedir. Bu örneklerden bazılarına bakıldığında, organik üretim alanında AB lideri olan İtalya'da meyve bahçelerine verilen alan bazlı gelir desteği ödemelerinin 2006 yılında hektar başına 900 avro'ya kadar çıktığı görülmektedir. Aynı değer, geçiş dönemindeki üreticiler için 1080 avrodur. Aynı ürünler için Almanya'da verilen yıllık destek 924 avro/hektar'dır (geçiş dönemi için 1440 avro/hektar). Aynı değerler İspanya için 600 avro/hektar, Yunanistan için ise 900 avro/hektar'dır* (Stolze & Lampkin, 2009: 240). Örnekler çoğaltılabilir, ancak Türkiye için bu değerlerin dekar başına sadece 5 TL ek doğrudan gelir desteği ödemesi olduğunu söylemek, aradaki farkı anlatmaya yeterli olabilecektir (www.tarim.gov.tr) .

* Bu iki ülkede geçiş dönemine de aynı destek sağlanmaktadır

Bu desteklerin veriliş şekli de, AB’de olduğu gibi, alan bazlı gelir desteği şeklinde olmalıdır. Ürün bazında verilecek destekler, üretici için cazip olamayabilmektedir. Bunun nedeni ise, organik tarıma geçiş sürecinde veya sonrasında, üreticilerin verim kaybı yaşaması, üretim tekniklerini öğrenme süreçlerinde oldukları için, mümkündür (Lotter, 2003: 59)** . Bu nedenle, alan bazlı destekler, üretici için garanti bir gelir olarak algılanmaktadır.

Geçiş dönemindeki üreticilere, bazı AB ülkelerinde daha fazla prim ödenmesinin nedeni ise, bu üreticilerin ürünlerinin ‘organik’ yerine ‘organiğe geçiş döneminde’ şeklinde tüketiciye sunulmasıdır. AB’de yapılan çalışmalarda, tüketicilerin ‘organiğe geçiş’ dönemindeki ürünler için ödemeye niyetli oldukları fiyat farkının, ‘organik’ ürünlere göre yarı yarıya daha düşük olduğunu göstermiştir (Tranter, 2009: 292).

Türkiye’de üreticilere sağlanması gereken bir diğer destek de, yine dünyada ve AB’de pek çok ülkede olduğu gibi, sertifika masraflarının karşılanmasıdır (Stolze & Lampkin, 2009: 239). Özellikle küçük üreticileri yönlendirme noktasında, bu yöntem oldukça önemli bir unsurdur.

Desteklemeler sağlanırken, Avusturya örneğinde olduğu gibi, özellikle küçük üreticilerin hedef alınıp teşvik edilmeleri de önemli ve faydalı sonuçlar doğurabilecek bir uygulamadır. Gerek Avusturya’da, gerekse de Türkiye’de, küçük üreticilerin ulusal veya uluslararası rekabet güçleri düşüktür. Konvansiyonel üretim ve dünya tarımsal ticaretinin liberalleşmesi sürecinde, güç duruma düşüp üretimden çekilmek zorunda kalanlar genelde ülkelerin küçük üreticileri olmaktadır. Bu sebeple, organik üretime teşvik sağlanması, özellikle küçük üreticiler için çekici olursa, üretime devam etmelerini olumlu yönde etkileyen bir etmen halini alacaktır.

** Lotter’in çalışmasına göre, temel tarımsal ürünlerin organik üretiminde %15'lere varan verim kayıpları olasıdır. Ancak, çalışmadaki bir diğer ilginç bulgu ise, kuraklık koşullarında, organik ürünlerdeki verim kaybının daha düşük olmasıdır.

Ancak, bu noktada, Klonsky'nin belirttiği bir risk de mevcuttur: Günümüzde organik ürün pazarının büyümesi ve yarattığı potansiyel, büyük işletmelerin ve hatta çok ulusluların da bu alana yönelmesini teşvik etmektedir. Büyük üreticilerin bu alana girmeye başlaması ve küçük üreticilerin maliyetlerinin altında organik üretim yapabilecekleri düşüncesiyle, küçük üreticiler için orta ve uzun vadede, fiyat rekabeti anlamında riskler ortaya çıkabilecektir (Klonsky, 2000: 242). Farklı bir çalışmada, benzer sonuçlara Rigby & Bown (Rigby & Bown, 2003: 17-19) ve Kledal (Kledal, 2003: 13) da ulaşmıştır. Yazarlara göre, sektörün büyümesinin, konvansiyonel tarım yapan büyük işletmelerin organik tarıma ilgisini ve yönelimini artırabileceği, bunun sonucu olarak da, tüketicilerin organik ürün alma sebeplerinden olan 'küçük üreticileri destekleme' amacından sapılacağına dikkat çekmişlerdir. Yine benzer bir çalışmada, Giovannucci, başta küçük işletmeler olmak üzere, organik üreticilerin, süper marketlerin çalışma koşullarına uyum sağlamanın çok zor olacağını ve bu noktada hem devletten hem de özel sektörden destek almaları gerekeceğini belirtmiştir (Giovannucci, 2003: 187).

Alan bazlı destekleme politikası öncelikli olmakla birlikte, devlet, ürün bazında desteklemeye de yön verebilir. Zira; desteklenecek ürünler seçilirken, bölgeye ve ürüne göre farklılık olması, kamunun sektörü istenilen yönlerle çekebilmesi maksadıyla faydalı olabilecek bir uygulamadır. Aksi takdirde, doğal üretim koşullarının olmadığı yerlerde, organik üretim yapmaya çalışmak, hormon ve koruyucuların kullanılmadığı şartlarda oldukça zor olacak ve üretici istenilen verimi yakalayamayacaktır. Tarım Bakanlığı'nın, tüm tarım sektörü için de böyle bir eğilimi olduğu bilinmektedir.

Arz Zincirinin Geliştirilmesi: Türkiye’de, tüketici bilinç düzeyinin yükseltilmesi, pazarlamada üreticiler açısından etkinliğin artırılması, üretimde kullanılabilecek yetişmiş eleman açığının kapatılması ve ülkenin ihracat potansiyelinin geliştirilmesi anlamında yapılması gereken pek çok uygulama vardır.

Öncelikle yapılması gereken, iç pazarın gelişimini sağlamaktır. Üretimin, Türkiye ve pek çok ülkede olduğu gibi, ihracata dayalı olması oldukça riskli bir durumdur. Öncelikle, meydana gelebilecek bir ekonomik krizde, yaşanacak bir dış talep daralması üreticileri alternatifsiz bırakabilecektir. İkinci olarak da, ihracatta yaşanabilecek herhangi bir sıkıntı (organik bir üründe kalıntı bulunması gibi...), tüm ihracatı riske atabilecektir.

Bu durumda, iç pazarın gelişimi, sektörün sürdürülebilirliği açısından oldukça faydalı bir etken olacaktır. Bunun yolu da, öncelikle tüketici bilincini yükseltmekten geçmektedir. Bunun için, etkin ve yaygın bir bilgilendirme kampanyasına, devlet tarafından destek verilmelidir. Günümüzde, televizyonun en etkin ve yaygın iletişim ağı olduğu düşünülürse, RTÜK gibi kamu kurumlarına bu alanda çok iş düştüğü anlaşılabilecektir.

Türkiye’de tarımsal pazarlama yapısına bakıldığında zaman, bol aracılı ve uzun pazarlama kanallarının yer aldığı ve pazarlama hizmetlerinin yetersiz bir biçimde yerine getirildiği, yüksek pazarlama marjlarının gözlendiği bir pazarlama sistemi görülmektedir (Emeksiz, 2005: 1155). Bu durum, organik tarıma da yansımakta ve sektörü olumsuz etkilemektedir. Türkiye için yapılan çalışmalarda, market ve özel satış noktalarından pazarlanan organik ürünlerde, %50 ve %200 arası değişen fiyat farkları olduğu tespit edilmiştir (Babadoğan & Koç, 2006: 17). Benzer bir şekilde, Türkiye’deki tüketicilerin ödeyebilecekleri fiyat farkı ise, %36 olarak hesaplanmıştır (Akgüngör, 2007: 485). Bu durumda, organik ürünlerin gelişme potansiyeli, iç piyasada oldukça sınırlı olacaktır.

Tüm bunların neticesinde, üreticilerin kooperatifler ve birlikler aracılığıyla ürünlerini pazarlamalarının, devlet tarafından teşvik edilmesi oldukça önemlidir. Bu noktada üreticiler kararsız görünse de, bu durum, AB'de olduğu gibi devletin sağlayacağı teşviklerle cazip hale getirilebilir.

Ürünlerin, aracısız bir şekilde, doğrudan tüketicilere ulaşması için de semt pazarları, Türkiye'deki pazarlama kanalları içerisindeki en önemli yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye'deki tüketicilerin yaklaşık %81'inin, yaş meyve ve sebze alışverişini süper marketler yerine, (İtalya'da olduğu gibi*), semt pazarlarından gerçekleştirmeyi tercih ettikleri düşünülürse (Dolun, 2003: 23), bu yöntemin önemi daha da açık bir şekilde anlaşılabilir.

Bu sebeple, devlet, belediyelerle işbirliğine giderek, organik üretici sertifikası taşıyan üreticilere, semt pazarları üzerinden satış imkânları sunmalıdır. Bu pazarların, kirası, temizliği ve buna benzer masrafları, devlet veya belediyeler tarafından karşılanmalıdır. Bu amaçla İstanbul Şişli'de ve Ankara Ayrancı'da kurulan pazarlar iyi birer örnek teşkil etmekte ve bu pazarların sayısı ve yaygınlığı en kısa sürede artırılmalıdır.

Arz zincirini geliştirmek için, pazarlamanın ötesinde, devletin yetişmiş eleman teminini sağlamada da uygulayabileceği pek çok politika vardır. Türkiye'de, organik tarımsal üretimde kullanılabilecek yetişmiş eleman sayısı oldukça yetersizdir. Bu sebeple, devletin yetişmiş eleman konusunda üzerine önemli görevler düşmektedir. Türkiye'de halen mevcut bulunan tarımsal eğitim altyapısının potansiyeli düşünülürse, organik tarım konusunda uzmanlaşmış lise veya üniversite düzeyinde elemanların yetişmesini sağlamak, devlet için zor olmayan ve devletin görevleri arasında yer alan bir unsurdur.

* Avrupa Ülkeleri için alışveriş eğilimlerine bakıldığı zaman, İtalya gibi Güney Avrupa ülkelerinde semt pazarlarının, İskandinav ve diğer Kuzey ülkelerinde ise süper marketlerin en önemli pazarlama kanalı olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Örneğin, organik ürün pazarının oldukça önemli olduğu İskandinav ülkeleri için yapılan bir çalışmada, organik satışlarının % 90 gibi büyük bir oranının süper marketlerde gerçekleştirildiği tespit edilmiştir (Halam 2003: 180).

İlgili Destek Politikaları: Organik tarımın planlanıp uygulanmasında, tüm dünyada geçerli genel bilgilerin dışında, bölgelere uygun türlerin seçilmesi, faydalı böceklerin tespit edilmesi vs. gibi bölgesel araştırmaların yapılmasına ihtiyaç vardır. Bu sebeple, organik üretime yönelik araştırmaların devlet tarafında yapılması ve/veya desteklenmesi büyük önem arz etmektedir. Türkiye’de, bu açıdan, üniversiteler, Tarım Bakanlığı, TÜBİTAK ve bazı özel firmalarca, organik tarım konusunda, sayıca az da olsa, çeşitli araştırmalar yürütülmektedir.

Devletin bu noktada üzerine önemli görevler düşmektedir. Devlet, öncelikle organik tarım konusunda araştırmalar yürüten ve yürütme kapasitesine sahip, üniversiteler, TÜBİTAK ve ilgili diğer kuruluşlara maddi destekler sağlayarak, bu araştırmaların gelişimini sağlayabilir. Aynı şekilde devlet, Tarım Bakanlığı’na ait TAGEM ve TUGEM gibi merkezlerde de bu araştırmaların yapılması için çeşitli olanaklar sağlayabilir. Bu alandaki araştırmaların, uzun yıllar sürebileceği ve çok masraflı disiplinler arası çalışmalar oldukları düşünülürse, özel sektörün bu alanda öncü olmasını beklemek gerekmemektedir. Bu gibi araştırmalar, örneğin Almanya’da özele bırakılabilmektedir. Nedeni ise, Bayer veya BASF gibi firmaların bu alanda sahip oldukları maddi ve diğer kapasitedir. Ancak, benzer bir durumdan Türkiye için bahsetmek oldukça güçtür. Tüm bu nedenlerle, Türkiye’de bu işin öncülüğünü devlet ve devlet destekli üniversiteler, sivil toplum kuruluşları ve devlete ait araştırma merkezleri yapmalıdır.

AR-GE çalışmalarının yanında, organik tarımın gelişmesi için öncelikle kapsamlı bir sektör stratejisi ulusal programı hazırlanabilmesi ve devletin sektörde aktif bir yönlendirici olabilmesi için, ilgili tüm üretici ve üretimle ilgili bilgileri içeren bir kayıt sistemi oluşturması kesinlikle gerekmektedir. Tarım sektöründe yeterli kayıtların olmamasının yarattığı sorunları, Tarım Bakanlığı günlük politikalarında yaşamaktadır. Benzer sıkıntıların, henüz daha olgunlaşma aşamasında olan organik tarım sektörü için yaşanmaması oldukça önemlidir.

Kamunun üzerinde durması gereken diğerk bir politika alanı, üreticilerin ürünlerini birlikler aracılığı ile, katma değeri yüksek bir şekilde pazarlayabilmesi için, üreticilerin ve birliklerin teşvik edilmeleridir. Bu yöntem, üreticilere sağlanan kazançların ve üreticilerin pazarlama kapasitelerinin artması anlamına gelmektedir. Günümüzde, özellikle büyük şehirlerde egemen bir güç olmaya başlayan süper market zincirlerinin pazarlama kanallarına dâhil olmak ve sürdürülebilir bir şekilde mal tedariki için, üreticilerin bireysel çabalarının ötesinde, birlik ve kooperatifler aracılığı ile ürünlerini pazarlamaya çalışmaları, mevcut genel tarım sistemindeki tecrübeler de düşünüldüğü zaman, kesinlikle devlet tarafından teşvik edilmeli ve zorlanmalıdır.

Aynı şekilde, tarımsal ürünlerin, işlendikleri zaman elde edecekleri katma değer de düşünüldüğünde, devletin üreticilerin ürünlerini, işlenmiş bir şekilde pazarlayabilmesi için ‘ürün işleme kapasitesini arttırıcı’ devlet desteği sağlanması konusunu da düşünmesi gerekmektedir. Bu noktada, bazı ülkelerde olduğu gibi, çeşitli krediler, vergi kolaylıkları vb. araçların kullanılması mümkündür.

Destekler sağlanırken çevresel yönden hassas bölgelerin seçilmesi ve desteklerin öncelikle oralara yönlendirilmesi konusunun da, karar vericiler tarafından düşünülmesi gerekmektedir, Konvansiyonel tarım tekniklerine uzun yıllardır yoğun bir şekilde maruz kalan ve verimlilik yönünden kaybedilme riski yüksek olan Çukuruova veya Söke Ovası gibi hassas bölgelerde organik tarımın ivedilikle uygulanması gerekmektedir.

Türkiye’de organik pazarı canlandırmak ve talebi artırmak amacı ile kamu kurumlarının ve belediyelerin organik ürünleri kullanmalarının teşvik edilmesi de politika alternatiflerinden bir tanesidir. Buna örnek olarak, bazı AB ülkelerinde uygulandığı gibi, birtakım hastanelerin, hastalar için hazırladıkları yemeklerde organik ürün kullanmaları gösterilebilir. Aynı şekilde, kamu kurumlarına veya okullara yemek tedariki sağlayan firmaların,

organik malzeme kullanmaları şartı getirilebilir. Basit birkaç uygulamanın yaratacağı reklam etkisi ve talep canlanması düşünülürse, söz konusu uygulamalar, iç piyasanın gelişimi açısından çok faydalı olabileceklerdir.

Türkiye’de organik tarım üretiminin ve iç pazarın henüz potansiyelinin çok altında olduğu düşünülürse, girdilerin temini gibi konularda sıkıntılar olabileceği de düşünülmelidir. Bu işi yapmaya çalışan özel firmaların, ölçek ekonomisinden de faydalanamadan, yüksek maliyetlerle üreticilere girdi tedariki sağlamaları da olasıdır. Bu sebeple, en azından gerekli piyasa hacmine ulaşıncaya kadar, TMO gibi kamu kuruluşlarının girdi (organik tohum, organik gübre ve ilaçlar...) temininde üreticilere yardımcı olmaları gerekebilecektir. TMO gibi kuruluşların, mevcut fiziki altyapıları, ithalat bağlantıları ve beşeri sermayeleri bu işi yapmaları için yeterli olmaktadır. Bunun ötesinde ithal girdilerin, yurt içinde üreticilere yaygın bir şekilde ulaşabilmesi gerek mevcut üreticiler açısından, gerek potansiyel üreticilerin teşvik edilmesi açısından oldukça faydalı olabilecek bir uygulamadır.

Organik tarımda, araştırma, üreticilerin eğitimi gibi alanlarda kullanılmak üzere çeşitli fon kaynaklarının kurulması da, bir diğer önemli uygulama olacaktır. Örneğin, İtalya’da konvansiyonel tarımda kullanılan ilaçlara konulan ek bir vergi, organik tarımın araştırma projelerinin finansmanında kullanılmaktadır. Diğer bir deyişle, organik tarımın araştırma maliyetlerinin bir kısmını, konvansiyonel tarım finanse etmektedir. Bu, kamuoyu ve tüketiciler açısından da destek görebilecek bir uygulamadır.

Araştırma sonuçlarından hareketle getirilen öneri ve değerlendirmeler ışığında sonuç olarak, Avrupa Birliği’ne uyum sürecinde ülkelerin tarım sektörleri, uyumda en çok zorlanan alan olarak ortaya çıkmaktadır. Tarımsal nüfusu görece olarak fazla, ortalama işletme büyüklüğü ve verimliliği düşük ülkeler, uyum sonrası, tarım sektörlerinde büyük sıkıntılar yaşamaktadır. Polonya, bu duruma güzel bir örnek teşkil etmektedir. Üyelik sonrası, hayvan kayıt sistemindeki eksiklikler, soğuk zincire geçememe vs. gibi sebeplerle,

ülkenin hayvansal ürün ihracına, üyelik sonrası dahi izin verilmemiştir. Sektördeki diğer yapısal sıkıntıların da etkisiyle, çalışabilir nüfusunun %40'ını oluşturan tarımsal istihdamın yarısı, bir anlamda boşa çıkmak zorunda kalmıştır (Kulakowski & Jesien, 2007: 300). Bu durum, sektördeki yapısal sorunları halletmeden hızla tarımı liberalleştirme çabalarının ne gibi sonuçlar doğurabileceğine güzel bir örnektir. Ekonomik anlamda hayatlarını sürdüremeyen Polonyalı çiftçilerin, ülke için yarattığı maddi ve sosyal sorunlar ise çok çeşitlidir.

Türk Tarım Sektörü, AB Ortak Tarım Politikası'na ve liberalleşen dünya tarım ticaretine uyum sürecinde oldukça önemli reformlardan geçmektedir. Sektörün uluslararası rekabet gücü de, bazı alt sektörler hariç, pek iç açıcı değildir. Yakın geçmişte, AB ve DTÖ kurallarına uyum sürecinde, tarım sektöründeki nüfusun %35'lerden %25'lere indiği ve bu sürecin halen devam ettiği görülmektedir. Tarımdan çıkan veya çıkacak olası nüfusun diğer sektörler tarafından mass edilememesi bugün Türkiye'nin önündeki en önemli sosyo-ekonomik sorunların başında gelmektedir.

Yaşanmakta olan tüm bu olumsuzlukların yanında, 2008 yılının son çeyreğinde başlayan ekonomik kriz ile birlikte konjonktürel işsizlik de yükselişe geçmiştir. 2007 yılı sonunda %10'lar civarında seyreden işsizlik oranı, 2009 Ocak ayında %15.5'e yükselmiştir. İşsiz olarak kabul edilmeyen 'işsiz olup, iş aramayıp da çalışmaya hazır olanlar' ve 'mevsimlik işsizler' de eklendiği zaman Türkiye ekonomisindeki işsizlik oranı, bugün %25'e ulaşmaktadır.

Tarımda açığa çıkan nüfus, çareyi büyük şehirlere göç etmekte bulmaktadır. Büyük şehirlerde onlara yeterli istihdam olanakları yaratacak bir sanayi ve hizmetler sektörü olmadığı için, bu durum sosyal sorunları da beraberinde getirmektedir. Büyük şehirlere göç etmeyip de doğup büyüdüğü topraklarda yaşamını sürdürmeyi seçenleri de farklı bir sonuç beklememektedir.

Tüm bunların neticesinde, büyük şehirlerde yaşamını sürdürmeye çalışanlar, çeşitli asayiş, sosyal ve kültürel uyum, altyapı ihtiyaçlarının finansmanı gibi sorunlara neden olmakta, kırsalda kalıp iş bulamayanlar da terör gibi faaliyetlerin hedef kitlesi olabilmektedir.

Yaşanan tüm olumsuzluklar sebebiyle, tarım sektöründen devletin elini çekmesi, koruma duvarlarının kalkması, AB OTP'sine uyum gibi konuları saf ekonomik bir bakış açısıyla ele almak doğru olmayacaktır.

Son yıllarda büyük şehirlerin göç kaldırma kapasitelerini aştığı, diğer taraftan terör sorununun da günümüzde ciddi boyutlara ulaştığı düşünülürse, Türkiye'yi yönetenlerin, tarımın önemini saf liberal bir bakış açısıyla değil, çok daha geniş bir perspektiften ele almaları gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Tüm bu sıkıntılar içerisinde, organik tarım, Türkiye için, gerek ekonomik, gerek çevresel, gerek kırsal kalkınma, gerekse tüm toplumun sosyal dengesi bakımından stratejik önemi oldukça yüksek bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ülkelerin kalkınma süreçlerinde devletlerin uyguladığı politikaları, genelde ülkelerin kalkınması, özelde de sektörün gelişimi için hayati önem taşımaktadır. Özel sektörün nispeten gelişmiş olduğu ülkeler, kamunun işlevlerini bazı noktalarda üstlenebilirler. Ancak bu durum, gerek tarım, gerek organik tarım sektörü açısından Türkiye'de geçerli değildir.

Organik tarım sektörünün, sürdürülebilir bir şekilde gelişmesi için, kamunun üzerine önemli görevler düşmektedir. Dış ticaret potansiyeli 40 milyar doları aşmış, orta vadede 100 milyar dolarlık bir hacme ulaşması beklenen bir sektörde, bütün olumlu potansiyeline rağmen, Türkiye'nin aldığı pay ortadadır. Organik tarımın nispeten geliştiği ve özellikleri ile de Türkiye'ye yakın olan bazı ülkelerin, organik tarımın gelişimi için verdikleri maddi ve diğer destekler ortadadır. Türkiye'de ise, sembolik olmaktan öteye gitmeyen

destekler düşünöldüğünde, devletin bu işi henüz ciddi bir politika alternatifi olarak görmediği anlaşılmaktadır. Zaten devletin dış ticaretten sorumlu müsteşarı da yakın geçmişte yaptığı bir konuşmada, Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın organik tarım konusunda dış ölkelerden ve yabancı firmalardan çok fazla talep aldığını, kirazın normalde 4 dolardan ihraç edildiğini, ancak organik kirazın dış pazarlarda 25 dolara kadar alıcı bulabildiğini, tüm bunlara rağmen de Tarım Bakanlığı'nın olaya gerektiği önemi vermediğini gördüğünden şikayet etmiştir (Tüzmen, 2006).

Yukarıda önerilen ve tamamı diğer ölkelerinden seçilmiş olan politika alternatifleri daha da çoğaltılabilir. Ancak, bu alternatiflerden anlaşılacağı üzere, devletin uygulayabileceği pek çok alternatif politika bulunmaktadır.

Tüm bunların ötesinde, devletin organik tarımı, ciddi ve etkili politikalarla ele alma zamanı gelmiştir.

Bu bağlamda; öncelikle kapsamlı bir sektör stratejisi ulusal programı hazırlanması gerekmektedir. Bu programda sektör, sadece finansal desteklemeler yönü ile değil, diğer tüm yönleriyle ele alınmalıdır. Çeşitli alanlarda, devletin atması gereken pek çok adım vardır. Ancak, araştırmada ortaya çıkan alternatiflerin ilgili paydaşlarca da desteklendiği dikkate alınarak, öncelikli olarak karar vericiler ve Tarım Bakanlığı tarafından ele alınması, değerlendirilmesi ve geliştirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

AKDER, Halis & AKAY, İlhan & BUCKWELL, Alan & ERTUĞRUL, Cemil & KASNAKOĞLU, Haluk & MEDLAND, John & YOUNG, Nick (1990), **Turkish Agriculture and European Community Policies and Institutional Adoption**, Devlet Planlama Teşkilatı Yayını, Yayın No. DPT: 2241-AETB: 25, Ankara.

AKDER, Halis (1998), **DTÖ Tarım Anlaşması ve Türkiye** içinde “DTÖ’nün Tarım Anlaşması ve Türkiye’de Tarımsal Desteklemenin Geleceği”, Friedrich Ebert Stiftung Ekonomi Forumu Yayını, İstanbul.

AKGÜNGÖR, Sedef & MİRAN, Bülent & ABAY, Canan (2007), “Consumer Willingness to Pay for Organic Products in Urban Turkey”, Paper presented for 105th EAAE Seminar Proceedings on ‘International Marketing and International Trade of Quality Food Products’, 481-291, Bologna, Italy, March 8-10, 2007.

<http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/7872/1/cp070032.pdf>,

Erişim Tarihi: 2 Mayıs 2008.

AKSOY, Uygun (2001), “Ekolojik Tarım: Genel Bir Bakış” Türkiye 2. Ekolojik Tarım Sempozyumu Bildiri Kitabı, 3-11, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Tarım 2000 Vakfı Yayını, Ankara.

AKTAR, Cengiz & ANANİAS, Victor (2005), “Yeni Bir Ulusal Politika: Ekolojik Tarım” İşletme ve Finans Dergisi, Sayı:229, Nisan 2005, 26-32, Ankara.

ALTINDİŞLİ, Ahmet & AKSOY, Uygun (1999), **Dünyada ve Türkiye’de Ekolojik Tarım Ürünleri Üretimi, İhracatı ve Geliştirme Olanakları**, İstanbul Ticaret Odası Yayını, Yayın No:1999-70, İstanbul.

ARMAĞAN, Onuralp & HELVACIOĞLU, Aslı Deniz (2006), “Dünya Geneline Organik Tarım Düzenlemeleri”, **Organik Tarım Sektörü**, Eraslan, Hakkı & Şelli, Ferhat (eds), Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu Derneği Yayınları, Yayın No:2006/1, 640-653, İstanbul.

ATALIK, Ahmet (2006), “Küresel ısınmanın Su Kaynaklar ve Tarım Üzerine Etkileri”, **Bilim ve Ütopya Dergisi**, Sayı: 139, Yıl: 12, Ocak 2006, 18-22, Ütopya Bilimsel ve Kültürel Araştırmalar Merkezi yayını, İstanbul.

ATLI, Sevil (2006), “Türkiye’de Organik Tarım Uygulamaları”, **Organik Tarım Sektörü**, Eraslan, Hakkı & Şelli, Ferhat (eds), Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu Derneği Yayınları, Yayın No:2006/1, 715-723, İstanbul.

Avrupa Birliği Genel Sekreterliği-ABGS (2008), “Türkiye-AB Ticaret Hacmi 100 Milyar Avro Sınırında”,
<http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=41500&l=1>,
 Erişim Tarihi: 30 Mayıs 2008.

AYSU, Abdullah (2006), **Avrupa Birliği ve Tarım**, Kalkedon Yayınları, İstanbul.

BABACAN, Aziz. (1999), “Genel Tarım Politikaları Çerçevesinde Doğrudan Gelir Ödemeleri Sistemi, DPT Yayını,
<http://www.tutuneksper.org.tr/raporlar/4.htm>
 Erişim Tarihi 2. Temmuz .2007.

BABADOĞAN, Gülay & KOÇ, Dilek (2006), “Organic Agriculture In Turkey”, FIBL Country Reports,
http://www.organic-europe.net/country_reports/turkey/default.asp
 Erişim Tarihi 29.05.2008.

BAYRAM, Arife & ÇAĞLAR, Semih (2001), “Farklı Mikoriza Türlerinin Bazı Amerikan Asma Anaçlarının Vegetatif Gelişimi Üzerine Etkisi” Türkiye 2. Ekolojik Tarım Sempozyumu Bildiri Kitabı, 58-68, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Tarım 2000 Vakfı Yayını, Ankara.

BAYRAÇ, Naci & YENİLMEZ, Füsün (2005), “Türkiye Tarımı’nın Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikasına Uyumu”

http://www.kafkas.edu.tr/duyurular/web_katalog/hayvancilik_kat1/turkiye_tarimi_ab_uym.doc

Erişim Tarihi: 18 Nisan 2007.

BAYRAÇ, Naci & YENİLMEZ, Füsün (2005), “Türkiye ve AB Tarım Sektörlerinin Karşılaştırması”

<http://www.e-ekonomistdergi.com/makaleler/nbayrac.html>

Erişim Tarihi: 07 Kasım 2005.

BINSWANGER, Hans & KLAUS, Deininger (1997), “Explaining the Agricultural and Agrarian Policies in the Developing Countries”, **The Journal of Economic Literature**, Vol.XXXV.

BLANDFORD, David (2002), “Obstacles to Progress in Multilateral Agricultural Trade Negotiations: The European Viewpoint”, Kennedy, P. Lynn & Koo, W. Won (eds), **Agricultural Trade Policies in the New Millenium**, The Haworth Pres, 55-70, ABD.

BORATAV, Korkut (2000), **Yeni Dünya Düzeni: Nereye**, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.

BORATAV, Korkut (2004), **Tarımsal Yapılar ve Kapitalizm**, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.

BOYACIOĞLU, Dilek (2006), “Sağlıklı Beslenmede Organik Tarımın Önemi ve Organik Gıdaların Güvenliği”, **Organik Tarım Sektörü**, Eraslan, Hakkı & Şelli, Ferhat (eds), Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu Derneği Yayınları, Yayın No:2006/1, 105-125, İstanbul.

BULUT, Yakup & BİRGİLİ, Berrak (2006), “Organik Tarım Uygulamalarında Kamu Yönetiminin Rolü ve Önemi: Dünya, Avrupa ve Türkiye”, **Organik Tarım Sektörü**, Eraslan, Hakkı & Şelli, Ferhat (eds), Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu Derneği Yayınları, Yayın No:2006/1, 961-973, İstanbul.

Council Regulation 1991, Avrupa Birliği **2092/91** sayılı Organik Tarım Yönetmeliği,

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/consleg/1991/R/01991R2092-20070101-en.pdf>, Erişim Tarihi: 12 Nisan 2008.

ÇAKMAK, Erol & KASNAKOĞLU, Haluk (2001), **Tarım Sektöründe Türkiye ve AB Etkileşimi: Türkiye’nin AB’ye Üyeliğinin Analizi**, Türkiye Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü (TEAE) Yayını, Yayın No:68, Ankara.

Dış Ticaret Müsteşarlığı-DTM (2007), Dış Ticaret Statistikleri, www.dtm.gov.tr, Erişim Tarihi: 12 Kasım 2007.

DİNLER, Zeynel (2000), **Tarım Ekonomisi**, Beşinci basım, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa.

DEMİRYÜREK, Kürşat & BOZOĞLU, Mehmet (2007), “Türkiye’nin Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikasına Uymu”, **19 Mayıs Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi**, 2007,22(3), Samsun, 316-321.

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), (1996), VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara. Erişim adresi: <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/vii/>
Erişim Tarihi: 12 Mart 2009.

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), (1999), VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara. Erişim adresi: <http://ekutup.dpt.gov.tr/tarim/strateji/>
Erişim Tarihi: 28 Kasım 2008.

DOLUN, Leyla (2003), **Organik Tarım**, Türkiye Kalkınma Bankası Araştırma Müdürlüğü Yayını, Ankara

Ege İhracatçılar Birliği (2008), **Organik Tarım İstatistikleri**, <http://www.egelihracatcilar.com/Asp/Content.Asp?MS=1&Content=1&MN01=19&MN02=9&MN03=0&MN04=0&MN05=0&ID=254>,
Erişim Tarihi: 12 Mayıs 2008.

EKEMAN, Ebru (1999), **21. Yüzyılın Eşiğinde Avrupa Birliğinde Ortak Tarım Politikası**, İktisadi kalkınma Vakfı Yayını, No: 158, İstanbul.

ELLWOOD, Wayne (2002), **DTÖ:Kimin Ticaret Örgütü**, Metis Yayınları, İstanbul.

EMEKSİZ, Faruk & ALBAYRAK, Mevhibe & GÜNEŞ, Erdoğan & ÖZÇELİK, Ahmet & ÖZER, Okran & TAŞDAN, Kemalettin (2005), "Türkiye'de Tarımsal Ürünlerin Pazarlama Kanalları ve Araçlarının Değerlendirilmesi", Türkiye Ziraat Mühendisliği 6. Teknik Kongresi, Cilt II, 1155-1171, Ankara.

ENGDAHL, William (2009), **Ölüm Tohumları: Kalıtımın Değiştirilmesinin Arkasındaki Karanlık Oyunlar**, Bilim + Gönül Yayınları, İstanbul.

ENGİZ, Müfit & ÖZLÜ, Ratip (2007), "Türkiye'de ve Avrupa Birliği'nde Organik Tarım Mevzuatının Son Durumu" Bahçeşehir Üniversitesi tarafından düzenlenen **1. Organik Tarım Kongresinde** (19-20 Ekim 2007) sunulan çalışma,
<http://organik.bahcesehir.edu.tr/UserFiles/File/sunumlar2/MufitEngizOK.doc>,
Erişim Tarihi: 12 Mart 2008.

European Commission (1989), **A CAP for the 1990's**, Office For Official Publications of the European Communities, Luxembourg.

European Commission (2003), **Agriculture in the European Union: Statistical & Economic Information 2003**, Office For Official Publications of the European Communities, Luxembourg.

European Commission (2004), **"Issues Arising From Turkey's Membership Perspective"**, European Commission Staff Working Document, COM (2004) 656 Final, Office For Official Publications of the European Communities, Luxembourg. :
<http://www.eulib.com/document/issues-arising-from-turkeya-membership-perspective-272> , Erişim Tarihi: 12 Ocak 2008.

European Commission (2006), **Agriculture in the European Union: Statistical & Economic Information 2006**, Office For Official Publications of the European Communities, Luxembourg.

European Commission (2008), **Agriculture in the European Union: Statistical & Economic Information 2008**, Office For Official Publications of the European Communities, Luxembourg.

EVRENSEL, Türkan (2001), "Çevresel Kirlenme ve Kanser İlişkileri", Organik Tarım Ve Sağlık İlişkileri Panel Kitabı, 30-33, Çevre Eğitim Sağlık ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı (ÇESAV) Yayın No:2, Ankara.

FAO (2001), "The Role of Agriculture in the Development of LDCs and their Integration into the World Economy",
<http://www.fao.org/docrep/003/Y0491e/y0491e00.htm>

FAO (2002), "Impact of the UR Agreements of relevance to the Agricultural Sector: Winners & Losers", FAO Publication,

http://www.fao.org/trade/docs/TradeBrief_en.htm

FUKUOKA, Masanobu (2006), **Ekin Sapı Devrimi: Doğal Tarıma ve Doğal Hayata Giriş**, Kaos Yayınları, İstanbul.

GIOVANNUCCI, Daniele (2003), "Emerging issues In The Marketing and Trade of Organic Products", **Organic Agriculture: Sustainability, Markets and Policies**, OECD & CABI Publication, 187-199, England.

GLUCKSMAN, Jerzy (2008), "Avrupa Birliği Genişleme Sürecinin Işığında Ortak Tarım Politikası", TC Ziraat Mühendisleri Odası Tarafından Düzenlenen **AB Genişleme Sürecinde Türkiye: Tarımsal ve Kırsal Politikalar** Sempozyumuna sunulan bildiri, Ocak 2003, Ankara, http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/553e94d39fd4649_ek.pdf?tipi=14&sube
 Erişim Tarihi: 18 Mayıs 2008.

GOODMAN, David (2000), "Organic and Conventional Agriculture: Materializing Discourse and Agro-Ecological Managerialism", **Agriculture and Human Values** No:17, Kluwer Academic Publishers, USA, 215-219.

GOODMAN, David (2000), "The Changing Bio-Politics of Organics: Production, Regulation and Consumption", **Agriculture and Human Values** No:17, Kluwer Academic Publishers, USA, 211-214.

GOLLİN, Douglas & PARENTE, Stephen & ROGERSON, Richard (2002), "The Role of Agriculture in Development", **American Economic Review**, Vol.92, No: 2, USA, 160-164

GÜNAYDIN, Gökhan (2002), **Küreselleşme ve Türkiye Tarımı**, TMMOB Ziaat Mühendisleri Odası, Yayın No:46, Ankara.

GODREJ, Dinyar (2003), **Küresel iklim Değişimi**, Metis Yayınları, İstanbul.

GREENHALGH, Christine (2005), "Why Does Market Capitalism Fail To Deliver A Sustainable Environment and Greater Equality of Incomes?", **Cambridge Journal of Economics** 2005, 29, Cambridge University Press, 1090-1109.

GÜNDÜZ, Meral (2006), "Organik Tarım", www.igeme.org.tr/tur/foyer/tarim/organik.htm Erişim Tarihi: 25 Eylül 2006.

GÜZEL, Tülay (2001), **Dünyada ve Türkiye’de Ekolojik Tarım Ürünleri Üretimi, İhracatı ve Geliştirme Olanakları**, İstanbul Ticaret Odası Yayını, Yayın No:2001-14, İstanbul.

HALLAM, David (2003), "The Organic Market in OECD Countries: Past Growth, Current Status and Future Potential", **Organic Agriculture: Sustainability, Markets and Policies**, OECD & CABI Publication, 179-186, England.

HAUMANN, Barbara (2007), "Organic Farming in North America", **World of Organic Agriculture: Statistics & Future Prospects 2007**, Minou Yussefi & Helga Willer (eds), 196-208 , International Federation Of Organic Agriculture Movements (IFOAM) & Research Institute of Organic Agriculture (FIBL) yayını, Hollanda.

HARİNG, Anna Maria & VAİRO, Daniela (2009), "Organic Farming Policy Development in the EU: What Can Multi-Stakeholder Processes Contribute?", **Food Policy** No:34, School of Oriental and African Studies (SOAS) Publication, Kent, England, 265-272.

HARRİSON, Glenn, Thomas Ruherford & David Tarr (1997), "Quantifying the Uruguay Round", **The Economic Journal**, Vol.107, No.444, Published by Royal Economic Society.

HASGÜL, Kadriye (2009), "Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar", <http://www.authorstream.com/Presentation/kadriye-90682-geneti-de-tirilmi-organizmalar-hasg-education-ppt-powerpoint>
Erişim Tarihi: 11 Nisan 2009.

HEFFERNAN, William (2001), **Tarım Bolluk İçinde Yoksulluk** içinde "Tarım ve Tekelci Sermaye", Kaynak Yayınları, İstanbul.

HELVACIOĞLU, Aslı Deniz (2006), "Avrupa Birliği'nde Organik Tarım Mevzuatı ve Politikalar", **Organik Tarım Sektörü**, Eraslan, Hakkı & Şelli, Ferhat (eds), Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu Derneği Yayınları, Yayın No:2006/1, 655-664, İstanbul.

HERTEL, Thomas W. & HOEKMAN, Bernard M. & MARTIN, Will (2002), "Agricultural Negotiations in the Context of a Broader Round: A Developing Country Perspective", Kennedy, P. Lynn & Koo, W. Won (eds), **Agricultural Trade Policies in the New Millenium**, The Haworth Pres, 89-112, ABD.

HOWARTH, Richard (2000), "Reforming the CAP: History and Attempts at Reform", **Journal of Economic Affairs**, Institute of Economic Affairs-Blackwell Publishers, June 2000, 4-10, ABD.

IFOAM (2007), **World of Organic Agriculture: Statistics & Future Prospects 2007**, Minou Yussefi & Helga Willer (eds), International Federation Of Organic Agriculture Movements (IFOAM) & Research Institute of Organic Agriculture (FiBL) yayını, Hollanda.

JAMES, Clive (2008), “2008 Yılında Üretilen Transgenik (GDO) Ürünlerin Global Durumunun Özeti”,

<http://www.isaaa.org/resources/publications/briefs/39/highlights/pdf/Brief%2039%20-%20Highlights%20-%20Turkish.pdf>

Erişim Tarihi: 12 Mayıs 2009.

JOSLING, Tim (2002), “Issues in the WTO Agricultural Negotiations: An Overview”, Kennedy, P. Lynn & Koo, W. Won (eds), **Agricultural Trade Policies in the New Millenium**, The Haworth Press, 35-53, ABD.

KADIOĞLU, Mikdat (2006), “Küresel İklim Değişikliği Sanal Değil, Katrina Tayfunu kadar Gerçektir”, **Bilim ve Ütopya Dergisi**, Sayı: 139, Yıl: 12, Ocak 2006, 14-17, Ütopya Bilimsel ve Kültürel Araştırmalar Merkezi yayını, İstanbul.

KAFAOĞLU, Arslan Başer (2001), **Tarım: Bolluk İçinde Yoksulluk**, Kaynak Yayınları, İstanbul.

KARAER, Feza & GÜRLÜK, Serkan (2003), “Gelişmekte Olan Ülkelerde Tarım-Çevre-Ekonomi Etkileşimi”, Doğuş Üniversitesi Dergisi, Doğuş Üniversitesi yayını, 2003 No:4(2), İstanbul, 197-206.

KASNAKOĞLU, Haluk & AKDER, Halis. & ÇAKMAK, Erol (1999), **Tarım Politikalarında Yeni Denge Arayışları ve Türkiye**, Tüsiad Yayın No: T/99-12/275, İstanbul.

KALLIO, Panu (2002) “Old and New Challenges in International Agricultural Trade”, **European Rewiev of Agricultural Economics**, Vol.29(1).

KARLUK, Rıdvan (2002), **Türkiye Ekonomisi**, Beta Yayınları, İstanbul.

KAZGAN, Gülten (2004), **Tarım ve Gelişme**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

KENDİR, Hülya (2007), "Küreselleşen tarım ve Türkiye'de Tarım Reformu", **Türkiye'de Kapitalizmin Güncel Sorunları**, eds: Fuat Ercan ve diğerleri, Dipnot Yayınları, 143-176, Ankara.

KENNEDY, P. Lynn & Koo, W. Won (2002), "Issues and Obstacles for Agricultural Trade Policy in the New Millenium", Kennedy, P. Lynn & Koo, W. Won (eds), **Agricultural Trade Policies in the New Millenium**, The Haworth Pres, 1-7, ABD.

KİLCHER, Lukas (2005), "How Organic Agriculture Contributes to Sustainable Development", **The World Of Organic Agriculture: Statistics and Emerging Trends 2005**, Minou Yussefi & Helga Willer (eds), 48-55, International Federation Of Organic Agriculture Movements (IFOAM) & Research Institute of Organic Agriculture (FIBL) yayını, Hollanda.

KLEDAL, Paul (2003), "Political Economy of Organic Foods", Paper presented at SAFO: Sustaining Animal Health and Food Safety in Organing Farming. "Socio Economic Aspects of Health and Food Safety in Organic Livestock", Florence, Italy, 5-7th of September 2003.

KLONSKY, Karen (2000), "Forces Impacting the Production of Organic Foods", **Agriculture and Human Values** No:17, Kluwer Academic Publishers, USA, 233-243.

KONİNG, Niek (1994), **The Failure of Agrarian Capitalism: Agrarian Politics in the United Kingdom, Germany, the Netherlands and the USA: 1846-1919**, Routledge Publications, Londra, İngiltere.

KORTBECHOLESEN, Rudy (2004), "Market for Organic Products", **World of Organic Agriculture: Statistics & Future Prospects 2003**, Minou Yussefi & Helga Willer (eds), 21-27 , International Federation Of Organic Agriculture Movements (IFOAM) & Research Institute of Organic Agriculture (FIBL) yayını, Hollanda.

KULAKOWSKI, Jan, & Jesien, Leszek (2007), "The Accession of Poland to the EU", **The Accession Story**, editor: George Vassiliou, Oxford University Press, 297-317, Oxford, United Kingdom.

LOTTER, Donald (2003), "Organic Agriculture", **Journal of Sustainable Agriculture**, 21(4), Taylo & Francis Publication, 59-123, England.

MARANGOZ, Mehmet (2008), **Organik Ürünlerin Pazarlanması**, Ekin Yayınevi, Ankara.

MICHELSEN, Johannes (2009), "The Europeanization of Organic Agriculture and Conflicts Over Agricultural Policy", **Food Policy** No:34, School of Oriental and African Studies (SOAS) Publication, Kent, England, 252-257.

NASIR, Aslıhan & Kınılıoğlu, Hande (2006), "Organik Tarım Ürünlerinin Ekonomik Boyutu ve Pazarlanması", **Organik Tarım Sektörü**, Eraslan, Hakkı & Şelli, Ferhat (eds), Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu Derneği Yayınları, Yayın No:2006/1, 405-439, İstanbul.

NIMON, Wesley & VASAVADA, Utpal (2002), "Agricultural Trade Liberalization and the Environment: Issues and Policies", Kennedy, P. Lynn & Koo, W. Won (eds), **Agricultural Trade Policies in the New Millenium**, The Haworth Pres, 113-137, ABD.

ONGUN, Tuba (1996), "Uruguay Round Anlaşmalarının Özü", **GATT 'Uruguay Round' Müzakerelerinin Sonuçları ve Etkileri**, Çubukçu, Tuğrul (ed), Düzeltilmiş ve Genişletilmiş 2. Baskı, TUIİSAV Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Merkezi Yayını, 21-46, Ankara.

ONGUN, Tuba (2003), "Yeni Dünya Düzeninde WTO Sistemi ve Sorunlar", **Ekonomik Yaklaşım**, Sayı:49 Cilt:14, Güz 2003, Gazi Üniversitesi İktisat Bölümü Yayını, 71-81, Ankara.

ORAL, Necdet (2006), "IMF-DB Programının Sonucu: Tarım Çözülüyor", http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=7141
Erişim Tarihi: 23 Mayıs 2008.

ORDEN, David (2003), "Liberalizing Agricultural Trade and Developing Countries", **Trade, Environment and Development**, Issue No:6, Carnegie Endowment publication, Washington.

Organic Monitor (2003), "The Global Market for Organic Food & Drink", <http://www.organicmonitor.com>,
Erişim Tarihi: 25 Eylül 2004.

ORHAN, Osman Z. (1999), **Türkiye'de Tarımsal Destekleme ve Taban Fiyatları Politikası**, İstanbul Ticaret Odası Yayını, No: 1999-62, İstanbul.

OYAN, Oğuz (2001), "Tarımda yapısal Uyarılama Türkiye'nin Çıkarına Mı?", Emek Politikaları Sempozyumu Kitabı, 24-25 Mart 2001, Ankara, TMMOB Yayını, 124-135.

ÖZKAYA, Tayfun, Ferruh Işın ve Ayşe Uzmay (2001), "Türkiye ve AB'de Tarım Sektörüne Yönelik Desteklemeler", <http://www.agr.ege.edu.tr/~teder/Sonuz5.html>

ÖZKAYA, Tayfun & Oyan, Oğuz & Işın, Ferruh & Uzmay, Ayşe (2001), "Türkiye'de Tarımsal Destekleme Politikaları: Dünü Bugünü Geleceği", Türkiye Ziraat Odaları Birliğine TÜSES yayını, Ankara. <http://kutuphane.tbmm.gov.tr:8088/2001/200107591.pdf> Erişim Tarihi: 22 Mayıs 2008.

ÖZASLAN, Mehmet (2006), "Organik Tarımın Sosyal hayata ve Biyolojik Çeşitliliğe Katkısı", **Organik Tarım Sektörü**, Eraslan, Hakkı & Şelli, Ferhat (eds), Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu Derneği Yayınları, Yayın No:2006/1, 53-66, İstanbul.

ÖZTÜRK, Bayram (2006), "Küresel Isınma ve Türkiye Denizleri İçin Ekolojik Bir Yaklaşım", **Bilim ve Ütopya Dergisi**, Sayı: 139, Yıl: 12, Ocak 2006, 28-33, Ütopya Bilimsel ve Kültürel Araştırmalar Merkezi yayını, İstanbul.

PADEL, Susanne & ROCKLINSBERG, Helena (2009), "The implementation of Organic Principles and Values in the European Regulation for Organic Food", **Food Policy** No:34, School of Oriental and African Studies (SOAS) Publication, Kent, England, 245-251.

PRIYADARSHI, Shishir (2002), "Reforming Global Trade in Agriculture: A Developing Country Perspective", **Trade, Environment and Development**, Issue No:2, Carnegie Endowment publication, Washington.

RICHTER, Toralf & PADEL, Susanne (2007), "The European Market for Organic Food", **World of Organic Agriculture: Statistics & Future Prospects 2007**, Minou Yussefi & Helga Willer (eds), 143-154 , International Federation Of Organic Agriculture Movements (IFOAM) & Research Institute of Organic Agriculture (FiBL) yayını, Hollanda.

RIGBY, Dan & BOWN, Sophie (2003), "Organic Food and Global Trade: Is The Market Delivering Agricultural Sustainability?", The University of

Manchester, School of Economic Studies Discussion paper series, Number: 0326, August 2003, England.

RUNDGREN, Gunnar (2006), "Reasons and Arguments for Organic Agriculture", International Federation Of Organic Agriculture Movements (IFOAM), Reports on Organic Agriculture Worldwide, http://www.ifoam.org/orgagri/reasons_orgagri.html, Erişim Tarihi: Aralık 2006.

SAHOTA, Amarjit (2007), "Overview of Global Market for Organic Food and Drink", **World of Organic Agriculture: Statistics & Future Prospects 2007**, Minou Yussefi & Helga Willer (eds), 52-56, International Federation Of Organic Agriculture Movements (IFOAM) & Research Institute of Organic Agriculture (FIBL) Publication, Hollanda.

SCHMID, Otto & Diğerleri (2008), **Organic Action Plans: Development, Implementation and Evaluation**, Research Institute of Organic Agriculture (FIBL) and International Federation of Organic Agriculture Movement (IFOAM) EU Group Publication, Brussels.

SHIVA, Vandana (2007), **Su Savaşları**, Bgst Yayınları, İstanbul.

SINGER, H.W. (1950), "The Distribution of gains Between Investing and Borrowing Countries", **The American Economic Review**, Vol. 40, No: 2, American Economic Association Publication, 473-485, USA.

STHAMER, Dirk & Minou Yussefi & Helga Willer (2007), "The Global Survey on Organic Farming 2007", **World of Organic Agriculture: Statistics & Future Prospects 2007**, Minou Yussefi & Helga Willer (eds), 23-44, International Federation Of Organic Agriculture Movements (IFOAM) & Research Institute of Organic Agriculture (FIBL) yayını, Hollanda.

SUBAŞI, Dilek Koç (2007), “Organik Tarım Ürünleri”, TC Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı-İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi Raporu, Sektör Raporları: http://www.igeme.org.tr/Arastirmalar/ulke_sek/sektor.cfm?sec=ara, Erişim Tarihi: 28 Nisan 2008.

SUMNER, Daniel A. (2002), “One Perspective on United States’ Policy and Agricultural Progress in World Trade Organization Negotiations”, Kennedy, P. Lynn & Koo, W. Won (eds), **Agricultural Trade Policies in the New Millenium**, The Haworth Pres, 71-88, USA.

STOLZ, Hanna & STOLZE, Matthias (2007), **Documentation About National Action Plans for Organic Food and Farming**, Research Institute of Organic Agriculture (FIBL) Publication, Switzerland.

STOLZE, Matthias & LAMPKİN, Nicolas (2009), “ Policy for Organic Farming: Rationale and Concepts”, **Food Policy** No:34, School of Oriental and African Studies (SOAS) Publication, Kent, England, 237-244.

ŞAHİNÖZ, Ahmet (1996), “Uruguay Round Sonrası Türk Tarımı”, **GATT ‘Uruguay Round’ Müzakerelerinin Sonuçları ve Etkileri**, Çubukçu, Tuğrul (ed), Düzeltilmiş ve Genişletilmiş 2. Baskı, TUI SAV Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Merkezi Yayını, 91-118, Ankara.

ŞAHİNÖZ, Ahmet & ÖZALTAN, Aylin & GÖKDUMAN, Işıl (2005), “Küreselleşme Sürecinde Türk Tarımı”, TMMOB ZMO, VI. Teknik Kongre, 3-7 Ocak 2005, Ankara.

http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/880067f879409df_ek.pdf?tipi=14&sube=

Erişim Tarihi: 20 Ekim 2008

TANGERMANN, Stefan (2001), "The Future of Preferential Trade Arrangements for Developing Countries and the Current Round of WTO Negotiations on Agriculture", FAO Publication,
<http://www.fao.org/DOCREP/004/Y2732E/Y2732E00.HTM>

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı (2007), **Dünya Ticaret Örgütü İleri Tarım Müzakereleri**,
http://www.tarim.gov.tr/arayuz/10/icerik.asp?efl=sanal_kutuphane/sanal_kutuphane.htm&curdir=\sanal_kutuphane&fl=../sanal_kutuphane2/dto/dto_201005.htm,

Erişim Tarihi: 12 Aralık 2007.

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı (2008a), **Organik Tarım Kanunu**,
http://www.tarim.gov.tr/arayuz/10/icerik.asp?efl=uretim/organiktarim/organiktarim.htm&curdir=\uretim\organiktarim&fl=organiktarim_kanunu.htm,

Erişim Tarihi: 11 Nisan 2008.

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı (2008b), **Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik**,
<http://www.tarim.gov.tr/uretim/organiktarim/organik.doc>,

Erişim Tarihi: 11 Nisan 2008.

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı (2008c), **Genel Organik Tarımsal Üretim Verileri (Geçiş Süreci Dahil)**,
http://www.tarim.gov.tr/arayuz/10/icerik.asp?efl=istatistikler/organikistatistik.htm&curdir=\uretim\organiktarim\istatistikler&fl=genel_org_tarimsal_uretim_verileri.htm,

Erişim Tarihi: 22 Mart 2008.

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı (2008d), **Organik Tarımsal İstatistikleri**, <http://www.tarim.gov.tr/arayuz/10/icerik.asp?efl=uretim/organiktarim/organiktarim.htm&curdir=\uretim\organiktarim&fl=istatistikler/organikistatistik.htm>, Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2008.

TRANTER, R.B. & Arkadaşları (2009), “Consumers’ Willingness-to-pay for Organic Conversion-Grade Food”, **Food Policy** No:34, School of Oriental and African Studies (SOAS) Publication, Kent, England, 287-294.

TURHAN, Şule (2005), “Tarımda Sürdürülebilirlik ve Organik Tarım”, **Tarım Ekonomisi Dergisi** 2005-11(1), Ankara, 13-24.

TÜRK, Rahmi (2006), “Organik Tarımda Hasat, Depolama, Ambalajlama ve Taşıma”, **Organik Tarım Sektörü**, Eraslan, Hakkı & Şelli, Ferhat (eds), Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu Derneği Yayınları, Yayın No:2006/1, 395-403, İstanbul.

Tüzmen, Kürşat (2006), Dış Ticaret ve Gümrüklerden Sorumlu Devlet Bakanı Kürşat Tüzme’nin Ak Parti Ankara Siyaset Okulunda 30.12.2005 Tarihinde yaptığı konuşma, <http://www.fulltextnews.com/tr> Erişim Tarihi: 20.02.2006.

Türkiye İstatistik Kurumu-TÜİK (2007), Tarım İstatistikleri, http://www.tuik.gov.tr/AltKategori.do?ust_id=13, Erişim Tarihi: 22 Kasım 2007.

UNCTAD (2003a), **UNCTAD HANDBOOK OF STATISTICS 2003**, UNITED NATIONS PUBLICATION, TD/STAT.28.

UNCTAD (2003b), **TRADE AND DEVELOPMENT REPORT: 2002**, UNITED NATIONS PUBLICATION,

UNCTAD (2004), **Trading Opportunities for Organic Food Products from Developing Countries**, United Nations Publication, UNCTAD/DITC/TED/11, <http://orgprints.org/00003113>,
Erişim Tarihi: 12 Mayıs 2006.

ÜZÜMCÜ, Adem (2006), “Türkiye ve AB Tarımı: Karşılaştırılmalı Bir Analiz ve Ortak Tarım Politikası’na Uyum Süreci”, **AB Yolunda Türkiye: Müzakere Sürecinin Ekonomi Politikası**, Mehmet Dikkaya (ed), Alfa Aktüel Yayınları-Alfa Akdemi şirketi, İstanbul, 143-186.

VLACHOU, Andriana (2004), “Capitalism and Ecological Sustainability: The Shaping of Environmental Policies”, **Review of International Political Economy**, 11:5, December 2004, Taylor & Francis Publication, United Kingdom, 926-952.

WAI, Ong Kung (2007), “Organic Farming in North America”, **World of Organic Agriculture: Statistics & Future Prospects 2007**, Minou Yussefi & Helga Willer (eds), 106-113 , International Federation Of Organic Agriculture Movements (IFOAM) & Research Institute of Organic Agriculture (FiBL) yayını, Hollanda.

WALLACH, Lori & SFORZA, Michelle (2002), **DTÖ: Kimin Ticaret Örgütü**, Metis Yayınları, İstanbul.

WOOD, Ellen Meiksins (2001), **Tarım Bolluk İçinde Yoksulluk** içinde “Kapitalizmin Tarımsal Kökenleri”, Kaynak Yayınları, İstanbul.

World Bank (2003), **World Development Report 2003: Sustainable Development in a Dynamic World**, A copublication of the World Bank and Oxford University Press.

WTO (2003), **International Trade Statistics 2003**, www.wto.org adresindeki veri tabanından derlenmiştir.

YETKİN, İbrahim (2004a), “AB Üyelik Sürecinde Uygulanan Tarım Politikaları ve Çelişkiler”,

<http://www.aso.org.tr/html/TUR/asomedy/ekim2004/forumekim2004.html>.

Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2005.

YETKİN, İbrahim (2004b), “Tarım Yol Ayrımında”,

<http://www.gidasanayii.com/modules.php?name=News&file=article&sid=2336>

Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2006.

YILDIRIM, Ali Ekber (2009), “Birliklerin Finansman Sorunu Ne Olacak?”, **Tarım Dünyası Dergisi**, <http://www.tarimdunyasi.net/?p=225>

Erişim Tarihi: 28 Nisan 2009.

YILDIRIM, Şevket (2001), **Avrupa Birliği ve Türkiye’de Tarımsal Yapı ve Verimlilik**, Milli Prodüktivite Yayınları No:659, Ankara.

YURTTAGÜL, Mine (2001), “Besinlerdeki Tarım İlacı Kalıntıları”, Organik Tarım Ve Sağlık İlişkileri Panel Kitabı, 20-29, Çevre Eğitim Sağlık ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı (ÇESAV) Yayın No:2, Ankara.

YUSSEFI, Minou & WILLER, Helga (2007), “Organic Farming Worldwide 2007: Overview & Main Statistics”, **World of Organic Agriculture: Statistics & Future Prospects 2007**, Minou Youssefi & Helga Willer (eds), 9-18 , International Federation Of Organic Agriculture Movements (IFOAM) & Research Institute of Organic Agriculture (FIBL) yayını, Hollanda.

YÜKSELER, Zafer (1999), “Tarımsal Destekleme Politikaları ve Doğrudan Gelir Desteği Sisteminin Değerlendirilmesi”, DPT Çalışma Raporları,

<http://ekutup.dpt.gov.tr/tarim/yukselez/gelirdes.html>

Erişim Tarihi: 23 Mayıs 2006.

Gazeteler:

Dünya Gazetesi: 17 Ocak 2008, “Türkiye Organik Pamukta Dünya Liderliğine Oturdu”, sayfa 12, İstanbul.

Radikal Gazetesi 20 Ocak 2008, “İşsizlik Artıyor” sayfa 14, İstanbul.

Ek-1

**ORGANİK TARIM STRATEJİLERİ
PAYDAŞ ANALİZİ ANKET SORU FORMU**

Not: Bu çalışmanın amacı organik tarım konusunda uygulanabilecek çeşitli politika alternatiflerinin ilgili paydaşlar tarafından değerlendirilmesidir. İlginiz için teşekkür eder çalışmalarınızda başarılar dilerim.

Kâmil Sertoğlu. (kamilsertoglu@hotmail.com)

CEVAPLAYAN YETKİLİNİN GÖREV TÜRÜ :

- () 1.1 Üretici
 () 1.2. Kamu Çalışanı (DPT, DTM, İGEME vs.)
 () 1.3. Kontrol ve Sertifikasyon Kuruluşu Uzmanı
 () 1.4. Diğer (Sivil Toplum Yetkilisi ve/veya Akademisyen)

S.1. Üretici iseniz işletmenizi hangi ölçekte tanımlayabilirsiniz?

- () 1.1. Küçük İşletme (İşletme büyüklüğü 6 hektardan küçük)
 () 1.2. Orta Boy İşletme (İşletme büyüklüğü 6-15 hektar arası)
 () 1.3. Büyük İşletme (İşletme büyüklüğü 16 hektardan büyük)

S.2.1. İşletmeniz kaç yıldır tarım ile uğraşıyor?

- () 1.1. 1 Yıdan az
 () 1.2. 1- 3 Yıl
 () 1.3. 4- 5 Yıl
 () 1.4. 5 Yıdan fazla

S.2.2. İşletmeniz kaç yıldır organik tarım ile uğraşıyor?

- () 1.1. 1 Yıdan az
 () 1.2. 1- 3 Yıl
 () 1.3. 4- 5 Yıl
 () 1.4. 5 Yıdan fazla

I. BÖLÜM: Bakanlıkla ilişkiler modülü

S.3. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı hakkındaki bilgilere hangi kaynaklardan ulaşıyorsunuz? Bu kaynaklar hakkındaki kanaatiniz nasıldır?

3.1. Kurumun web sitesinden

1=() Çok zayıf	2=() Zayıf	3=() Orta	4=() İyi	5=() Çok iyi

3.2. Toplantı ve ortak çalışmalar yolu ile

1=() Çok zayıf	2=() Zayıf	3=() Orta	4=() İyi	5=() Çok iyi

3.3. Basın yolu ile

1=() Çok zayıf	2=() Zayıf	3=() Orta	4=() İyi	5=() Çok iyi

3.4. Kurum yayınlarından

1=() Çok zayıf	2=() Zayıf	3=() Orta	4=() İyi	5=() Çok iyi

3.5. Mevzuat yolu ile

1=() Çok zayıf	2=() Zayıf	3=() Orta	4=() İyi	5=() Çok iyi

3.6. Eğitimler aracılığı ile

1=() Çok zayıf	2=() Zayıf	3=() Orta	4=() İyi	5=() Çok iyi

3.7. Bakanlığın tanıtım etkinlikleri aracılığı ile

1=() Çok zayıf	2=() Zayıf	3=() Orta	4=() İyi	5=() Çok iyi

S.4. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı'na ilişkin aşağıdaki konularda kanaatinizi belirtiniz**4.1. Eğitim ve yayım faaliyetleri**

1=() Çok zayıf	2=() Zayıf	3=() Orta	4=() İyi	5=() Çok iyi

4.2. Bakanlık yayınları

1=() Çok zayıf	2=() Zayıf	3=() Orta	4=() İyi	5=() Çok iyi

4.3. Araştırma-geliştirme

1=() Çok zayıf	2=() Zayıf	3=() Orta	4=() İyi	5=() Çok iyi

4.4. Tarımsal desteklemeler

1=() Çok zayıf	2=() Zayıf	3=() Orta	4=() İyi	5=() Çok iyi

4.5. Kırsal alana yönelik faaliyet ve hizmetler

1=() Çok zayıf	2=() Zayıf	3=() Orta	4=() İyi	5=() Çok iyi

4.6. Denetim hizmetleri

1=() Çok zayıf	2=() Zayıf	3=() Orta	4=() İyi	5=() Çok iyi

4.7. İlgili kişilere ulaşım kolaylığı

1=() Çok zayıf	2=() Zayıf	3=() Orta	4=() İyi	5=() Çok iyi

4.8. Hizmette çabukluk

1=() Çok zayıf	2=() Zayıf	3=() Orta	4=() İyi	5=() Çok iyi

4.9. Personelin bilgi ve deneyimi

1=() Çok zayıf	2=() Zayıf	3=() Orta	4=() İyi	5=() Çok iyi

4.10. Mevzuat değişikliklerinde bilgilendirme

1=() Çok zayıf	2=() Zayıf	3=() Orta	4=() İyi	5=() Çok iyi

S.5. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı hakkında sahip olduğunuz imaj ve görüşünüzü aşağıdaki kriterlere göre değerlendiriniz.

5.1. Çağdaşlık

1=() Çok zayıf	2=() Zayıf	3=() Orta	4=() İyi	5=() Çok iyi

5.2. Güvenilirlik, saygınlık

1=() Çok zayıf	2=() Zayıf	3=() Orta	4=() İyi	5=() Çok iyi

5.3. Hizmet kalitesi

1=() Çok zayıf	2=() Zayıf	3=() Orta	4=() İyi	5=() Çok iyi

5.4. Kendini yenileme

1=() Çok zayıf	2=() Zayıf	3=() Orta	4=() İyi	5=() Çok iyi

5.5. Topluma yararlılık

1=() Çok zayıf	2=() Zayıf	3=() Orta	4=() İyi	5=() Çok iyi

5.6. Bürokratik kolaylık

1=() Çok zayıf	2=() Zayıf	3=() Orta	4=() İyi	5=() Çok iyi

5.7. Tarafsızlık

1=() Çok zayıf	2=() Zayıf	3=() Orta	4=() İyi	5=() Çok iyi

5.8. Şeffaflık

1=() Çok zayıf	2=() Zayıf	3=() Orta	4=() İyi	5=() Çok iyi

5.9. Dış kurumlarla işbirliği

1=() Çok zayıf	2=() Zayıf	3=() Orta	4=() İyi	5=() Çok iyi

5.10. Alt yapı, donanım, bina imkanları

1=() Çok zayıf	2=() Zayıf	3=() Orta	4=() İyi	5=() Çok iyi

5.11. Hizmet beklentilerinin karşılanması

1=() Çok zayıf	2=() Zayıf	3=() Orta	4=() İyi	5=() Çok iyi

S.6. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığının başarılı/güçlü bulduğunuz yönlerinden, 1 en güçlü olanı belirtmek üzere, ilk beş tanesini sıralayınız.

6.1. Personel kalitesi	.
6.2. Teknolojik imkânlar	
6.3. Genel çalışma kurallarına uyum	
6.4. İş akış süreçlerinin verimliliği	
6.5. Yeniliğe ve değişime açık olması	
6.6. Paydaşlarıyla ilişkilerinin yeterli olması	
6.7. Çalışanlar tarafından benimsenmiş güçlü ve açık kurum kültürü varlığı	
6.8. Kurumsal yönetim anlayışı ve olumlu kurum imajının varlığı	
6.9. Tarafsız ve şeffaf bir kurum olması	
6.10. Tanıtım ve halkla ilişkiler faaliyetlerinin yeterli olması	
6.11. Bakanlık faaliyetlerine ilişkin mevzuatın yeterli olması	
6.12. Bürokrasi ve kırtasiyeciliğin fazla olmaması	
6.13. Diğer (Açıklayınız).....	

S.7. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığının başarısız/zayıf/geliştirilmesi gereken yönlerinden, 1 en zayıf olanı belirtmek üzere, ilk beş tanesini öncelik sırasına göre sıralayınız.

7.1. Personel kalitesinin yetersiz olması	.
7.2. Teknolojik imkânların yetersiz olması	
7.3. Genel çalışma kurallarına uyumun yetersiz olması	
7.4. İş akış süreçlerinin verimsiz olması	
7.5. Yeniliğe ve değişime açık olmaması	
7.6. Paydaşlarıyla ilişkilerinin yetersiz olması	
7.7. Çalışanlar tarafından benimsenmiş güçlü ve açık kurum kültürü olmaması	
7.8. Kurumsal yönetim anlayışı ve olumlu kurum imajının olmaması	
7.9. Tarafsız ve şeffaf bir kurum olmaması	
7.10. Tanıtım ve halkla ilişkiler faaliyetlerinin yetersiz olması	
7.11. Bakanlık faaliyetlerine ilişkin mevzuatın yetersiz olması	
7.12. Bürokrasi ve kırtasiyeciliğin fazla olması	
7.13. Diğer (Açıklayınız).....	

II.BÖLÜM : Organik arz zincirinin geliştirilmesi modülü

S.8. Aşağıdaki önermelere ne ölçüde katıldığınızı belirtiniz.

1. Kesinlikle katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle katılıyorum

8.1. Organik üretimde uzmanlaşmış insan kaynakları yetersizdir.

☐ K.Katılmıyorum	☐ Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Katılıyorum	☐ K.Katılıyorum

8.2. Organik tarım konusunda meslek liselerinde programlar açılmalıdır.

☐ K.Katılmıyorum	☐ Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Katılıyorum	☐ K.Katılıyorum

8.3. Organik tarım konusunda üniversite-lisans ve lisanüstü düzeyde programlar açılmalıdır.

☐ K.Katılmıyorum	☐ Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Katılıyorum	☐ K.Katılıyorum

8.4. Türkiye de organik tarım üretimine başlama niyetinde bulunan üreticiler Tarım ve Köy İşleri Bakanlığınca eğitilmeli ve bilgilendirilmelidir.

☐ K.Katılmıyorum	☐ Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Katılıyorum	☐ K.Katılıyorum

8.5. Organik tarım konusunda yapılacak araştırma geliştirme çalışmaları öncelikle Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı tarafından yürütülmelidir.

☐ K.Katılmıyorum	☐ Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Katılıyorum	☐ K.Katılıyorum

8.6. Organik tarım araştırmaları için kurulan özel AR-GE işletmelerine ve özel projelere devletçe finansal destek sağlanmalıdır.

☐ K.Katılmıyorum	☐ Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Katılıyorum	☐ K.Katılıyorum

II.1 : Pazarlama modülü

S.9. Aşağıdaki önermelere ne ölçüde katıldığınızı belirtiniz.

1. Kesinlikle katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle katılıyorum

9.1. Organik tarım üreticilerinin, tüketiciye doğrudan ulaşabilmesi için semt pazarları kurulmalıdır.

☐ K.Katılmıyorum	☐ Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Katılıyorum	☐ K.Katılıyorum

9.2. Organik tarım ürünlerinin satıldığı semt pazarlarının kurulmasında belediyeler aktif rol oynamalıdır.

☐ K.Katılmıyorum	☐ Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Katılıyorum	☐ K.Katılıyorum

9.3. Organik tarım üreticileri ürünlerini bireysel olarak pazarlamalıdır .

☐ K.Katılmıyorum	☐ Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Katılıyorum	☐ K.Katılıyorum

9.4. Organik tarım üreticileri ürünlerini kooperatifler kanalı ile pazarlamalıdır.

☐ K.Katılmıyorum	☐ Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Katılıyorum	☐ K.Katılıyorum

9.5. Organik ürünlerin ihracat potansiyelinin geliştirilmesi için tek marka altında ihracat yapılmalıdır.

☐ K.Katılmıyorum	☐ Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Katılıyorum	☐ K.Katılıyorum

9.6. Organik ürün ihracatçı firmaları reklam, dağıtım v.s gibi masraflarını minimize etmek için, tek marka altında ortak hareket etmelidirler .

☐ K.Katılmıyorum	☐ Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Katılıyorum	☐ K.Katılıyorum

9.7. Organik ürün ihracatçı firmalarının, reklam, dağıtım, v.s gibi masraflarını en aza indirmek için tek marka altında ortak hareket etmeleri devlet tarafından desteklenmelidir..

☐ K.Katılmıyorum	☐ Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Katılıyorum	☐ K.Katılıyorum

II.11 : Tüketici bilincinin artırılması modülü

S.10. Aşağıdaki önermelere ne ölçüde katıldığınızı belirtiniz.

1. Kesinlikle katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle katılıyorum

10.1. Bir ülkede organik tarımın gelişebilmesi için en önemli şartlardan birisi iç piyasanın canlandırılmasıdır.

☐ K.Katılmıyorum	☐ Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Katılıyorum	☐ K.Katılıyorum

10.2. Organik tarımın gelişmekte olduğu ülkelerde, talebin sadece dış siparişler(ihracata) bağımlı olması, en büyük risktir.

☐ K.Katılmıyorum	☐ Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Katılıyorum	☐ K.Katılıyorum

10.3. Organik tarımın gelişmekte olduğu ülkelerde, satışlarda dışa bağımlılık, sektörün sürdürülebilirliğini riske sokar.

☐ K.Katılmıyorum	☐ Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Katılıyorum	☐ K.Katılıyorum

10.4. Tüketici organik ürünler konusunda bilinçlenmeden iç piyasanın canlanması mümkün değildir.

☐ K.Katılmıyorum	☐ Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Katılıyorum	☐ K.Katılıyorum

10.5. Organik tarım üretiminin ve ürünlerinin özellikleri, üretim şekli, çevre ile ilişkisi, insan sağlığı ile ilişkisi konularında tüketici bilincini artırıcı programlar uygulanmalıdır.

☐ K.Katılmıyorum	☐ Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Katılıyorum	☐ K.Katılıyorum

10.6. Organik tarım üretimi ile ilgili, tüketici bilincini artırıcı programlara devlet destek vermelidir .

☐ K.Katılmıyorum	☐ Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Katılıyorum	☐ K.Katılıyorum

III.BÖLÜM : Finansal destek modülü

S.11. Aşağıdaki önermelere ne ölçüde katıldığınızı belirtiniz.

1. Kesinlikle katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle katılıyorum

11.1. Organik tarımsal üretime geçen üreticilere geçiş döneminde devlet tarafından doğrudan gelir desteği sağlanmalıdır .

☐ K.Katılmıyorum	☐ Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Katılıyorum	☐ K.Katılıyorum

11.2. Organik tarımsal üretime geçen üreticilere üretime geçtikten sonra devlet tarafından doğrudan gelir desteği sağlanmalıdır.

☐ K.Katılmıyorum	☐ Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Katılıyorum	☐ K.Katılıyorum

11.3. Alan bazlı desteklemelerde devletin sertifika şartı araması önemlidir.

☐ K.Katılmıyorum	☐ Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Katılıyorum	☐ K.Katılıyorum

11.4. Alan bazlı desteklemelerde devletin sertifika şartı aramayıp, nispeten daha gevşek yönetmeliklerle denetlemesi önemlidir.

☐ K.Katılmıyorum	☐ Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Katılıyorum	☐ K.Katılıyorum

11.5. Devlet kurallara ve yönetmeliklere uyan organik tarım üreticisini belli dönemlerde desteklemelidir.

☐ K.Katılmıyorum	☐ Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Katılıyorum	☐ K.Katılıyorum

11.6. Üreticilerin sertifika ve kontrol masrafları devlet tarafından karşılanmalıdır.

☐ K.Katılmıyorum	☐ Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Katılıyorum	☐ K.Katılıyorum

11.7. Devletin destekleme politikaları bölgeye ve ürüne göre değişmelidir.

☐ K.Katılmıyorum	☐ Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Katılıyorum	☐ K.Katılıyorum

11.8. Devletin destekleme politikaları bölgeye ve ürüne göre değişmemelidir.

☐ K.Katılmıyorum	☐ Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Katılıyorum	☐ K.Katılıyorum

11.9. Desteklenecek ürünler seçilirken mevcut tarımsal üretimde ürün fazlalığı olan ürünlere öncelik verilmelidir.

☐ K.Katılmıyorum	☐ Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Katılıyorum	☐ K.Katılıyorum

11.10. Küçük işletmelerin uluslararası rekabet gücüne sahip olabilmeleri için organik tarıma geçmeleri devlet tarafından özellikle sağlanmalıdır.

☐ K.Katılmıyorum	☐ Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Katılıyorum	☐ K.Katılıyorum

IV.BÖLÜM : Diğer destek politikaları modülü

S.12. Size göre organik ürün konusunda verimlilik, ürün çeşitliliği, maliyet analizi v.s. gibi konularda etkin danışmanlık hizmeti kim tarafından sunulmalıdır?

- ☐ 12.1. Devlet tarafından
- ☐ 12.2. Özel sektör tarafından
- ☐ 12.3. Devlet destekli birlikler, kooperatifler ve sivil toplum kuruluşları tarafından
- ☐ 12.4. Özel sektör tarafından ancak masrafları ve maliyeti devlet tarafından karşılanmalıdır.
- ☐ 12.5. Danışmanlık hizmetine gerek yok
- ☐ 12.6. Diğer (Açıklayınız).....

S.13. Aşağıdaki önermelere ne ölçüde katıldığınızı belirtiniz.

1. Kesinlikle katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle katılıyorum

13.1. Organik tarımın gelişmesi için öncelikle kapsamlı bir sektör stratejisi ulusal programı hazırlanmalıdır.

☐ K.Katılmıyorum	☐ Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Katılıyorum	☐ K.Katılıyorum

13.2. Devletin sektörde aktif bir yönlendirici olabilmesi için ilgili tüm üretici ve üretimle ilgili bilgileri içeren kayıt sistemi oluşturulmalıdır.

☐ K.Katılmıyorum	☐ Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Katılıyorum	☐ K.Katılıyorum

13.3. Üreticilerin ürünlerini birlikler aracılığı ile, katma değeri yüksek bir şekilde pazarlayabilmesi için, birliklere teşvik ve destek sağlanmalıdır.

☐ K.Katılmıyorum	☐ Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Katılıyorum	☐ K.Katılıyorum

13.4.Üreticinin ürünlerini, işlenmiş bir şekilde pazarlayabilmesi için “ürün işleme kapasitesini artırıcı “ devlet desteği sağlanmalıdır.

☐ K.Katılmıyorum	☐ Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Katılıyorum	☐ K.Katılıyorum

13.5. Destekler sağlanırken çevresel yönden hassas bölgeler seçilmeli ve öncelikle oralara yönlendirilmelidir.

☐ K.Katılmıyorum	☐ Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Katılıyorum	☐ K.Katılıyorum

13.6. Organik tarımla ilgili yasal ve kurumsal düzenlemeler tanımlanırken üretici ve ihracatçıların görüşleri alınmalıdır.

☐ K.Katılmıyorum	☐ Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Katılıyorum	☐ K.Katılıyorum

13.7. Organik tarım ve konvansiyonel tarım için ayrı bir kurumsal yapılanmaya ihtiyaç vardır.

☐ K.Katılmıyorum	☐ Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Katılıyorum	☐ K.Katılıyorum

13.8. Kamu kurumlarının ve belediyelerin organik ürünleri kullanmaları teşvik edilmelidir.

☐ K.Katılmıyorum	☐ Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Katılıyorum	☐ K.Katılıyorum

13.9. Organik ürünlerin tarladan sofraya tüm süreçlerinde KDV indirimi veya muafiyet sağlanmalıdır.

☐ K.Katılmıyorum	☐ Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Katılıyorum	☐ K.Katılıyorum

13.10. Organik ürün pazarına gelişme için gerekli finansmanı sağlayıcı fon kaynakları bulunmalıdır.

☐ K.Katılmıyorum	☐ Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Katılıyorum	☐ K.Katılıyorum

13.11. Yasal düzenlemelerle, organik üretime katkıda bulunan üretici, tüccar, perakendeci, ihracatçı v.s. arasında bilgi değişimi ve paylaşımı sağlanmalıdır.

☐ K.Katılmıyorum	☐ Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Katılıyorum	☐ K.Katılıyorum

13.12. Organik tarım girdilerinin temininde kamu kurumları aracı ve yardımcı olmalıdır (T.M.O gibi).

☐ K.Katılmıyorum	☐ Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Katılıyorum	☐ K.Katılıyorum

13.13. Organik tarımda kullanılan organik gübre gibi girdileri üreten yerel firmalara devlet destek olmalı ve özel teşvikler sağlamalıdır.

☐ K.Katılmıyorum	☐ Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Katılıyorum	☐ K.Katılıyorum

13.14. Girdilerin dışa bağımlı ve yüksek fiyatlı olanlarının kısa ve orta vadede üreticilere satışında girdi sübvansiyonu sağlanmalıdır.

☐ K.Katılmıyorum	☐ Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Katılıyorum	☐ K.Katılıyorum

13.15. Organik üretim yapan çiftçilere çevreyi korudukları için ücret ödenmelidir.

☐ K.Katılmıyorum	☐ Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Katılıyorum	☐ K.Katılıyorum

13.16. Gıda dışı organik ürünlerde de (organik tekstil, organik kozmetik v.b) devlet gerekli destekleri sağlamalıdır.

☐ K.Katılmıyorum	☐ Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Katılıyorum	☐ K.Katılıyorum

13.17. Sertifika kuruluşları ve üreticilerin kullanacağı kalıntı v.s gibi analizleri yapan laboratuvarlar, devlet tarafından kurulmalıdır.

☐ K.Katılmıyorum	☐ Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Katılıyorum	☐ K.Katılıyorum

13.18. Sertifika kuruluşları ve üreticilerin kullanacağı kalıntı v.s gibi analizleri yapan “özel laboratuvarların” kurulması devlet tarafından teşvik edilmelidir.

☐ K.Katılmıyorum	☐ Katılmıyorum	☐ Kararsızım	☐ Katılıyorum	☐ K.Katılıyorum

Ek-2**ORGANİK TARIM KANUNU**

Kanun Numarası : 5262
 Kabul Tarihi : 1/12/2004
 Yayımlandığı R.Gazete : Tarih : 3/12/2004 Sayı :25659
 Yayımlandığı Düstur : Tertip : 5 Cilt : 44 Sayfa:

BİRİNCİ BÖLÜM*Amaç, Kapsam ve Tanımlar**Amaç*

Madde 1- Bu Kanunun amacı; tüketiciye güvenilir, kaliteli ürünler sunmak üzere organik ürün ve girdilerin üretiminin geliştirilmesini sağlamak için gerekli tedbirlerin alınmasına ilişkin usul ve esasları belirlemektir.

Kapsam

Madde 2- Bu Kanun, organik tarım faaliyetlerinin yürütülmesine ilişkin kontrol ve sertifikasyon hizmetlerinin yerine getirilmesi ve Bakanlığın denetim usul ve esasları ile yetki, görev ve sorumluluklara dair hususları kapsar.

Tanımlar

Madde 3- Bu Kanunda geçen;

- a) Bakanlık: Tarım ve Köyişleri Bakanlığını,
- b) Organik tarım faaliyetleri: Toprak, su, bitki, hayvan ve doğal kaynaklar kullanılarak organik ürün veya girdi üretilmesi ya da yetiştirilmesi, doğal alan ve kaynaklardan ürün toplanması, hasat, kesim, işleme, tasnif, ambalajlama, etiketleme, muhafaza, depolama, taşıma, pazarlama, ithalat, ihracat ile ürün veya girdinin tüketiciye ulaşıncaya kadar olan diğer işlemlerini,
- c) Kontrol ve sertifikasyon kuruluşu: Organik ürünün veya girdinin, üretiminden tüketiciye ulaşıncaya kadar olan tüm aşamalarını

kontrol etmek ve sertifikalandırmak üzere Bakanlık tarafından yetki verilmiş gerçek veya tüzel kişileri,

d) Kontrol kuruluğu: Organik ürünün veya girdinin, üretiminden tüketiciye ulaşıncaaya kadar olan tüm aşamalarını kontrol etmek üzere Bakanlık tarafından yetki verilmiş gerçek veya tüzel kişileri,

e) Sertifikasyon kuruluğu: Tüm kontrolleri tamamlanmış organik ürün veya girdiyi, kontrol kuruluğunun yaptığı kontrol ve bu kontrole ilişkin bilgi ve belgeler ile gerek duyulan hallerde yaptıracağı analizlere dayanarak sertifikalandırmak üzere Bakanlık tarafından yetki verilmiş gerçek veya tüzel kişileri,

f) Yetkilendirilmiş kuruluş: Kontrol ve sertifikasyon kuruluğu, kontrol kuruluğu veya sertifikasyon kuruluğu olarak Bakanlık tarafından yetki verilmiş gerçek veya tüzel kişileri,

g) Kontrol: Organik tarım faaliyetlerinin bu Kanuna uygun olarak yapılıp yapılmadığının belirlenmesi, düzenli kayıtların tutulması, sonuçların rapor edilmesi, gerek görülmesi halinde ürünün organik niteliğinin laboratuvar analizleri ile test edilmesini,

h) Kontrolör: Kontrol ve sertifikasyon kuruluğu adına veya kontrol kuruluğu adına, organik tarım faaliyetlerinin her aşamasının ilgili mevzuata göre uygulanmasını kontrol etmek üzere Bakanlık tarafından yetki verilmiş gerçek kişiyi,

ı) Sertifikeler: Kontrol ve sertifikasyon kuruluğu adına veya sertifikasyon kuruluğu adına, kontrolü tamamlanmış ürünün veya girdinin organik olduğunu onaylamak üzere Bakanlık tarafından yetki verilmiş gerçek kişiyi,

j) Denetim: Organik tarım faaliyetlerinin, bu Kanuna uygun olarak yapılıp yapılmadığını tespit etmek amacıyla yetkilendirilmiş kuruluşlar,

işletmeler ve müteşebbisler ile kontrolör ve sertifikelerin, Bakanlık veya Bakanlık tarafından denetim yetkisi verilen kuruluşlarca yapılan her türlü denetimini,

k) İşletme: Yetkilendirilmiş kuruluşun kontrolü altında, söz konusu kuruluşlarla sözleşme yapılmak suretiyle organik ürün üretilen, işlenen, depolanan ve pazarlanan yerleri,

l) Müteşebbis: Organik tarım faaliyeti yapan gerçek veya tüzel kişi,ı,

m) Sertifikasyon: Bütün kontrol yöntemlerinin uygulanması sonucu işletmenin, organik ürünün ve girdinin mevzuata uygun olarak belgelendirilmesini,

n) Sertifika: Bütün kontrol yöntemlerinin uygulanması sonucu işletmenin, organik ürünün ve organik girdinin mevzuata uygun olduğunu gösteren belgeyi,

o) alışma izni: Bu Kanuna göre çalışacak kontrolör, sertifikeler ile yetkilendirilmiş kuruluşlara Bakanlık tarafından verilen izni,

p) Organik rn: Organik tarım faaliyetleri esaslarına uygun olarak üretilmiş ham, yarı mamul veya mamul haldeki sertifikalı ürünü,

r) Organik girdi: Organik tarım faaliyetlerinde kullanılan materyali,

s) Organik rn etiketi: Organik rn veya ambalajı üzerinde yer alan, ürünü tanıtan veya içindekini belirten herhangi bir kelime, detay, ticar marka, tescilli marka, paket üzerinde yer alan resim, sembol, doküman, iln, tabela veya tasma gibi her türlü yazılı ve basılı bilgi ve materyali,

t) Organik ürün logosu: Nitelikleri ve kullanımı bu Kanun kapsamında çıkarılacak yönetmelikte tanımlanan basılı işareti,

u) Akreditasyon: Yeterliği onaylanmış kurum ve kuruluşlar tarafından; kontrol ve sertifikasyon kuruluşlarının, laboratuvarların ulusal ve uluslararası kabul görmüş teknik kriterlere göre değerlendirilmesini, yeterliğinin onaylanmasını ve düzenli aralıklarla denetlenmesini,

v) Organik: Bu Kanunda geçen organik kelimesi ekolojik ve biyolojik kelimeleriyle eşdeğer anlamı,

İfade eder.

İKİNCİ BÖLÜM

Komiteler, Yetkilendirilmiş Kuruluşlar ve Müteşebbis

Komitelerin oluşumu, yetki, görev ve sorumlulukları

Madde 4- Bu Kanunun uygulanmasında; organik tarımın geliştirilmesi yönünde çalışmalar yapmak ve Bakanlık içi koordinasyon ve değerlendirme hizmetleri ile yetkilendirilmiş kuruluşların, işletmelerin, müteşebbislerin, kontrolör ve sertifikelerinin faaliyetlerini izlemek üzere Bakanlık bünyesinde Organik Tarım Komitesi kurulur.

Organik tarımın ticaretini, tanıtımını, araştırmalarını ve diğer organik tarım faaliyet stratejilerini belirlemek ve Bakanlık dışı kurum ve kuruluşlarla koordinasyon ve izleme hizmetlerini yapmak üzere Organik Tarım Ulusal Yönlendirme Komitesi kurulur. Bu Komite; ilgili kamu kurum ve kuruluşları, meslek kuruluşları, sivil toplum örgütleri, üniversiteler ve özel sektör temsilcilerinden olmak üzere en az on kişiden oluşur.

Bu komitelere bağlı olarak, yeter sayıda alt komite oluşturulabilir.

Organik Tarım Komitesi ve Organik Tarım Ulusal Yönlendirme Komitesinin oluşumu ve çalışma şekli ile ilgili usul ve esaslar Bakanlık tarafından çıkarılacak yönetmelikle belirlenir.

Yetkilendirilmiş kuruluşlar

Madde 5- Bu Kanunun uygulanmasında; organik tarım faaliyetlerinin her türlü kontrol ve sertifikalandırma işlemleri, Bakanlıkça veya Bakanlıkça yetkilendirilmiş kuruluşlarca yapılır. Yetkilendirilmiş kuruluşlar, yeterli ve tecrübeli personel ile teknik alt yapıya sahip olmak zorundadır.

Kontrol ve sertifikasyon kuruluşu veya sertifikasyon kuruluşu tarafından sertifikalandırılmamış ürünler, organik ürün veya organik girdi adı altında satılamaz.

Kontrol ve sertifikasyon kuruluğu veya sertifikasyon kuruluğu organik olmayan tarımsal ürün ve girdilere, organik ürün veya organik girdi sertifikası veremez.

Yetkilendirilmiş kuruluşlar ile kontrolör ve sertifikeler, Bakanlıktan çalışma izni almak zorundadır. Yetkilendirilmiş kuruluşların çalışma izni bittiğinde, Bakanlıktan süre uzatımı almadan tekrar faaliyette bulunamazlar.

Bakanlık tarafından verilen çalışma izni devredilemez.

Kontrol ve sertifikasyon kuruluğu, kontrol ve sertifikasyon olmak üzere iki ayrı birimden oluşur. Kontrol biriminde görev yapanlar sertifikasyon biriminde, sertifikasyon biriminde görev yapanlar da kontrol biriminde görev yapamazlar.

Yetkilendirilmiş kuruluşlar, bu Kanuna uygun olarak çıkarılacak yönetmelikte belirlenen dönemlerde Bakanlığa rapor vermek, bilgi ve belgelerini Bakanlık yetkililerine göstermek zorundadırlar.

Yetkilendirilmiş kuruluşlar ile kontrolör ve sertifikelerin; çalışma izni, izin süresi, süre uzatımı, izinlerinin iptali, görev ve yetkileri, yetki kullanımı, kontrol ve sertifikasyon sistemi ile kontrolör ve sertifikeler çalıştırmaya ilişkin usul ve esaslar, Bakanlık tarafından çıkarılacak yönetmeliklerle belirlenir.

Müteşebbis

Madde 6- Müteşebbisler, yetkilendirilmiş kuruluş kontrolünde çalışmak zorunda olup, bu Kanun kapsamında Bakanlık tarafından çıkarılacak yönetmelik hükümlerine aykırı faaliyette bulunamazlar.

Müteşebbisler, kontrol veya denetim amacı ile Bakanlık yetkilileri ile Bakanlık tarafından yetkilendirilmiş kuruluşların yetkililerine; işletmeye giriş izni vermek ve muhasebe kayıtları ile diğer ilgili dokümanlarını göstermek

zorundadırlar. Yetkilendirilmiş kuruluşlar, elde ettikleri bu bilgi ve belgeleri, Bakanlık dışında üçüncü şahıslara veremezler.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Uygulama Esasları

Organik tarım faaliyetleri

Madde 7- Organik tarım faaliyetlerine ilişkin usul ve esaslar Bakanlık tarafından çıkarılacak yönetmelikle belirlenir.

Orman sayılan yerlerde ürün toplanması ile ilgili usul ve esaslar, Çevre ve Orman Bakanlığının görüşü alınarak, Bakanlık tarafından çıkarılacak yönetmelikle belirlenir.

Hammaddesi tarımsal kaynaklı olan organik ürünlerden elde edilen nihai ürünlerin, imalat veya sanayi ürünü olması halinde, bu nihai ürünlerin üretilmesi ve tüketiciye ulaşıncaya kadar olan aşamalar ile ilgili usul ve esaslar Bakanlığın olumlu görüşü alınarak, ilgili bakanlıkça hazırlanacak yönetmelikle belirlenir.

Organik ürünlerin satışı ve pazarlaması, 24.6.1995 tarihli ve 552 sayılı Yaş Sebze ve Meyve Ticaretinin Düzenlenmesi ve Toptancı Halleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname hükümlerine tâbi değildir.

Organik ürünlerin ve girdilerin reklam ve tanıtımı

Madde 8- Organik ürün ve girdilerin etiket ve logoları yalnızca organik ürünler ve girdiler için kullanılır. Organik ürünlerin ve girdilerin etiketi ve logosu, reklam ve tanıtımı; sahte, yanıltıcı veya ürünün yapısına, özelliklerine, içeriğine, kalitesine, orijinine ve üretim tekniklerine göre hatalı bir izlenim yaratacak, ürünün sahip olmadığı etki ve özelliklere atıfta bulunacak biçimde olamaz ve tüketiciyi yanıltacak yazı, resim, şekil ve benzerlerini içeremez.

Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde yayın yapan ulusal, bölgesel, yerel radyo ve televizyonların, üretici ve tüketicilerin bilinçlendirilmesi amacıyla organik tarımla ilgili ayda en az otuz dakika eğitici yayın yapmaları konusunda Radyo ve Televizyon Üst Kurulu gerekli tedbirleri alır.

Organik ürünlerin ve girdilerin ihracatı

Madde 9- İhracat sertifikası olmayan organik ürün veya girdiler, organik ürün veya organik girdi adı altında ihraç edilemez.

İhraç edilen fakat alıcısı tarafından iade edilen ürün ve girdiler, mahrecine iade olarak kabul edilir. Söz konusu ürünler ve girdiler, ithalatta yapılan kontrol ve belgelerden muaf olup, gümrük idareleri tarafından sadece ayniyat tespiti yapılarak, ilgili mevzuat çerçevesinde yurda girişlerine izin verilir.

Organik ürünlerin ve girdilerin ithalatı

Madde 10- İhracat sertifikası olmayan organik ürün veya girdiler, organik ürün veya organik girdi adı altında ithal edilemez. Gümrükler dahil yapılan kontrollerde, organik olmadığı tespit edilen ürün ve girdilerin, yurt içine organik ürün veya girdi adı altında sokulması, dağıtılması ve satışının yapılmasına izin verilmez. Bu ürün ve girdiler, sorumlu müteşebbise iade edilir ya da ilgili ulusal mevzuatına uygun olmaları halinde, yurt içinde organik olmayan ürün veya girdi olarak değerlendirilmesine izin verilir.

Denetim

Madde 11- Bu Kanunun uygulanmasında; yetkilendirilmiş kuruluşlar, işletmeler ve müteşebbisler ile kontrolör ve sertifikeler her türlü denetimi Bakanlık tarafından yapılır.

Bakanlık gerekli gördüğü hallerde denetim yetkisini kısmen veya tamamen, akreditasyonu yapılmış; kamu kurum ve kuruluşlarına, özel sektör tüzel kişilerine ve üniversitelere devredebilir.

Denetim hizmetlerinde çalışacak personelin yetki ve sorumlulukları ile hizmet içi eğitimine ilişkin usul ve esaslar, Bakanlık tarafından çıkarılacak yönetmelikle belirlenir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Ceza Hükümleri, Cezaların Tahsili ve İtiraz

Ceza hükümleri

Madde 12- (Değişik: 23/1/2008 – 5728/560 md.)

Bu Kanun hükümlerine uymayanlara uygulanacak cezaî hükümler aşağıda belirtilmiştir:

a) 5 inci maddenin ikinci fıkrasına aykırı hareket edenlere, onbin Türk Lirası idarî para cezası verilir.

b) 5 inci maddenin üçüncü fıkrasına aykırı hareket ettiği tespit edilenlere, ellibin Türk Lirası idarî para cezası verilir. Fiilin tekrarı halinde, yetki ve izin

belgeleri iptal edilir. Başka ad ve unvan altında olsa dahi, bu Kanun kapsamında çalışmalarına izin verilmez.

c) 5 inci maddenin dördüncü fıkrasına aykırı hareket edenlere, onbeşbin Türk Lirası idarî para cezası verilir. Fiilin tekrarı halinde, idarî para cezası iki katı olarak uygulanır ve kendilerine bir daha çalışma izni verilmez.

d) 5 inci maddenin beşinci fıkrasına aykırı hareket edenlere, yirmibin Türk Lirası idarî para cezası verilir. Fiilin tekrarı halinde, çalışma izinleri iptal edilir.

e) 5 inci maddenin altıncı fıkrasına aykırı hareket eden kuruluşlara, onbeşbin Türk Lirası idarî para cezası verilir. Fiilin tekrarı halinde, idarî para cezası iki katı olarak uygulanır ve çalışma izinleri iptal edilir.

f) 5 inci maddenin yedinci fıkrasına aykırı hareket edenlere, yirmibin Türk Lirası idarî para cezası verilir.

g) 6 ncı maddenin birinci fıkrasına aykırı hareket edenlere, onbin Türk Lirası idarî para cezası verilir.

h) 6 ncı maddenin ikinci fıkrasına aykırı hareket edenlere, yirmibin Türk Lirası idarî para cezası verilir.

ı) 8 inci maddeye aykırı hareket edenlere, onbeşbin Türk Lirası idarî para cezası verilir. Aykırılık etiket bilgilerinden kaynaklanıyorsa, etiket bilgileri düzeltilinceye kadar ürüne el konulur ve yukarıdaki para cezası uygulanıp ürün piyasadan toplattırılır. Toplatma masrafları müteşebbisten tahsil edilir.

j) 9 uncu maddenin birinci fıkrası ile 10 uncu maddeye aykırı hareket edenlere, otuzbin Türk Lirası idarî para cezası verilir.

k) Bu Kanuna göre denetimleri engelleyen kişi ve kuruluşlara, onbin Türk Lirası idarî para cezası verilir.

Cezaların tahsili ve itiraz

Madde 13- (Değişik: 23/1/2008 – 5728/561 md.)

Bu Kanunda yazılı olan idarî para cezaları, Bakanlık veya mahallî mülkî amir tarafından verilir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Geçici ve Son Hükümler

Geçici Madde 1- Bu Kanunun uygulanmasıyla ilgili yönetmelikler, Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren altı ay içinde Bakanlıkça hazırlanarak yürürlüğe konulur. Bu yönetmelikler yürürlüğe konuluncaya kadar, bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihte yürürlükte bulunan yönetmeliklerin, bu Kanuna aykırı olmayan hükümlerinin uygulanmasına devam olunur.

Yürürlük

Madde 14- Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Yürütme

Madde 15- Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

**5262 SAYILI KANUNA EK VE DEĞİŞİKLİK GETİREN
MEVZUATIN**

YÜRÜRLÜĞE GİRİŞ TARİHİNİ GÖSTERİR LİSTE

Değiştiren

Yürürlüğe

Kanun	5262	sayılı	Kanunun	değişen
maddeleri	giriş tarihi			
8/2/2008	5728		12, 13	

Ek-3

Resmi Gazete Tarihi: 10.06.2005 Resmi Gazete Sayısı: 25841

**ORGANİK TARIMIN ESASLARI VE UYGULANMASINA İLİŞKİN
YÖNETMELİK**

BİRİNCİ KISIM

Genel Hükümler

BİRİNCİ BÖLÜM

Amaç, Kapsam, Dayanak ve Tanımlar

Amaç

Madde 1 — Bu Yönetmeliğin amacı; ekolojik dengenin korunması, organik tarımsal faaliyetlerin yürütülmesi, organik tarımsal üretimin ve pazarlamanın düzenlenmesi, geliştirilmesi, yaygınlaştırılmasına ilişkin usul ve esasları belirlemektir.

Kapsam

Madde 2 — Bu Yönetmelik; her türlü bitkisel, hayvansal ve su ürünleri üretimi ile kullanılacak girdilerin organik tarım metoduna uygun olarak üretilmesi veya temini, orman ve doğal alanlardan organik tarım ilkelerine uygun olarak ürün toplanması, bu ürünlerin işlenmesi, ambalajlanması, etiketlenmesi, depolanması, taşınması, pazarlanması, kontrolü, sertifikalandırılması, denetimi ile cezai hükümlere ilişkin teknik ve idari hususları kapsar.

Dayanak

Madde 3 — Bu Yönetmelik, 1/12/2004 tarihli ve 5262 sayılı Organik Tarım Kanununa dayanılarak hazırlanmıştır.

Tanımlar

Madde 4 — Bu Yönetmelikte geçen;

Bakanlık: Tarım ve Köyişleri Bakanlığını,

İl Müdürlüğü: Tarım ve Köyişleri Bakanlığı İl Müdürlüğünü,

Komite: Organik Tarım Komitesini,

Kanun: Organik Tarım Kanununu,

Organik tarım faaliyetleri: Toprak, su, bitki, hayvan ve doğal kaynaklar kullanılarak organik ürün veya girdi üretilmesi ya da yetiştirilmesi, doğal alan ve kaynaklardan ürün toplanması, hasat, kesim, işleme, tasnif, ambalajlama, etiketleme, muhafaza, depolama, taşıma, pazarlama, ithalat, ihracat ile ürün veya girdinin tüketiciye ulaşıncaya kadar olan diğer işlemleri,

Organik tarım metodu: Organik tarımın uygulanması esnasındaki faaliyetlerin tümünü belirten metodu,

Konvansiyonel tarım metodu: Organik tarım metodu dışındaki tüm metotları,

Kontrol ve sertifikasyon kuruluşu: Organik ürünün veya girdinin, üretiminden tüketiciye ulaşıncaya kadar olan tüm aşamalarını kontrol etmek ve sertifikalandırmak üzere Bakanlık tarafından yetki verilmiş gerçek veya tüzel kişileri,

Kontrol kuruluşu: Organik ürünün veya girdinin, üretiminden tüketiciye ulaşıncaya kadar olan tüm aşamalarını kontrol etmek üzere, Bakanlık tarafından yetki verilmiş gerçek veya tüzel kişileri,

Sertifikasyon kuruluşu: Tüm kontrolleri tamamlanmış organik ürün veya girdiyi, kontrol kuruluşunun yaptığı kontrol ve bu kontrole ilişkin bilgi ve belgeler ile gerek duyulan hallerde yaptıracığı analizlere dayanarak sertifikalandırmak üzere Bakanlık tarafından yetki verilmiş gerçek veya tüzel kişileri,

Yetkilendirilmiş kuruluş: Kontrol ve sertifikasyon kuruluşu, kontrol kuruluşu veya sertifikasyon kuruluşu olarak Bakanlık tarafından yetki verilmiş gerçek veya tüzel kişileri,

Kontrol: Organik tarım faaliyetlerinin bu Yönetmeliğe uygun olarak yapılıp yapılmadığının belirlenmesi, düzenli kayıtların tutulması, sonuçların rapor edilmesi, gerek görülmesi halinde ürünün organik niteliğinin laboratuvar analizleri ile test edilmesini,

Kontrolör: Kontrol ve sertifikasyon kuruluşu adına veya kontrol kuruluşu adına, organik tarım faaliyetlerinin her aşamasının ilgili mevzuata göre uygulanmasını kontrol etmek üzere, Bakanlık tarafından yetki verilmiş gerçek kişiyi,

Sertifiker: Kontrol ve sertifikasyon kuruluğu veya sertifikasyon kuruluğu adına, kontrolü tamamlanmış ürünün veya girdinin organik olduğunu onaylamak üzere, Bakanlık tarafından yetki verilmiş gerçek kişiyi,

Denetim: Organik tarım faaliyetlerinin, bu Yönetmeliğe uygun olarak yapılıp yapılmadığını tespit etmek amacıyla, yetkilendirilmiş kuruluşlar, işletmeler ve müteşebbisler ile kontrolör ve sertifikeler, Bakanlık veya Bakanlık tarafından denetim yetkisi verilen kuruluşlarca yapılan her türlü denetimini,

İşletme: Yetkilendirilmiş kuruluşun kontrolü altında, söz konusu kuruluşlarla sözleşme yapılmak suretiyle organik ürün üretilen, işlenen, depolanan ve pazarlanan yerleri,

Müteşebbis: Organik tarım faaliyeti yapan gerçek veya tüzel kişiyi,

Organik bitkisel üretim: İnsan gıdası, hayvan yemi, bitki besleme, çoğaltım materyali elde edilmesi, hammaddesini tarımdan alan sanayilere organik hammadde temini, tıbbi ve bilimsel amaçlarla her aşaması bu Yönetmeliğe göre üretilen, yetkilendirilmiş kuruluş tarafından kontrol edilen ve sertifikalandırılan üretim faaliyetini,

Organik hayvansal üretim: Damızlık hayvan veya sperma kullanılarak hayvan üretilmesi, hayvansal ürünlerden insan gıdası ile hayvan ve bitki besleme ürünleri üretilmesi, hammaddesini tarımdan alan sanayilere ve bilimsel çalışmalara organik hammadde temini, her aşaması bu Yönetmeliğe göre yetkilendirilmiş kuruluş tarafından kontrol edilen ve sertifikalandırılan üretim faaliyetini,

Organik su ürünleri üretimi: Denizler, iç sular, havuz, ağ kafes, baraj, göl, gölet, dalyan ve çiftliklerde organik tarım metoduyla yetiştirilen balık, su bitkisi, sünger, yumuşakça, kabuklu, memeliler gibi canlılarla bunlardan imal edilen ürünlerden, insan gıdası, stok takviyesi, hammaddesini tarımdan alan sanayilere organik hammadde temini, sportif, tıbbi ve bilimsel amaçlarla, her aşaması bu Yönetmeliğe göre yetkilendirilmiş kuruluşun denetiminde kontrol edilen ve sertifikalandırılan üretim faaliyetlerini,

Sertifikasyon: Bütün kontrol yöntemlerinin uygulanması sonucu işletmenin, organik ürünün ve girdinin mevzuata uygun olarak belgelendirilmesini,

Sertifika: Bütün kontrol yöntemlerinin uygulanması sonucu işletmenin, organik ürünün ve organik girdinin mevzuata uygun olduğunu gösteren belgeyi,

Çalışma izni: Bu Yönetmeliğe göre çalışacak kontrolör, sertifikeler ile yetkilendirilmiş kuruluşlara, Bakanlık tarafından verilen izni,

Organik ürün: Organik tarım faaliyetleri esaslarına uygun olarak üretilmiş ham, yarı mamul veya mamul haldeki sertifikalı ürünü,

Konvansiyonel ürün: Konvansiyonel tarım metotları ile üretilmiş ürünü,

Geçiş süreci: Bu Yönetmelik hükümlerine göre faaliyete başlanmasından, ürünün organik olarak sertifikalandırılmasına kadar geçen dönemi,

Organik girdi: Organik tarım faaliyetlerinde kullanılan materyali,

Organik ürün etiketi: Organik ürün veya ambalajı üzerinde yer alan, ürünü tanıtan veya içindekini belirten herhangi bir kelime, detay, ticari marka, tescilli marka, paket üzerinde yer alan resim, sembol, doküman, ilan, tabela veya tasma gibi her türlü yazılı ve basılı bilgi ve materyali,

Organik ürün logosu: Bu Yönetmeliğin Ek- 3 (C) bölümünde yer alan basılı işaretleri,

Biyolojik mücadele: Zararlı, hastalık, yabancı ot ve diğer canlıların kullanılmasıyla, zararlı etmenin ekonomik zarar seviyesinin altında tutulabilmesi için yapılan mücadele stratejisini,

Biyoteknik yöntemler: Hedeflenen zararlı türlere karşı, tuzak ve tuzak sistemleri, feromonlar, cezbediciler, uzaklaştırıcılar, beslenmeyi ve yumurtlamayı engelleyiciler kullanılarak yapılan mücadeleyi,

Genetik yapısı değiştirilmiş organizmalar (GDO): Çiftleşme ve/veya doğal melezlemelerle yani türlerin kendi içindeki gen alışverişleriyle meydana gelmeyen, biyoteknolojik yöntemler kullanılarak farklı türlerden ve

mikroorganizmalardan alınan genlerle yeni bir genetik materyal kombinasyonu yaratılmış olan herhangi bir canlı organizmayı,

GDO ürünleri: **(Mülga:R.G.-25/10/2008-27035)**,

GDO türevleri: **(Ek:R.G.-25/10/2008-27035)** GDO'lar tarafından veya bu organizmaların kullanımı ile üretilen, ancak GDO'ların kendisini içermeyen maddeleri

ifade eder.

İKİNCİ KISIM

Organik Tarımın Esasları

BİRİNCİ BÖLÜM

Organik Tarım Faaliyetlerine Göre Genel Üretim

Organik tarımın genel kuralları

Madde 5 — Organik tarımın genel kuralları aşağıda belirtilmiştir.

a) Bu Yönetmelikte belirtilen kurallara uymak kaydıyla tüm ülke sathında organik tarım metodu uygulanabilir. Çevre kirliliğinden şüphe duyulan alanlarda organik tarım yapıp yapılmayacağına, kontrol ve sertifikasyon kuruluşu veya kontrol kuruluşu tarafından karar verilir.

b) Organik tarım, müteşebbis ile yetkilendirilmiş kuruluş arasında imzalanan sözleşme esasına dayanır. Bu sözleşme; tarımsal faaliyetin bu Yönetmelik hükümlerine göre yapılacağını belirleyen yazılı anlaşmayı ifade eder.

c) Organik tarım, yetkilendirilmiş kuruluşun kontrolünde yapılır.

d) **(Değişik: RG-17/10/2006-26322)** Konvansiyonel üretimde kullanılan binalar, alet ve ekipmanlar temizlenip dezenfekte edildikten sonra organik üretimde kullanılır.

e) **(Ek:R.G.-25/10/2008-27035)** Organik tarım faaliyetlerinin tüm aşamaları kayıt altına alınarak izlenebilirlik temin edilir.

f) **(Ek:R.G.-25/10/2008-27035)** Organik tarımda GDO ve/veya GDO türevleri kullanılmaz

Organik tarıma başlama

Madde 6 — Organik tarıma başlama kuralları aşağıda belirtilmiştir.

a) Organik tarım faaliyetinde bulunmak isteyen müteşebbis, kontrol ve sertifikasyon kuruluşuna veya kontrol kuruluşuna başvurur. Aşağıda yer alan bilgi ve belgelerin tamamlanmasını müteakip sözleşme imzalanır. Bu bilgi ve belgeler;

1) Müteşebbisin adı, adresi, T.C. kimlik numarası ve vergi numarasını içeren kimlik bilgi ve belgeleri,

2) İşletmenin yeri ve konumu,

3) Kadastro çalışması tamamlanmış alanlarda tapu kaydı, tamamlanmamış alanlarda ise araziye ait kroki,

4) Müracaat edilen arazinin veya arazinin kullanım hakkının kendine ait olduğuna dair bilgi ve belgeleri,

5) **(Değişik:R.G.-25/10/2008-27035)** Gıda işleyen işyeri ise "Çalışma İzni ve Gıda Sicili Belgesi.

Bu Yönetmeliğin yayımı tarihinden önce sözleşme imzalamış olan müteşebbisler en geç altı ay içerisinde yukarıda belirtilen bilgi ve belgeleri tamamlamak zorundadır.

b) Kontrol ve sertifikasyon kuruluşu veya kontrol kuruluşu, başvuruda bulunan müteşebbisin organik tarım metoduyla üretime başlayıp başlayamayacağına karar verir.

c) Organik tarıma başlaması uygun bulunan müteşebbis, başvurduğu kontrol ve sertifikasyon kuruluşu veya kontrol kuruluşu ile sözleşme yapar. Müteşebbis, organik tarım faaliyetini bireysel olarak yapabildiği gibi, üretici grubu ile de yapabilir. Bu durumda, müteşebbis üretici grubu adına kontrol ve sertifikasyon kuruluşu veya kontrol kuruluşu ile sözleşme yapar. Müteşebbis; aracı tüccar, depolama, işleme ve benzeri fason hizmetleri yaptırdığı gerçek ve tüzel kişi ile de sözleşme yapar.

d) Yetkilendirilmiş kuruluş ile sözleşme imzalamış olan, orman ve doğal alanlardan ürün toplayacak müteşebbis, ürün toplamadan önce, bu alanların mülkiyetinin veya kullanma hakkının ait olduğu makamdan yazılı izin alır. Söz konusu alanlardan toplanan ürünler için geçiş süreci, alanın özelliğine göre, yetkilendirilmiş kuruluş tarafından belirlenir.

e) Su ürünleri üretimi yapacak müteşebbis, kamuya ait alanda üretim yapacaksa, ilgili kurumdan alınacak yazılı izin ile yetkilendirilmiş kuruluşa başvurarak sözleşme imzalar. Su ürünleri için geçiş sürecini, tür özelliğine göre, yetkilendirilmiş kuruluş belirler.

f) Yetkilendirilmiş kuruluş, her bir üretim aşaması için, ayrı ayrı sözleşme yapabileceği gibi, her faaliyeti ayrı ayrı belirtmek kaydıyla tek bir sözleşme de yapabilir. Yetkilendirilmiş kuruluş, müteşebbise ister bağımsız, ister üretici grubu dahilinde olsun, Komitece hazırlanacak ve yetkilendirilmiş kuruluşlara bildirilecek kodlama sistemine göre, bir kod numarası verir.

Geçiş süreci ile ilgili işlemler

Madde 7 — Yetkilendirilmiş kuruluş sözleşme yaptığı; organik bitkisel, hayvansal ve su ürünleri üretimi yapan, orman ve doğal alanlardan ürün toplayan müteşebbisi geçiş sürecine alır. Bitkisel üretimde organik tarıma başlanmasından oniki ay sonra elde edilen ürünler geçiş süreci ürünü olarak değerlendirilir. Geçiş süreci ürünü, "Organik tarım geçiş süreci ürünüdür" etiketiyle pazarlanır.

İKİNCİ BÖLÜM

Organik Tarım Metoduyla Bitkisel Üretim

Organik bitkisel üretim kuralları

Madde 8 — Organik bitkisel üretim kuralları aşağıda belirtilmiştir.

a) Organik bitkisel üretim, yetkilendirilmiş kuruluş ile sözleşme yapılarak onun kontrolünde yapılır.

b) **(Değişik:R.G.-25/10/2008-27035)** Organik bitkisel ürün yetiştiriciliği yapılacak alana geçiş süreci uygulanır. Geçiş süreci tek yıllık bitkiler ile mera ve yem bitkilerinde iki yıl, çok yıllık bitkilerde üç yıldır. Tek yıllık bitkiler ekim tarihi, çok yıllık bitkilerde hasat tarihi göz önüne alınır.

c) Kontrol ve sertifikasyon kuruluşu veya kontrol kuruluşu; arazinin önceki yıllardaki kullanım durumu, yapılan uygulamalar, bölgedeki genel durum ve yetiştirilen ürünler, risk durumları, konu ile ilgili müteşebbis kayıtları ve raporlarının incelenmesi neticesinde geçiş sürecini uzatabilir ya da kısaltabilir.

d) Yetkilendirilmiş kuruluş tarafından, aşağıdaki kriterlere göre daha önceki faaliyetlerin yer aldığı sürenin geçiş döneminin bir parçası olarak kabul edilmesine karar verilir.

1) Ek-1 (A) ve (B) bölümlerinde bulunan girdilerin dışındaki girdilerin geriye dönük olarak en az üç yıl kullanılmadığının belgelenmesi halinde, bu süreç, geçiş sürecinin bir parçası olarak kabul edilir,

2) Üretim parsellerinin zorunlu çevre koruma ve kırsal alanların korunmasına ilişkin alanlar içerisinde yer aldığının resmi bir belge ile belgelendirilmesi neticesinde bu süreç, geçiş sürecinin bir parçası olarak kabul edilir.

e) **(Değişik:R.G.-25/10/2008-27035)** Organik tarıma geçmiş veya geçiş dönemi içerisinde bulunan ve bu Yönetmeliğin Ek-1'inde yer almayan ürünler ile işlem gören arazilerin geçiş süresi, aşağıda belirtilen koşullarda yetkilendirilmiş kuruluşun teklifi ve komitenin onayı ile azaltılabilir.

1) Bu Yönetmeliğin Ek-1 (B) bölümünde bulunmayan ürünlerin devlet tarafından zorunlu olarak hastalık ve zararlı kontrolü için kullanılması halinde,

2) Bu Yönetmeliğin Ek-1 (A) ve (B) bölümlerinde bulunmayan ürünlerin devlet tarafından onay verilen bilimsel testlerin bir parçası olarak kullanılması halinde,

Bu koşullarda geçiş süreci uzunluğu belirlenirken kullanılacak olan pestisitlerin parçalanma süresi ve geçiş süreci sonunda toprakta, çok yıllık üründe ve bitkide bıraktığı kalıntı miktarı dikkate alınmalıdır.

Bu maddede belirtilen işlemlere maruz kalan ürünler organik üretim metotlarına atıfta bulunarak satılamaz.

f) **(Değişik:R.G.-25/10/2008-27035)** Bir işletmede, organik tarım metodu ile üretilen ürün ile aynı tür ve çeşitten olan ya da bu ürünlerden kolaylıkla ayırt edilemeyen konvansiyonel ürünler bir arada üretilemez. Ancak,

1) Çok yıllık bitkilerin üretilmesi durumunda;

Müteşebbisin, işletmenin tamamını en geç beş yıllık plan dahilinde organik üretime geçireceğini taahhütte bulunması,

Her birimden hasat edilen ürünlerin ayrı ayrı yerlerde tutulmasını sağlayacak önlemlerin alınması,

Yetkilendirilmiş kuruluşun, ürünlerden her birinin hasadından en az 48 saat önce haberdar edilmesi,

Müteşebbisin, hasadın tamamlanmasından hemen sonra, elde edilen ürünlerin kesin miktarı ile ayırt edici özellikleri konusunda yetkilendirilmiş kuruluşu bilgilendirmesi ve bu ürünlerin diğerlerinden ayrı tutulması için gerekli önlemlerin alındığını teyit etmesi hallerinde,

Birinci alt bendin birinci paragrafında bahsedilen geçiş dönemi planı ve müteşebbis tarafından taahhüt edilen önlemler yetkilendirilmiş kuruluş tarafından onaylanır ve geçiş planı her yıl teyit edilir.

2) Tarımsal araştırma yapılması düşünülen alanlar ile tohum, vegetatif üretim materyalleri, ve transplantasyon materyallerinin üretileceği durumlarda 1 numaralı alt bendinin iki, üç, dört ve beşinci paragrafında yer alan koşulların karşılanması durumunda,

3) Otlakların otlama amacıyla kullanılması durumunda,

yukarıda belirtilen durumlarda, aynı ürünün organik ve konvansiyonel üretiminin aynı işletmede yapılmasına izin verilir.

Toprak koruma, hazırlama ve gübreleme

Madde 9 — Organik bitkisel üretimde toprak koruma, hazırlama ve gübreleme kuralları aşağıda belirtilmiştir.

a) **(Değişik:R.G.-25/10/2008-27035)** Yetkilendirilmiş kuruluşca yapılan kontrollerde müteşebbis tarafından arazide yeterli toprak koruma tedbirlerinin alınıp alınmadığına karar verilir.

b) Organik bitkisel üretimde, gereksiz ve toprakta erozyona neden olacak şekilde toprak işleme yapılamaz.

c) Toprağın verimliliği ve biyolojik aktivitesi aşağıda belirtilen yöntemlerle sağlanır.

1) Çok yıllık ekim rotasyon programı içerisinde baklagil ve derin köklü bitkilerin yetiştirilmesi veya yeşil gübreleme yapılmalıdır.

2) Tek ürün için, yılda hektar başına 170 kg saf azotu geçmeyecek şekilde organik hayvansal üretimden elde edilen gübre kullanılmalıdır.

3) Bu Yönetmelik hükümlerine göre üretim yapılan arazilerden elde edilen karışık veya karışık olmayan organik materyallerin kullanılması gerekmektedir.

4) **(Ek:R.G.-25/10/2008-27035)** Taş unu (öğütülmüş kayaç) çiftlik gübresi veya bitkilerden hazırlanan biyodinamik preparatlar kullanılabilir.

d) Organik bitkisel üretim yapılacak alanlarda, (c) bendindeki önlemlere rağmen yeterli toprak verimliliği ve biyolojik aktivitenin sağlanamaması halinde, bu Yönetmeliğin Ek-1 (A) bölümünde yer alan gübre ve toprak iyileştiriciler kullanılabilir.

e) Kompost aktivasyonu için, genetiği değiştirilmemiş uygun bitkisel kaynaklı karışım veya mikroorganizma karışımları kullanılabilir.

f) **(Değişik:R.G.-25/10/2008-27035)** Toprak koşulları ile topraktaki veya bitkideki besin maddelerinin yararlılığının artırılması için Ülkemiz tarımsal üretiminde genel olarak kullanımına izin verilen genetiği değiştirilmemiş mikroorganizma preparatları yetkilendirilmiş kuruluşun onayı ile kullanılabilir.

g) **(Mülga:R.G.-25/10/2008-27035)**

h) Organik gübre ve toprak iyileştiricilerin üretimi, ithalatı ve ihracatı için Bakanlıktan izin alınır. Bu izinlerden sonra, organik tarımda kullanılacak organik gübre ve toprak iyileştiricileri için yetkilendirilmiş kuruluş tarafından uygunluk belgesi veya sertifika verilir.

Ekim ve dikim

Madde 10 — Organik bitkisel üretim ekim ve dikim kuralları aşağıda belirtilmiştir.

a) Organik tarımsal çoğaltım materyallerinin özellikleri aşağıdaki şekilde olmalıdır.

1) Tohum; genetik olarak yapısı değiştirilmemiş, döllenmiş hücre çekirdeği içindeki DNA dizilimine dışarıdan müdahale edilmemiş, sentetik pestisitler, radyasyon veya mikrodalga ile muamele görmemiş biyolojik özellikte ve bu Yönetmelik hükümlerine uygun olarak üretilmiş olmalıdır.

2) Fide; organik tohum veya ana bitkiden elde edilmiş, bu Yönetmelik hükümlerine uygun olarak üretimi sırasında sentetik besleme ve büyütme

maddeleri ile hormonların kullanılmadığı, toprak ve iklim koşullarına uygun olmalıdır.

3) Fidan ve anaç; organik materyallerden elde edilmiş, bu Yönetmelik hükümlerine uygun olarak üretilmiş, üretimi sırasında sentetik bitki besleme ve büyütme maddeleri ile hormonlar kullanılmamış, toprak ve iklim koşullarına uygun olmalıdır.

b) (**Değişik:R.G.-25/10/2008-27035**) Kullanılacak tohum, fide, fidan, anaç, misel, çelik, yumru gibi çoğaltım materyalleri organik tarım metoduyla üretilmiş olmalı ve bu materyalin tohum olması halinde ana bitkileri en az bir kademede, çok yıllık bitkilerde vegetatif çoğaltım materyalinin anaç bitkileri en az 2 üretim sezonu süresince bu Yönetmelik hükümlerine göre üretilmiş olmalıdır. Ancak fide dışındaki çoğaltım materyallerinin, organik olarak elde edilememesi durumunda konvansiyonel üretimden gelen, Ek-1 (A) ve (B) bölümlerinde yer alan maddelerin dışındaki herhangi bir sentetik kimyasal madde ile muamele görmemiş çoğaltım materyali kullanılabilir.

c) Organik tarımda GDO'lu çoğaltım materyalleri kullanılmaz.

Bitki koruma

Madde 11 — Organik üretimde bitki koruma kuralları aşağıda belirtilmiştir.

a) Hastalık, zararlı ve yabancı otların mücadelesinde aşağıdaki hususlar dikkate alınır.

1) Hastalık ve zararlılara dayanıklı tür ve çeşit seçimi yapılmalıdır.

2) Uygun ekim nöbeti hazırlanmalıdır.

3) Uygun toprak işleme yöntemleri uygulanmalıdır.

4) Kültürel, biyolojik ve biyoteknik mücadele metotları uygulanmalıdır.

b) Bitki hastalık ve zararlıları ile yabancı otlara karşı yukarıda belirtilen hususların uygulanamaması veya yetersiz kalması halinde bu Yönetmeliğin Ek-1 (B) bölümünde belirtilen girdiler kullanılır.

c) (**Mülga:R.G.-25/10/2008-27035**)

d) Organik tarımda kullanılmasına izin verilen pestisit ve benzeri maddelerin ruhsatlandırılmasında 15/5/1957 tarihli ve 6968 sayılı Zirai Mücadele ve Zirai Karantina Kanunu ve ilgili mevzuat hükümleri geçerlidir.

e) Organik tarımda hastalık, zararlı ve yabancı ot mücadelesinde kullanılacak girdilerin üretimi ve ithalatı için Bakanlıktan izin alındıktan sonra bu girdilere, yetkilendirilmiş kuruluş tarafından organik tarımda kullanılacağına dair uygunluk belgesi veya sertifika verilir.

Sulama

Madde 12 — Organik bitkisel üretim sulama kuralları aşağıda belirtilmiştir.

a) Sanayi ve şehir atık suları ile drenaj sisteminden elde edilen drenaj suları organik tarımda kullanılamaz, gerekli hallerde suyun uygunluğuna yetkilendirilmiş kuruluş tarafından yapılacak kontrollerde karar verilir.

b) Sulama suyu çevre kirliliğine yol açmamalıdır.

c) Sulama, toprak yapısında bozulmaya ve erozyona yol açmamalıdır.

Hasat

Madde 13 — Organik bitkisel üretim hasat kuralları aşağıda belirtilmiştir.

a) Organik ürünlerin hasadında kullanılan teknik araç ve gereçlerin ekolojik tahribat ve kirlilik oluşturmaması gerekir.

b) Elle toplama materyalleri ürünün organikliğini bozmayacak yapıda olmalıdır. Toplama materyalleri hijyenik olmalıdır.

c) Ormanlar, doğal alanlar ve tarımsal alanlarda doğal olarak yetişen yenilebilir bitki ve kısımlarının toplanmasında aşağıdaki hususlara uyulur.

1) Toplama alanı, toplama işleminin 3 yıl öncesine kadar bu Yönetmeliğin Ek-1'inde yer alan ürünler dışındaki ürünlerle muamele edilmemiş olmalıdır.

2) Toplama alanı son iki yıl içinde yangın geçirmiş olmamalıdır.

3) Toplama alanında anız yakılmamalıdır.

4) Toplama alanındaki doğal yaşam dengesinin ve türlerin korunması sağlanmalıdır.

Organik mantar üretimi

Madde 14 — (Değişik:R.G.-25/10/2008-27035)

Organik mantar üretiminde; kompost yapımında aşağıdaki bileşenleri içeren karışımlar kullanılır.

- a) Bu Yönetmeliğin Ek-1 (A) bölümünün ilk dört satırında yer alan çiftlik gübreleri, söz konusu çiftlik gübrelerinin bulunamadığı durumlarda ise, % 25 oranında bu kısımdaki gerekleri karşılayan çiftlik gübreleri,
- b) Organik üretim metoduna göre üretim yapılan arazilerden elde edilen saman benzeri tarımsal kaynaklı ürünler,
- c) Kimyasal olarak muamele görmemiş torf,
- d) Kesildikten sonra kimyasal muamele görmemiş odun,
- e) Doğal yapısındaki toprak ve sulama suyu özelliğindeki su,
- f) Bu Yönetmeliğin Ek-1 (A) bölümünde kullanımına izin verilen mineral maddeler.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Organik Tarım Metoduyla Hayvansal Üretim

Organik hayvansal üretim kuralları

Madde 15 — Organik hayvansal üretim kuralları aşağıda belirtilmiştir.

- a) Organik hayvancılıkta, tür ve ırk seçiminde yerel koşullar göz önüne alınır, hastalığa dayanıklı tür ve ırk seçimine dikkat edilir. Burada açıklanmayan hususlarda; 28/2/2001 tarihli ve 4631 sayılı Hayvan Islahı Kanunu hükümleri uygulanır.
- b) Organik işletmelerden getirilen ve tamamen organik yemlerle beslenen, genetik yapısı değiştirilmemiş, çevreye, iklim koşullarına ve hastalıklara dayanıklı hayvanlar damızlık olarak kullanılır.
- c) Organik hayvan yetiştiriciliğinde tabii tohumlama esastır. Embriyo transferi yapılamaz. Damızlık hayvanlardan tamamen doğal yöntemlerle elde edilen, saklanan ve kullanılan sperma ile suni tohumlama yapılabilir.
- d) Organik hayvancılık yapacak işletmelerdeki hayvanlar, meralara veya açık hava gezinti alanlarına veya açık alanlara erişebilmeli ve birim alan başına düşen hayvan sayısı, üretim birimindeki bitkisel üretime yeterli hayvan gübresi sağlayabilecek şekilde sınırlı olmalıdır. Organik gübre stoklama kapasitesi ya da yayılan nitrojen miktarı, kullanılan tarımsal alanda tek ürün

için 170 Kg/N/Ha/Yıl'ı aşamaz. Bu miktar aşıldığında, müteşebbisin aynı bölgede başka bir alan edinmesi veya yetkilendirilmiş kuruluşun onayı ile komşu işletmelerde bu olanağı sağlaması gereklidir. Yetkilendirilmiş kuruluş çevre koruma maksadıyla stoklama kapasitesini azaltabilir.

e) Organik hayvancılıkta aynı üretim biriminde bulunan tüm hayvanlar, bu Yönetmelik hükümlerine göre yetiştirilmelidir. Ancak, bu Yönetmelik hükümlerine uygun olarak yetiştirilmeyen hayvanlar, yetiştirildikleri binaların ve arazilerin bu Yönetmelik kurallarına uygun olarak yetiştirme yapılan birimlerden açıkça ayrı olması ve ayrı türlerin bulunması şartıyla aynı işletmede bulunabilirler.

f) Bu Yönetmelik hükümlerine göre yetiştirilmeyen aynı tür hayvanlar, bu Yönetmelik hükümlerine göre yetiştirilen hayvanlar ile aynı anda merada olmamalıdır.

g) Bu Yönetmelik hükümlerine uygun olarak yetiştirilen hayvanlar aşağıdaki hususların bulunması şartıyla konvansiyonel yetiştirilen hayvanlarla farklı zamanlarda ortak arazilerde otlatılabilirler.

1) Araziler geçiş sürecini tamamlamış olmalıdır.

2) Bu Yönetmelik hükümlerine göre yetiştirilmemiş hayvanlar, ekstansif üretimden gelmiş olmalıdır.

3) Bu Yönetmelik hükümlerine göre yetiştirilen hayvanlardan elde edilen ürünler; ortak arazileri kullanan ve bu Yönetmelik hükümlerine göre yetiştirilmeyen hayvanlarla aynı anda otlatılmadıkları, bir kontrol ve sertifikasyon kuruluşu veya kontrol kuruluşunca onaylanmadıkça organik olarak kabul edilemez.

h) Organik yem bitkileri üretimi yapılacak arazi, aşağıdaki hükümlere göre geçiş sürecine alınır;

1) Organik hayvan yetiştiriciliği ve hayvansal üretim yapılacak arazi ve otlaklar 2 yıllık geçiş sürecine alınır.

2) Otobur olmayan hayvanlar tarafından kullanılan otlaklar, açık barınaklar ve gezinti alanları için geçiş süresi bir yıla indirilir. Söz konusu araziler bu Yönetmelik ekinde izin verilen ürünlerden başka ürünlerle işlem görmediyse geçiş süresi yetkilendirilmiş kuruluşlarca 6 aya indirilir.

3) **(Ek:R.G.-25/10/2008-27035)** Bu Yönetmeliğin 15 inci maddesinin (ı) bendi ile 16 ncı maddesinin (c) bentleri istisna olarak hayvansal üretim birimi, mera ve yem üretimi için kullanılan araziler ile birlikte işletmenin tamamının eş zamanlı olarak (aynı anda) organik üretime geçirilmesi söz konusu olduğunda aşağıdaki koşulların sağlanması kaydıyla geçiş süreci 24 aya indirilebilir.

-Bu istisna işletmenin mevcut olan hayvanlarına ve yavrularına ve geçiş süreci başlamadan önce aynı zamanda yem üretimi için kullanılan araziler ve meralar için uygulanır.

-Hayvanlar üretim biriminden elde edilen ürünler ile beslenmelidir.

ı) Hayvan ve hayvansal ürünlerin geçiş süreci;

1) Et üretiminde büyükbaş hayvanlarda 12 ay, küçükbaş hayvanlar ve domuzlar için 6 ay olmalıdır. Ancak organik süt sığırcılığı işletmelerinde sürüden et amaçlı ayrılacak hayvanlar için bu süre yaşam süresinin 3/4' dür.

2) Süt üretimi için yetiştirilen hayvanlar için 6 ay olmalıdır.

3) Et üretimine yönelik kanatlılarda, üç günlük yaştan büyük olmamak kaydıyla 10 hafta, yumurta üretimine yönelik kanatlılarda ise 6 haftadır.

j) Damızlık tür veya ırk seçiminde, hayvanların yerel koşullara adaptasyonu, hastalıklara olan dirençleri göz önünde bulundurulmalıdır. Bununla birlikte, yoğun üretimde kullanılan bazı damızlık veya ırklara ilişkin özel hastalık ve sağlık problemleri olmayanlar damızlık olarak kullanılır. Öncelik yerli tür ve ırklara verilir.

k) Bir sürü ilk kez tesis edilirken organik olarak yetiştirilmiş hayvanlar yeterli sayıda olmadığında, konvansiyonel yetiştirilmiş hayvanlar aşağıdaki hususlara uyulmak şartıyla organik hayvancılıkta kullanılabilir;

1) Yumurta üretimi için piliçler 18 haftadan büyük olamaz.

2) Etlik piliçler geldikleri çiftlikten ayrıldıklarında üç günlük yaştan büyük olamaz.

3) Buzağılar ve taylor sütten kesilir kesilmez bu Yönetmelik hükümlerine göre yetiştirilmelidir ve her koşulda 6 aylıktan küçük olmalıdır.

4) Kuzular ve oğlaklar sütün kesilir kesilmez bu Yönetmelik hükümlerine göre yetiştirilmelidirler ve 60 günden büyük olmamalıdır.

5) Domuz yavruları sütün kesildikleri andan itibaren bu Yönetmelik hükümlerine göre yetiştirilmiş olmalı ve 35 kg'dan az olmalıdır.

6) Yetkilendirilmiş kuruluşun onayına tabi olarak, hayvansal üretim biriminde varolan bu Yönetmeliğin kuralları ile uyuşmayan hayvanlar organik üretime geçiş yapabilirler.

l) Organik sığır besisi yapılan işletmede yeniden sürü tesis edilirken; öncelikle organik hayvancılık yapılan işletmelerden, bulunamaması halinde bu Yönetmelik hükümlerine uygun şartlardaki besi danaları konvansiyonel hayvancılık yapılan işletmelerden getirilebilir.

m) Sürünün büyütülmesi ve/veya sürünün yenilenmesi için organik olarak üretilen hayvanların bulunamaması halinde her yıl yetişkin büyük baş hayvanların maksimum % 10'u, domuz ve küçük baş hayvanların maksimum % 20'si dışı olarak, yetkilendirilmiş kuruluşun onayı ile organik olmayan üretim yerlerinden getirilebilir.

Bu oranlar aşağıdaki durumlarda yetkilendirilmiş kuruluşun onayı ile sürünün % 40'ı oranında artırılabilir;

1) Müteşebbisin yazılı taahhüdü ile sürü büyüklüğünün artırılması garanti edilmesi halinde,

2) Irk değiştirildiğinde,

3) Yeni bir hayvansal üretim geliştirildiğinde,

4) Çiftlikteki hayvan ırkı yok olma tehlikesi altındaysa,

5) **(Ek:R.G.-25/10/2008-27035)** Sağlık nedenleri ya da afet nedeniyle yüksek hayvan ölümleri olduğunda,

n) (m) bendinde belirtilen yüzdeler 10 adetten az büyükbaş hayvan veya 5 adetten az küçükbaş ve domuz bulunan üretim birimlerinde uygulanamaz. Bu birimlerde yukarıda belirtilen yenileme işlemleri yılda azami 1 hayvan ile sınırlıdır.

o) Damızlık erkekler, sonradan bu Yönetmelik hükümlerine göre yetiştirilmesi ve beslenmesi şartı ile organik olmayan işletmelerden getirilebilir.

p) Hayvanların organik hayvansal üretim yapmayan çiftliklerden sağlanması durumunda hayvan sağlığı kurallarına dikkat edilir. Özel koşullar ve karantina dönemine bağlı olarak kontrol testleri yapılır.

r) Organik hayvan yetiştiriciliği ve hayvansal üretim yapan işletmeler, hayvanların giriş ve çıkışı ile tüm tedavi uygulamalarıyla ilgili düzenli kayıtları tutar.

Organik hayvansal üretimde yem temini ve hayvan besleme

Madde 16 — Organik hayvansal üretimde yem temini ve hayvan besleme kuralları aşağıda belirtilmiştir.

a) Kürk hayvanı, pet hayvanı dışında, organik hayvan yetiştiriciliğinde, hayvanlar organik olarak üretilmiş kaba ve kesif yemlerle beslenmelidir.

b) Besleme ile hayvanların farklı gelişim evrelerindeki beslenme ihtiyaçları karşılanırken, üretimi yükseltmekten ziyade, kaliteli üretim sağlanmalıdır. Hayvanların zorlama ile beslenmesi yasaktır.

c) Hayvanlar, öncelikle yetiştirildikleri işletmeden sağlanan organik yemlerle, mümkün olmaması halinde bu Yönetmelik hükümlerine uygun hareket eden diğer işletmelerden sağlanan ve bu Yönetmeliğin Ek-7'sinde verilen yemlerle beslenir.

d) Ortalama olarak rasyon formüllerinin kuru maddesinin % 30'una kadar, geçiş sürecindeki maddeleri içerebilir. Geçiş sürecindeki yem maddeleri hayvanların yetiştirildiği işletmeden temin ediliyorsa bu oran % 60'a kadar çıkarılabilir.

e) Yavruların beslenmesi öncelikle ana sütüyle sağlanmalıdır. Mümkün olmaması halinde aynı sürüden elde edilen sütlerle beslenilmelidir. Türlerine bağlı olarak yavruların süt ile beslenmeleri gereken asgari süre; büyükbaş hayvanlarda ve taylarda 90 gün, küçükbaş hayvanlarda 60 gün ve domuzlarda 40 gündür.

f) Yetiştirme sistemi; yılın değişik dönemlerinde hayvanların otlaklara ulaşabilmelerine mümkün olduğunca olanak sağlamalıdır. Rasyonda; silaj, taze veya kuru ottan oluşan günlük kaba yemin kuru madde içeriği en az % 60 olmalıdır. Bununla birlikte, Yetkilendirilmiş kuruluş, süt üretimine yönelik

hayvanlarda laktasyonun başlarında azami 3 aylık bir süre için bu oranın % 50' ye indirilmesine izin verebilir.

g) **(Değişik: RG-25/10/2008-27035)** Çiftçi yemlerini yalnızca organik üretimden sağlayamaması durumunda, konvansiyonel yem maddelerinin sınırlı oranda kullanılmasına izin verilir. Her yıl izin verilen konvansiyonel yem maddeleri oranı, geviş getiren hayvanlarda izin verilen % 10'dan 31/12/2011'e kadar % 5, diğer hayvanlarda ise % 20'lik oran; , 1/1/2008'den 31/12/2009'a kadar olan dönemde % 10, 1/1/2010'dan 31/12/2011'e kadar olan dönemde % 5'dir. Bu uygulamalar yetkilendirilmiş kuruluşun izniyle yapılır.

h) Doğal afetler nedeniyle yem üretiminin azalması halinde, afet bölgesinde kısa bir süre için Komitenin belirleyeceği oranda konvansiyonel yem maddelerinin hayvan beslenmesinde kullanımına izin verilebilir.

ı) Domuz ve kanatlı rasyonlarına kaba yem, taze veya kuru ot veya silaj eklenmelidir.

j) Yalnızca bu Yönetmeliğin Ek-7'sindeki ürünler, silaj yapımında katkı ve işleme maddesi olarak kullanılabilir.

k) Bu Yönetmeliğin Ek-7 (A) bölümünde yer alan tarımsal kaynaklı, kimyasal solvent kullanılmadan üretilmiş ve hazırlanmış konvansiyonel yem maddeleri hayvan beslemede kullanılabilir.

l) Hayvansal kaynaklı yem maddeleri, yalnızca bu Yönetmeliğin Ek-7 (B) bölümünde yer alıyorsa kullanılabilir.

m) Bu Yönetmeliğin Ek-7 (C) bölümünde yer alan mineral kaynaklı yem maddeleri ve bu Yönetmeliğin Ek- 7 (D) bölümünde yer alan eser maddeler, vitaminler, provitaminler ve benzer etkisi olan kimyasal açıdan tam tanımlı maddeler yer alıyorsa kullanılır.

n) Enzimler, koruyucular, mikroorganizmalar, bağlayıcılar, topaklanma önleyiciler, antioksidanlar, silaj katkı maddeleri, hayvan beslemede kullanılan ürünler ve yem işlemede yardımcı maddeler, bu Yönetmeliğin Ek-7 (D) bölümünde yer alıyorsa kullanılabilir.

o) Antibiyotikler, koksidiyostatikler, tıbbi maddeler ile büyümeyi veya üretimi artırıcı diğer maddeler hayvan beslenmesinde kullanılamaz.

p) Yem maddeleri, yem katkı maddeleri, yem işlemeye mahsus yardımcı maddeler ve hayvan beslenmesinde kullanılan ürünler; genetiği değiştirilmiş organizmalar veya bunlardan elde edilmiş ürünler kullanılarak üretilmiş olamaz.

r) Organik olarak üretilmiş veya işlenmiş yemlerde aranan şartlar:

1) Konvansiyonel yem ile organik yem aynı fabrikada aynı anda işlenemez.

2) Ürünlerin bileşiminde yer alan maddeler ya da bu ürünlerin hazırlanmasında kullanılan başka herhangi bir madde iyonlaştırıcı radyasyon-ışınlama içeren uygulamalardan geçmemiş olmalıdır.

3) Organik yemler mutlaka etiketlenmelidir. Etiket üzerinde;

Yemin organik miktarı kuru madde üzerinden belirtilmelidir.

Organik üretim metoduyla elde edilen yem materyalinin yüzdesi yazılmalıdır.

Geçiş dönemi ürünlerinden elde edilen yem materyallerinin yüzdesi yazılmalıdır.

Tarımsal kökenli yem maddelerinin toplam yüzdesi etiket üzerinde belirtilmelidir.

Yetkilendirilmiş kuruluşun ismi etiket üzerinde bulunmalıdır.

4) Organik olarak üretilen yemler ile konvansiyonel olarak üretilen yemlerin fiziksel olarak ayrı yerlerde tutulması ve depolanması gerekmektedir.

5) Organik yem hazırlamada kullanılan her türlü donanımın, konvansiyonel yem hazırlamada kullanılan her türlü donanımdan bütünüyle ayrılması gerekmektedir.

6) Konvansiyonel yem hazırlama ünitelerinde aşağıdaki şartlara uymak koşulu ile organik yem hazırlanabilir.

Yem hazırlama ünitesinde aynı zamanda hem konvansiyonel hem de organik yem hazırlanamaz.

Yem hazırlamaya başlamadan önce bu Yönetmeliğin Ek-8'inde verilen maddelerle yem hazırlama ünitesinin temizliğinin yapılması gerekmektedir.

s) Organik olarak üretilmiş yemler ya da bunlardan elde edilmiş ürünler konvansiyonel üretilmiş yemlerle karışmaya ve bulaşmaya meydan vermeyecek biçimde birarada nakledilebilir. Yemlerin nakledileceği araçların bu Yönetmeliğin 8 No'lu ekinde verilen maddelerle temizlenir. Nakil esnasındaki ürün miktarı ile teslimattaki ürün miktarının kayıt altına alınması gerekmektedir.

t) 29/5/1973 tarihli ve 1734 sayılı Yem Kanunu ve diğer ilgili mevzuata göre, yem fabrikalarında organik olarak üretilecek yemler öncelikle yetkilendirilmiş kuruluşca organik olduğuna dair uygunluk belgesi verildikten sonra rasyon formülleri Bakanlıkça tescil edilir. Ancak bu işlemten sonra yetkilendirilmiş kuruluş kontrolünde yem fabrikalarında organik yem üretimine geçilir.

Hayvan sağlığı ve veteriner müdahalesi

Madde 17 — Organik hayvan yetiştiriciliğinde hayvan sağlığı ve veteriner hekim müdahalesi kuralları aşağıda belirtilmiştir.

a) **(Değişik:R.G.-25/10/2008-27035)** Organik hayvan yetiştiriciliğinde hastalık önleyici tedbirler;

1) Organik hayvan yetiştiriciliğinde; hayvan sağlığında koruyucu hekimlik esastır.

2) Uygun damızlık ırkların seçilmesi,

3) Hayvanların doğal bağışıklıklarını artırıcı düzenli egzersiz için gezinti alanlarına veya otlaklara ulaşımı ve kaliteli yem kullanımının sağlanması,

4) Aşırı kalabalık nedeni ile hayvanlarda sağlık problemlerini önlemek için uygun yerleşim sıklığı sağlanmasıdır.

b) Tüm önleyici tedbirlere rağmen bir hayvanın hastalanması veya yaralanması durumunda, gerekiyorsa uygun bir barınakta izole edilerek, derhal tedavi edilmelidir.

c) Organik hayvancılıkta veteriner hekim gözetiminde veteriner tıbbi ilaçlarının kullanım usul ve esasları;

1) Tedaviye alınan hayvan türü üzerinde tedavi edici etkisinin bulunması ve tedavi koşullarına uygun olması kaydıyla kimyasal

sentezlenmiş veteriner tıbbi ürünler yerine, bitki alıntıları ve bitki özleri gibi bitkisel ilaçlar, probiyotikler, organik asitler, bitki, hayvan veya mineral kaynaklı maddeler, eser maddeler ve ürünleri ve homeopat tedavi yöntemleri kullanılır.

2) Yukarıda bahsedilen maddelerin kullanımının hastalıkla veya yaralanmayla mücadelede yetersiz kalması durumlarında ve hayvanın acı çekmemesi için tedavi amacı ile kimyasal bileşimli ilaçlar veya antibiyotikler yetkilendirilmiş kuruluşun izni ile kontrollü olarak kullanılabilir.

3) Kimyasal olarak sentezlenmiş veteriner tıbbi müstahzarlar veya antibiyotikler, hastalık önleyici uygulamalar için kullanılamaz.

d) Organik hayvan yetiştiriciliğinde, hayvanların genetik yapısı değiştirilemez ve genetik yapısı değiştirilmiş organizmalar organik hayvansal üretimde girdi olarak kullanılamaz. Gen teknolojisi metotları ile hayvan ıslahına izin verilmez. Büyüme veya üretimi artırıcı maddelerin kullanımı ve üremeyi kontrol etmek amacıyla veya diğer amaçlarla hormon ya da benzeri maddelerin kullanımı yasaktır. Ancak hormonlar, tedavi amaçlı veteriner hekim uygulaması olarak hasta hayvana verilebilir.

e) **(Değişik:R.G.-25/10/2008-27035)** Veteriner ilaçlarının kullanılacağı zaman konulan teşhis, müdahale yöntemi, ilacın dozu, ilacın etken maddesi, tedavi süresi ve ilacın yasal kesilme süresi ile birlikte kullanılan ürün kayıt edilmelidir.

f) Bir hayvana normal koşullarda verilen veteriner ilaçlarının son uygulandığı tarih ile bu hayvanlardan organik ürün elde edilme tarihi arasındaki süre, yani ilacın tanımlanmış yasal arınma süresi organik yetiştiricilikte, konvansiyonel yetiştiricilikteki uygulamanın iki katı veya yasal arınma süresi belirtilmemiş hallerde ise 48 saat olmalıdır.

g) Aşı uygulamaları, parazit tedavisi veya ülkemizce zorunlu olarak belirlenen hayvan hastalık ve zararlıları ile mücadele programları haricinde, bir hayvanın veya hayvan grubunun bir yıl içerisinde ikiden fazla kimyasal sentezlenmiş veteriner tıbbi müstahzarlar veya antibiyotiklerin uygulanması halinde, söz konusu hayvanlar veya bu hayvanlardan elde edilen ürünler

organik ürün olarak satılamaz ve yetkilendirilmiş kuruluşun izni ile yeniden geçiş sürecine alınır.

h) Ülkesel zorunlu mücadele programları dışında işletmenin bulunduğu alanda ihbari mecburi bulaşıcı ve salgın bir hastalığın ortaya çıkması halinde, 8/5/1986 tarihli ve 3285 sayılı Hayvan Sağlığı ve Zabıtası Kanunu ve diğer ilgili mevzuat hükümlerine uyulur ve bağışıklık sağlayan veteriner biyolojik maddeleri kullanılabilir.

Yetiştiricilik uygulamaları, barınak ve bakım şartları

Madde 18 — Organik hayvansal üretimde yetiştiricilik uygulamaları, barınak ve bakım şartları aşağıda belirtilmiştir:

a) Koyunlarda kuyruk kesme amacı ile elastik bant takılması, kuyruk kesme, diş kesme, gaga kesme ve boynuz köreltme uygulamaları organik yetiştiricilikte sistematik olarak uygulanamaz. Yolma gibi yöntemler uygulanmaz. Bu uygulamaların bir kısmına genç hayvanlarda boynuz köreltme uygulamasında olduğu gibi güvenlik, hayvan sağlığı, rahatlığı ve hijyen için yetkilendirilmiş kuruluş tarafından izin verilebilir. Bu tür uygulamalar ve ürün kalitesini artırmaya yönelik fiziksel kastrasyon uygulamaları, hayvanlar en uygun yaşta iken uzman kişiler tarafından hayvanlara acı çektirmeden yerine getirilmelidir.

b) **(Değişik:R.G.-25/10/2008-27035)** Hayvanların bağlı olarak tutulması yasaktır. Ancak, hayvan refahı düzenlemeleri dikkate alınarak yetkilendirilmiş kuruluş tarafından hayvanların güvenliği ve refahı için, müteşebbisçe zorunluluğunun ortaya konulması koşulu ile hayvanların sınırlı bir süre için bağlanmasına izin verilebilir.

c) 10 baş veya daha az sayıdaki büyükbaş hayvan gruplarında, davranış ihtiyaçlarına uygun olarak grup içerisinde tutmak mümkün değilse, haftada en az iki kez otlatma alanlarına ve açık barınak alanlarına veya egzersiz alanlarına ulaşmalarını sağlamak koşulu ve yetkilendirilmiş kuruluşun onayı ile bağlanabilirler.

d) Hayvanların gruplar halinde yetiştirilmeleri durumunda grubun büyüklüğü; hayvan türünün gelişim evrelerine ve davranış biçimlerine bağlı olup, bir uzman görüşü ışığında yetkilendirilmiş kuruluşça belirlenir.

Hayvanların, kansızlığı teşvik edecek koşullarda tutulması veya rasyonların kullanılması yasaktır.

e) Hayvan barınakları, sıhhi bir yapı malzemesinden inşa edilmeli, barınaklarının koşulları hayvanların biyolojik ve ırk ihtiyaçlarını karşılamalıdır. Hayvanlar yem ve suya kolayca erişebilmelidirler. Binaların yalıtımı, ısınması ve havalandırılması; hava akımını, toz seviyesini, ısıyı, nispi nemi ve gaz konsantrasyonunu hayvanlara zarar vermeyecek sınırlar içerisinde tutacak şekilde olmalıdır. Barınaklar; bol miktarda doğal havalandırma ve ışık girişine izin vermelidir.

f) Serbest gezinti alanları, açık hava gezinti alanları veya açık barınak alanları; yerel hava koşullarına ve ilgili türe bağlı olarak yağmura, rüzgara, güneşe ve aşırı sıcaklığa karşı yeterli korunma sağlamalıdır.

g) Barınaklar hayvanlara rahatça ve doğal olarak durabilecekleri, kolayca yatabilecekleri, dönebilecekleri, kendilerini temizleyebilecekleri, tüm doğal pozisyonları alabilecekleri ve gerinme ve kanat çırpma gibi tüm doğal hareketleri yapabilecekleri yeterli büyüklükte yer sağlayacak şekilde olmalıdır.

h) Kapalı barınakların ve açık gezinti alanlarının asgari alanları ve farklı hayvan türleri ve kategorileri için diğer barınak özellikleri bu Yönetmeliğin Ek-6'sında belirtilen kriterlere uygun olmalıdır.

ı) İklim koşullarının hayvanların açık havada yaşamalarına imkan verdiği bölgelerde hayvan barınaklarının yapılması zorunlu değildir.

j) **(Değişik:R.G.-25/10/2008-27035)** Barınak, kümes, alet ve kaplar, hastalık taşıyan organizmaların gelişmesi veya bulaşmasını engellemek için, uygun bir şekilde temizlenmeli ve dezenfekte edilmelidir. Hayvan binaları ve yapılarının temizlenmesi ve dezenfekte edilmesi için bu Yönetmeliğin Ek-8'inde verilen maddeler kullanılır. İşletmede kokuyu azaltmak, böcek ve kemirgenlerle mücadele amacıyla, dışkı, idrar ve dökülmüş veya dağılmış gıdalar ortamdan uzaklaştırılmalıdır. Bütün bu tedbirlere rağmen böceklerin ve diğer kemirgenlerin hayvan barınaklarından ve diğer tesislerden uzaklaştırılamaması durumunda, yalnızca bu Yönetmeliğin Ek-1 (B) bölümünün B.6 kısmında verilen girdiler kullanılır.

k) Tüm memeliler, otlak veya açık hava egzersiz alanlarına veya açık bir barınak alanına ulaşabilmelidir ve hayvanların psikolojik koşulları, hava koşulları ve arazinin durumu izin verdiği sürece hayvanlar bu yerleri kullanabilmelidir. Otoburlar, koşullar elverdiği sürece otlaklara ulaşabilmelidir.

l) **(Değişik:R.G.-25/10/2008-27035)** Otobur hayvanların otlama dönemlerinde meralara erişebilmeleri halinde ve kış barınaklarının hayvanlara hareket serbestisi vermesi durumunda, kış aylarında hayvanlara açık gezinti alanları ve açık alanlar sağlanması zorunluluğu kaldırılabilir. Ancak; Bir yıldan yaşlı boğalar, meralara, açık gezinti alanlarına ve açık alanlara erişebilmelidirler. Besinin son döneminde büyükbaşlar, domuzlar ve küçükbaşlar, yaşam sürelerinin 1/5'ini geçmemesi ve 3 aydan fazla olmamak kaydıyla ve her durumda yetkilendirilmiş kuruluşun belirleyeceği süre kadar kapalı alanlarda kalabilirler.

m) Hayvan barınaklarının zemini düzgün olmalı fakat kaygan olmamalıdır. Toplam zemin alanının asgari yarısı, sert ve düz olmalıdır.

n) Altlık; sap-saman veya diğer uygun doğal maddeden oluşmalıdır. Altlık olarak kullanılan materyal, organik tarımda gübre olarak kullanılmasına izin verilen her türlü mineral madde ile iyileştirilebilir ve güçlendirilebilir.

o) Buzağılar 1 haftalık yaştan sonra bireysel bölmelerde tutulmamalıdır.

p) Kanatlılar açık yetiştirme koşullarında yetiştirilmelidir ve kafeslerde tutulmamalıdır. Su kanatlıları iklim şartlarının elverdiği sürece hayvanın rahatlığı veya hijyen şartları nedeniyle akarsulara, gölet veya göllere erişebilmelidirler.

r) Kümeslerde aşağıdaki asgari şartları karşılamalıdır;

1) Zeminin asgari üçte biri, parçalı veya ızgaralı yapıda değil, düz bir yapıda olmalı ve sap-saman, talaş, kum veya çim gibi maddelerle kaplı olmalıdır.

2) Yumurta tavuğu kümeslerinde zeminin yarıdan fazlası dışkı toplanmasına elverişli olmalıdır.

3) Kanatlı grubunun ve kanatlıının büyüklüğü ile orantılı büyüklükte tünnek bulunmalıdır. Bu konudaki standartlar bu Yönetmeliğin Ek-6 (B) bölümüne uygun olmalıdır.

4) Kanatlıının büyüklüğüne göre giriş/çıkış delikleri olmalı ve bu delikler kanatlı barınağının her 100 m² si için asgari toplam 4 m uzunlukta olmalıdır.

5) Her kanatlı barınağında aşağıdakilerden fazla hayvan barındırılmamalıdır;

4800 adet etlik piliç,

3000 adet yumurta tavuğu,

5200 adet afrika tavuğu,

4000 adet dişi muskovi veya pekin ördeği,

3200 adet erkek muskovi veya pekin ördeği veya diğer ördekler,

2500 adet et horozu, kaz veya hindi,

6) Et üretimine yönelik kanatlı barınaklarının her birinin toplam kullanılabilir alanı 1600 m² yi aşmamalıdır.

s) Yumurta tavuklarında doğal ışık ile suni ışıklandırmanın toplamı günde 16 saati geçemez. Suni ışıklandırma olmadan asgari sekiz saat dinlenme süresi uygulanır.

t) **(Değişik:R.G.-25/10/2008-27035)** Kanatlılar iklim koşullarının elverdiği durumlarda açık hava barınaklarına ulaşabilmeli ve mümkün olduğunca bu durum yaşamlarının asgari 1/3'ünde uygulanmalıdır. Bu açık hava barınakları çoğunlukla bitki örtüsü ile kaplanmalı, koruyucu tesisler bulunmalı ve hayvanların yeterli sayıda suluk ve yemliklere erişmelerine imkan vermelidir. Halk ve hayvan sağlığını korumak amacıyla hayvanların dışarı çıkmasını engelleyen, bakanlıkça belirlenmiş bir durum olması halinde; hayvanlar kapalı yerde tutularak yeterli sayıda suluk ve yemliklere erişmelerine imkan verilmelidir.

u) Sağlık nedenleriyle, iki yetiştirme dönemi arasında kümesler boş bırakılmalı, bu süre içerisinde binalar ve tesisat temizlenmeli ve dezenfekte edilmelidir. Ayrıca, her kanatlı grubunun yetiştirilmesi tamamlandığında gezinti alanları sağlık nedeniyle boş bırakılarak, bitki örtüsünün yeniden

gelişmesine imkan verilmelidir. Yetkilendirilmiş kuruluşlar, barınakların boş bırakılması gereken dönemleri belirlerler. Bu gereklilik barınaklarda tutulmayan ve gün boyunca serbestçe gezinen küçük miktarlardaki kanatlılara uygulanmaz.

v) Kanatlılarda asgari kesim yaşları aşağıda belirtilmiştir.

Tavuklar	81 günlük,
Et horozları	150 günlük,
Pekin ördeği	49 günlük,
Dişi muskovi ördeği	70 günlük,
Erkek muskovi ördeği	84 günlük,
Yaban ördeği	92 günlük,
Afrika tavuğu	94 günlük,
Hindi ve kaz	140 günlük.

Nakliye ve kesim

Madde 19 — Organik hayvan nakliyesi ve kesim kuralları aşağıda belirtilmiştir.

a) Hayvanların nakliyesinde uyulması gereken kurallar;

1) Hayvanların nakilleri stressiz ve kısa zamanda gerçekleştirilecek şekilde yapılır.

2) (**Değişik:R.G.-25/10/2008-27035**) Yükleme ve boşaltma işlemleri dikkatlice ve hayvanları zorlamak amacıyla elektriksel uyarıcı alet kullanılmadan gerçekleştirilmelidir. Nakliye öncesi ve esnasında herhangi bir yatıştırıcı ilaç kullanılamaz.

3) Kara taşımacılığında 8 saatte bir yemleme, sulama ve dinlendirme için mola verilir.

4) Yurt içi ve yurt dışı her türlü hayvan nakillerinde 3285 sayılı Hayvan Sağlığı ve Zabıtası Kanunu ve diğer ilgili mevzuat uygulanır.

b) Kasaplık hayvanlara kesim esnasında stres yaratmayacak şekilde davranılır. Mümkün olan durumlarda ayrı mezbaha, kesimhane ve kombinalar kullanılır. Mümkün olmayan durumlarda ise konvansiyonel olarak yetiştirilmiş hayvanların kesiminden sonra, mezbaha, kesimhane ve

kombinalar bu Yönetmeliğin Ek-8'inde verilen maddeler ile temizlendikten sonra, organik hayvanların kesimi yapılır.

Hayvan gübresi

Madde 20 — Organik hayvan gübresi kullanma, bulundurma ve koruma kuralları aşağıda belirtilmiştir.

a) Organik bitkisel üretim yapılacak alanlarda, arazi üzerine uygulanacak toplam gübre miktarı, tek ürün için yılda hektar başına 170 kg saf azotu geçemez. Söz konusu miktara göre bu Yönetmeliğin Ek-5' inde yer alan tabloda maksimum hayvan sayısı belirlenmiştir.

b) Organik üretim yapan işletmeler organik üretim fazlası gübrelerini dağıtmak amacıyla bu Yönetmelik hükümlerine göre üretim yapan diğer müteşebbislerle işbirliğine gidebilirler. İşbirliği içerisinde kullanılan tarımsal alanda yılda hektar başına azami 170 kg saf azot miktarının gübreden sağlanan kısmı hesaplanmalıdır.

c) Hayvansal gübrelerin depolama yerleri; doğrudan akıntı ile veya sızıntı ile toprak veya suyun kirlenmesini önleyecek özellikte olmalıdır.

d) Müteşebbisin, yetkilendirilmiş kuruluş ile yapacağı sözleşmede, hayvan gübresinin depolanması için yapılan tesislerin yeri ve tarifi, hayvan gübresinin yayılmasına ilişkin plan, hayvan gübresinin yayılmasına ilişkin diğer işletmelerle yapılan yazışmalar yer almalıdır.

Organik arı yetiştiriciliği

Madde 21 — (Değişik:R.G.-25/10/2008-27035)

Organik arı yetiştiriciliği kuralları aşağıda belirtilmiştir.

a) Arıcılık ürünleri, bu Yönetmelik hükümlerinin asgari bir yıl uygulanması kaydıyla organik ürün olarak pazarlanabilir.

b) Irk seçiminde, arıların yerel koşullara adapte olabilme kapasitesi, dayanıklılıkları ve hastalıklara karşı dirençleri göz önüne alınmalıdır. Apis mellifera türünün ırkları ve yerel ekotipleri tercih edilmelidir.

c) Kapasite artırımı, kolonilerin bölünmesi veya organik arıcılık yapan diğer işletmelerden oğul veya kovan alınabilir.

d) Yetkilendirilmiş kuruluştan önceden izin alınması kaydıyla, işletmenin sahip olduğu konvansiyonel arı kolonileri, organik arıcılığa geçiş amacı ile kullanılabilir.

e) Bu Yönetmelik hükümlerine göre üretim yapmayan arıcılardan sağlanan arı oğulları, bir yıllık geçiş süreci içerisinde kullanılabilir.

f) Sağlık veya felaket nedenleriyle yüksek hayvan ölümlerinin olması durumunda ve bu Yönetmelik hükümlerine uygun kovanların mevcut olmaması halinde, geçiş sürecine tabi olmaları kaydıyla, yetkilendirilmiş kuruluş tarafından kovanların yeniden oluşturulmasına izin verilebilir.

g) Kolonilerin yenilenmesi amacıyla, bu Yönetmelik hükümlerine uygun olmayan, yılda % 10 oranında ana arı ve oğul organik üretim yapılan kovanlara yerleştirilmeleri kaydıyla, organik üretim yapılan birimlere alınabilir. Bu durumda geçiş süreci uygulanmaz.

h) Kovanların yerleşimi aşağıdaki hususlara uygun olmalıdır;

1) Arılar için yeterli miktarda doğal nektar, balözü ve polen kaynağı bulunmalı ve suya erişim imkanı olmalıdır.

2) Üretim bölgesinin 3 km yarıçapı içerisinde bulunan nektar ve polen kaynakları, organik olarak üretilen ürünlerden, doğal veya arıcılık ürünlerinin organik olma niteliğini etkilemeyecek bitki örtüsünden oluşmalıdır. Bu alanda yeteri miktarda polen ve nektar bulunamaması halinde, üreticinin arılarını yukarıdaki şartlara uygun olmayan bir alana nakletmesi durumunda, üretimini organik tarım usul ve esaslarına uygun yapmak kaydıyla ürün elde eder ve bu ürün organik olarak değerlendirilemez. Söz konusu kovanların belirtilen bölgeye tekrar nakledilmesi halinde geçiş süreci uygulanmaz. Yukarıda belirtilen yarıçap içerisinde, aynı üretici tarafından, organik ve konvansiyonel arıcılık birlikte yapılamaz.

3) Kovanlar; kirlenmeye yol açması muhtemel olan, kent merkezleri, otoyollar, sanayi bölgeleri, atık merkezleri, atık yakma merkezleri gibi tarım dışı üretim kaynaklarından yeterince uzak olmalıdır. Kontrol kuruluşları ve/veya birimleri bu koşulun sağlanması için gerekli tedbirleri almalıdır.

Yukarıdaki koşullar çiçeklenmenin olmadığı alanlarda veya kovanların uykuda olduğu kışlama döneminde uygulanmaz.

ı) Üretim sezonu sonunda arıların kışı geçirebilmesi için kovanlarda yeterli miktarda bal ve polen bırakılmalıdır.

j) İlkbahar döneminde arı kolonilerinin beslenmesinde organik bal kullanılır. İklim koşullarının balın kristalleşmesini hızlandırdığı durumlarda, beslemede organik metotla üretilen bal yerine organik metodlarla üretilen şeker şurubu veya organik şeker melası kullanılmasına yetkili kuruluş tarafından izin verilebilir. Besleme ile ilgili olarak kayıtlara, ürünün tipi, uygulama tarihi, miktarı ve kullanıldığı kovanlara dair bilgiler yazılır. Besleme işlemi son bal hasadı ile müteakip nektar veya balözü döneminden önceki 15 gün arasında yapılır.

k) Arıcılıkta hastalıkların önlenmesi için;

1) Dayanıklı uygun ırklar seçilmelidir.

2) Ana arıların düzenli olarak yenilenmesi, her hangi bir anomali tespiti için kovanların sistematik olarak kontrolü, kovanlardaki erkek arı gözlerinin kontrolü, düzenli aralıklarla malzeme ve teçhizatın dezenfekte edilmesi, kirlenmiş maddeler veya kaynaklarının imha edilmesi, balmumunun düzenli olarak yenilenmesi ve kovanlarda yeterli miktarda polen ve bal bırakılması gibi hastalıklara karşı direnç artırıcı ve enfeksiyon önleyici pratiklerin yapılması gerekir.

l) Koruyucu önlemlere rağmen, koloniler hastalanır veya zarar görürse, derhal tedaviye alınmalı ve gerekirse koloniler ayrı kovanlarda izole edilmelidir. Bu Yönetmeliğe uygun arıcılıkta kullanılacak veteriner ilaçları aşağıdaki prensiplere uygun olmalıdır;

1) Bakanlıkça ruhsatlandırılmış olmalıdır.

2) Tedavi edici etkilerinin öngörülen tedaviye uygun olması kaydıyla kimyasal bileşimli ilaçlar yerine fitoterapik veya homeopatik tedavi yöntemleri kullanılmalıdır.

3) Yukarıda bahsedilen ürünlerin kullanımı, kolonileri tehdit eden hastalık veya istilacıların yok edilmesinde etkili olmaması durumunda, yetkilendirilmiş kuruluşun sorumluluğunda, kimyasal bileşimli ilaçlar kullanılabilir. Ancak koruyucu amaçlı kimyasal bileşimli ilaçların kullanımı yasaktır.

4) Arı zararlısı Varroa için; formik asit, laktik asit, asetik asit, oksalik asit ve mentol, timol, okaliptol veya kafur kullanılabilir. Bu ürünler kullanıldığında kolonilere bir yıllık geçiş süreci uygulanmaz.

5) Kovanlarda zararlı mücadelesinde bu Yönetmeliğin Ek-1'de yer alan B. Bitki Koruma Maddeleri başlıklı bölümdeki ürünler kullanılır.

m) Tedavi, kimyasal bileşimli ilaçlar ile yapılırsa, bu dönem içerisinde tedavi altındaki koloniler izole edilmiş bir bölgeye alınır, tedavi sonrası kovanlardaki balmumları alınır ve yerine organik balmumu veya boş çerçeve konulur. Bu kolonilere bir yıllık geçiş süreci uygulanır.

n) Veteriner ilaçlarının uygulandığı zamanlar; aktif farmakolojik madde de dahil ürünün tipi, konulan teşhis, dozu, uygulama şekli, tedavi süresi ve ilacın yarılanma süresi açıkça kaydedilmeli ve ürünler organik ürün olarak pazarlanmadan önce yetkilendirilmiş kuruluşa bilgi verilmelidir.

o) Organik arıcılıkta bakım, idare pratikleri ve kayıtları aşağıdaki gibidir;

1) Arıcılık ürünlerinin hasat edilmesi esnasında petekler içerisindeki arıların yok edilmesi yasaktır.

2) Ana arının kanatlarını kesmek gibi işlemler yasaktır. Ana arıların değiştirilmesi esnasında eski ana arının öldürülmesine izin verilir. Yalnızca Varroa bulaşan erkek arı gözlerinin yok edilmesine izin verilir.

3) Bal hasadında kimyasal sentetik sinek kovucu maddelerin kullanılması yasaktır.

4) Kovanların yerleştirildikleri alanlar kovan bilgileri ile birlikte kaydedilmelidir. Kovanlar bulundukları yerden başka yere yetkilendirilmiş kuruluş bilgisi dahilinde taşınır.

5) Arıcılık ürünlerinin üretimi, hasadı, işlenmesi ve depolanması esnasında kolonilere uygulanan koruyucu önlemler ve tedaviler kayıt edilmelidir.

p) Arıcılıkta kullanılacak materyallerin ve kovanların özellikleri;

1) Kovanlar çevreye ve arıcılık ürünlerine risk getirmeyen doğal malzemelerden yapılmalıdır.

2) Kovanlar kimyasal boyalarla boyanamaz. Propolis (reçine), balmumu ve bitki yağları gibi doğal ürünlerle kaplanabilir.

3) Yeni çerçeve için balmumu organik üretim yapan birimlerden sağlanmalıdır. Arıcılığa yeni başlandığında veya geçiş sürecinde organik olarak üretilen balmumunun pazarda mevcut olmaması durumunda, organik üretim biriminden alınmayan balmumunun kullanılmasına, analizlere dayanarak yetkilendirilmiş kuruluş tarafından izin verilir.

4) Üzerinde yavrulu gözler bulunan çerçevelerden bal sağımı yapılamaz.

5) Çerçeve, kovan, petek gibi malzemeleri zararlılardan korumak amacıyla yalnızca bu Yönetmeliğin Ek-8'indeki ürünlerin kullanılmasına izin verilir. Buhar veya doğrudan alev gibi fiziki uygulamalara da izin verilir.

6) Arıcılıkta kullanılan malzemelerin, binaların, teçhizatın ve kapların veya ürünlerin temizlenmesinde ve taşınmasında yalnızca bu Yönetmeliğin Ek-8'indeki maddeler kullanılabilir. Arıların taşınması sırasında hayvanlara stres yaratmaktan kaçınılır.

7) Karantina tedbirleri uygulanan ve uçakla ilaçlama yapılan alanlarda organik arıcılık yapılamaz.

8) Kovanların taşınması, depolanması, pazarlanmasında ve organik arı ürünlerinin, üretilmesi, işlenmesi, taşınması, ambalajlanması, etiketlenmesi, depolanması ve pazarlanmasında bu Yönetmeliğin İkinci Kısım, Dördüncü Bölüm hükümleri uygulanır.

Organik su ürünleri üretiminde genel kurallar

Madde 22 — Organik su ürünleri üretiminin genel kuralları aşağıda belirtilmiştir.

a) Yetiştiriciliğin gerçekleştirileceği suyun özellikleri, müteşebbis veya yetkilendirilmiş kuruluş tarafından analiz ettirilerek uygunluğu yetkilendirilmiş kuruluşça onaylanır. Kirlenme varsa, sorun giderilmeden su ürünleri üretimi yapılamaz.

b) Yetiştiricilik birimi, önemli bir kirlilik kaynağı olan yerleşim yerinde veya akarsu yatağında olmamalıdır. İşletmede kullanılacak suyun, alındığı kaynağındaki ekolojik denge bozulmamalıdır. Havuz tipi balık çiftliklerinde

Üretim alanının en az %5'i üzerinde müdahale olmaksızın doğal bitki örtüsünün gelişimine imkan verilir.

c) Bakanlıktan aldığı izinle yetkilendirilmiş kuruluş ile sözleşme yapan müteşebbis geçiş sürecine alınır. Su rnleri üretiminde geçiş süreci organizmanın türüne, dikkate alınan hayat döngüsüne veya üreme süresine, yetiştiricilik tekniği, su özellikleri ve tesisin yapıldığı yerin geçmişte kullanımına göre yetkilendirilmiş kuruluş tarafından kararlaştırılır. Geçiş süreci konvansiyonel üretimden gelen materyaller için yaşam süresinin en az 2/3' kadardır.

d) Su rnleri üretimi, evre korumaya uygun olmalı, atıklar çevreye zarar vermemeli, biyolojik çeşitlilik teşvik edilmeli, tür ve alt türlerin seçiminde kapasiteler ve yerel koşullara uyum göz önüne alınmalı, su yapısının korunması için bütün tedbirler alınmalıdır. Üretim alanından doğaya kaçışları ve doğadan üretim alanlarına girişleri engelleyici tedbirler alınmalıdır. Üretim alanlarını yırtıcı kuşlar ve diğer hayvan türlerinden korurken yağmacı hayvanlara fiziksel olarak zarar vermeyen tedbirler alınmalıdır. Üretimde kullanılan ekipmanlar, boyalar organik üretim prensiplerine uygun seçilmelidir. Canlıya zarar vermemek koşuluyla markalama yapılabilir.

e) Yetiştiricilik tesislerinde, üretim faaliyetlerinin tümü yetkilendirilmiş kuruluşun kontrolünde gerçekleştirilir.

f) Su canlıları organik tarım kurallarına uygun olarak üretilmeli, beslemede organik olarak üretilmiş yem ve yem katkı maddeleri kullanılmalıdır. Yemler, gelişimin çeşitli evrelerindeki canlıların beslenme gereksinimlerini karşılarken doğal lezzeti bozmamalıdır. Hayvansal orjinli kan unu, kemik unu gibi sentetik kimyasal muamele görmüş yemler kullanılamaz. Üreticinin yem maddelerinin tamamını organik tarımdan sağlayamaması halinde, konvansiyonel yemin oranı % 20'yi geçmemek üzere ve belirli sürede yetkilendirilmiş kuruluş kontrolünde kullanımına izin verilir. Balık etine renk verici sentetik maddeler ile doğal olmayan yöntemler kullanılamaz.

g) Su rnlerinin beslenme gereksinimlerini temin etmek için, bazı besin ilaveleri kullanılması gerektiğinde, vitamin ve mineraller yetkilendirilmiş

kuruluşca verilecek izne göre kullanılabilir. Yaş yemlerin kullanılmasına izin verilmez.

h) Yem katkı maddeleri bu Yönetmeliğin Ek-7'sinde verilenlerdir. Yem ve diğer besin maddeleri genetik yapısı değiştirilerek elde edilmiş yada kısmi olarak bunlardan türetilmiş ürünleri, katkıları ve tamamlayıcı maddeleri içeremez.

ı) Balık yemlerinin bulunduğu alan organik tarım kurallarına uygun olmalıdır. Siloda muhafaza edilen yemlerde organik olarak üretilmiş, bu Yönetmeliğin Ek-7'sinde belirtilmiş olan koruyucu ve katkıları kullanılabilir.

j) Üretimi ve büyümeyi teşvik edici sentetik maddelerin kullanımı yasaktır. Ancak; yetiştiriciliği yapılan aynı canlı türünden alınmak koşuluyla, balık yetiştiriciliğinde hipofiz enjeksiyonu yetkilendirilmiş kuruluşun izni ile yapılabilir.

k) Doğal olarak hastalığa dayanıklı tür ve alt türlerin seçimine dikkat edilmelidir. Nesli tehlike altında olan türler tercih edilebilir.

l) Stok yoğunluğu yetiştiriciliği yapılacak türlere göre yetkilendirilmiş kuruluşlarca belirlenir.

m) Yetiştirme şartları balıkların türler itibariyle doğal davranışlarına imkan vermelidir. Nakliye aşamasında, olumsuz iklim şartlarında ve kuluçkahaneler haricinde sıvı oksijen kullanımı yasaktır.

n) Organik su ürünleri yetiştiriciliğinde, hayvanların genetik yapısı değiştirilemez. Genetik yapısı değiştirilmiş organizmalar ve bunlardan üretilmiş ürünler girdi olarak kullanılamaz.

o) Bazı üretim tiplerinin tabiatında olan hususi müdahaleler dışında uygulanan büyümeyi arttırıcı ve üreme devrelerini değiştiren maddeler kullanılamaz. Ancak, canlının sağlığını, dengesini ve davranışlarını etkilememek koşuluyla fotoperiyot uygulaması ile sıcaklık azaltması veya artırılması şeklindeki uygulamalar yetkilendirilmiş kuruluşun izniyle gerçekleştirilir. Fotoperiyot, türün doğal yaşam sahası için bir yıldaki en uzun doğal gün-ışığı uzunluğundan daha uzun olamaz.

p) Organik su ürünleri yetiştiriciliği yapan tüm işletmeler güncel ve muntazam kayıtları tutar.

r) Organik olarak üretilen balıkların yakalanması, boylanması ve kesimi esnasında aşırı stres oluşturmayacak yöntemler uygulanır.

s) Yetiştiricilik ünitesinde mevcut anaçların en az % 20' si her yıl yenilenir.

t) Uygun durumlarda polikültür tercih edilecektir. Kültürü yapılan her bir türün doğal ihtiyaçları karşılanır.

u) Ürün satımından önceki 3 ay kadar süre içinde ilaç verilmiş ise, her türlü balık eti ve yumurtası ile su canlısı veya bunlardan elde edilen ürünler organik ürün olarak satılamaz. Omurgasız organizmalarda geleneksel ilaçların kullanımına müsaade edilmez. Tedavi edici etkisinin bulunması ve tedavi koşullarına uygun olması kaydıyla kimyasal bileşimli ilaç uygulamaları yerine bitkisel ilaçlar veya homeopat ürünler kullanılabilir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Organik Ürünlerin İşlenmesi, Ambalajlanması,

Etiketlenmesi, Depolanması, Taşınması ve Pazarlanması

Organik ürünlerin işlenmesi ve ambalajlanması

Madde 23 — Organik ürünlerin işlenmesi ve ambalajlanması kuralları aşağıda belirtilmiştir.

a) **(Değişik:R.G.-25/10/2008-27035)** Organik ürünün işlenmesi esnasında, organik ürünün bu Yönetmeliğe uygun olmayan ürünlerle karışma ya da bulaşmasını önleyecek ve ürünün organik niteliğini koruyacak gerekli tedbirler müteşebbis tarafından alınır ve yetkilendirilmiş kuruluşa bildirilir.

b) Organik ürünün işlenmesi esnasında, yalnız bu Yönetmeliğin Ek-2'sinde belirtilen gıda bileşenleri kullanılır.

c) İyonik radyasyon-ışınlama yöntemi uygulanmaz.

d) Organik ürün genetik yapısı değiştirilmiş organizma veya bu organizmalardan elde edilen ürünler kullanılmadan üretilmiş olmalıdır.

e) Organik tarım metoduyla üretilen bitkisel, hayvansal ve su ürünleri ile organik ürünler, hammadde, yarı mamul veya mamul madde halinde ambalajlanırken organik ürün niteliği bozulmamalıdır.

f) **(Ek:R.G.-25/10/2008-27035)** Gıda maddesinin bitkisel ve hayvansal malzemelerden oluşan karma gıda maddesi olması durumunda 22/5/2008

tarihli ve 26883 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Türk Gıda Kodeksi-Gıdalarda Kullanılan Renklendiriciler ve Tatlandırıcılar Dışındaki Gıda Katkı Maddeleri Tebliği hükümlerine uyulur.

g) **(Ek:R.G.-25/10/2008-27035)** Organik ürünlerin işlenmesinde; 25/8/2002 tarihli ve 24857 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Türk Gıda Kodeksi-Gıdalarda Kullanılan Renklendiriciler Tebliği, 21/9/2006 tarihli ve 26296 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Türk Gıda Kodeksi-Gıdalarda Kullanılan Tatlandırıcılar Tebliği, 22/5/2008 tarihli ve 26883 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Türk Gıda Kodeksi-Gıdalarda Kullanılan Renklendiriciler ve Tatlandırıcılar Dışındaki Gıda Katkı Maddeleri Tebliği hükümlerine uyulur.

h) **(Ek:R.G.-25/10/2008-27035)** Organik ürünlerin işlenmesinde; 13/2/2002 tarihli ve 24670 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Türk Gıda Kodeksi-Gıda Maddelerinin ve Gıda Bileşenlerinin Üretiminde Kullanılan Ekstraksiyon Çözücüleri Tebliği hükümlerine uyulur.

ı) **(Ek:R.G.-25/10/2008-27035)** Organik ürünlerin işlenmesinde; 16/11/1997 tarihli ve 23172 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Türk Gıda Kodeksi-Aroma Maddeleri Tebliği hükümlerine uyulur.

j) **(Ek:R.G.-25/10/2008-27035)** Organik ürünler için üretim izni alınmalıdır.

Organik ve geçiş süreci ürünlerinin etiketlenmesi

Madde 24 — Organik ürünlerin etiketlenmesi kuralları aşağıda belirtilmiştir.

a) Nihai ürün etiketi üzerinde;

1) Ürünün adı ve sertifika statüsü belirtilmelidir.

2) **(Değişik:R.G.-25/10/2008-27035)** Ürünün hasat yılı, üretim tarihi, kime ait olduğu ve bu Yönetmeliğe uygun olarak üretilmiş olduğu belirtilmelidir. İthal edilen ürünlerinde bu Yönetmelik hükümlerine uygun olarak üretilmiş olduğu belirtilmelidir.

3) Yurt içinde pazarlanan organik ürünlerin üzerinde, bu Yönetmeliğin Ek-3'ünde belirtilen şekilde organik ürün logosu kullanılmalıdır.

4) Yetkilendirilmiş kuruluşun adı, kod numarası, sertifika numarası ve logosu bulunmalıdır.

5) Ürün içindeki maddeler, ağırlıklarının azalış düzenine göre liste halinde sıralanmalıdır.

6) Ürünün menşei belirtilmelidir.

7) Ürünün üretim yeri, üretim ve son kullanma tarihi belirtilmelidir.

8) İthal edilmiş ürünlerde Türkçe etiket bilgileri yer almalıdır.

b) Ürün etiketinde organik kelimesinin kullanılması; ekolojik, biyolojik kelimelerinin kullanımıyla eşdeğerdir.

c) Bu Yönetmelik hükümlerine göre üretilmeyen ürün etiketinde, bu Yönetmeliğe uygun üretildiği, hazırlandığı, işlendiği, ambalajlandığı, depolandığı ima ve beyan edilemez. Organik olmayan ürünler etiket ve ambalaj dizaynıyla, organik ürün etiket ve ambalaj dizaynını çağrıştıracak nitelikte ve benzerlikte olamaz. Böyle ürünler için organik tarımsal ürün olarak marka, patent ve tescil alınamaz. Organik olmayan ürünler için, tüketicide organik ürün izlenimi oluşturacak, haksız rekabete neden olacak, bio, biyo, eco, eko, org ön ekleri kullanılamaz.

d) Bir ürün aşağıda belirtilen şartları taşıması halinde, organik ürün olarak etiketlenir.

1) Ürünün bu yönetmelik hükümlerine uygun olarak üretilmesi veya ithal edilmesi halinde,

2) İşlenmiş ürünlerde; ancak aşağıda belirtilen koşulların sağlanması halinde,

Ürün içerisinde bulunan tarımsal orjinli ürün veya türevlerinin minimum % 95'i bu Yönetmelik hükümlerine göre üretilmiş veya ithal edilmiş olmalıdır.

Ürün içeriğinde bulunan organik olarak üretilmeyen tarımsal kaynaklı diğer maddeler bu Yönetmeliğin Ek- 2 (C) bölümünde yer almış olmalıdır.

Ürün, tarımsal kaynaklı olmayan gıda maddelerini kullanmayı gerektiriyorsa yalnızca bu Yönetmeliğin Ek-2 (A) bölümünde listelenen tarımsal kaynaklı olmayan gıda katkı maddelerini içermelidir.

Tarımsal orijinli ürün veya türevlerinin işlem görmesi gerekiyorsa bu Yönetmeliğin Ek-2 (B) bölümünde listelenen ürünlerle işlem görmüş olması gereklidir.

e) Bir geçiş ürünü; ancak aşağıda belirtilen şartları taşıması halinde, geçiş dönemi ürünü olarak etiketlenir:

1) Bu Yönetmelik hükümlerine göre geçiş süreci ürünü olmalıdır.

2) Hasattan önce minimum 12 ay geçiş dönemine uyulmuş olmalıdır.

3) **(Değişik:R.G.25/10/2008-27035)** Etiket üzerinde ürünün, "organik tarım geçiş süreci ürünüdür."cümlesinde, "organik" ifadesi, "geçiş süreci" ifadesiyle aynı renk, punto ve yazım tarzında olmalıdır. Geçiş süreci ürünlerinde organik ürün logosu kullanılmaz.

4) **(Ek:R.G.25/10/2008-27035)** Yalnızca bir tarımsal kaynaklı ürün olmalıdır.

f) Minimum % 70'i organik ürünlerden oluşan işlenmiş ürün etiketinin aşağıda belirtilen şartları taşıması gereklidir:

1) **(Değişik:R.G.25/10/2008-27035)** İçindekiler kısmında organik tarım metoduyla üretildiğinin belirtilebilmesi için içindeki tarımsal orijinli maddelerin veya bunların türevlerinin minimum % 70'i bu Yönetmelik hükümlerine göre üretilmiş veya yönetmeliğe eşdeğer kurallara uygun olarak üretilmiş ithal organik ürün olmalıdır. İçindekiler kısmında organik olanlar bileşimlerinin % X oranlarıyla birlikte "Organik tarım metoduyla üretilmiştir" şeklinde ifade edilmeli ve bu ifade içindekiler kısmında yer alan diğer maddeler ile aynı renk, boyut ve yazı tarzında olmalıdır. Bu ürünlerde organik ürün logosu kullanılmaz.

2) İşlenmiş ürün içeriğinde bulunan organik olarak üretilmeyen tarımsal kaynaklı diğer maddeler bu Yönetmeliğin Ek-2 (C) bölümünde yer almış olmalıdır.

3) İşlenmiş ürün, yalnızca bu Yönetmeliğin Ek-2 (A) bölümünde listelenen, tarımsal kaynaklı olmayan gıda katkı maddelerini içermelidir.

4) Tarımsal orjinli ürün veya türevleri bu Yönetmeliğin Ek-2 (B) bölümünde listelenen ürünlerle işlem görmüş olmalıdır.

5) Ürün işleme esnasında iyonik radyasyon kullanılmamalıdır.

6) Ürün, bu yönetmelik hükümlerine göre Bakanlıkça yetkilendirilen kuruluşlar tarafından kontrolü yapılan müteşebbislerce üretilmiş olmalıdır.

7) Ürün genetiği değiştirilmiş organizma ve/veya bu organizmalardan elde edilen ürünler kullanılmadan üretilmiş olmalıdır.

8) Geçiş sürecinde üretilen ürünler bu Yönetmelik hükümlerine göre geçiş süreci ürünü olarak etiketlenir.

Organik ürünlerin depolanması

Madde 25 — Organik ürünlerin depolanması kuralları aşağıda belirtilmiştir.

a) Organik ürünlerin, depolama alanları, ürünlerin tanınmasına imkan verecek ve bu Yönetmelikçe uygun bulunmayan başka ürünlerle, maddelerle karışmaya ya da bulaşmaya meydan vermeyecek biçimde düzenlenmelidir. Organik ürünlerin depolandığı alanlarda kullanılan yalıtım malzemeleri ve soğutma ile ilgili ekipmanlar bu amaç gözetilerek seçilmelidir.

b) Ayrı olarak depolamanın mümkün olmadığı durumlarda organik ürünlerle konvansiyonel ürünlerin karışmasını engelleyecek tedbirler alınır ve bu tedbirlerin yeterliliği yetkilendirilmiş kuruluş tarafından kontrol edilir.

c) Basınç, sıcaklık ve yetkilendirilmiş kuruluşça uygun görülen gazlarla kontrol edilebilen koşullarda depolama uygulamaları yapılabilir.

d) Organik ürünlerin depolanması sırasında ürünün organik özelliğini kaybettirecek ilaç ve ilaçlama yöntemi kullanılamaz.

e) Organik ürünlerin depolanmasında sentetik kimyasal maddeler kullanılamaz ve doğal olmayan uygulamalar yapılamaz; tüm bu işlemler yetkilendirilmiş kuruluş tarafından kontrol edilir.

f) **(Değişik: RG-17/10/2006-26322)** Müteşebbis tarafından depolama koşulları ile depolanan organik ürünün giriş ve çıkış miktarları ve tarihine ilişkin kayıtlar düzenli olarak tutulur. Müteşebbis tarafından imzalanan bu kayıtlar yetkilendirilmiş kuruluşa onaylatılır ve çizelgenin bir nüshası

müteşebbis tarafından, diğer nüshası yetkilendirilmiş kuruluş tarafından saklanır.

Organik ürünlerin taşınması

Madde 26 — Organik ürünlerin taşınması kuralları aşağıda belirtilmiştir.

a) Müteşebbis, organik ürünleri toptancı ve perakendeciler de dahil olmak üzere diğer birimlere taşıma sırasında içeriğinde herhangi bir karışmaya neden olmayacak biçimde uygun paket, konteynır veya kapalı araçlarda, izlenebilirliğini sağlayacak şekilde taşınmasını sağlamakla yükümlüdür.

b) Kontrol sistemine dahil olan iki müteşebbis arasında, kapalı olmayan araç, konteynır yada paketlerin bir veya birden fazla sayıda nakliye işlemi, ürün hakkında müteşebbisin adı, adresi, ürünün adı, etiket bilgileri, yetkilendirilmiş kuruluşun adı, kod numarası gibi gerekli bilgileri içeren evraklarla birlikte, gönderici ve alıcı tarafların yetkilisi yada yetkilendirilmiş kuruluşun bilgisi ve onayı ile olmalıdır.

c) **(Ek: RG-17/10/2006-26322)** Ürünlerin diğer işletmeler ya da birimlerden kabulü sırasında ürünü kabul eden kişi gerek gördüğü durumlarda paketin kapanışı ya da ambalajının bu Yönetmeliğe uygunluğunu, ayrıca etiketin bu Yönetmeliğin 24 üncü maddesine uygunluğunu inceler. Etiket bilgileri ile ürünün beraberinde gelen diğer dokümanların birbirine uyumunu kontrol ettikten sonra karşılaştırmanın sonucunu kayıtlarına ekler.

Organik ürünlerin pazarlanması

Madde 27 — (Değişik:R.G.-25/10/2008-27035)

Organik ürünlerin pazarlanması kuralları aşağıda belirtilmiştir.

a) Organik hammadde ve/veya organik işlenmiş ürün olduğunu belirten “Ürün Sertifikasına” sahip olan ve bu Yönetmelik hükümlerince üretilmiş ürünler organik ürün olarak pazarlanır.

b) Organik ürün ticareti yapan müteşebbis, her bir parti satışını “Ürün Sertifikası” ile belgelendirmek zorundadır.

c) Organik ürünler, organik ürün olduğu açıkça belirtilerek satılır. Organik ürünlerin, konvansiyonel ürün ile karışmaması ve organik niteliğinin korunması organik ürün satışı yapan müteşebbisin yükümlülüğündedir.

d) Aracılık hizmeti veren, ürünleri direkt olarak nihai tüketici ya da kullanıcıya transfer eden gerçek ya da tüzel kişiler ithalat yapmamaları, üretim, doğal alan ve kaynaklardan ürün toplama, hasat, kesim, işleme, tasnif, ambalajlama, etiketleme, muhafaza, depolama ve taşıma işlemlerini yapmamaları koşulu ile yetkilendirilmiş kuruluş ile sözleşme yapmak zorunda değildir.

e) İthalatçı ithalat halinde, yetkilendirilmiş kuruluş tarafından istenilen belgeleri eksiksiz olarak bu kuruluşa verir. Yetkilendirilmiş kuruluş tarafından yürürlükteki Türk Mevzuatına uygunluğunun kabul edilmesi halinde organik ürün yeniden sertifikalandırılır. Yetkilendirilmiş kuruluş tarafından yeniden sertifikalandırma yapmak amacıyla aşağıda belirtilen bilgi ve belgeler istenir. Bunlar;

1) İthalatçının ithalat faaliyetleri; ithalatçının adı, adresi, ürünün geldiği ülke, ürünlerin ülkeye giriş noktası ve ithal edilen ürünlerin depolanmasında kullanılacak binaların uygunluğuyla ilgili detaylı açıklama belgeleri,

2) Karşı ülkeden alınan ürünün etiketi ve içeriğine dair bütün bilgilerin aslı veya noter onaylı tercümeleri,

3) İthalat işleminin nasıl gerçekleşeceğini ve ihlal durumunda alınacak ihtiyati tedbirleri içeren belgeler,

4) İthalatçı tarafından kullanılacak herhangi bir deponun diğer ülkede bulunması durumunda, karşı ülkenin yetkilendirilmiş kuruluşu tarafından kontrole açık olacağını belirten belgeler,

5) İlgili partinin miktarı, orijini ve yapısı, kontrol mekanizmasının detayları, üretim, işleme, ambalajlama, depolama, nakliye işlemlerinin detayları, alıcıları, ürün sertifikası, organik tarım müteşebbis sertifikası, ürüne ilişkin yıllık kontrol raporlarıdır.

Yetkilendirilmiş kuruluş tarafından gerek duyulması halinde yukarıdaki bilgi ve belgelere ek olarak bilgi ve belgeler istenebilir. Tüm bilgi ve belgeler, Komite denetimlerinde ibraz edilmek üzere muhafaza edilir.

f) İthalat veya ihracat yapmak isteyen müteşebbis, yetkilendirilmiş kuruluştan aldığı Ürün Sertifikası ve ulusal mevzuat hükümleri gereğince tamamlamakla yükümlü olduğu diğer belgelerle birlikte Bakanlığın ilgili birimine başvurur.

g) Organik ürünlerin ihracatı, Dış Ticaret Müsteşarlığının İhracatı Kayda Bağlı Ürünler Listesinde yer alan ürünler için yapılan işlemlere tabidir. Bu nedenle; müteşebbisler, ihracat dokümanlarının bir örneğini bağlı bulunduğu İhracatçı Birliğine verir. Ege İhracatçı Birlikleri ihracatçı bildirimleri ve ihracat verilerini yıl sonunda Bakanlığa bildirir. Bakanlığın talep etmesi halinde muhtelif zamanlarda da ihtiyaç duyulan verileri Bakanlığa bildirir.

ÜÇÜNCÜ KISIM

Kontrol ve/veya Sertifikasyon Sisteminin İşleyişi

BİRİNCİ BÖLÜM

Kontrol Esasları

Kontrol sisteminin özellikleri

Madde 28 — Organik üretimin özelliği, her aşamasının kontrollü olması ve ürünün sertifikalandırılmasıdır. Bu Yönetmelik hükümlerine göre, ürünün güvence altına alınmasındaki iki temel unsur, kontrol ve sertifikasyondur. Kontrol ve sertifikasyon işlemi, aynı kuruluş tarafından yapılabileceği gibi ayrı ayrı kuruluşlar tarafından da yapılabilir.

Kontrol yetkisi

Madde 29 — Bakanlık müteşebbis kontrolüne ilişkin yetkisini, yetkilendirilmiş kuruluşa devredebilir. Kontrol yetkisi verilen kuruluşlar ve kontrolörler yetkilerini başka bir kurum ve/veya kuruluşa veya kişiye devredemez.

İşletme ve müteşebbis kontrolü için gerekli bilgi ve belgeler

Madde 30 — İşletme ve müteşebbis kontrolü için gerekli bilgi ve belgeler aşağıda belirtilmiştir.

a) **(Değişik: RG-17/10/2006-26322)** Müteşebbisler, yaptıkları organik faaliyetler ile ilgili her türlü bilgi ve belgeleri, sözleşmeli olduğu kontrol ve sertifikasyon kuruluşu veya kontrol kuruluşuna vermek ve işletmesinde bulundurmakla zorundadırlar.

1) İşletmenin adı, adresi, kapasite bilgileri, hukuki durumuna ait bilgi ve belgeler, sözleşme tarihi, imzalanan sözleşme metni, organik tarıma geçişin başladığı tarih, sözleşme tarihine kadar ki arazi geçmişine ait bilgiler,

2) Faaliyet alanı,

3) İşletmede daha önce uygulanan üretim metodu,

4) İşletmenin ve işletme binalarının planları,

5) Arazi parselleri veya alana dair tüm plan ve krokiler,

6) İşletmenin mevcut makine ve ekipman donanımı,

7) İşletmenin konumu, kullanılan depoların tanımı ve amaca uygunluğu,

8) Ürün münavebe planı,

9) Kullanılacak tüm girdilere ait kayıt defterleri,

10) İşletmenin malları, dışarıdan satın alınan malları içeren alım ve satım defterleri,

11) Ürün çıkış planı, ürünün niteliği, stok durumu, miktarı, ambalajlama şekli ve materyali,

12) Orman alanlarından ve doğadan ürün toplanması durumunda, alana ait bütün tanımlamalar, resmi izinler ile alana yapılan tüm teknik müdahaleler, afetler, karantina tedbirleri gibi bilgilerdir.

b) Müteşebbis, faaliyet alanı ile ilgili bilgileri kapsayan organik tarıma geçiş ve üretim planları hazırlar.

Kontrol işlemi

Madde 31 — Kontrol işlemi; yazılı belgeleri, planları, defterleri, raporları, kayıtları, arazi, işletme ve depo gibi kritik nokta kontrollerini ve gözlemleri içermelidir. Kontrol ve sertifikasyon kuruluşu veya kontrol kuruluşu yılda en az bir defa haberli veya habersiz olarak işletmeyi yerinde kontrol eder. Bu amaçla kontrol ve sertifikasyon kuruluşu veya kontrol kuruluşu bir kontrol planı hazırlar ve hazırlanan bu kontrol planı aşağıdaki bilgileri içerir;

1) Müteşebbisin adı ve adresi,

2) Kontrol tarihi,

3) Kontrolün kapsayacağı konular,

4) Kontrolör adıdır.

Müteşebbis tarafından kayıt altına alınan bütün organik tarım faaliyetleri kontrol raporları için temel bilgi niteliğindedir.

(Değişik üçüncü fıkra:R.G.-25/10/2008-27035) Kontrol işlemi sırasında kontrolör, bağlı bulunduğu kontrol ve sertifikasyon kuruluşu veya kontrol kuruluşunun organik tarım faaliyetlerini içeren kendi kontrol formlarını doldurur. Kontrolör, yaptığı kontrole dair tespitleri içeren bir belge düzenleyerek müteşebbise verir ve bu belge müteşebbise saklanır. Kontrol ve sertifikasyon kuruluşu veya kontrol kuruluşu kontrol işlemi sonucunda bir rapor hazırlar. Kontrol raporu, müteşebbisin bu Yönetmelik hükümlerine göre yapılan organik tarım faaliyetlerinin kontrol sonuçlarını içerir.

İKİNCİ BÖLÜM

Sertifikasyon Esasları

Sertifikasyon sisteminin özellikleri

Madde 32 — Sertifikasyon; bütün kontrol yöntemlerinin uygulanması sonucu işletmenin, organik ürünün ve girdinin geldiği aşamanın belgelendirilmesidir. Kontrol ve sertifikasyon kuruluşu veya sertifikasyon kuruluşunca; organik tarım müteşebbis sertifikası ve ürün sertifikası verilir. Sertifikalar, asgari bu Yönetmeliğin Ek-4'ünde yer alan bilgileri içerecek şekilde düzenlenmelidir. Düzenlenen sertifikaların icmal listeleri Komiteye gönderilir.

Sertifikasyon sisteminin özellikleri aşağıda belirtilmiştir;

a) Sertifikasyon, Komiteden bu yetkiyi almış gerçek veya tüzel kuruluşlarca yapılır. Sertifikasyon işlemi, kontrolü yapan kuruluşça da yapılabilir, ancak bu işlem için de Komiteden izin ve yetki almak zorundadır. Sertifika yetkisi verilen kontrol ve sertifikasyon kuruluşu veya sertifikasyon kuruluşu yetkisini başka bir kurum veya kuruluşa devredemez.

b) Kontrol ve sertifikasyon kuruluşu veya sertifikasyon kuruluşu bir sertifikasyon sistemi oluşturur ve Komiteye sunar. Bu sistemi kontrol ve sertifikasyon kuruluşu veya sertifikasyon kuruluşunun uyguladığı fiyat listesi, sertifika belgesi örneği, sertifika çeşitleri, test etme ve sorgulama metodu, analiz yöntemi ve kullandığı tüm teknikler ve dokümantasyon sistemi ile ilgili bilgileri kapsar.

c) Sertifikasyon kuruluğu sertifikaya dñzenleyeceđi işletmelere ait tñm kontrol bilgilerini ve raporları kontrolñ yapan kuruluştan devralır. Kontrol kuruluğu bu bilgileri sertifikasyon kuruluşuna vermek zorundadır.

Sertifikasyonun esasları

Madde 33 — Kontrol ve sertifikasyon kuruluğu veya sertifikasyon kuruluğu, bu Yñnetmelikte bahsedilen kriterleri ve sertifikasyon esaslarının uygunluğunu EN 45011 veya ISO 65'e gñre sağlamak zorundadır. Kontrol ve sertifikasyon kuruluğu veya sertifikasyon kuruluğu yapılan işin niteliğine gñre kalite sistemini ağıklayan bir kalite el kitabı hazırlar.

DñRDñNCñ KISIM

Yetkilendirilmiş Kuruluşlar

BİRİNCİ BñLñM

Yetkilendirilmiş Kuruluşların Çalışma Esasları, Çalışma İzni ve Yaptırımlar

Yetkilendirilmiş kuruluşların çalışma esasları

Madde 34 — Yetkilendirilmiş kuruluşların çalışma esasları şunlardır:

a) Yetkilendirilmiş kuruluşlar; Komiteden çalışma yetkisi almak, çalışma yetki sñreleri dolmadan en az bir ay ònce çalışma yetki sñrelerinin uzatılması için başvuru yapmak ve çalışma izinlerinin uzatıldığını belgelemek zorundadırlar. Yukarıdaki hususlara dikkat etmeyen kuruluşların çalışma izinleri Komite tarafından yeni izin belgelerini alıncaya kadar durdurulur.

b) Yetkilendirilmiş kuruluşlar yurt içinde her tñrlñ organik ùrñn ambalajında ulusal organik tarım logosunu kullanırmak zorundadırlar.

c) Yetkilendirilmiş kuruluş, bu Yñnetmelik hñkñmlerine gñre kontrol sñrecini işletmeden ùrñn veya girdi sertifikalandırması yapamaz.

d) Yetkilendirilmiş kuruluşlar bu Yñnetmelik hñkñmlerine uymayan ùretim teknikleri ve girdilerin kullanıldığından řñphe duyduğu durumlarda analiz amaçlı ùrñn òrnekleri alabilir.

e) **(Değişik: RG-17/10/2006-26322)** Tespit ettikleri sistemden çıkartmayı gerektirecek aykırılıklar ile uygun gñrdñkleri yaptırım işlemlerini de içeren karar yazısını, mñteřebbisin itirazı var ise yirmi gñn içerisinde, itiraz yok ise yıllık raporlarında Komiteye bildirirler. Ayrıca, yetkilendirilmiş kuruluş

tarafından sistemden çıkarılan müteşebbisler diğer yetkilendirilmiş kuruluşlara bildirilir. Yetkilendirilmiş kuruluş tarafından uygun görülen yaptırımlara itiraz ve şikayet halinde Komite konu ile ilgili inceleme ve yeni belgeler isteme yetkisine sahiptir. Komite itiraz ve şikayet ile ilgili bilgi ve belgeleri inceler, nihai kararı verir ve sonucu taraflara iletir.

f) Yetkilendirilmiş kuruluş, bitkisel ve hayvansal ürünler ile su ürünleri üretimi yapan, orman alanlarından ve doğadan ürün toplayan, ürün işleyen, ambalajlayan, depolayan, nakleden, pazarlayan, sözleşme yaptığı geçiş sürecindeki veya bu süreci tamamlamış bütün müteşebbisleri ve müteşebbislere ait her türlü bilgi ve belgeyi kontrol eder ve kayıt altına alır. Ayrıntılı rapor hazırlar. Raporlar, faaliyet alanı ile ilgili olarak aşağıdaki bilgileri içerir.

1) Bu Yönetmeliğin 6' ncı maddesinin (a) bendinin (1) numaralı alt bendinde yer alan bilgiler,

- 2) Üretime dair bütün bilgiler,
- 3) İşletmeye dair bütün bilgiler,
- 4) Kontrollere dair bütün bilgiler,
- 5) Sertifikasyona dair bütün bilgiler,
- 6) İhlal ve ihtilaflara dair bütün bilgiler,
- 7) Gıda siciline dair bütün bilgilerdir.

Yetkilendirilmiş kuruluşlarda aranan şartlar

Madde 35 — Yetkilendirilmiş kuruluşlarda aranan şartlar şunlardır:

a) Yetkilendirilmiş kuruluşlar teknik ve idari bakımından görevini yerine getirebilecek imkanlara sahip olmalıdır. Komite, bu konuda gerekli incelemelerde bulunmak, tavsiye ve direktif verme yetkisine sahiptir. Bakanlık tarafından izin verilecek yerli veya yabancı yetkilendirilmiş kuruluşun Türkiye irtibat bürosu temsilcisinin ve yardımcısının T.C. vatandaşı olması zorunlu olup, çalışan T.C. vatandaşı personel sayısı, toplam kontrolör ve diğer personel sayısının 2/3' ünden az olamaz.

b) **(Değişik:R.G.-25/10/2008-27035)** Sertifikasyon Kuruluşu, Kontrol ve Sertifikasyon Kuruluşu EN 45011 veya ISO Rehber 65 standartlarına göre, Kontrol Kuruluşu ise EN 17020 standardına göre akredite edilmiş olmalıdır.

c) Yetkilendirilmiş kuruluşlar, sürekli irtibat sağlanabilecek her türlü alt yapıyı oluşturur.

d) Yetkilendirilmiş kuruluşlar, danışmanlık hizmeti veremez.

e) Yetkilendirilmiş kuruluşlar, yöneticilerinin, ortaklarının, kontrolörlerinin ve çalışanları ile bunların birinci derece yakınlarının organik tarım faaliyetlerini kontrol edemez ve sertifikalandıramaz.

f) **(Değişik: RG-17/10/2006-26322)** Yetkilendirilmiş kuruluşun yöneticileri, ortakları, kontrolörleri ve çalışanları, aynı anda başka bir yetkilendirilmiş kuruluşta görev alamazlar.

g) **(Mülga:R.G.-25/10/2008-27035)**

h) Bakanlık tarafından yetkilendirilmiş kuruluşlardan, yürürlükteki organik tarım mevzuatlarına uygun faaliyette bulunacaklarına dair noter onaylı bir taahhütname alınır.

ı) Yetkilendirilmiş kuruluşlar gerekli gördükleri durumlarda en az bir kontrolör bulundurmak ve komiteden izin almak kaydıyla şubeler açabilir. Yetkilendirilmiş kuruluşlar açtığı şubelerince yürütülen tüm faaliyetlerden sorumludurlar. Şubelerin kapatılması durumunda komite bilgilendirilir.

Yetkilendirilmiş kuruluşun çalışma izni için başvuru şekli

Madde 36 — Gerçek veya tüzel kişiler; kontrol veya sertifikasyon veya kontrol ve sertifikasyon faaliyetlerinde bulunmak için Bakanlığa resmi olarak müracaat eder. Komite tarafından gerekli incelemeler yapılır ve müracaat tarihinden itibaren en geç 3 ay içinde ilgiliye gerekli iznin verilip verilmeyeceğine dair bilgi verilir. Bakanlıkça izin verilen yetkilendirilmiş kuruluş bu Yönetmelik çerçevesinde çalışmalarını sürdürür.

Yetkilendirilmiş kuruluş çalışma izni için aranan şartlar ve istenilen belgeler

Madde 37 — Çalışma izni için istenilen belgeler ve aranan şartlar aşağıda belirtilmiştir:

a) Yetkilendirilmiş kuruluşların hukuki yapısını belirtir belgeler;

1) Yetkilendirilmiş kuruluş tüzel kişilik ise en az Limited Şirket olmalıdır.

2) Yetkilendirilmiş kuruluş, yabancı bir kuruluşun Türkiye'deki şirketi veya irtibat bürosu ise; tüm yasal izin prosedürlerini tamamlamış olmalıdır.

3) Gerçek kişi ise iş yeri açma belgesi almalıdır.

b) Yetkilendirilmiş kuruluş yabancı bir kuruluşun Türkiye'deki irtibat bürosu veya şirketi ise, akreditasyon belgesini müracatta ibraz eder. Yeni kurulan şirket ise akreditasyon belgesini en geç iki yıl içinde Bakanlığa göndermelidir. Belirtilen sürede akreditasyon belgesi ibraz edilmez ise Bakanlık yetkilendirilmiş kuruluşun çalışma iznini, belge Bakanlığa ibraz edilinceye kadar askıya alır.

c) Yetkilendirilmiş kuruluşların yer ve organizasyon tanımlamalarına dair belgeler;

1) Adı, yeri, tüm iletişim bilgileri ve var ise logosuna ait belgeler,

2) Kuruluş sahibi, ortakları, çalışanları, kontrolörlerine ait kimlik belgeleri,

3) Kuruluş sahibi, ortakları, çalışanları, kontrolörlerine ait eğitim belgeleri,

4) **(Değişik: RG-17/10/2006-26322)** Çalışanların görev tanımları ve sigorta bildirgeleri.

5) Yetki sahibi kişilere ait imza sirküleri,

6) Yetkilendirilmiş kuruluşun organizasyon şemasıdır.

d) Kuruluşun mali yapısına dair belgeler;

1) Sermaye yapısını gösteren belgeler,

2) Vergi türü ve vergi numaralarını da içeren belgelerdir.

e) Kuruluşun çalışma alanı ve çalışma sistemine dair bu Yönetmelikte belirtilen tüm belgelerdir.

f) Kontrol ve sertifikasyon yöntemlerini içeren belgeler ve türkçe kalite el kitabıdır.

Müteşebbisin sorumlulukları ve uygulanacak yaptırımlar

Madde 38 — (Değişik birinci fıkra: RG-17/10/2006-26322)

Müteşebbis sözleşme yaptığı yetkilendirilmiş kuruluşa organik tarımsal faaliyeti ile ilgili tüm bilgi ve belgeleri vermek, her türlü değişikliği bildirmek, üretimin her aşamasında gerekli kontrolün yapılabilmesi için işletmenin

organik üretimle ilgili her birimini yetkilendirilmiş kuruluşa açmak zorundadır. Yetkilendirilmiş kuruluş organik tarım faaliyetinin her aşamasını istediği anda kontrol eder.

Müteşebbis faaliyet alanını tam olarak tanımlamalı ve aldığı önlemleri yetkilendirilmiş kuruluşa bildirmelidir. Müteşebbis, bu Yönetmelik hükümlerine uyacağına ve her türlü kontrole izin vereceğine dair bir taahhütnameyi yetkilendirilmiş kuruluşa vermek zorundadır.

Müteşebbis, ürettiği, işlediği, ithal ettiği yada başka bir müteşebbisten satın aldığı ürünün bu Yönetmelik hükümlerine uygun olmadığından kuşkulaniyorsa bu durumu yetkilendirilmiş kuruluşa bildirir. Durum netlik kazanıncaya kadar söz konusu ürünün organik ürün olduğuna dair atıfta bulunacak organik ürün etiket ve logosunu kullanamaz. Müteşebbis söz konusu ürünü tereddütler ortadan kalktıktan sonra yetkilendirilmiş kuruluşun bilgisi dahilinde bu Yönetmelik hükümlerine uygun işlemlere tabi tutabilir ve pazarlayabilir.

Yetkilendirilmiş kuruluş tarafından müteşebbise uygulanacak yaptırımlar, aşağıdaki maddelere göre uygulanır.

a) **(Değişik:R.G.-25/10/2008-27035)** Müteşebbis, bütün organik tarım faaliyetlerinin izlenebilirliği ile ilgili her türlü kayıtları tutmak ve denetim esnasında yetkilendirilmiş kuruluşa ibraz etmek zorundadır. Belgelerin düzensiz veya yanlış tutulması durumunda, yetkilendirilmiş kuruluşlar eksiklik ve aksaklıkları müteşebbislere ayrıntılı ve yazılı olarak bildirir. Yetkilendirilmiş kuruluş eksiklik ve aksaklıkların düzeltilmesi için müteşebbise bir ay süre tanır. Bu süre sonunda tekrar kontrol eder. Eksiklik giderilmiş ise sözleşme aynen devam eder. Aksi halde kalite el kitabında belirtilen yaptırımlar uygulanır. İtiraz halinde konu ile ilgili bilgi ve belgeler en geç yirmi gün içinde Komiteye iletilir. Komite gerekli incelemeleri yaptıktan sonra nihai kararını verir ve sonucu taraflara bildirir.

b) Üretim aşamasında bu Yönetmelik hükümlerine aykırı uygulamaların saptanması halinde; müteşebbis organik üretime geçiş sürecinde ise, süre yetkilendirilmiş kuruluş tarafından uzatılır, bu süreyi tamamlamışsa tekrar geçiş sürecine geçirilir ve müteşebbise yazılı olarak

bildirilir. Uzatılan geçiş süresi sonunda bu Yönetmelik hükümlerine aykırı uygulamaları tekrarladığı tespit edilen üretici müteşebbislerin sözleşmesi feshedilerek Komiteye bildirilir. İtiraz veya şikayet halinde Komite konu ile ilgili bilgi ve belgeleri ister ve inceleme başlatır. İnceleme neticesinde, müteşebbisin bu Yönetmelik hükümlerine aykırı uygulamaların kasıtlı olarak devam ettiği tespit edilmesi durumunda; Komite müteşebbisi organik üretim yapma faaliyetinden beş yıl süre ile men eder ve tüm yetkilendirilmiş kuruluşlara bildirir. Men kararı yalnızca Komite tarafından verilir.

c) İşleme, ambalajlama, etiketleme, depolama, taşıma, pazarlama faaliyetlerinde bu Yönetmelik hükümlerini ihlal eden müteşebbisin ihlale kasıtlı olarak devam ettiği tespit edildiğinde, Komite müteşebbisi organik tarım faaliyetinden beş yıl süre ile men eder ve bu kararını tüm yetkilendirilmiş kuruluşlara bildirir.

d) **(Ek: RG-17/10/2006-26322)** Müteşebbisin yetkilendirilmiş kuruluş tarafından organik üretim metodundan çıkarılması halinde veya kendi isteğiyle organik üretim metodunu uygulamaması durumunda müteşebbis yeni durumunu ürünün alıcısına yazılı olarak bildirmek zorundadır.

Yetkilendirilmiş kuruluşların göndermekle yükümlü oldukları bilgi ve belgeler

Madde 39 — Komite, yetkilendirilmiş kuruluşlardan; müteşebbise, ürüne, üretime, kontrol işlemine, kuruluşun kendisine, çalışanına ve menşesine dair her türlü bilgi ve belgeleri istediği zaman ve biçimde talep edebilir. Ayrıca yetkilendirilmiş kuruluşlar, yapısıyla ilgili yapılan her türlü değişikliği en geç bir ay içerisinde Komiteye bildirmek zorundadır.

(Değişik ikinci fıkra:R.G.-25/10/2008-27035) Bu Yönetmeliğin 6 ncı maddesinin (f) bendinde verilen kod numarasını, sözleşme yaptığı müteşebbislerin onaylı listesi, arazi yeri, büyüklüğü, ürünün adı, miktarı işletmenin adı ve organik faaliyet bilgilerini içeren listeyi Yetkilendirilmiş kuruluş en geç bir ay içinde Komiteye bildirmek ve Organik Tarım Bilgi Sistemine kaydetmek zorundadır. Organik tarımın yapılacağı il tarım müdürlüğü Organik Tarım Bilgi Sisteminden altışar aylık dönemler halinde raporlar alarak bu bilgileri muhafaza eder. Komite ve il tarım müdürlüğü,

kendisine bildirilen ve Organik Tarım Bilgi Sistemine kaydedilen müteşebbis “organik tarım metodu uygulayan müteşebbis” olarak kayıt altına alır.

Geçiş sürecindeki kısaltmanın süresi ve gerekçesi ya da müteşebbisin yeniden geçiş sürecine alınması durumları yetkilendirilmiş kuruluş tarafından, bir ay içerisinde üretim yapılan ilin il müdürlüğüne, yıllık raporlarda ise Komiteye bildirilir.

Yetkilendirilmiş kuruluşlar, geçen takvim yılında yapmış oldukları bir yıllık faaliyetleriyle ilgili; ürün, müteşebbis, sertifika icmalleri, kontrol, üretim, ihracat, ithalat, çalışan personel durumu ile ilgili bilgileri müteakip yılın en geç 31 Mart tarihine kadar Komiteye bildirir. Ayrıca yeni sözleşme yapılan müteşebbisleri sözleşme tarihinden itibaren en geç bir ay içinde Komiteye bildirmek zorundadırlar.

Denetim, yetki ve sorumluluklar ile denetim elemanlarının hizmet içi eğitimleri

Madde 40 — Yetkilendirilmiş kuruluş, müteşebbis ve işletme denetimleri; Organik Tarım Komitesi Üyeleri ve il müdürlükleri bünyesinde organik tarım konusunda eğitim almış teknik elemanlardan oluşan Organik Tarım Birimi tarafından yapılır. Bu denetimler gerek görülmesi halinde Bakanlık tarafından Teftiş Kurulu Başkanlığına da yaptırılabilir.

İl müdürlüklerinde denetimde görev alacak denetim elemanı; İl müdürlüğü tarafından önerilen, Bakanlık tarafından eğitilerek kimlik verilen kişilerden oluşur.

Denetimler; yetkilendirilmiş kuruluş büro denetimi, müteşebbis, işletme denetimleri olup, yetkilendirilmiş kuruluşların büro denetimi komite tarafından, diğer denetimler ise İl müdürlüklerince yapılır. Denetimler denetim yetkisine sahip en az iki elaman tarafından gerçekleştirilir. İl müdürlüğü elemanlarınca yapılacak denetimler sırasında Bakanlık tarafından hazırlanmış olan denetim formları kullanılır. Yıl sonunda yapılan denetimlere ilişkin değerlendirme icmali istatistiki bilgi mahiyetinde Bakanlığa en geç müteakip yılın 31 Ocak tarihine kadar gönderilir.

Bakanlık merkez teşkilatınca gerek görülmesi halinde taşra teşkilatı denetim elemanlarına yönelik eğitimler yaptırılır. Çiftçi eğitimleri taşra teşkilatındaki denetim elemanları tarafından yapılır.

Ceza uygulamaları

Madde 41 — Kanuna aykırı hareket eden müteşebbislere ve yetkilendirilmiş kuruluşlara verilecek idari para cezaları aşağıdaki şekilde uygulanır.

a) Suçun tespit edildiği mahallin il müdürlüğünün teklifi veya Komiteye yapılan şikayete bağlı olarak veya Komitenin doğrudan tespiti halinde Kanunun 12 nci maddesinin birinci fıkrasının (b), (c), (d), (e) bentlerindeki yaptırımlar Bakanlık tarafından uygulanır. Bu yaptırımlar Komitenin ön incelemesini müteakip gerek duyulduğu durumda Bakanlık Teftiş Kurulu Başkanlığı tarafından yapılacak inceleme sonucuna göre yerine getirilir. Bu inceleme süresince yetkilendirilmiş kuruluş müteşebbislerle yeni sözleşme yapamaz. Ancak daha önceden sözleşme yapılmış müteşebbislerle ilgili kontrol, sertifikasyon ya da kontrol ve sertifikasyon işlemlerine Komitenin alacağı karar doğrultusunda devam edilebilir.

b) Kanunun 12 nci maddesinin birinci fıkrasının (f) ve (k) bendlerine aykırı hareket edenlere Bakanlıkça veya mahallin en büyük mülki amiri tarafından idari para cezası verilir.

c) Kanunun 12 nci maddesinde yer alan diğer cezalar ise suçun tespit edildiği mahallin en büyük mülki amiri tarafından verilir.

d) Suça ilişkin cezanın kesinleştiği tarihten itibaren bir yıl içerisinde suçun tekrarlanması halinde Kanunda öngörülen tekerrür hükümleri uygulanır.

Bakanlık veya mahallin en büyük mülki amiri tarafından verilen idari para cezalarına karşı, kararın ilgisine tebliğ tarihinden itibaren (7) gün içerisinde yetkili idari mahkemelere itiraz edilebilir.

Kontrolörlük kursu, kontrolörlük başvurularında aranılacak şartlar ile yetki, çalışma şekil ve esasları

Madde 42 — (Değişik: RG-17/10/2006-26322) Bakanlıkça gerekli görülmesi halinde, ziraat mühendisi, veteriner hekim, su ürünleri mühendisi

ve gıda mühendislerine yönelik, yılda bir defa kontrolör kursu açılır veya açtırılır.

Kontrolörlük başvurularında aranılacak şartlar, kontrolörün, yetki, çalışma şekil ve esasları şunlardır:

a) Başvuruda aranılacak şartlar;

1) Ziraat, veteriner, su ürünleri ve gıda mühendisliği fakültelerinin birinden mezun olmak,

2) Organik tarım konusunda bir yıllık bilgi ve deneyim sahibi olduğunu gösterir resmi belgeye veya konu ile ilgili yüksek lisans diplomasına veya konu ile ilgili doktora diplomasına veya Bakanlıkça açılacak veya açtırılacak kurslardan kontrolörlük eğitimi aldığına dair resmi bir belgeye sahip olmak veya organik tarım komitesinde bir yıl süre ile çalışmış olmak veya lisans eğitimleri uygun organik tarımda görev yapmış Bakanlık müfettişi olmaktır.

b) Yetki;

1) **(Değişik: RG-17/10/2006-26322)** İstenilen bilgi ve belgeleri Komiteye sunan kişilere, Komite tarafından kontrolörlük belgesi verilir.

2) Lisans aldıkları meslek odasına üye olmak koşuluyla kontrol hizmeti verebilirler.

3) **(Değişik: RG-17/10/2006-26322)** Kontrolörler yalnız bir yetkilendirilmiş kuruluş adına çalışır,

4) **(Ek: RG-17/10/2006-26322)** Yetkilendirilmiş kuruluşlar çalıştıracakları kontrolörler için, Komiteden yetki almak zorundadır. Yetkilendirilen kontrolörler Komite tarafından kimliklendirilerek kayıt altına alınır.

c) Çalışma şekil ve esasları;

1) Komiteden alınacak yetki belgesiyle çalışırlar.

2) Yaptıkları kontrolle ilgili rapor tutmak, bu raporları imzalamak ve yetkilendirilmiş kuruluşa teslim etmek zorundadırlar.

3) Komite, kontrolörün bu Yönetmelik hükümlerine aykırı davranmasını tespit etmesi halinde kontrolör belgesini geçici veya süresiz olarak iptal edebilir.

Sertifiker başvurularında aranılacak şartlar ile yetki, çalışma şekil ve esasları

Madde 43 — Sertifikerlik başvurularında aranılacak şartlar ile yetki, çalışma şekil ve esasları şunlardır:

a) Başvuruda aranılacak şartlar;

1) En az 4 yıllık yüksek öğrenim mezunu olmak,

2) Organik tarım konusunda bir yıllık bilgi ve deneyim sahibi olduğunu gösterir resmi belgeye veya konu ile ilgili yüksek lisans diplomasına veya konu ile ilgili doktora diplomasına veya Bakanlıkça açılacak veya açtırılacak kurslardan kontrolörlük eğitimi aldığına dair resmi bir belgeye sahip olmak veya organik tarım komitesinde bir yıl süre ile çalışmış olmak veya lisans eğitimleri uygun organik tarımda görev yapmış Bakanlık müfettişi olmaktır.

b) Yetki;

1) İstenilen bilgi ve belgeleri Komiteye sunan kişilere, Komite tarafından sertifikerlik yetkisi verilir ve yetkilendirilen sertifikerler kimliklendirilerek kayıt altına alınır.

2) Sertifikerler yalnız bir yetkilendirilmiş kuruluş adına çalışabilir.

c) Çalışma şekil ve esasları;

1) Sertifikerler, Komiteden alınacak yetki belgesiyle çalışırlar.

2) Komite, sertifikerin bu Yönetmelik hükümlerine aykırı davranmasını tespit etmesi halinde sertifiker belgesini geçici veya süresiz olarak iptal edebilir.

Kontrol ve sertifikasyon ücreti

Madde 44 — Kontrol ve sertifikasyon ücretinin esasları aşağıda belirtilmiştir.

Kontrol ve sertifikasyon ücreti; yetkilendirilmiş kuruluş ile müteşebbis arasında yapılan sözleşme ile belirlenir. Yetkilendirilmiş kuruluş kontrollerinde komite üyesinin de kontrolde bulunmasını gerekli görürse, Komiteye yazılı olarak başvurur ve oluşacak harcırahı kendi kontrolüne uyguladığı esaslara göre karşılar.

BEŞİNCİ KISIM

Komiteler

BİRİNCİ BÖLÜM

Organik Tarım Komitesi

Organik Tarım Komitesinin oluşumu, görevleri, çalışma şekil ve esasları

Madde 45 — Organik Tarım Komitesinin oluşumu, görevleri, çalışma şekil ve esasları aşağıda belirtilmiştir.

a) **(Değişik: RG-17/10/2006-26322)** Komitenin oluşumu; Bakanlık, Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdürlüğü, Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü, Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü, Strateji Geliştirme Başkanlığı ile Dış İlişkiler ve Avrupa Topluluğu Koordinasyon Dairesi Başkanlığı tarafından görevlendirilecek temsilcilerinden, Bakan veya yetkilendireceği müsteşar veya müsteşar yardımcısının onayı ile kurulur. Yukarıda adı belirtilen kuruluşlardan en az bir üye olmak üzere komiteye alınacak üye sayısını Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdürlüğü belirler. İhtiyaç duyulması halinde Teftiş Kurulu Başkanlığı ve Hukuk Müşavirliği'nden Komiteye birer üye alınabilir. Komite başkanlığı Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdürü veya yetki vereceği Genel Müdür Yardımcısı veya Alternatif Tarımsal Üretim Teknikleri Daire Başkanı tarafından, Komite sekreteryası ise Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Alternatif Tarımsal Üretim Teknikleri Daire Başkanlığınca yürütülür.

b) Komitenin görevleri;

1) Yetkilendirilmiş kuruluş başvurularını değerlendirerek çalışma izni vermek, izin sürelerini uzatmak, izinlerini iptal etmek,

2) Yetkilendirilmiş kuruluşları kodlamak, kontrolörleri, sertifikaları kodlamak ve kimliklendirmek,

3) Kontrolör ve sertifikalar yetkisi vermek, yetkilerini iptal etmek,

4) **(Değişik:R.G.-25/10/2008-27035)** Yetkilendirilmiş kuruluşların büro denetimini yapmak ve bu denetimlerle Yetkilendirilmiş kuruluşun kontrol ve sertifikasyon faaliyetlerinin tarafsızlığını ve kontrollerinin etkinliğini teyit etmek,

5) Yetkilendirilmiş kuruluşlara, kontrolörlere ve müteşebbislere organik tarım mevzuatlarına aykırı hareket etmeleri halinde gerekli idari para cezalarının uygulanmasını Bakanlık Makamına teklif etmek,

6) Türkiye’de organik tarımın yaygınlaştırılması, geliştirilmesi, tanıtılması konularında çalışmalar yapmak, Organik tarım konusunda eğitim, seminer, sempozyum, toplantı, kongre ve fuarların düzenlenmesini teşvik etmek, bahse konu etkinliklere katılmak ve katkı sağlamak,

7) Uluslararası Organik Tarım mevzuatlarını izleyerek bu konudaki uyumun sağlanması için değişiklik çalışmaları yapmaktır.

c) Komite, sekreteryaya tarafından toplantıya çağrılır. Komite üye tam sayısının en az salt çoğunluğuyla toplanır. Kararlar üye tam sayısının salt çoğunluğu ile alınır.

d) Raportörlük, Komitece Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdürlüğü temsilcileri arasından seçilen sekreter üye tarafından yürütülür.

e) Kararlar, toplantı tarihinden itibaren en geç bir ay içinde toplantıya katılan tüm üyeler tarafından imzalanır. Bakan veya Bakan’ın yetki verdiği Makamın Onayına sunulur ve Makam Onayı tarihinden itibaren yürürlüğe girer.

İKİNCİ BÖLÜM

Organik Tarım Ulusal Yönlendirme Komitesi

Organik Tarım Ulusal Yönlendirme Komitesinin oluşumu, görevleri, çalışma şekil ve esasları

Madde 46 — Organik Tarım Ulusal Yönlendirme Komitesinin oluşumu, görevleri çalışma şekil ve esasları aşağıda belirtilmiştir;

a) Organik Tarım Ulusal Yönlendirme Komitesi; Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdür’ün başkanlığında TÜGEM temsilcileri, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Dış Ticaret Müsteşarlığı, Gümrük Müsteşarlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Çevre ve Orman Bakanlığı, İhracatı Geliştirme Etüt Merkezi, Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü temsilcileri, TÜBİTAK, meslek kuruluşları, sivil toplum örgütleri, yetkilendirilmiş kuruluşların temsilcisi, üniversiteler ve özel sektör temsilcileri ile Komitenin toplantı gündemiyle ilgili görüşlerinin alınmasında yarar

gördüğü kurum ve kuruluşların temsilcilerinden olmak üzere en az on kişiden oluşur.

b) Organik Tarım Ulusal Yönlendirme Komitesi; organik tarımın uygulanması ve geliştirilmesi, desteklemeler ve teşvikler, tüketicinin bilinçlendirilmesi, organik ürünlerin yurt içi ve yurt dışında pazarlanması, uygulamalardaki aksaklıkların tespit edilmesi ve bu konudaki stratejilerin belirlenmesi, organik tarım konusunda proje önerilerinin belirlenmesi ve araştırma önceliklerinin tespit edilmesi hususunda çalışmaları yürütür.

c) Organik Tarım Ulusal Yönlendirme Komitesi tarafından gerek görülmesi halinde çalışma grupları oluşturulur.

d) Olağan olarak yılda en az bir kez toplanır. Olağanüstü durumlarda sekreteryaya tarafından toplantıya çağrılır.

e) Kararlar, toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile alınır ve Komite'ye tavsiye niteliğindedir.

f) Raportörlük ve sekreteryaya Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdürlüğü tarafından yürütülür.

g) Kararlar, toplantı tarihinden itibaren yirmi gün içinde tüm üyeler tarafından imzalanır. Kararlar imzalandıktan sonra otuz gün içerisinde Komiteye iletilir. Komite, müteakip ilk toplantısında kararlarla ilgili değerlendirmeyi yapar.

ALTINCI KISIM

Çeşitli ve Son Hükümler

Uyuşmazlık halinde başvurulacak yer

Madde 47 — Her yetkilendirilmiş kuruluş tarafından, gerekli hallerde başvurulması maksadıyla bir mahkeme yerinin belirlenmesi zorunludur. Bu mahal, müteşebbis ile yetkilendirilmiş kuruluş arasında yapılan sözleşmede belirtilmelidir.

Dış ticaret düzenlemeleri

Madde 48 — Organik ürünlerin ithalat ve ihracatına ilişkin gerekli düzenlemeler, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı ile Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından yapılır.

Hüküm bulunmayan haller

Madde 49 — (Değişik:R.G.-25/10/2008-27035)

Organik tarım faaliyetlerinde bu Yönetmelikte hüküm bulunmayan hallerde; 24/6/2004 tarihli ve 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu, 25/2/1998 tarihli ve 4342 sayılı Mera Kanunu, 3/7/2005 tarihli ve 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu, 31/10/2006 tarihli ve 5553 sayılı Tohumculuk Kanunu, 9/8/1983 tarihli ve 2872 sayılı Çevre Kanunu, 18/4/2006 tarihli ve 5488 sayılı Tarım Kanunu, 27/5/2004 tarihli ve 5179 sayılı Gıdaların Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun, 22/3/1971 tarihli ve 1380 sayılı Su Ürünleri Kanunu, 29/5/1973 tarihli ve 1734 sayılı Yem Kanunu, 15/5/1957 tarihli ve 6968 sayılı Zirai Mücadele ve Zirai Karantina Kanunu ve 29/6/2001 tarihli ve 4703 sayılı Ürünlere İlişkin Teknik Mevzuatın Hazırlanması ve Uygulanmasına Dair Kanun, 8/5/1986 tarihli ve 3285 sayılı Hayvan Sağlığı ve Zabıtası Kanunu ve bu Kanunlara dayalı olarak çıkartılan ilgili mevzuat hükümleri ile 25/4/2002 tarihli ve 24736 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Kimyevi Gübre Denetim Yönetmeliği, 18/3/2004 tarihli ve 25406 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Tarımda Kullanılan Kimyevi Gübrelerle Dair Yönetmelik, 4/5/2004 tarihli ve 25452 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Tarımda Kullanılan Organik, Organomineral, Özel, Mikrobiyal ve Enzim İçerikli Organik Gübreler ile Toprak Düzenleyicilerin Üretimi, İthalatı, İhracatı, Piyasaya Arzı ve Denetimine Dair Yönetmelik hükümlerine uyulur.

Yürürlükten kaldırılan mevzuat

Madde 50 — 11/7/2002 tarihli ve 24812 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik yürürlükten kaldırılmıştır.

Mevcut yönetmeliğin uygulanması

GEÇİCİ MADDE 1 – (Ek:R.G.-25/10/2008-27035)

25/10/2008 tarihinden önce Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik hükümlerine uygun olarak üretilmiş olan ve organik üretim metotlarına atıfta bulunan hayvansal ürünler stoklar tükeninceye kadar pazarlanabilir.

Rasyon formüllerinin uygulanması

GEÇİCİ MADDE 2 – (Ek:R.G.-25/10/2008-27035)

Bu Yönetmeliğin 16 ncı maddesinin (d) bendindeki oranlar 25/10/2008 tarihinden 31/12/2009 tarihine kadar aşağıdaki şekilde uygulanır.

31/12/2009'a kadar ortalama olarak rasyon formüllerinin kuru maddesinin % 50' sine kadarı, geçiş sürecindeki maddeleri içerebilir. Geçiş sürecindeki yem maddeleri hayvanların yetiştirildiği işletmeden temin ediliyorsa bu oran % 80'e kadar çıkarılabilir.

Yürürlük

Madde 51 — Bu Yönetmelik yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Yürütme

Madde 52 — Bu Yönetmelik hükümlerini Tarım ve Köyşleri Bakanı yürütür.

Ek-1 Gübre ve Toprak İyileştiriciler ile Bitki Koruma Materyalleri

A. Gübreler ve toprak iyileştiriciler

Organik bitkisel ürün yetiştiriciliğinde kullanımına izin verilen, gübre ve toprak iyileştiriciler aşağıda verilmiştir. Gübre ve toprak iyileştiriciler, bu Yönetmelik hükümleri doğrultusunda kullanılmalıdır.

<i>İsim</i>	<u>Tanımı, İçeriği ve Kullanım Koşulları</u>
	-
Çiftlik gübresi	-Hayvan dışkıları ve hayvan yatağı bitki materyallerinden oluşan gübredir. -Ekstansif hayvancılıktan gelen gübreler kullanılır. -Çiftlik gübresinin elde edildiği hayvan türleri belirtilmelidir. -Yetkilendirilmiş kuruluş tarafından kullanımına onay verilmelidir.

Kurutulmuş çiftlik ve suyu alınmış kanatlı hayvan gübresi	-Ekstansif yetiştiricilik yapılan üretim birimlerinden elde edilen gübrelerdir. -Gübrenin elde edildiği hayvan türleri belirtilmelidir. -Yetkilendirilmiş kuruluş tarafından kullanımına onay verilmelidir.
Kanatlı ve çiftlik gübresi içeren kompostlaştırılmış hayvan gübresi	-Gübrenin elde edildiği hayvan türleri belirtilmelidir. -Entansif hayvancılıktan gelen gübrelerin kullanımı yasaktır. -Yetkilendirilmiş kuruluş tarafından kullanımına onay verilmelidir.
Hayvanların sıvı dışkıları (taze gübre sızıntısı, idrar, ve benzeri)	-Kontrollü fermentasyon ve/veya seyreltmeden sonra kullanılmalıdır. -Gübrenin elde edildiği hayvan türleri belirtilmelidir. -Entansif hayvancılıktan gelen gübrelerin kullanımı yasaktır. -Yetkilendirilmiş kuruluş tarafından kullanımına onay verilmelidir.
Solucan (vermicompost) ve böceklerin kompostu	
Guano	-Yetkilendirilmiş kuruluş tarafından kullanımına onay verilmelidir.
Hayvansal kaynaklı ürünler ve yan ürünler ; -Kan unu -Tırnak unu -Boynuz unu -Kemik unu veya jelatinsiz kemik unu	-Kuru maddede maksimum krom (VI) konsantrasyonu: 0 mg/kg olmalıdır. -Yetkilendirilmiş kuruluş tarafından kullanımına onay verilmelidir.

-Balık unu -Et unu -Tüy, saç ve chiquette(öğütülmüş deri yada kürk) unu -Yün -Kürk -Saç -Sütçülük ürünleri	
Bitkisel kaynaklı ürünler ve yan ürünler ; (örneğin: yağlı tohum küspesi, kakao kabukları, ıskarta malt, ve benzeri) elde edilen gübreler.	
(Değişik:R.G.-25/10/2008-27035) Kompostlaştırılmış veya fermente edilmiş ev atıkları	-Kompost veya biogaz için anaerobik fermentasyona bırakılarak ayrıştırılmış evsel atıklardır. -Yalnızca bitkisel ve hayvansal ev atıklarıdır. -Yalnızca kapalı ve denetlenen toplama sisteminde üretilmelidir. -Kuru maddede en fazla konsantrasyonları; kadmiyum: 0.7, bakır:70, nikel:25, kurşun:45, çinko:200, civa:0.4, krom(toplam):70 ve krom (VI): 0 mg/kg olmalı. -Yetkilendirilmiş kuruluş tarafından kullanımına onay verilmelidir.
Kompostlaştırılmış veya	-Kompost veya biogaz için anaerobik

fermente edilmiş sebze materyalleri karışımı	fermentasyona bırakılarak bitkisel karışımlardan elde edilen materyallerdir. -Yetkilendirilmiş kuruluş tarafından kullanımına onay verilmelidir.
Kültür mantarı üretim artıkları	-Substratın başlangıç kompozisyonu bu Yönetmeliğin mantar üretimi için ileri sürülen şartlarını karşılamalıdır.
Deniz yosunu ve deniz yosunu materyalleri	1-Kurutma, dondurma ve öğütmeyi içeren fiziksel işlemler, 2-Su veya sulu asit ve/veya sulu alkali çözelti ile ekstraksiyon, 3-Fermantasyon, Yöntemleri ile elde edilmelidir. -Yetkilendirilmiş kuruluş tarafından kullanımına onay verilmelidir.
Talaş ve tahta parçaları	-Kimyasal işlem görmemiş olmalıdır.
Kompostlaştırılmış ağaç kabuğu	-Kimyasal işlem görmemiş olmalıdır.
Ağaç külü	-Kimyasal işlem görmemiş olmalıdır.
Peat	-Bahçe bitkilerinde (küçük ölçekli üretim birimi, çiçek, çalı ve fidan üretimi) sınırlı kullanılmalıdır.
Kil'ler (örneğin: perlit, vermikülit, ve benzeri)	
Yumuşak kaya fosfatı	-18/3/2004 tarihli ve 25406 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "Tarımda Kullanılan Kimyevi Gübrelerle Dair Yönetmelik"ın Ek-1'inde belirtilen gübredir. -Kadmiyum içeriği 90 mg/kg P ₂ O ₅ 'e eşit veya az olmalıdır.

Alüminyum kalsiyum fosfat	-18/3/2004 tarihli ve 25406 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Tarımda Kullanılan Kimyevi Gübrelerle Dair Yönetmelik”in Ek-1’inde belirtilen gübredir. -Kadmiyum içeriği 90 mg/kg P₂O₅ ’e eşit veya az olmalıdır. -Bazik topraklarda sınırlı kullanılmalıdır. (pH>7,5)
Bazik curuf	-Yetkilendirilmiş kuruluş tarafından kullanımına onay verilmelidir.
Ham potasyum tuzları (örneğin: kainit, silvinit ve benzeri)	-Yetkilendirilmiş kuruluş tarafından kullanımına onay verilmelidir.
Magnezyum tuzu içerebilen Potasyum sülfat,	-Ham potasyum tuzlarından fiziksel ekstraksiyon işlemi ile elde edilen ve ayrıca magnezyum tuzları da içerebilen gübrelerdir. -Yetkilendirilmiş kuruluş tarafından kullanımına onay verilmelidir.
Stillage ve stillage ekstratı	-Amonyum; stillage olarak kabul edilmemektedir.
Doğal kaynaklı kalsiyum karbonat (örneğin: tebeşir, marn, öğütülmüş kireçtaşı, breton toprağı (alg kireci), fosfat tebeşiri)	
Doğal kaynaklı magnezyum ve kalsiyum karbonat (örneğin: magnezyum tebeşiri, öğütülmüş magnezyum kireçtaşı vb.)	-Sadece doğal kaynaklı olanlar kullanılır. -Yetkilendirilmiş kuruluş tarafından kullanımına onay verilmelidir.
Magnezyum sülfat (örneğin:	

kieserite)	
Kalsiyum klorür çözeltisi	-Kalsiyum eksikliği belirlendiğinde elma ağaçlarının yapraklarına uygulanır. -Yetkilendirilmiş kuruluş tarafından kullanımına onay verilmelidir.
Kalsiyum sülfat(Jips = alçı taşı)	-Sadece doğal kaynaklı olanlar kullanılır. -18/3/2004 tarihli ve 25406 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Tarımda Kullanılan Kimyevi Gübrelere Dair Yönetmelik”in Ek-1’inde belirtilen gübredir..
Şeker üretiminden elde edilen endüstriyel kireç	-Yetkilendirilmiş kuruluş tarafından kullanımına onay verilmelidir.
Elementel kükürt	-18/3/2004 tarihli ve 25406 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Tarımda Kullanılan Kimyevi Gübrelere Dair Yönetmelik”in Ek-1’inde belirtilen gübredir. -Yetkilendirilmiş kuruluş tarafından kullanımına onay verilmelidir.
Sodyum klorür	-Sadece ham Sodyum klorür tuzudur. -Yetkilendirilmiş kuruluş tarafından kullanımına onay verilmelidir.
Öğütülmüş kayaç	
İz elementler	-18/3/2004 tarihli ve 25406 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Tarımda Kullanılan Kimyevi Gübrelere Dair Yönetmelik”in Ek-1’inde belirtilen gübrelerdir. -Yetkilendirilmiş kuruluş tarafından kullanımına onay verilmelidir.
Mikrobiyal gübreler	-Genetiği değiştirilmemiş olmalıdır. -Yetkilendirilmiş kuruluş tarafından kullanımına onay verilmelidir.

Vakumlu tuz üretiminden endüstriyel kireç elde edilmesi (Ek: RG-17/10/2006-26322)	Dağlarda bulunan tuzlu sudan elde edilen vakumlu tuzun bir yan ürünü. Yetkilendirilmiş kuruluş tarafından kullanımına onay verilmelidir.

B. Bitki koruma maddeleri

B.1. Bitki ve hayvansal orijinli maddeler

İsim	Tanımlama, bileşime ait ve kullanım koşulları
<i>Azadirachta indica</i> A. Juss (Neem ağacı) dan elde edilmiş azadirachtin	-Insektisit. -Yetkilendirilmiş kuruluş tarafından kullanımına onay verilmelidir.
Hidrolize proteinler	-Çekici -Sadece bu ekte yer alan diğer uygun ürünlerle birlikte kullanımına izin verilir.
Lesitin	-Fungisit
Balmumu	-Budama ve aşı yaralarında kullanılır.
Jelatin	-Insektisit
Nane yağı, çam yağı ve kimyon yağı gibi bitkisel yağlar	-Insektisit, akarisit, fungusit ve çimlenme önleyici.
<i>Chrysanthemum cinerariaefolium</i> dan elde edilmiş piretrinler	-Insektisit, -Yetkilendirilmiş kuruluş tarafından kullanımına onay verilmelidir.
<i>Quassia amara</i> 'dan elde edilmiş Quassia	-Insektisit, uzaklaştırıcı

<i>Derris</i> spp, <i>Lonchocarpus</i> spp. ve <i>Terphrosia</i> spp. dan elde edilmiş rotenone	-Insektisit -Yetkilendirilmiş kuruluş tarafından kullanımına onay verilmelidir.

(Başlığı ile değişik:R.G.25/10/2008-27035)

B.2. Biyolojik zararlı ve hastalık kontrolü için kullanılan mikroorganizmalar

İsim	Tanımlama, bileşime ait ve kullanım koşulları
Mikroorganizmalar (bakteri, virüs ve fungus)	Sadece genetik olarak modifiye edilmemiş ürünleri kapsar.

(Ek:R.G.25/10/2008-27035)

B.2a Mikroorganizmalarla üretilen maddeler

İsim	Tanımlama, bileşime ait ve kullanım koşulları
Spinosad	İnsektisit Genetik olarak modifiye edilmemiş olmalıdır. Sadece parasitoid riskini ve dayanıklılığın gelişme riskini minimize etmek için önlem alındığında kullanılır. Yetkilendirilmiş kuruluş tarafından kullanımına onay verilmelidir.

B.3. Sadece tuzak, yayıcı ve cezbedicilerde kullanılan maddeler

Tuzaklar ve yayıcıların içerdikleri maddelerin çevreye bulaşması ve ekimi yapılmış ürünlerle teması önlenmeli, kullanıldıktan sonra toplanmalı ve kullanım süresi dolanlar güvenli şekilde yok edilmelidir.

İsim	Tanımlama, bileşime ait ve kullanım koşulları
Diamonyum fosfat ve benzeri amonyum tuzları	-Cezbedici. Sadece tuzaklarda kullanılır.
Metaldehit	-Mollussisit. -İçerisinde çiftlik hayvanları ve yaban hayvanlarını uzaklaştırıcıda bulunan tuzaklarda kullanılabilir. 31 Mart 2006 tarihine kadar geçerlidir.
Feromon	-Eşeyssel davranış bozucu. -Sadece tuzak ve yayıcılarda kullanılabilir.
Pyrethroidler (sadece deltamethrin veya lambda-cyhalothrin)	-İnsektisit. -Sadece türe özgü cezbedici tuzaklarda kullanılır. -Sadece <i>Bactrocera oleae</i> (Gmel.) ve <i>Ceratitis capitata</i> Wied'e karşı kullanılır. -Yetkilendirilmiş kuruluş tarafından kullanımına onay verilmelidir.

(Değişik:R.G.25/10/2008-27035)

B.4.Organik tarımda geleneksel olarak kullanılan maddeler

İsim	Tanım, içerik ve kullanım koşulları

Bakır hidroksit, Bakır oksiklorür, (tribazik) bakır sülfat ve bakıroksit Bakır hidroksit, Bakır oksiklorür, (tribazik) bakır sülfat, bakır oksit, bakır oktanoate	-Fungisit. -Yetkilendirilmiş kuruluş tarafından kullanımına onay verilmelidir. -31 Aralık 2005 tarihine kadar, maksimum 8 kg saf bakır/ha/yıl, 1 Ocak 2006 tarihinden itibaren maksimum 6 kg saf bakır/ha/yıl kullanılır. -Ülkede bitki koruma ürünleri ile ilgili yasal mevzuatta bakır kullanımına ilişkin sınırlamalar mevcut ise izin verilen limitler dahilinde kullanılır. -Yukarıda belirtilen miktarlardan farklı olarak, çok yıllık bitkiler için kullanılabilen en fazla bakır miktarı aşağıdaki gibidir: -31 Aralık 2006 tarihinden itibaren 4 yıl geriye gidildiğinde kullanılacak toplam bakır miktarı 38 kg. saf bakır /ha'ı aşamaz. -1 Ocak 2007 tarihinden geçerli olmak üzere her yıl için önceki dört yıl dikkate alınarak kullanılacak toplam maksimum saf bakır miktarı 2007 yılı dahil 36 kg/ha, 2008 yılı dahil 34 kg/ha, 2009 yılı dahil 32 kg/ha, 2010 yılı ve takip eden yıllarda 30 kg/ha miktarını aşamaz.
Etilen	-Muz, kivi ve kakının (Trabzon hurması) olgunlaştırılmasında; meyve sineğinin narenciyeye zarar vermesini önlemeye yönelik stratejinin bir parçası olarak narenciye'nin olgunlaştırılmasında; ananasın çiçek indüksiyonunda; patates ve soğanda tomurcuklanmanın engellenmesinde kullanılabilir. -Yetkilendirilmiş kuruluş tarafından kullanımına onay verilmelidir.
Potasyum sabunu (yumuşak	-İnsektisit

sabun)	
Potasyum alum (kalinite)	-Muzların olgunlaşmasının geciktirilmesinde kullanılır.
Kireç- kükürt (kalsiyum polisülfid)	-Fungisit, insektisit, akarisit -Yetkilendirilmiş kuruluş tarafından kullanımına onay verilmelidir.
Parafin yağları	-İnsektisit, akarisit.
Mineral yağlar	-İnsektisit, akarisit, fungisit. -Sadece meyve ağaçları, asmalar, zeytin ağaçları ve muz gibi tropik ürünlerde kullanılır. -Yetkilendirilmiş kuruluş tarafından kullanımına onay verilmelidir.
Potasyum permanganat	-Fungisit, bakterisit. -Sadece meyve ağaçları, zeytin ağaçları ve asmalarda kullanılabilir.
Kuartz kumu	-Uzaklaştırıcı
Kükürt	-Fungisit, akarisit, uzaklaştırıcı
Kalsiyum hidroksit	-Fungisit -Fidanlıklarda dahil olmak üzere sadece meyve ağaçlarında Nectria galligena'yı kontrol altında tutmak için kullanılır.
Potasyum bikarbonat	-Fungisit

B.5. Organik tarımda ekili bitkiler arasında yüzeye yayılan preparatlar

İsim	Tanım, içerik ve kullanım koşulları
Demir (III) ortofosfat	Mollussisit

B.6. İşletmedeki Hayvan Barınak ve Binalarında Zararlı ve Hastalık

Kontrolü İçin Kullanılabilecek Girdiler

- Ek-1 (B) bölümünde B.1, B.2, B.3, B.4, B.5 teki girdiler ve
- Rodentisitler (kemirgenler için)

C. Diğer girdiler (Mülga:R.G.-25/10/2008-27035)

Ek 2 -

(Ek ibare:R.G.-25/10/2008-27035) A, B ve C listelerinde yer alan madde ve bileşenler, üzümünden yapılan şaraplar hariç, bitkisel orijinli bir ya da daha fazla maddeyle oluşturulan gıdaların hazırlanmasında kullanılabilecek maddeleri ve işlemeye yardımcıları kapsar.

(Değişik:R.G.-25/10/2008-27035)

A. Tarımsal Kaynaklı Olmayan Bileşenler

A.1 Taşıyıcılar Dahil Gıda Katkıları

Kodu	İsim	Bitki kökenli gıda maddelerinin hazırlanması	Hayvan kökenli gıda maddelerinin hazırlanması	Özel Koşullar
E 153	Bitkisel karbon		X	Küllü keçi peyniri Morbier peyniri
E 160 b	Annato, Biksin, Norbiksin		X	Kırmızı Leicester peyniri Çift Gloucester peyniri Çedar Mimolette peyniri
E170	Kalsiyum karbonat	X	X	Ürünlerin kalsiyumunu artırmada ve renklendirmede kullanılmaz.

E 220 yada E224	Sülfür dioksit Potasyum metabisülfid	X X	X X	Şeker eklenmemiş meyve şaraplarında (*) (elma şarabı armut şarabı dahil) veya bal liköründe : 50 mg (a) Fermantasyon sonrası meyve konsantresi veya şeker ilaveli elma ve armut şarabı için : 100 mg (a) (a) mg/l de SO₂ olarak ifade edilen, tüm kaynaklardan elde edilen maksimum seviyeler. (*) Bu kapsamda “meyve şarabı” üzüm dışındaki meyvelerden elde edilen şarap olarak tanımlanmaktadır. 31 Aralık 2010 tarihine kadar geçerlidir.
E 250 yada E	Sodyum nitrit Potasyum nitrat		X X	Et ürünleri (2) E 250 için : NaNO₂ olarak belirtilen girdi miktarı: 80 mg/kg

252				E 252 için: NaNO_3 olarak belirtilen girdi miktarı: 80 mg/kg E 250 için : NaNO_2 olarak belirtilen azami atık miktarı: 50 mg/kg E 252 için: NaNO_3 olarak belirtilen azami atık miktarı: 50 mg/kg 31 Aralık 2010 tarihine kadar geçerlidir.
E 270	Laktik asit	X	X	
E 290	Karbon dioksit	X	X	
E 296	Malik asit	X		
E 300	Askorbik asit	X	X	Et ürünleri (1)
E 301	Sodyum askorbat		X	Nitrit ve nitratla ilgili et ürünleri (1)
E 306	Tokoferolce zengin ekstrakt	X	X	Katı ve sıvı yağlar için antioksidant
E 322	Lesitinler	X	X	Süt ürünleri (1)
E	Sodyum laktat		X	Süt bazlı ürünler ve et

325				ürünleri
E 330	Sitrik asit	X		
E 331	Sodyum sitratlar		X	
E 333	Kalsiyum sitratlar	X		
E 334	Tartarik asit (L+),(-))	X		
E 335	Sodyum tartaratlar	X		
E 336	Potasyum tartaratlar	X		
E 341(i)	Monokalsiyum fosfat	X		Unlarda kabartıcı olarak
E 400	Alginik asit	X	X	Süt bazlı ürünler (1)
E 401	Sodyum alginat	X	X	Süt bazlı ürünler (1)
E 402	Potasyum alginat	X	X	Süt bazlı ürünler (1)
E 406	Agar	X	X	Süt bazlı ürünler ve et ürünleri (1)
E 407	Karragenan	X	X	Süt bazlı ürünler (1)
E 410	Keçi boynuzu, harnup zamkı	X	X	
E 412	Guar zamkı	X	X	
E	Arap zamkı	X	X	

414				
E 415	Ksantan zamkı	X	X	
E 422	Gliserol	X		Bitki özleri için
E 440(i)	Pektin	X	X	Süt bazlı ürünler (1)
E 464	Hidroksipropil metil selüloz	X	X	Kapsüller için kapsül malzemesi
E 500	Sodyum karbonatlar	X	X	Dulce de leche (*) ekşi krema ve ekşi süt peyniri (1) “Dulce de leche” veya “Confiture de lait” tatlandırılmış, koyulaştırılmış sütten yapılan yumuşak, lezzetli kahverengi bir kremayı ifade eder.
E 501	Potasyum karbonatlar	X		
E 503	Amonyum karbonatlar	X		
E 504	Magnezyum karbonatlar	X		
E 509	Kalsiyum klorit		X	Süt koyulaşması
E 516	Kalsiyum sülfat	X		Taşıyıcı
E	Sodyum	X		Laugegenback için yüzey

524	hidroksit			bakımı
E 551	Silikon dioksit	X		Ot ve baharatlar için topaklanma önleyici
E 553 b	Talk	X	X	Et ürünlerini kaplama aracı
E 938	Argon	X	X	
E 939	Helyum	X	X	
E 941	Nitrojen	X	X	
E 948	Oksijen	X	X	
1) Sınırlama sadece hayvansal ürünlerle ilgilidir. (2) Bu katkı maddesi sadece ürünün belirli özelliklerinin muhafaza edilmesini sağlayan ve/veya aynı sıhhi güvenceleri veren hiçbir teknolojik alternatifin mevcut olmaması durumunda yetkilendirilmiş kuruluş tarafından onay verildikten sonra kullanılır.				

"

A.2 Lezzetlendirici Maddeler (Doğal çeşni verici maddeler ve karışımları)

A.3 Su ve Tuz [İçilebilir su, Tuz (Sodyum klorür ve potasyum klorür)]

A.4 Mikroorganizma Preparatları (Gıda işlemede kullanılan ve genetik olarak değiştirilmemiş her türlü mikroorganizmalar)

A.5 Mineraller (iz elementler dahil), vitaminler, aminoasitler ve diğer azotlu bileşikler (Gıdalarda yasal olarak kullanımına izin verildiği sürece kullanılabilir.)

A.6 Ürünleri damgalamada boyaların kullanımı

Yumurta kabuklarının boyanmasında 25/8/2002 tarihli ve 24857 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Türk Gıda Kodeksi-Gıdalarda Kullanılan Renklendiriciler Tebliği hükümlerine uyulur.

(Değişik:R.G.-25/10/2008-27035)

B. Organik Üretimde Tarımsal Orijinli Bileşenlerin İşlenmesinde Kullanılabilen İşlem Yardımcıları ve Diğer Maddeler

İsim	Bitki kökenli gıda maddelerinin hazırlanması	Hayvan kökenli gıda maddelerinin hazırlanması	Özel durumlar
Su	X	X	17.02.2005 tarihli ve 25730 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan İnsani Tüketim Amaçlı Sular Hakkında Yönetmelik dahilindeki içme suyu
Kalsiyum klorit	X		Koagülasyon ajanı
Kalsiyum karbonat	X		
Kalsiyum hidroksit	X		
Kalsiyum sulfat	X		Koagülasyon ajanı
Magnezyum klorit	X		Koagülasyon ajanı
Potasyum	X		Üzümlerin kurutulması

karbonat			
Sodyum karbonat	X		Şeker üretimi
Laktik asit		X	Peynir üretiminde salamura pH sınırın düzenlenmesi için (1)
Sitrik asit	X	X	Peynir üretiminde salamura pH sınırın düzenlenmesi için (1) Yağ üretimi ve nişatsa hidrolizi (2)
Sodyum hidroksit	X		Şeker üretimi Kolza tohumundan yağ üretimi
Sülfürik asit	X	X	Jelatin üretimi(1) Şeker üretimi (2)
Hidroklorik asit		X	Jelatin üretimi Gouda, Edam, Maasdammer, Boerenkaas, Friese ve Leidse Nagelkaas gibi özel sert kabuklu peynirlerin işlenmesinde salamura pH sınırın düzenlenmesi için 31 Aralık 2010 tarihine kadar geçerlidir.
Amonyum hidroksit		X	Jelatin üretimi
Hidrojen peroksit		X	Jelatin üretimi
Karbon dioksit	X	X	
Azot	X	X	

Etanol	X	X	Çözücü
Tannik asit	X		Süzme gereci
Yumurta akı albümini	X		
Kazein	X		
Jelatin	X		
Isinglass	X		
Bitkisel yağlar	X	X	Yağlama, serbestleştirici veya köpüklenmeyi önleyici ajan
Silikon dioksit jel yada koloidal çözelti	X		
Aktif karbon	X		
Talk	X		E553b gıda katkı maddeleri için belirlenen saflık kriterini karşılamaları durumunda
Bentonit	X	X	Bal likörü için yapıştırıcı araç (1) E558 gıda katkı maddeleri için belirlenen saflık kriterini karşılamaları durumunda
Kaolin	X	X	Propolis(1) E559 gıda katkı maddeleri için belirlenen saflık kriterini karşılamaları durumunda
Selüloz	X	X	Jelatin üretimi (1)
Diatoma toprağı	X	X	Jelatin üretimi (1)
Perlit	X	X	Jelatin üretimi (1)
Fındık kabuğu	X		
Pirinç unu	X		

Balmumu	X		Serbestleştirici
Karnuba mumu	X		Serbestleştirici
(1) Kısıtlama sadece hayvansal ürünleri içerir.			
(2) Kısıtlama sadece bitkisel ürünleri içerir.			

Enzim ve mikroorganizma preparatları:

Gıda işlemede işlem yardımcısı olarak kullanılan, genetik olarak modifiye edilmemiş her türlü enzim ve mikroorganizma preparatları,

C. Organik Olarak Üretilmeyen Tarımsal Kaynaklı Bileşenler

C.1 İşlenmemiş, sadece yıkama, temizleme, nem içeriğini azaltmak için fiziksel, mekanik ya da ısı işlem görmüş ürünler:

C.1.1 Yenilebilir meyveler, kabuklu yemişler ve tohumlar

İsim	Özel koşullar
Meşe palamutu (<i>Quercus</i> spp.)	-
Kola cevizi (<i>Cola acuminata</i>)	-
Bektaşi üzümü (<i>Ribes uva- crispa</i>)	-
Marakuyas (<i>Passiflora edulis</i>)	-
Ahududu (<i>Rubus idaeus</i>)	-
Kırmızı Frenk üzümü (kuru) (<i>Ribes rubrum</i>)	-

C.1.2 Yenilebilir Otlar ve Baharatlar

İsim	Özel koşullar
Yalancı Kara Biber (peruvian) (<i>Schinus molle</i> L.)	-
Karaturp (<i>Armorica rusticana</i>)	-
Lesser galanga (<i>Alpina officinarum</i>)	-
Yalancı safran çiçeği (<i>Carthamus tinctorius</i>) veya	-

aspir	
Suteresi (Nasturtium officinale)	-

C.1.3 Diğer

Konvansiyonel gıda hazırlığında izin verilen deniz yosunları dahil tüm yosun türleri.

(Değişik başlık:R.G.-25/10/2008-27035)

C.2 Gıda katkıları ve aroma maddeleri hariç, yıkama, temizleme, nem içeriğini azaltmak için fiziksel ve/veya mekanik ve/veya ısıtma işlem dışında işlemeye tabi tutulmuş bitkisel ürünler.

C.2.1 Rafine edilmiş veya edilmemiş fakat kimyasal olarak işlem görmemiş aşağıdakiler dışındaki bitkilerden elde edilen katı ve sıvı yağlar

İsim	Özel koşullar
Kakao (Theobroma cacao)	-
Hindistan cevizi (Cocos nucifera)	-
Zeytin (Olea europaea)	-
Ayçiçeği (Helianthus annuus)	-
Palm (Elaeis guineensis)	-
Kolza (Brassica napus, rapa)	-
Safran Çiçeği (Carthamus tinctorius)	-
Susam (Sesamum indicum)	-
Soya (Glycine max)	-

C.2.2 Tahıllar ve yumru köklerden elde edilen Şeker, nişasta ve diğer ürünler

Fruktoz	
Pirinç kağıdı	
Pirinç ve mısır mumundan nişasta (Kimyasal)	

modifiye edilmemiş)	
Mayalanmamış ekmek kağıdı	

C.2.3 Diğer (Değişik:R.G.-25/10/2008-27035)

Bezelye proteini

Rom (Şeker kamışı suyundan elde edilmiş)

Kirsch (Türk Gıda Kodeksi Yönetmeliğinin 9 uncu ve 10 uncu maddelerinde belirtilen aroma maddeleri ve meyve esasına göre hazırlanan)

Ek- 3 Türk Organik mallarında kullanılacak Logo örnekleri.

A. Kullanım esasları;

Bu Yönetmeliğe göre organik tarımsal ürün veya organik tarımsal madde üreten ve satanlar; ambalajlarında aşağıdaki logo örneklerini kullanmak zorundadırlar. Bu logoları üzerinde bulundurmayan ürünler organik olarak iç pazara sunulamaz, reklam ve tanıtım yapılamaz veya kısaltmalarıyla patent için başvuramazlar.

Etiketi kullandırma yetkisi, Bakanlık yetkili organı Komiteye aittir. Bu logo, bu Yönetmelik hükümlerine göre üretilmiş ham madde, yarı mamül veya mamül tarımsal organik üretim maddelerine, yetkilendirilmiş kuruluşça kullandırılır.

(Değişik üçüncü fıkra: RG-17/10/2006-26322) Üretimin niteliği, ebadı ve ambalajın türüne göre aşağıda verilen logo örneklerinden biri kullanılır. Logoların çapı 20 mm' den küçük 40 mm' den büyük olamaz. Verilen renkler dışındaki renkler ve tonlar kullanılamaz. Logolar aşağıda belirtilen tonlarda olmalıdır.

B. Logolarda kullanılacak renkler; yeşil , mavi, siyah ve beyazdır.

C. Logo örnekleri

Çerçevesiz renkli logo

Siyah-beyaz logo

Çerçevesiz renkli logo

Fonlu renkli logo

Siyah-beyaz logo

Fonlu siyah beyaz logo

Ek- 4. Organik ürün sertifika örnekleri

(Değişik:R.G.-25/10/2008-27035)

A. ORGANİK TARIM MÜTEŞEBBİS SERTİFİKASI

Kontrol ve Sertifikasyon Kuruluşunun Adı :
 Kod numarası :
 Adresi :
 Sertifika No'su :
 Müteşebbisin Adı Adresi :
 Ürünün Adı ve Özelliği (1) :
 Sertifikalanma Statüsü :
 Sözleşme No'su :
 Faaliyet Şekli :
 Sertifikanın Sona eriş Tarihi :
 Sertifika Onay Tarihi ve Yeri :

Bu belgeyle; yukarıda belirtilen ürünlerin, 5262 sayılı Organik Tarım Kanunu ve Yönetmelik kapsamında faaliyette bulunduğu onaylanmaktadır. Bu belge ürünün organik olduğunu garanti etmez.

1 - Ürünün Adı ve Özelliği: Ürün veya ürün grupları yazılır.

B.ÜRÜN SERTİFİKASI**Kontrol ve Sertifikasyon Kuruluşunun Adı:****Kod numarası :****Adresi :****Sertifika No'su (1) :****Ürünün Adı ve Özelliği :****Sertifikalanma Statüsü :****Ürün Miktarı :****Hasat Yılı (2) :****Üretim Yılı (3) :****Ürünün Kaynağı (4) :****Sözleşme No'su :****Fatura No'su ve Tarihi :****Sevk İrsaliye No'su ve Tarihi (5) :****Ambalaj Tipi ve Adedi :****Parti No'su ve Kalibresi :**

G.T.İ.P :

Alıcı Ülke :

Alıcı Müteşebbis Adı ve Adresi :

Gönderen Ülke :

Gönderen Müteşebbis Adı ve Adresi:

Sertifika Onay Tarihi:

Bu belgeyle; yukarıda belirtilen ürün, 5262 sayılı Organik Tarım Kanunu ve Yönetmelik" kapsamında üretildiği Kuruluşunca kontrol edilerek sertifikalandırılmıştır.

1-Sertifika No'su: OTK'ce verilen Kontrol ve Sertifikasyon Kuruluşu kodu ile başlamak zorundadır.

2-Hasat yılı: Bitkisel üretim için yazılacak.

3-Üretim Yılı: Hayvansal üretimde yazılacak

4-Ürünün kaynağı: Üretici kod numaraları veya bir önceki sertifika numaraları

5-Fatura yok ise yazılmak zorundadır.

Ek- 5. İşletmede stoklanabilecek gübre miktarına eşdeğer hayvan sayısı (Değişik:R.G.-25/10/2008-27035)

Hayvan Türleri	170 kg N/Ha/Yıl/baş'a eşdeğer maksimum hayvan sayısı

Altı aydan büyük atlar	2
Besiye alınmış danalar	5
Bir yaşından küçük diğer sığırlar	5
Bir yaşından büyük, iki yaşından küçük erkek sığırlar	3.3
Bir yaşından büyük, iki yaşından küçük dişi sığırlar	3.3
İki yaş ve üstü erkek sığırlar	2
Damızlık düveler	2.5
Besiye alınmış düveler	2,5
Süt sığırları	2
Gebe süt sığırları	2
Diğer sığırlar	2
2.5	
Dişi damızlık tavşanlar	100
Dişi koyunlar	13.3
Keçiler	13.3
Domuz yavruları	74
Damızlık dişi domuzlar	6.5
Besiye alınmış domuzlar	14
Diğer domuzlar	14
Etlik piliçler	580
Yumurta tavukları	230

Ek-6. Hayvancılıkta en az kullanım alanları ve barınak özellikleri

A. Büyük ve küçük baş hayvanlar (Değişik: RG-17/10/2006-26322)

Tür ve Çeşit	Hayvanlara Ayrılan Net Alan (İç alan)		Mera Dışındaki Serbest Dolaşım Alanı
	En az canlı ağırlık	M ² /baş	M ² /baş
Damızlık ve besiyeye alınmış sığır ve tek tırnaklılar	100 kg' a kadar	1.5	1.1
	200 kg a kadar	2.5	1.9
	350 kg' a kadar	4.0	3.0
	350 kg' dan fazla	5.0	3.7
		En az 1 m ² /100 kg	En az 0.75 m ² /100 kg
Süt sığırları		6.0	4.5
Damızlık boğalar		10.0	30.0
Koyun ve keçiler		1.5 koyun/keçi 0.35 kuzu/oğlak	2.5 kuzu/oğlak başına 0.5
Gebe domuzlar ve 40 günlük kadar domuz yavruları		7.5	2.5
Besiyeye alınmış domuzlar	50 kg' a kadar	0.8	0.6
	85 kg' a kadar	1.1	0.8
	110 kg' a kadar	1.3	1.0
Domuz yavruları	40 günlükten büyük ve 30 kg 'a kadar	0.6	0.4
Damızlık domuzlar		2.5 dişi	1.9
		6.0 erkek	8.0

B. Kümes Hayvanları (Değişik: RG-17/10/2006-26322)

T�r	Hayvanlara Ayrılan Net Alan (İ� Alan)			Serbest Dolaşım Alanı (M�/hayvan)
	Hayvan/Alan (Adet/m�)	T�nek genişliği (cm/hayvan)	Folluk	
Yumurta tavuğu	6,0	18,0	8 tavuk için 1 folluk veya tavuk başına 120 cm� folluk alanı	4,0 170KgN/ha/yıl
Besiye alınmış kümes hayvanları (Sabit Barınaklarda)	10,0 en fazla 21 Kg canlı ağırlık/ m�	20,0 yalnızca Hint tavuğu için		4,0 Et ve Hint tavuğu 4,5 �rdek 10,0 Hindi 15,0 Kaz tüm çeşitler için 170KgN/ha/yıl
Besiye alınmış kümes hayvanları (Taşınabilir barınaklarda)	16,0 en fazla 30Kg canlı ağırlık/m�			2.5 170KgN/ha/yıl

Ek-7 Organik Hayvancılıkta Kullanılacak yem ve yem maddeleri

A.Bitki Kaynaklı Yem Maddeleri

A.1 Tahıl, hububat, bunların ürünleri ve yan ürünleri

Dane,kırıntı,vasat ürün,kabuk ve kepek olarak yulaf,
 Dane, protein ve vasat ürün olarak arpa,
 Dane,kırık, kepek, kepek ve embiryo olarak pirinç,
 Dane darı,
 Dane, vasat ürün, yem ve kepek olarak çavdar,
 Tane sorgum,
 Dane, kepek, glüten yem, glüten ve tohum embiryonu olarak buğday,
 Dane olarak 'triticale' Tane, kepek, vasat ürün, embiryo ve glüten olarak mısır,
 Malt sapları,
 Malt çimleri,
 Bira posası,

A.2 Yağlı tohumlar, yağlı meyveler, bunların ürünleri ve yan ürünleri

(Değişik:R.G.-25/10/2008-27035)

Kolza tohumu, ekspeller kolza küspesi ve kolza kabukları,
 Ayçiçeği tohumu ve ekspeller ayçiçeği tohumu küspesi,
 Tohum ve tohum embriyonu olarak keten tohumu,
 Tohum ve tohum embriyonu olarak susam,
 Tohum embriyonu olarak palmiye çekirdeği,
 Tohum embriyonu olarak kabak çekirdeği,
 Zeytin,
 Zeytin posası (Pirina),
 Ekspeller pamuk tohumu küspesi,
 Ekspeller soya küspesi,
 Bitkisel yağlar (fiziksel ekstraksiyon yöntemi ile elde edilen).

A.3 Baklagil Tohumlar, bunların ürünleri ve yan ürünleri

Nohut kepeği ve kabukları,

Burçak,
 Uygun ısıda işlem görmüş fiğ,
 Tohum, vasat ürün ve kepek olarak bezelye,
 Tohum, vasat ürün ve kepek olarak bakla,
 Tohum olarak fiğ ve tohum olarak acı bakla,

A.4 Kök ve Yumru yemler, bunların ürünleri ve yan ürünleri

Şeker pancarı posası,
 Patates,
 Tatlı patates,
 Kök manyok,
 Patates posası (patates nişastası elde edilirken ortaya çıkan yan ürün),
 Patates nişastası,
 Patates proteini ve tapyoka,

A.5 Diğer tohumlar ve Meyveler bunların ürünleri ve yan ürünleri

Keçi boynuzu, kabak, turunçgil, elma, armut, şeftali, incir, üzüm ve bunların posaları, kestane, ceviz, fındık küspeleri, kakao kabukları ve meşe palamutu kalıntıları.

A.6 Yeşil ve kuru Kaba Yem Bitkileri (Değişik:R.G.-25/10/2008-27035)

Yonca,
 Yonca unu,
 Üçgül,
 Üçgül unu,
 Yeşil yemler,
 Ot (yem bitkilerinden elde edilen)
 Silaj,
 Tahıl samanları,
 Yemlik kök bitkiler,

A.7 Diğer bitkiler bunların ürünleri ve yan ürünleri (Değişik:R.G.-25/10/2008-27035)

Melaslar, deniz yosunu unu (İyot miktarını azaltmak için deniz yosunu ezilip yıkanmalıdır.)

Bitki tozları ve bitki kalıntıları,

Bitki protein kalıntıları (Yalnızca yavru hayvanlara verilir.)

Baharat ve otlar,

B.Hayvan Kaynaklı Yem Maddeleri

B.1 Süt ve Süt Ürünleri (Değişik:R.G.-25/10/2008-27035)

Çiğ süt,

Süt tozu,

Yağsız süt,

Yağsız süt tozu,

Ayran,

Ayran tozu,

Peynir altı suyu,

Peynir altı suyu tozu,

Şekeri azaltılmış (düşük şekerli) peynir altı suyu tozu,

Peynir altı suyu protein tozu (fiziksel muamele ile elde edilmiş),

Kazein tozu ,

Laktoz tozu,

Ekşitilmiş ve kesilmiş süt,

B.2 Balık, diğer deniz hayvanları, bunların ürünleri ve yan ürünleri (Değişik başlık: RG-25/10/2008-27035)

Balık (ruminant hariç), balık yağı ve rafine edilmemiş balık yağı,

Enzim yoluyla elde edilen yumuşakça,

Kabuklu Autolysate, Hydrolysate, Proteolysate (ruminant hariç, katı ve sıvı formda sadece genç hayvanlara verilir.)

Balık unu (ruminant hariç),

B.3 Kümes hayvanı yemi olarak, tercihan aynı hayvan gurubundan yumurta ve yumurta  r nleri

C.Mineral Kaynaklı Yem maddeleri

C.1 Sodyum

Rafine edilmemiş deniz tuzu,
Kaba kaya tuzu,
Sodyum sülfat,
Sodyum karbonat,
Sodyum bikarbonat,
Sodyum klorit,

C.2 Kalsiyum

Lithotamnion ve maerl,
Su hayvanlarının kabukları (Mürekkep balığı kemikleri dahil),
Kalsiyum karbonat,
Kalsiyum Laktat,
Kalsiyum gl konat,

C.3 Fosfor (Değişik:R.G.-25/10/2008-27035)

Kemik dikalsiyum fosfat çöküntüsü (ruminant hariç)
Defl or dikalsiyum fosfat,
Defl or monokalsiyum fosfat,
Calcium, magnezyum phosphate,
Calcium sodyum phosphate,
Monosodyum fosfat,

C.4 Magnezyum

Susuz Magnezyum oksit,
Magnezyum sülfat,
Magnezyum klorit,
Magnezyum karbonat,

Magnezyum fosfat

C.5 Kükürt

Sodyum sülfat

C.6 Potasyum (Ek.R.G.-25/10/2008-27035)

Potasyum klorit

D.Yem Katkı Maddeleri

D.1 İz Elementler (Değişik:R.G.-25/10/2008-27035)

Demir; Demir (II) karbonat, demir (II) sülfat monohidrat ve/veya heptahidrat, demir (III) oksit,

İyot; Susuz kalsiyum iyodat, kalsiyum iyodat hekzahidrat, sodyum iyodür,

Kobalt; Kobalt (II) sülfat monohidrat ve/veya heptahidrat, baz kobalt (II) karbonat, monohidrat,

Bakır; Bakır (II) oksit, baz bakır (II) karbonat monohidrat, bakır (II) sülfat, pentahidrat,

Mangan; Mangan (II) karbonat, mangan oksit ve manganik oksit, mangan (II) sülfat, mono ve/veya tetrahidrat,

Çinko (Çinko karbonat, çinko oksit, çinko sülfat, mono ve/veya heptahidrat),

Mobilden (Amonyum mobildat, sodyum mobildat),

Selenyum (Sodyum selenat, sodyum selenit) .

D.2 Vitaminler, provitaminler ve kimyasal açıdan tam tanımlanmış benzer etkisi bulunan maddeler (Değişik:R.G.-25/10/2008-27035)

Yem Katkıları ve Premikslerin Üretimi, İthalatı, İhracatı, Satışı ve Kullanımı Hakkında 2002/66 numaralı Tebliğde uygun görülen vitaminler,

Yem maddelerinde doğal olarak ortaya çıkan ham maddelerden elde edilenler,

Tek Mideli hayvanlar için doğal vitaminlere eşdeğer sentetik vitaminler,
Uygun koşullar karşılandığı takdirde, ruminantlar için doğal vitaminlere eşdeğer A, D ve E cinsi sentetik vitaminleri kullanmaya izin verebilir.

D.3 Enzimler (Değişik:R.G.-25/10/2008-27035)

Yem Katkıları ve Premikslerin Üretimi, İthalatı, İhracatı, Satışı ve Kullanımı Hakkında 2002/66 numaralı Tebliğde uygun görülen enzimler

D.4 Mikroorganizmalar (Değişik:R.G.-25/10/2008-27035)

Yem Katkıları ve Premikslerin Üretimi, İthalatı, İhracatı, Satışı ve Kullanımı Hakkında 2002/66 numaralı Tebliğde uygun görülen mikroorganizmalar.

D.5 Koruyucular (Değişik:R.G.-25/10/2008-27035)

- E 200 sorbik asid,
- E 236 silaj için formik asit*,
- E 260 silaj için asetik asit*,
- E 270 silaj için laktik asit*,
- E 280 silaj için propiyonik asit*,
- E 330 sitrik asit.

*Silaj için hava şartlarının yeterli fermantasyona izin vermediği durumlarda kullanılır,

D.6 Birleştiriciler,katılaşmayı önleyici müstahzarlar ve katılaştırıcılar (Değişik:R.G.-25/10/2008-27035)

- E551b Koloidal silis,
- E551c Kieselgur,
- E562 Sepiolit,
- E558 Bentonit,
- E560 Sterit ve kloritlerin doğal karışımı,
- E559 Saf kil,
- E470 Doğal kaynaklı kalsium sterat,
- E561 Vermikulit,
- E599 Perlit.

Antioksidan maddeler

E306 doğal kaynaklı tokoferol açısından zengin ekstr

E. İşleme Yardımcı Ürünler

Yem işlemeye mahsus yardımcı elementler

Silaj için işlemeye mahsus yardımcı elementler (Deniz tuzu, kaba kaya tuzu, peynir altı suyu, şeker, şeker pancarı posası, tahıl unu, melas)

Ek-8 Hayvan ve hayvancılık işletmelerinde kullanılan alet ve ekipmanların temizlenmesi ve dezenfekte edilmesi amacıyla kullanımına izin verilen temizlik maddeleri ve dezenfektanlar (Değişik başlık: RG-17/10/2006-26322)

Potasyum ve sodyum sabunu,

Su ve buhar,

Kireç kaymağı,

Kireç,

Sönmemiş kireç,

Sodyum hipoklorit (çamaşır suyu),

Kostik soda,

Kostik potas,

(Ek dokuzuncu satır:R.G.25/10/2008-27035) Hidrojen peroksit,

Doğal bitki özleri,

Sitrik, parasatik asit, formik, laktik, oksalik ve asetik asit,

Alkol,

Nitrik asit (süt ürünleri üretim ekipmanları için),

Fosforik asit (süt ürünleri üretim ekipmanları için),

Formaldehit.

(Değişik: RG-17/10/2006-26322) Süt sağım ekipmanları ve meme başı temizlik ve dezenfeksiyonunda kullanılan ürünler,

Sodyum karbonat

Ek-9 (Ek: RG-17/10/2006-26322) Bakanlık, tarafından yetkilendirilmiş kuruluştan alınacak yürürlükteki mevzuata uygun faaliyette bulunacaklarına dair noter onaylı taahhütname örneği.

TAAHHÜTNAME

Tarım ve Köyşleri Bakanlığı adına yapacağım Organik Tarımla ilgili Kontrol ve Sertifikasyon işlemlerini, Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik ile diğer ilgili mevzuat doğrultusunda yürüteceğimi, mevzuat çerçevesinde Bakanlıktan istenen bilgi ve belgeleri eksiksiz ve istenen süre içerisinde göndereceğimi, Bakanlıkça verilen çalışma izni ve yetkinin iptali halinde sözleşme yaptığım, yönetmelikle tanımlanan müteşebbislerle ilgili her türlü bilgi ve belgeyi iptal tarihinden itibaren 20 gün içerisinde Bakanlığa teslim edeceğimi, bu taahhütün yerine getirilmediğinin Bakanlık elemanlarının düzenleyeceği tutanakla belirlenmesinden sonra müteşebbislerin uğrayacağı zararın rayiç fiyatlar

zerinden mahkeme marifetiyle tespitinden sonra, bu zararı yasal faiziyle birlikte gayri kabil-i rücu hiçbir itiraz beyan etmeden ilk talepte ödeyeceğimi, ihtilafların hallinde Ankara Mahkeme ve İcra Dairelerinin yetkili olacağını kuruluşum adına kabul ve taahhüt ederim.

Taahhüt eden:

Tarih:

Yetkili isim ve imza:

Firma kaşesi:

Adres:

Ek-4

**TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI TARAFINDAN YETKİLENDİRİLEN
ORGANİK TARIM KONTROL VE SERTİFİKASYON KURULUŞLARI**

Kontrol ve Sertifikasyon Kuruluşunun Adı	Adresi	Telefon Numarası	Faks Numarası	Mail Adresi
ANADOLU ÇALIŞMA İZNİ ASKIYA ALINMIŞTIR.	Süleymanbey Mahallesi Ezgi Sok. No: 3 77200YALOVA	0 226 812 21 00	0 226 812 21 05	anadoluekolojik@gmail.com
BCS	Kazım Dirik Mah.Gediz Cad. Kadri Dağüstü Apt.No:21 B Blok Daire :2 35040 Bornova /İZMİR	0232 3390581	0232 3390591	bcsturkey@superonline.com
CERES	İnönü Cad.No.705 Yunus Emre Apt.Kat1/1 Poligon-İZMİR	0232 247 20 22	0232- 2477001	ceres@ceres-cert.com.tr
CU	Mansuroglu Mah. 286 Sok. Ali Colakoglu Sitesi A1 Blok No: 16 Kat: 1 Daire: 3 35040 Bornova /İZMİR	0232 3470704- 3470712	0232- 34706 93	turkey@controlunion.com
ECOCERT- SA	184.Sok.No:60 Kat:2 Daire:3 35040 Bornova/İzmir	0232- 3434360 3435550	0232- 3433959	office.turkey@ecocert.com
EKO-TAR	(MERKEZ)Adnan Menderes Bulvarı Denis Apt. 36/1 33110 MERSİN (ŞUBE)Ziraat Mühendisleri Sitesi 4.Blk.52/A Yıldız Çankaya/ANKARA	0324- 3254964 0312- 4405432	0324- 3271944 0312- 4409557	info@eko-tar.com
ETKO	160.Sokak No:13/7 35040 Bornova/İzmir	0232- 3397606	0232- 3397607	info@etko.org
ICEA	Mustafa Kemal Cad.Halil Bey Apt.B Blok No:166/2 Kat:7 Daire: 13 35040 Bornova-İZMİR	0232- 3426068	0232- 3428464	info@icea-tr.com admin@icea-tr.com
IMC	İzmir cad.3/17	0312-232	0312-	info@imcturkiye.com

	Kızılay/ANKARA	54 32	2325000	imcturk@imcert.it
IMO	225.Sokak Dünder Apt. No:29 Kat:7 Daire:7 35040 Bornova /İzmir	0232- 3474705	0232- 3474780	imotr@imo-control.org
NISSERT	Anadolu Bulv.Gıda Toptancılar Sitesi Gimat 3.Blk No: 29 Macunköy Yenimahalle/ANKARA	0312-397 60 09	0312- 3970058	nissert@nissert.com
ORSER	(MERKEZ)Simon Bolivar Caddesi, Cemal Nadir Sokak No:10 Kat:2 No: 5 06550Çankaya/ANKARA (ŞUBE)Kale Mah. Namık Kemal Cad.Ankara İş Merkezi Kat:2 No:4 SAMSUN	0312-438 15 60 0362 435 62 68	0312-438 15 59 0362-432 62 50	or_ser@hotmail.com orser06@ttnet.net.tr
TÜRKGAP ÇALIŞMA İZİNİ ASKIYA ALINMIŞTIR.	Palmiye Mahallesi 1216 Sokak S. Yılmaz Apt. No:2/A 33110 MERSİN	0 324 3274191	0324- 3274191	turkgap@turkgap.com

Ek-5**PAYDAŞ ANALİZİ*****I.GİRİŞ**

Son zamanlarda, stratejik planlamanın bir alt ve vazgeçilmez başlıklarından biri olarak paydaş analizinin ön plana çıktığı görülmektedir. Öncelikle kurum ve kuruluşlarda uygulama alanı bulan bu kavram, günümüzde stratejik sektör planlamalarında sıkça kullanılan ve ekonomik planlamanın önemli bir faktörü olarak öne çıkmaktadır.

II. PAYDAŞ ANALİZİ NEDİR?

Paydaş analizi stratejik planlamada, sektörel bileşenlerin bir başka değişle paydaşların yapması gereken aktivite ve faaliyetler ile paydaşlar arasındaki ilişkilerin optimizasyonu olarak tanımlanabilir. (Hoşgör 2009)

Paydaş analizini, stratejik planlamanın ilk adımı olan durum analizi ile karıştırmamak gerekir. Durum analizi, sektörlerin “neredeyiz” sorusuna cevap verir. Stratejik planlamanın temel unsurlarından biri olan katılımcılığın gereği, tarafların ya da paydaşların görüşlerinin alınması. Sektörün stratejik planlamasının yapılması, sektör hizmetlerinin ya da üretimlerinin, yararlanıcı ihtiyaçları doğrultusunda şekillendirilmesi ve sektörel taleplerin belirlenmesi, durum analizi kapsamında paydaş analizinin yapılmasını zorunlu kılmaktadır.

Paydaşlar, sektörün ürün ve hizmetleri ile ilgisi olan, sektörden doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenen veya sektörü etkileyen kişi, grup ya da kurumlardır.

* bu bölümdeki bilgiler kısaca şu kaynaklardan derlenmiştir:

- Hoşgör S., Paydaş analizi nedir? Sektörel paydaş analizinde uygulama teknikleri konulu kişisel görüşme, Başkent Üniversitesi, 7 Ocak 2009 . Ankara.
- Babiuch M.W & Farhar, C.B., Stakeholder Analysis Methodologies Resource Book. U.S Department of Energy. March 1994 Colorado USA
- Dinçer T.,& Çakır A., Örnek Paydaş Analizi Çalışması, Maliye Bakanlığı SGB, 2006, ANKARA
- Schmeer K., Stakeholder Analysis Guidelines . www.lachealthsys.org

İç paydaşlar: Sektörden etkilenen veya sektörü etkileyen, sektör içindeki kişi, grup veya ilgili/bağlı kuruluşlardır. Sektör çalışanları, sektörel yöneticiler sektöre bakan bakanlığın başındaki Bakan iç paydaşlara örnek olarak verilebilir.

Dış paydaşlar: Sektörden etkilenen veya sektörü etkileyen, sektör dışındaki kişi, grup veya kurumlardır. Sektör faaliyetleri ile ilgisi olan kamu ve özel sektör kuruluşlar, sektöre girdi sağlayan üst birlikler, sendikalar, sektör birlikleri ve gönüllü kuruluşlar dış paydaşlara örnek olarak verilebilir.

Talep ediciler (Müşteriler): sektörün ürettiği ürün ve hizmetleri alan, kullanan veya bunlardan yararlanan kişi, grup veya kurumlardır. Müşteriler dış paydaşların alt kümesidir.

III. PAYDAŞ ANALİZİNİN YARARLARI

- Stratejik planlamanın daha başlangıç safhasında sektörel paydaşlarla etkili bir iletişim kurulmasını ve buna bağlı olarak ilgi ve katkılarının etkili olarak planda yer almasını sağlar.
- Sektörel paydaşların, sektörle ilgili mevcut görüşlerini ve geleceğe yönelik beklentilerini tespit eder.
- Sektörel faaliyetlerin gerçekleşmesinde, yaygınlaşmasında ve sürdürülebilirliğinde engel oluşturabilecek unsurların tespit edilmesine ve önceden farkına varılmasına yardımcı olarak, bunların giderilmesi için oluşturulacak stratejilerin alt yapısını ve planlanmasını sağlar.

- Sektörel paydaşların birbirleriyle olan ilişkilerinin tespit edilmesini ve çıkabilecek sorunların önceden kestirimini sağlar.
- Sektörel paydaşların, sektörün hakkındaki görüşlerinin anlaşılması ve bunlara göre strateji geliştirilmesi sağlanır.
- Paydaşların sektöre sağladığı katkıların neler olduğunun tespit edilmesi, sağlayabileceği yeni ve farklı katkıların ortaya çıkarılabilmesini mümkün kılar.
- Paydaşların sektöre katkılarında sürdürülebilirliğin sağlanmasını sağlar.
- Sektörel paydaşların, görüş, öneri ve beklentilerinin ışığında yapılacak bir stratejik planla, paydaşların planlama sürecine dâhil edilmesi, planın sektörel paydaşlarca sahiplenilmesi, planın uygulama şansının artması ve sürdürülebilirliği sağlanır.

IV. PAYDAŞ ANALİZİNİN SAFHALARI

1. Sektöre katkıda bulunan ve sektörle karşılıklı etkileşen paydaşların tespiti
2. Paydaşların, sektöre bulunduğu katkı ve yaptığı etki ağırlığına önceliklendirilmesi.
3. Sektörel paydaşların katkı ve etkilerinin değerlendirilmesi
4. Sektörel paydaşların görüş ve önerilerinin alınması ve değerlendirilmesi
5. Paydaşların belirlediği sektörel değişkenler arasında ilişkilerin kurulması, analiz edilmesi ve yorumlanması

V. PAYDAŞLARA ULAŞMA, İLETİŞİM VE SORGULAMA TEKNİKLERİ

1. Yüz yüze görüşme
2. Anket uygulaması
3. Workshop (atölye uygulaması) çalışması
4. Fokus grup (toplantı) çalışması
5. Gözlem

Gibi yöntemlerden biri veya birkaçı uygulanabilir. Yöntemin belirlenmesinde, erişilebilirlik ve paydaş sayısı önemli rol oynar. Sektörün geneli gözlem veya literatür çalışması ile sorgulanabilirken, paydaşların az olduğu gruplara fokus grup çalışması ile yüz yüze mülakat, geniş sayıdaki paydaş birimlerine ise anket uygulaması ile ulaşılabilir.

ÖZET

SERTOĞLU, Kamil. Avrupa Birliği'ne Katılım Sürecinin Türkiye'nin Tarım Politikalarına Olası Etkileri ve Organik Tarımın Stratejik Önemi, Doktora, Ankara, 2009.

Avrupa Birliği'ne uyum sağlamaya çalışan üye veya aday ülkelerin, uyumda karşılaştıkları sorunlu alanların başında tarım sektörü gelmektedir. AB Ortak Tarım Politikası, başta ürün güvenliği olmak üzere, üye ve aday ülkeleri, tarım sektörlerinde bir yeniden yapılanma sürecine girmeye zorlamaktadır. Dünyada benzer bir uyum süreci, Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşmaları sayesinde de yaşanmaktadır.

Uyum süreçlerinde ülkelerin tarım sektörleri, finansal desteklerin boyutu, veriliş şekli, verilen toplam destekler, destekleme sisteminde kamu kurumlarının rolü gibi pek çok alanda değişiklikler yapmak zorunda kalmaktadırlar. Böylesine kapsamlı bir değişim sürecinde, ülkelerin sorunlarla karşılaşması, sürecin doğal bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu süreçte, tarımsal istihdamın payının yüksek, tarımsal işletme büyüklüklerinin düşük, üretimde verimliliğin ve mekanizasyonun az ve sektörün rekabet gücünün düşük olduğu ülkeler, daha sorunlu bir geçiş dönemi yaşamaktadırlar.

Reform sürecindeki ülkeler için, alternatif politikalar ve bu politikaların başarı şansı, ülkenin sosyal, ekonomik, kültürel ve toplumsal dengesinin korunması için hayati önem taşımaktadır. Bu bağlamda, AB Ortak Tarım Politikası'na uyum sağlamaya çalışan ve bu süreçte sosyo-ekonomik açıdan önemli sorunlarla karşılaşması beklenen Türkiye'nin, organik tarım konusunda atacağı adımlar daha da önem kazanmaktadır.

Türkiye açısından organik tarım, doğal kaynaklarının uygunluğu, iklimsel avantajlar, emek-yoğun üretim şekli, yaratılan katma değer, ihracat fırsatları gibi pek çok açıdan anlamlı ve çekicilik arz eden, stratejik anlamda önemli bir sektör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Gerek üretim düzeyi, gerek dünya ticaretinden aldığı pay anlamında, Türkiye'nin bugünkü pozisyonuna bakarak, potansiyelini yansıtan bir noktada olmadığını söylemek mümkündür.

Dünyada bu alanda öncü olan ülkelerin uyguladıkları politikalara bakıldığı zaman, Türkiye'nin, finansal desteklemeler, iç pazarın gelişimi, ihracatın artırılması, araştırma-geliştirme gibi dolaylı ve dolaysız ilgili pek çok alanda atması gereken çeşitli adımlar bulunmaktadır. Sektörel bir strateji planı hazırlanarak bu adımların tespit edilip hayata geçirilmesi, gelişmekte olan dünya pazarından elde edilecek kazançları olumlu bir şekilde etkileyecektir

Anahtar Kelimeler

1. Tarım
2. Organik Tarım
3. Ortak Tarım Politikası
4. Anket
5. Paydaş Analizi

ABSTARCT

SERTOGLU, Kamil. Possible Impacts of Turkey's Participation Process to the EU on the Agricultural Policies of Turkey and the Strategic Importance of Organic Agriculture, PhD, Ankara, 2009.

Agriculture is the most important area, where member and candidate countries face most of the difficulties during their harmonization process with the rules of the European Union and Common Agricultural Policy.

Member and candidate countries are expected to implement a lot of changes in the areas of food safety, financial support systems, implementation of financial supports, role of state enterprises within the system etc. During this re-organization process, it is quite natural to expect that countries would face various difficulties.

For those countries where, share of agricultural employment is relatively high, mechanization and agricultural holdings are small, competitive power of the agricultural sector is low; this reform process would present much more difficulties.

During the reform process; to find policies as appropriate alternatives, possess great importance for the preservation of the rural, social and economic harmony of a country. Within this concept, organic agriculture preserves very important opportunities for Turkey, where the re-organization in agriculture is expected to be quite controversial and disputable.

Factors like the availability of natural resources, seasonal advantages, labor-intensive production process, high value added, export potentials etc. make organic agriculture quite attractive and strategically important for Turkey.

It is quite obvious that Turkey does not reflect its potential, when we look at the production level and share of exports in organic products, despite all the above mentioned factors for the successful development of the sector.

If the experiences of successful countries are taken into consideration, it is quite easy to say that, Turkey has a lot of steps to take in the areas of financial support, internal market, research and development etc.

By developing a strategic action plan in this sector, these steps should be carefully established and implemented as soon as possible in order to take advantage of the international markets.

Key Words

1. Agriculture
2. Organic Agriculture
3. Common Agricultural Policy
4. Questionnaire
5. Stake Holder Analysis

ÖZET

SERTOĞLU, Kamil. Avrupa Birliği'ne Katılım Sürecinin Türkiye'nin Tarım Politikalarına Olası Etkileri ve Organik Tarımın Stratejik Önemi, Doktora, Ankara, 2009.

Avrupa Birliği'ne uyum sağlamaya çalışan üye veya aday ülkelerin, uyumda karşılaştıkları sorunlu alanların başında tarım sektörü gelmektedir. AB Ortak Tarım Politikası, başta ürün güvenliği olmak üzere, üye ve aday ülkeleri, tarım sektörlerinde bir yeniden yapılanma sürecine girmeye zorlamaktadır. Dünyada benzer bir uyum süreci, Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşmaları sayesinde de yaşanmaktadır.

Uyum süreçlerinde ülkelerin tarım sektörleri, finansal desteklerin boyutu, verilmiş şekli, verilen toplam destekler, destekleme sisteminde kamu kurumlarının rolü gibi pek çok alanda değişiklikler yapmak zorunda kalmaktadırlar. Böylesine kapsamlı bir değişim sürecinde, ülkelerin sorunlarla karşılaşması, sürecin doğal bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu süreçte, tarımsal istihdamın payının yüksek, tarımsal işletme büyüklüklerinin düşük, üretimde verimliliğin ve mekanizasyonun az ve sektörün rekabet gücünün düşük olduğu ülkeler, daha sorunlu bir geçiş dönemi yaşamaktadırlar.

Reform sürecindeki ülkeler için, alternatif politikalar ve bu politikaların başarı şansı, ülkenin sosyal, ekonomik, kültürel ve toplumsal dengesinin korunması için hayati önem taşımaktadır. Bu bağlamda, AB Ortak Tarım Politikası'na uyum sağlamaya çalışan ve bu süreçte sosyo-ekonomik açıdan önemli sorunlarla karşılaşması beklenen Türkiye'nin, organik tarım konusunda atacağı adımlar daha da önem kazanmaktadır.

Türkiye açısından organik tarım, doğal kaynaklarının uygunluğu, iklimsel avantajlar, emek-yoğun üretim şekli, yaratılan katma değer, ihracat fırsatları gibi pek çok açıdan anlamlı ve çekicilik arz eden, stratejik anlamda önemli bir sektör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Gerek üretim düzeyi, gerek dünya ticaretinden aldığı pay anlamında, Türkiye'nin bugünkü pozisyonuna bakarak, potansiyelini yansıtan bir noktada olmadığını söylemek mümkündür.

Dünyada bu alanda öncü olan ülkelerin uyguladıkları politikalara bakıldığı zaman, Türkiye'nin, finansal desteklemeler, iç pazarın gelişimi, ihracatın artırılması, araştırma-geliştirme gibi dolaylı ve dolaysız ilgili pek çok alanda atması gereken çeşitli adımlar bulunmaktadır. Sektörel bir strateji planı hazırlanarak bu adımların tespit edilip hayata geçirilmesi, gelişmekte olan dünya pazarından elde edilecek kazançları olumlu bir şekilde etkileyecektir

Anahtar Kelimeler

1. Tarım
2. Organik Tarım
3. Ortak Tarım Politikası
4. Anket
5. Paydaş Analizi

ABSTARCT

SERTOGLU, Kamil. Possible Impacts of Turkey's Participation Process to the EU on the Agricultural Policies of Turkey and the Strategic Importance of Organic Agriculture, PhD, Ankara, 2009.

Agriculture is the most important area, where member and candidate countries face most of the difficulties during their harmonization process with the rules of the European Union and Common Agricultural Policy.

Member and candidate countries are expected to implement a lot of changes in the areas of food safety, financial support systems, implementation of financial supports, role of state enterprises within the system etc. During this re-organization process, it is quite natural to expect that countries would face various difficulties.

For those countries where, share of agricultural employment is relatively high, mechanization and agricultural holdings are small, competitive power of the agricultural sector is low; this reform process would present much more difficulties.

During the reform process; to find policies as appropriate alternatives, possess great importance for the preservation of the rural, social and economic harmony of a country. Within this concept, organic agriculture preserves very important opportunities for Turkey, where the re-organization in agriculture is expected to be quite controversial and disputable.

Factors like the availability of natural resources, seasonal advantages, labor-intensive production process, high value added, export potentials etc. make organic agriculture quite attractive and strategically important for Turkey.

It is quite obvious that Turkey does not reflect its potential, when we look at the production level and share of exports in organic products, despite all the above mentioned factors for the successful development of the sector.

If the experiences of successful countries are taken into consideration, it is quite easy to say that, Turkey has a lot of steps to take in the areas of financial support, internal market, research and development etc.

By developing a strategic action plan in this sector, these steps should be carefully established and implemented as soon as possible in order to take advantage of the international markets.

Key Words

1. Agriculture
2. Organic Agriculture
3. Common Agricultural Policy
4. Questionnaire
5. Stake Holder Analysis